

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN COĞRAFYA İLE
İLGİLİ KAVRAMLARIN ZİHİNDE YAPILANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN ŞENTÜRK

DANIŞMAN
PROF. DR. SEVGİ COŞKUN KESKİN

HAZİRAN 2022

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN COĞRAFYA İLE
İLGİLİ KAVRAMLARIN ZİHİNDE YAPILANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN ŞENTÜRK

DANIŞMAN
PROF. DR. SEVGİ COŞKUN KESKİN

HAZİRAN 2022

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada;

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Gökhan ŞENTÜRK

İTHAF

*İyi bir insan olması dileğiyle,
sevgili oğlum
Egemen'e*

ÖNSÖZ

Teknolojinin gelişmesi, iletişim araçlarının yaygınlaşması sonucu küçülen dünyada küresellik bir zorunluluk halini almıştır. Günümüz dünyasında insanların ben kavramından ziyade biz kavramı ile yaşama zorunluluğu daha da artmıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi bireylerin önce toplum, ardından dünya vatandaşı olma yolunda oldukça önem arz eden bir yapıya kavuşmuştur. Sosyal Bilgiler içerisinde barındırdığı birçok sosyal bilim disiplini ile bireyleri çok yönlü olarak hayata hazırlayan bir yapıya sahiptir. Sosyal Bilgiler dersinin içerisinde barındırdığı sosyal bilimlerden biri de coğrafyadır. Coğrafya, sosyal bilgiler dersinin içinde barındırdığı disiplinler arasında insanın yer ve bu yerden kaynaklı tüm etkinliklerinde ön plana çıkmaktadır. Çünkü sosyal bilim dallarının ürettiği bilgi ve düşünceler kendilerine özgü coğrafi mekanlarda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda tarih, sosyoloji, ekonomi gibi disiplinler coğrafi mekandan soyutlanamaz. Bu durum programında birçok sosyal bilim disiplininin yer aldığı sosyal bilgiler dersinde coğrafya öğretiminin önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırma ile ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar ile ilgili zihin algıları belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma sürecim başta olmak üzere bu yolda attığım her adımda engin bilgisi ve tecrübesi ile yürüdüğüm yolu aydınlatan, sabrı, güveni, desteği ile başarmamda büyük pay sahibi olan çok değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN'e en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek lisans eğitimim boyunca çalışma şansı bulduğum değerli hocalarıma, tez yazım sürecindeki desteği için Ayşegül KIRTEL hocama, yüksek lisans arkadaşlarıma, araştırma sürecimdeki desteği ve yardımları için arkadaşım ve değerli meslektaşım Mesut ÖMER'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Bugünlere gelmemi sağlayan annem Şükran ŞENTÜRK ve babam Sezai ŞENTÜRK'e teşekkür ediyorum.

En özel teşekkürü varlıklarıyla hayatıma anlam katan değerli eşim Yasemin ŞENTÜRK'e ve kıymetli oğlum Egemen ŞENTÜRK'e ediyorum.

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN COĞRAFYA İLE İLGİLİ KAVRAMLARIN ZİHİNDE YAPILANMASI

Gökhan ŞENTÜRK, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN

Sakarya Üniversitesi, 2022

Sosyal bilgiler bireyin toplumsal varoluşuna yardımcı olmak amacıyla içerisinde sosyal bilim disiplinleri ve vatandaşlık bilgisi konularını barındıran ilkokul ve ortaokulda eğitimi verilen bir derstir. Sosyal bilgiler dersinin içerisinde barındırdığı önemli disiplinlerden biri de coğrafyadır. Coğrafya, insanın yaşadığı çevre ve bu çevrede gerçekleştirdiği tüm etkinliklerde ön planda yer alması nedeniyle sosyal bilgiler dersinin içinde barındırdığı sosyal bilim disiplinleri açısından da önem arz etmektedir. Çünkü diğer sosyal bilim dallarının ürettiği bilgi ve düşünceler kendilerine özgü coğrafi mekanlarda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda tarih, sosyoloji, ekonomi gibi disiplinler coğrafi mekandan soyutlanamaz. Kısacası coğrafyasız sosyal bilimler olmaz. Coğrafyasız Sosyal Bilimler olmayacağı gibi Sosyal Bilgiler de olamaz. Sosyal bilgiler dersi içerisinde birçok sosyal bilimi barındırması nedeniyle kavram olarak zengin bir derstir. Bu nedenle sosyal bilgiler dersinde kavram öğretimi oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersini oluşturan önemli disiplinlerden biri olan coğrafya disiplinine ait konuların öğretilme sürecinde de kavram öğretimi oldukça önem arz etmektedir. Araştırma bu bağlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programı içerisinde yer alan coğrafya disiplinine ait kavramların öğrencilerin zihinlerindeki algılarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2021-2022 eğitim öğretim yılı içinde Sakarya ve Konya illerinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı 2 resmi ortaokulda öğrenim gören 200 8.sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden mecaz yoluyla veri toplanmış ve veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testinden yararlanılmıştır. Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla coğrafya ve belirlenen 19 coğrafi kavrama (afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge, coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim, göç, hava durumu, hava olayı, iklim, kıta, küresel sorun, lejant, nüfus, ölçek, şehirleşme, yer)ilişkin öğrenci algıları incelenmiştir. Toplanan veriler betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Öğrencilerin her kavrama ait algılarını belirlemek amacıyla tablolar oluşturulmuş, kesme noktaları belirlenmiş ve öğrencilerin kavramlar ile ilgili

ilişkilendirmeleri belirlenen kesme noktalarına göre gruplandırılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin; coğrafi kavramlar ile ilgili algılarının birbirinden farklılık gösterdiği, bazı coğrafi kavramlar ile ilgili algı düzeylerinin yüksek bazı kavramlar ile ilgili düşük olduğu ve öğrencilerin bazı kavram yanılgılarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Coğrafiya, Kavram, Kelime ilişkilendirme testi

ABSTRACT
**CONSTRUCTION OF GEOGRAPHY RELATED CONCEPTS IN THE SOCIAL
STUDIES TEACHING PROGRAM IN THE MIND**

Gökhan ŞENTÜRK, Master's Thesis

Supervisor: Prof. Dr. Sevgi COŞKUN KESKİN

Sakarya University, 2022

Social studies is a course taught in primary and secondary schools that includes social science disciplines and civics in order to help the individual's social existence. One of the important disciplines included in the social studies course is geography. Geography is also important in terms of the social science disciplines that the social studies course includes, as it is at the forefront of the environment in which people live and all the activities they perform in this environment. Because the knowledge and ideas produced by other social sciences take place in their own unique geographical locations. In this context, disciplines such as history, sociology and economics cannot be isolated from geographical space. In short, there can be no social sciences without geography. Just as there would be no Social Sciences without Geography, there would be no Social Studies. Social studies course is a rich course in terms of concept because it contains many social sciences. For this reason, concept teaching in social studies course is very important. In this context, concept teaching is very important in the process of teaching the subjects of the geography discipline, which is one of the important disciplines that make up the social studies course. In this context, the research was carried out in order to reveal the perceptions of the concepts of the geography discipline in the social studies curriculum in the minds of the students. The study group of the research consists of 200 8th grade students studying in 2 official secondary schools affiliated to the Ministry of National Education in the provinces of Sakarya and Konya in the 2021-2022 academic year. In the study, data were collected through metaphor from qualitative research designs and word association test was used as a data collection tool. Through the word association test, geography and 19 geographical concepts (disaster, human environment, vegetation, region, geographical location, environment, natural resource, clothing, migration, weather, weather event, climate, continent, global problem, legend, population, scale, urbanization, place) were examined. The collected data were analyzed by descriptive analysis method. In order to determine the students' perceptions of each concept, tables were created, breakpoints were determined,

and students' associations with the concepts were grouped according to the determined breakpoints. As a result of the research, students; It has been concluded that the perceptions of geographical concepts differ from each other, the perception levels of some geographical concepts are high and some of the concepts are low, and that students have some misconceptions.

Keywords: Social Studies, Geography, Concept, Word Association Test

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
İTHAF	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xviii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xx
GÖRSELLER LİSTESİ.....	xxiii
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xxiv
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1.Problem durumu	1
1.2.Araştırmanın amacı ve çnemi	3
1.3.Problem cümlesi	4
1.4.Alt problemler	4
1.5. Sınırlılıklar.....	4
1.6. Tanımlar	5
BÖLÜM II.....	6
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Araştırmanın kuramsal çerçevesi.....	6
2.1.1. Sosyal bilgiler eğitimi.....	6
2.1.1.1. Sosyal bilgilerin tanımı.....	6
2.1.1.2. Dünyada sosyal bilgiler	8
2.1.1.3. Türk tarihinde sosyal bilgiler.....	10

2.1.1.4. Sosyal bilgilerin amacı ve önemi	13
2.1.1.5. 2018 yılı sosyal bilgiler öğretim programı	14
2.1.1.6. Sosyal bilgiler dersinin özel amaçları.....	15
2.1.1.7. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel yaklaşımı	16
2.1.1.8. Sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanları	17
2.1.1.9. Sosyal bilgiler öğretim programında beceriler	17
2.1.1.10. Sosyal bilgiler öğretim programında değerler	19
2.1.2. Coğrafya eğitimi	20
2.1.2.1. Coğrafya tanımı	20
2.1.2.2. Coğrafya eğitiminin amacı ve önemi	21
2.1.2.3. Sosyal bilgiler ve coğrafya	22
2.1.2.4. 2018 yılı sosyal bilgiler öğretim programı coğrafya üniteleri ve kazanımları	23
2.1.2.5. 2018 yılı sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar	27
2.1.3. Kavram öğretimi.....	28
2.1.3.1. Kavram nedir?	28
2.1.3.2. Kavramın özellikleri	29
2.1.3.3. Kavram öğretimi.....	30
2.1.3.4. Kavram öğretim teknikleri.....	32
2.1.3.5. Sosyal bilgiler ve kavram öğretimi.....	35
2.2. İlgili araştırmalar	36
BÖLÜM III.....	40
YÖNTEM	40
3.1. Araştırma modeli	40
3.2. Çalışma grubu.....	41
3.3. Veri toplama yolları ve araçları	41
3.4. Veri toplama ve verilerin analizi	42

3.4.1. Coğrafi kavramların belirlenmesi.....	44
3.4.2. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi	44
3.4.3. Çalışma grubunun belirlenmesi ve veli izinlerinin alınması	44
3.4.4. “afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge” kavramlarının uygulanması	45
3.4.5. “coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim” kavramlarının uygulanması.....	45
3.4.6. ”göç, hava durumu, hava olayı, iklim” kavramlarının uygulanması	45
3.4.7. “kıta, küresel sorun, lejant, nüfus” kavramlarının uygulanması	46
3.4.8. “nüfus, ölçek, şehirleşme, yer, coğrafya” kavramlarının uygulanması	46
3.4.9. Uygulama sürecinin sona ermesi ve analizlerin yapılması.....	46
3.5. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliği.....	50
BÖLÜM IV	52
BULGULAR.....	52
4.1. 8. Sınıf öğrencilerinin coğrafya kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığı.....	52
4.2. 8. Sınıf öğrencilerine coğrafya kavramının çağrıştırdığı diğer kavramlar	57
4.3. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramların kelime ilişkilendirme sıklıkları ve kavramların ilişkilendirildiği kavramlar.....	60
4.3.1. “Afet” kavramı	60
4.3.1.1. Afet kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	60
4.3.1.2. Afet kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar.....	62
4.3.2. “Beşeri ortam” kavramı.....	64
4.3.2.1. Beşeri ortam kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	64
4.3.2.2. Beşeri ortam kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	66
4.3.3. “Bitki örtüsü” kavramı	67
4.3.3.1. Bitki örtüsü kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	67
4.3.3.2. Bitki örtüsü kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar.....	69
4.3.4. “Bölge” kavramı	71

4.3.4.1. Bölge kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	71
4.3.4.2. Bölge kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	72
4.3.5. “Coğrafi konum” kavramı	74
4.3.5.1. Coğrafi konum kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	74
4.3.5.2. Coğrafi konum kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	76
4.3.6. “Çevre” kavramı	78
4.3.6.1. Çevre kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	78
4.3.6.2. Çevre kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	80
4.3.7. “Doğal kaynak” kavramı	82
4.3.7.1. Doğal kaynak kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	82
4.3.7.2. Doğal kaynak kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	83
4.3.8. “Giyim” kavramı	85
4.3.8.1. Giyim kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	85
4.3.8.2. Giyim kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	87
4.3.9. “Göç” kavramı.....	89
4.3.9.1. Göç kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	89
4.3.9.2. Göç kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	91
4.3.10. “Hava durumu” kavramı.....	92
4.3.10.1. Hava durumu kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	93
4.3.10.2. Hava durumu kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	94
4.3.11. “Hava olayı” kavramı	96
4.3.11.1. Hava olayı kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	96
4.3.11.2. Hava olayı kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	98
4.3.12. “İklim” kavramı.....	99
4.3.12.1. İklim kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	99
4.3.12.2. İklim kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	101

4.3.13. “Kıta” kavramı.....	103
4.3.13.1. Kıta kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	103
4.3.13.2. Kıta kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar.....	105
4.3.14. “Küresel sorun” kavramı	107
4.3.14.1. Küresel sorun kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	107
4.3.14.2. Küresel sorun kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	110
4.3.15. “Lejant” kavramı	112
4.3.15.1. Lejant kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	112
4.3.15.2. Lejant kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar.....	113
4.3.16. “Nüfus” kavramı.....	115
4.3.16.1. Nüfus kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	116
4.3.16.2. Nüfus kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar.....	117
4.3.17. “Ölçek” kavramı.....	119
4.3.17.1. Ölçek kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı	119
4.3.17.2. Ölçek kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar	120
4.3.18. “Şehirleşme” kavramı.....	122
4.3.18.1. Şehirleşme kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	122
4.3.18.2. Şehirleşme kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar.....	123
4.3.19. “Yer” kavramı	125
4.3.19.1. Yer kavramının kelime ilişkilendirme sıklığı.....	125
4.3.19.2. Yer kavramının ilişkilendirildiği diğer kavramlar.....	126
4.4. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramlar bağlamında yapılan ilişkilendirmelere göre oluşturulmuş zihin haritaları.....	130
4.4.1. Kesme noktası 106 ve üstü ’ne göre oluşturulmuş zihin haritası	130
4.4.2. Kesme noktası 91 ve 105’e göre oluşturulmuş zihin haritası.....	131
4.4.3. Kesme noktası 76 ve 90’a göre oluşturulmuş zihin haritası.....	132

4.4.4. Kesme noktası 61 ve 75'e göre oluşturulmuş zihin haritası.....	133
4.4.5. Kesme noktası 46 ve 60'a göre oluşturulmuş zihin haritası.....	135
4.5. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar dışındaki coğrafya bağlamında ele alınan kavramlar ve bu kavramların coğrafya kavramlarıyla ilişkisi.....	142
4.5.1. “Ağaç” kavramı	142
4.5.2. “Baraj” kavramı	143
4.5.3. “Çöl” kavramı	144
4.5.4. “Dağ” kavramı	145
4.5.5. “Deniz” kavramı	146
4.5.6. “Doğa” kavramı	147
4.5.7. “Dünya” kavramı	148
4.5.8. “Fabrika” kavramı	149
4.5.9. “Harita” kavramı	150
4.5.10. “İnsan” kavramı	151
4.5.11. “Kuraklık” kavramı	152
4.5.12. “Okyanus” kavramı	153
4.5.13. “Orman” kavramı	154
4.5.14. “Sınır” kavramı	156
4.5.15. “Şehir” kavramı	156
4.5.16. “Toprak” kavramı	157
4.5.17. “Ülke” kavramı	158
BÖLÜM V	160
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	160
5.1. Sonuç ve Tartışma	160
5.1.1. Coğrafya kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması	161

5.1.2. Coğrafya kavramının ilişkilendirildiği kategorileri belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması	162
5.1.3. Coğrafi kavramlara dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması	163
5.1.3.1. Afet kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	163
5.1.3.2. Beşeri Ortam kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	164
5.1.3.3. Bitki Örtüsü kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	165
5.1.3.4. Bölge kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	166
5.1.3.5. Coğrafi Konum kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	166
5.1.3.6. Çevre kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	167
5.1.3.7. Doğal Kaynak kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	167
5.1.3.8. Giyim kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	168
5.1.3.9. Göç kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	168
5.1.3.10. Hava Durumu kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	169
5.1.3.11. Hava Olayı kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	170
5.1.3.12. İklim kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	170
5.1.3.13. Kıta kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	171

5.1.3.14. Küresel Sorun kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	172
5.1.3.15. Lejant kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	172
5.1.3.16. Nüfus kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	173
5.1.3.17. Ölçek kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	173
5.1.3.18. Şehirleşme kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	174
5.1.3.19. Yer kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	174
5.1.4. Coğrafi kavramların ilişkilendirilme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması	175
5.1.4.1. Afet kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	175
5.1.4.2. Beşeri ortam kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	175
5.1.4.3. Bitki Örtüsü kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	176
5.1.4.4. Bölge kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	176
5.1.4.5. Coğrafi Konum kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	177
5.1.4.6. Çevre kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	177
5.1.4.7. Doğal Kaynak kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	177
5.1.4.9. Göç kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	178

5.1.4.10. Hava Durumu kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	179
5.1.4.11. Hava Olayı kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	179
5.1.4.12. İklim kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	180
5.1.4.13. Kıta kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	180
5.1.4.14. Küresel Sorun kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	180
5.1.4.15. Lejant kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	181
5.1.4.16. Nüfus kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	181
5.1.4.17. Ölçek kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	182
5.1.4.18. Şehirleşme kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması.....	182
5.1.4.19. Yer kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması	182
5.1.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Coğrafya İle İlgili Kavramlar Bağlamında Yapılan İlişkilendirmelere Göre Oluşturulmuş Zihin Haritalarının Tartışılması ve Yorumlanması.....	183
5.1.6. Coğrafi kavramlar dışındaki coğrafya bağlamında ele alınan kavramları belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması ...	185
5.2. Öneriler.....	186
5.2.1. Milli Eğitim Bakanlığına öneriler.....	187
5.2.2. Öğretmenlere öneriler.....	187
5.2.3. Araştırmacılara öneriler.....	187

KAYNAKLAR	188
EKLER.....	195

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Veri Toplama ve Verilerin Analiz Süreci	43
Tablo 2. Kesme noktaları için belirlenen renkler	48
Tablo 3. Kesme noktaları için belirlenen renkler	53
Tablo 4. Öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilişkilendirdikleri kelimelerin ilgili olduğu kazanımlar	55
Tablo 5. Kesme noktaları için belirlenen renkler	56
Tablo 6. Kesme noktaları için belirlenen renkler	61
Tablo 7. Kesme noktaları için belirlenen renkler	65
Tablo 8. Kesme noktaları için belirlenen renkler	68
Tablo 9. Kesme noktaları için belirlenen renkler	72
Tablo 10. Kesme noktaları için belirlenen renkler	75
Tablo 11. Kesme noktaları için belirlenen renkler	79
Tablo 12. Kesme noktaları için belirlenen renkler	83
Tablo 13. Kesme noktaları için belirlenen renkler	86
Tablo 14. Kesme noktaları için belirlenen renkler	90
Tablo 15. Kesme noktaları için belirlenen renkler	94
Tablo 16. Kesme noktaları için belirlenen renkler	97
Tablo 17. Kesme noktaları için belirlenen renkler	100
Tablo 18. Kesme noktaları için belirlenen renkler	104
Tablo 19. Kesme noktaları için belirlenen renkler	109
Tablo 20. Kesme noktaları için belirlenen renkler	113
Tablo 21. Kesme noktaları için belirlenen renkler	117
Tablo 22. Kesme noktaları için belirlenen renkler	120
Tablo 23. Kesme noktaları için belirlenen renkler	123
Tablo 24. Kesme noktaları için belirlenen renkler	126

Tablo 25.Öğrencilerin coğrafi kavramlar ile ilişkilendirdikleri kelimelerin ilgili olduğu kazanımlar	128
Tablo 26.Kesme noktaları için belirlenen renkler	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.Coğrafi Kavramların Kelime İlişkilendirme Sıklığı Örneği	49
Şekil2.Coğrafi Kavramların Kategori Örneği	50
Şekil3.Coğrafya Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	53
Şekil 4.Coğrafya Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	58
Şekil5.Afet Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	61
Şekil6.Afet Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	63
Şekil7.Beşeri Ortam Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	64
Şekil8.Beşeri Ortam Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	66
Şekil9.Bitki Örtüsü Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	68
Şekil10.Bitki Örtüsü Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	70
Şekil11.Bölge Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	72
Şekil12.Bölge Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	73
Şekil13.Coğrafi Konum Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	75
Şekil14.Coğrafi Konum Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	77
Şekil15.Çevre Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	79
Şekil16.Çevre Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	81
Şekil17.Doğal Kaynak Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	82
Şekil18.Doğal Kaynak Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	84
Şekil19.Giyim Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	86
Şekil20.Giyim Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	88
Şekil21.Göç Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	89
Şekil22.Göç Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	91
Şekil23.Hava Durumu Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	93
Şekil24.Hava Durumu Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	95
Şekil25.Hava Olayı Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	97

Şekil26.Hava Olayı Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	98
Şekil27.İklim Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	100
Şekil28.İklim Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	102
Şekil29.Kıta Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	104
Şekil30.Kıta Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	106
Şekil31.Küresel Sorun-1 Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı.....	108
Şekil32.Küresel Sorun-2 Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı.....	109
Şekil33.Küresel Sorun Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar.....	111
Şekil34.Lejant Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı.....	112
Şekil35.Lejant Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	114
Şekil36.Nüfus Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	116
Şekil37.Nüfus Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	118
Şekil38.Ölçek Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	119
Şekil39.Ölçek Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	121
Şekil40.Şehirleşme Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	122
Şekil41.Şehirleşme Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar	124
Şekil42.Yer Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı	125
Şekil43.Yer Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar.....	127
Şekil44.8. kesme noktası 106 ve üstüne göre oluşturulan zihin haritası	130
Şekil45. 7. kesme noktası 91 ve 105'e göre oluşturulan zihin haritası	132
Şekil46. 6. kesme noktası 76 ve 90'a göre oluşturulan zihin haritası	133
Şekil47. 5. kesme noktası 61 ve 75'e göre oluşturulan zihin haritası	134
Şekil48. 5. kesme noktası 61 ve 75'e göre oluşturulan zihin haritası	136
Şekil49. 3. kesme noktası 31 ve 45'e göre oluşturulan zihin haritası	138
Şekil50. 2. kesme noktası 16 ve 30'a göre oluşturulan zihin haritası	141
Şekil51.Ağaç Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar	142

Şekil52.Baraj Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	143
Şekil53.Çöl Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	144
Şekil54.Dağ Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	145
Şekil55.Deniz Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	146
Şekil56.Doğa Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	147
Şekil57.Dünya Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	148
Şekil58.Fabrika Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar	149
Şekil59.Harita Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	150
Şekil60.İnsan Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	151
Şekil61.Kuraklık Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar	153
Şekil62.Okyanus Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar	154
Şekil63.Orman Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar	155
Şekil64.Sınır Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	156
Şekil65.Şehir Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar	157
Şekil66.Toprak Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar	158
Şekil67.Ülke Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar.....	159

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.Sosyal bilgiler dersi öğrenme alanları	17
Resim 2. Sosyal bilgiler öğretim programında “değerler”	19
Resim 3. "İnsanlar, yerler ve çevreler" öğrenme alanı kazanımları	24
Resim 4. “Üretim, dağıtım ve tüketim” öğrenme alanı kazanımları	25
Resim 5. "Küresel bağlantılar" öğrenme alanı kazanımları	26
Resim 6. Veri toplama aracı (KİT).....	42
Resim 7. Öğrencilerin “küresel sorun” kavramı hakkında ilişkilendirmeleri	47
Resim 8. Ortak kelimelerin yer aldığı tablo örneği	48

SİMGELER VE KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

KİT : Kelime İlişkilendirme Testi

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

NCSS : Sosyal Bilgiler Uluslararası Konseyi

TDK : Türk Dil Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde sırasıyla araştırmaya ilişkin problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, sınırlılıklar ve tanımlar yer almıştır.

1.1.Problem Durumu

İnsanoğlu var olduğu tarihten bu yana içinde yaşadığı sosyal ve fiziki çevreyi merak etmiş ve bu merak, insanda öğrenmenin hareket noktası olmuştur. İnsan başta ihtiyaçlarını karşılamak için bulunduğu çevreyi incelemiş, tanımış ve ihtiyaçları doğrultusunda değiştirmiştir. Bunun yanı sıra içerisinde yaşadığı toplumun varlığını devam ettirebilmesi adına kurallar belirlemiş ve belirlediği kuralları bilme ve yaşamında uygulama zorunluğunu ortaya koymuştur. Ayrıca insan bireysel ve toplumsal olarak varlığının devamını sağlamak amacıyla içinde yaşadığı toplumu oluşturan bireylere ihtiyaç duydukları bilgi, beceri, davranış ve değerleri kazandırmayı amaçlamıştır (Uslu ve Yalçınkaya, 2015). Bu bağlamda toplum hayatı ile ilgili olan bilgi, beceri, davranış ve değerler eğitiminin, insanoğlunun var olduğu andan itibaren başladığı ve zamanın koşullarına göre değişerek günümüze kadar varlığını devam ettirdiği söylenebilir. Günümüz dünyasında geçmişten farklı olarak bireylere sosyal yaşamda ihtiyaç duyacakları bilgiler belirli bir plan ve program dahilinde okullarda kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler bireyin sosyalleşmesini sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulan bilgi ve becerilerin okullarda bir program dahilinde kazandırılmasını sağlayan ders olarak ifade edilebilir (Öztürk, 2012).

Sosyal bilgiler ile ilgili en kapsamlı tanıma yapılandırmacı eğitim yaklaşımının benimsendiği 2005 yılında hazırlanan öğretim programında yer verilmiştir. Yapılan tanıma göre; “Sosyal bilgiler, bireyin toplum içinde var olmasının gerçekleştirilmesine katkı sağlamak amacıyla; sosyal bilim dalları ile yurttaşlık bilgisi konularını bünyesinde barındıran; bireyin yaşadığı çevresi ile etkileşiminin geçmiş, günümüz ve gelecek bağlamında incelendiği; ilköğretim okullarında eğitimi verilen bir derstir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2005).Tanımdan hareketle sosyal bilgiler dersi hayatın içindeki tüm

konuları bünyesinde barındıran kapsamı oldukça geniş disiplinler arası bir ders olarak ifade edilebilir (Keskin, 2019). Bu bağlamda tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk ve vatandaşlık konuları sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan sosyal bilim disiplinleri olarak ifade edilebilir (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2015). Sosyal Bilgiler dersinin içerisinde barındırdığı en önemli sosyal bilim disiplinlerinden biri coğrafya disiplinidir (Koçoğlu, 2015). Coğrafya, sosyal bilgiler dersinin içinde barındırdığı disiplinler arasında insanın yer ve bu yerden kaynaklı tüm etkinliklerde ön plana çıkmaktadır. Çünkü diğer sosyal bilim dallarının ürettiği bilgi ve düşünceler kendilerine özgü coğrafi mekanlarda gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda tarih, sosyoloji, ekonomi gibi disiplinler coğrafi mekandan soyutlanamaz. Bu durum da coğrafyasız sosyal bilimler olmayacağını göstermektedir. Coğrafyasız sosyal bilimler olmayacağı gibi coğrafyasız sosyal bilgiler de olamaz (Taşlı, 2016). Coğrafya, öğrencilere gerek yaşadıkları çevrenin gerekse uzak bölgelerin özellikleri hakkında bilgi verir. Öğrencilerin yaşadıkları yer, bölgelerinin fiziksel ve nüfus özellikleri, bölgelerinde yaşayan insanların sosyal ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi edinmelerine olanak sağlar. Bu nedenle coğrafya ile sosyal bilgiler arasında sağlam bir bağ vardır (Öztürk, 2012).

Sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal bilim disiplinlerini barındırması nedeniyle kavram açısından oldukça zengindir. Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji gibi birçok sosyal bilime ait kavram ile karşılaşmaktadır (Tokcan, 2015). Bu bağlamda öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin temellerini öğrenmeleri ve hayatta karşılaşacakları problemlere çözüm bulmaları anlamında sosyal bilgiler dersine ait kavramları öğrenmeleri şarttır. Çok disiplinli bir yapıya sahip olan sosyal bilgiler dersinin önemli disiplinlerinden biri de coğrafyadır. Coğrafya mekan bağlamında diğer sosyal bilimler açısından da oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda öğrencinin hem coğrafya konularını kavramasında hem de diğer sosyal bilimlere ait konuları kavramasında coğrafi kavramları öğrenmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle öğrencinin sosyal bilgiler dersi programında yer alan kazanımları elde etmesinde coğrafi kavramları öğrenme arasında doğru orantılı bir ilişki bulunmaktadır. Çalışma bu durumun ortaya konması anlamında önem arz etmektedir.

Bu bağlamda çalışma; 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeyinde sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan coğrafya disiplinine kavramların öğrencilerin zihinlerinde oluşturduğu algıyı belirlemek amacıyla yapılmıştır. Literatür incelendiğinde çalışmaların genel itibarıyla bir

sınıf düzeyinde, bir öğrenme alanı veya bir öğrenme alanı içerisindeki bir kazanıma ait kavramları içerdiği; sosyal bilgiler dersi müfredatında bulunan bütün coğrafya kazanımları ile ilgili yapılan bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda araştırma sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan coğrafya disiplinine ait bütün kavramları içermesi nedeniyle bu disiplinde yer alan genel kavramların öğrencilerin zihninde nasıl yapılandığı hakkında fikir sahibi olmayı sağlayacak ve literatürdeki boşluğu dolduracaktır. Gerçekleştirilen bu çalışma ile ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya disiplinine ait kavramlar ile ilgili zihin algıları ortaya konmak hedeflenerek “*“Ortaokul öğrencileri sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramları zihinlerinde nasıl yapılandırmaktadır?” sorusuna yanıt aranmıştır.*

1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal Bilgiler dersi içerisinde birçok sosyal bilim disiplini barındırması nedeniyle kavram konusunda oldukça zengin bir programa sahiptir. Bu nedenle sosyal bilgiler dersi öğretiminde kavram öğretimi oldukça önem arz etmektedir. Coğrafya sosyal bilgiler dersini oluşturan sosyal bilim disiplinlerinden biridir. Öğrenciler 4, 5, 6 ve 7. Sınıf düzeylerinde aldıkları sosyal bilgiler dersinde coğrafya disiplinine ait konuları ve bu konular ile ilgili kavramları da öğrenmektedirler. Bu bağlamda araştırma, sosyal bilgiler dersi öğretim programı içerisinde yer alan coğrafya disiplinine ait kavramların öğrencilerin zihinlerindeki algılarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın;

- Sosyal bilgiler dersi müfredatında bütün sınıf düzeylerinde yer alan coğrafi kavramların öğrencilerin zihinlerindeki algılarını derinlemesine ortaya koyan bir araştırma olmaması nedeniyle *özgün*;
- Sosyal bilgiler dersini oluşturan önemli disiplinlerden biri olan coğrafya disiplinine ait kavramların öğrenimi konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerine yol göstermesi anlamında alana yapacağı katkı açısından *gerekli*;
- Toplumun devamlılığını sağlaması açısından bireyin sosyalleşmesinin arz ettiği önem ve sosyal bilgiler öğretiminin öğrencinin sosyalleşmesini sağlaması açısından *güncel*;

- Sosyal bilgiler öğretimi içerisinde kavram öğretiminin önemli bir yeri olması bakımından *işlevsel*;

olduğu belirtilebilir.

1.3.Problem Cümlesi

Araştırmada, *“Ortaokul öğrencileri sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramları zihinlerinde nasıl yapılandırmaktadır?”*sorusuna yanıt aranmaktadır.

1.4.Alt Problemler

Araştırmada ana problem cümlesinden hareketle aşağıda yer alan sorulara cevap aranmıştır;

- 8. Sınıf öğrencilerinin coğrafya kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığı nedir?
- 8. Sınıf öğrencilerinin coğrafya kavramını ilişkilendirme kategorileri nelerdir?
- Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramların kelime ilişkilendirme sıklıkları nasıldır?
- Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramların ilişkilendirilme kategorileri nasıldır?
- 8.sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramları zihin haritalarında birbiriyle ilişkilendirmeleri nasıldır?
- Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar dışındaki coğrafya bağlamında ele alınan kavramlar nedir ve bu kavramların coğrafya kavramlarıyla ilişkisi nasıldır?

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma;

- 2021-2022 eğitim öğretim yılı,
- Sakarya ve Konya ilinde yer alan ortaokul 8.sınıfları,
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: İnsanın yaşadığı sosyal çevre içinde var olmasına katkı sağlamak hedefinde olan; programında sosyal bilimlerle, vatandaşlık kazanımları yer alan; insanı niçinde yaşadığı toplum, çevresiyle ilişkisinin incelendiği ders olarak tanımlanmaktadır (MEB,2005).

Coğrafya: Yeryüzü bilimi olarak da tanımlanan coğrafya yeryüzünde bulunan doğal, beşeri ve ekonomik olayları insanla ilişkilendirerek inceleyen bilim dalıdır (Doğanay, 2017).

Kavram: Benzer olan nesne, olay ve süreçleri gruplandırmada kullanılan ve bireylerde ortak tepkilere yol açan ilişkili uyaranlar olarak ifade edilebilir (Vuran ve Çelik, 2008).

Kelime İlişkilendirme Testi [KİT]: KİT öğrencilerin zihinlerindeki kavramlar arasındaki bağları ortaya koyarak, kavramlar arası ilişkinin yeterli olup olmadığını ortaya koyan bir yöntemdir (Bahar ve Özatlı, 2003).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümünde araştırma konusunun kuramsal çerçevesi ile ilgili açıklamalara ve araştırma konusu ile ilgili yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Bu bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Bölüm üç başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlık altında sosyal bilgiler, ikinci başlık altında coğrafya ve üçüncü başlık altında kavram ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

2.1.1. Sosyal Bilgiler Eğitimi

2.1.1.1. Sosyal Bilgilerin Tanımı

Sosyal bilgiler nedir? sorusuna 20. yüzyıl boyunca birbirinden farklı cevaplar verilmiştir. Okullarda yıllardır ders olarak okutulmakla beraber sosyal bilgiler dersinin amacı, içerik ve uygulanacak yöntemler konusunda uzun bir süre uzmanlar arasında birlik sağlanamamıştır (Öztürk, 2012). Sosyal bilgiler hayatın içindeki tüm konuları bünyesinde barındıran kapsamı oldukça geniş bir yapıdadır. Disiplinler arası bir yaklaşım olması sebebiyle sosyal bilgilerin tanımlanması diğer sosyal bilimlerle kıyaslandığında daha zordur (Keskin, 2019).

Sosyal bilgiler tanımı üzerinde tartışmalar devam ederken Amerika Birleşik Devletleri [ABD]'nde yer alan Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [NCSS] tarafından, 1992 yılında sosyal bilgilerin tanımı ile ilgili tartışmaları bitirmek amacıyla kapsamlı bir tanım yapmıştır. NCSS tarafından yapılan sosyal bilgiler tanımına göre:

Sosyal bilgiler, sosyal bilim disiplinleri ile yurttaşlık bilgisi konularının bir araya getirilerek harmanlandığı bir derstir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin birincil hedefi, bireylerin her anlamda birbirlerine ihtiyaçlarının olduğu dünyada, kültür farklılıklarına rağmen demokrasiyi içinde barındıran bir toplumda, çocuklara öğrendikleri bilgiyi kullanarak karar alabilme yeteneklerini ortaya çıkarmak ve en üst seviyeye taşımaktır. (NCSS, 2022)

Türkiye'de ise sosyal bilgiler ile ilgili en kapsamlı tanım yapılandırmacı eğitim yaklaşımının benimsendiği 2005 yılı sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde yapılmıştır. Tanımlamaya göre; “Sosyal bilgiler, öğrencileri niçinde yaşadığı topluma aidiyet duygusu kazanmasına katkı sağlamak hedefiyle; tarih, coğrafya, sosyoloji vb. sosyal bilim disiplinlerinin bir araya geldiği ve içerisinde vatandaşlık bilgisi konularını da barındıran; öğrenme alanlarının bir ünite belirlendiği bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005).

MEB'in 2005 öğretim programındaki sosyal bilgiler ile ilgili tanımında dört boyut ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin bireyin toplum içerisinde var oluşunu gerçekleştirmek amacıyla olması birinci boyut olarak ifade edilebilir. İkinci boyut olarak sosyal bilgiler dersinin sosyal bilimlerle vatandaşlık konularını içeriğinde barındırması, üçüncü boyut olarak sosyal bilgiler dersinin bireyin sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutunda ele alması, dördüncü boyut olarak da sosyal bilgiler dersinin toplu öğretim anlayışından yola çıkarak oluşturulmuş bir ders olmasıdır (Turan ve Ulusoy, 2010).

Sosyal bilgiler konusunda en kısa tanım Dewey tarafından yapılmıştır. Dewey tanımında sosyal bilgileri; “Sosyal olan şeyleri çalışmasıdır.” şeklinde ifade etmektedir (Sever, 2015). Sosyal bilgiler konusunda yapılan diğer tanımlara örnek vermek gerekirse;

- Sosyal bilgiler toplum hayatında öğrenciler için gerekli ve yararlı olan bilgilerin okulda öğretiminin yapıldığı bir ders olarak tanımlanabilir. Bu dersin öğretimi Türkiye’de ilkokul 4. sınıf ile ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda yapılmaktadır (İnan, 2019).
- Sosyal bilgiler sürekli değişen dünyada öğrencilerin hayatlarında ihtiyaç duyacakları bilgi, beceri, tutum ve değerleri geliştirmek amacıyla taşıyan içeriğini sosyal ve beşeri bilimlerden almakta olan bir temel eğitim dersi olarak ifade edilebilir (Sever, 2015).
- Sosyal bilgiler, sosyal bilimlerin bulgularını birleştirip öğrencilerin düzeyine uygun hale getirerek öğrencilere toplumsal hayata uyum sağlamada ve toplumsal hayatta

karşılaşacaklara sorunlara çözüm üretmede ihtiyaç duyacakları bilgi ve beceriyi kazandırmayı amaç edinen bir yurttaşlık dersi olarak tanımlanabilir (Sever ve Koçoğlu, 2015).

- Sosyal Bilgiler, sürekli değişen dünya ve ülke koşullarında bilgiye dayalı karar alarak problem çözme yeteneğine sahip etkin vatandaşlar yetiştirmek amacını güden sosyal bilimler ile beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri harmanlayarak kullanan bir öğretim programıdır (Öztürk, 2012).

Yukarıda yer alan tanımlardan da anlaşılacağı gibi sosyal bilgiler yalnızca tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularından oluşmayan, diğer sosyal bilim dallarına ait bilgi ve becerileri de ele alarak bireyin toplum içerisinde gelişmesini amaç edinen ülkemizde ilköğretim ve ortaokul düzeyinde öğretimi yapılan bir kavram olarak ifade edilebilir (Sever ve Koçoğlu, 2015). Türkiye'nin yanı sıra dünyada da sosyal bilgiler eğitim sistemi içerisinde oldukça önem arz eden bir ders olarak yer almaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin dünyada ortaya çıkışı, gelişimi ve tanımlanması başlıklarına aşağıda yer verilmiştir.

2.1.1.2. Dünyada Sosyal Bilgiler

Okullarda öğretimi yapılan ders olarak sosyal bilgiler eğitiminin başlangıcı günümüzden çok eskilere dayanmamakla beraber insanoğlunun içinde yer aldığı sosyal ve fiziki çevreyi anlama çabası ilk insandan bu yana var olmaktadır (Sever, 2015). Eski çağda 'da Çin ve Roma'da okutulan tarih, yine Roma'da eğitimi verilen coğrafya ve hukuk derslerinin doğrudan sosyal bilimlerle ilgili olduğu ifade edilebilir (Turan ve Ulusoy, 2010). Amacı; bireyin içinde yaşadığı çevreyi anlamlandırmak olan sosyal bilgilerin bu amaç bağlamında değerlendirildiğinde köklerinin çok eskilere uzandığı ifade edilebilmektedir (Sever, 2015).

Sosyal bilgiler dersinin kapsamı içerisinde yer alan derslerin eğitim sistemi içerisinde, okul programlarında ve kitaplarında ilk defa yer almasının 19. yüzyılda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleştiği ifade edilebilir 20. yüzyıla kadar bütün ülkelerde sosyal bilgilerin tarih ve coğrafya adı altında tek disiplinli program anlayışıyla öğretiminin yapıldığı görülmektedir (Öztürk, 2012).

Sosyal bilgilerin disiplinler arası bir eğitim programı olarak ortaya çıkışında ABD'nin 20.yüzyıla girerken ve sonrasında devam eden büyük toplumsal dönüşümün ardından

sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda çatışmaların yaşanması ve yaşanan çatışmalara çözüm arayışının etkili olduğu belirtilebilir. ABD’de 20. Yüzyılın ortalarına kadar halkın büyük bir çoğunluğu köylerde yaşayan ve ekonomi olarak tarımla uğraşmakta iken; sanayileşme ile birlikte köyden kente doğru yoğun bir göç yaşanmaya başlamıştır. Şehirlere yaşanan göç farklı kültüre ait insanları beraber yaşamaya mecbur bırakmıştır. Bu durum demokratik toplum için vatandaş yetiştirme düşüncesinin, bu düşünce bütünleşmiş ve disiplinler arası yeni bir vatandaşlık eğitim programının hazırlanmasının ve bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Kılıçoğlu, 2014). Bu bağlamda amaç bütünleşmiş ve disiplinler arası yeni bir vatandaşlık eğitim programı oluşturmaktır. Birinci Dünya Savaşı’na kadar sosyal bilgiler terim olarak hiçbir program içeriğinde kullanılmamıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler kavramı olarak ilk kez 1916 yılında NCSS tarafından günümüzdeki amaç ve içeriğine yakın olarak ifade edilmiştir (Öztürk, 2012).

1920’li yıllarda yaşanan ekonomik kriz ve beraberinde getirdiği toplumsal çöküntü sosyal bilgiler dersinin öğretim programının içeriğinde değişiklik meydana getirmiştir (Keskin, 2020). Bu durum sosyal bilgiler dersinin konularında ekonomi kavramının ağırlık kazanmasına neden olmuştur (Öztürk, 2012).

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayan soğuk savaş dönemi ve beraberinde getirdiği kaygı ortamı sosyal bilgiler programında da değişikliği beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda vatandaşlık konularının ağırlıkta olduğu sosyal bilgiler programından tarih, coğrafya, ekonomi gibi sosyal bilimlerin ağırlıkta olduğu sosyal bilgiler programına geçiş yaşanmıştır (Keskin, 2020).

1960’lı yılların başından 1970’lerin ortalarına kadar sosyal bilgiler öğretim programı yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Tarih ve coğrafyanın önemi azalmış olmakla beraber sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve psikoloji gibi sosyal bilimlerin önem kazanmaya başlamıştır. Bu anlayışta sosyal bilgiler sosyal bilimlerle aynı anlamda değerlendirilmiştir. Bu noktada temel varsayım; sosyal bilimlerin temel kavramlarının kazanılmasının daha faydalı olacağıdır. Bu anlayış da sosyal bilgiler kavramının henüz oluşmadan önceki disiplinler arası yaklaşımın yeni bir versiyonudur denilebilir (Sever, 2015).

Yeni sosyal bilgiler hareketinin etkisi 1970’li yıllarda azalmaya başlamıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde sosyal bilgiler öğretiminde geleneksel yaklaşımlar daha da güçlü hale gelmiştir. Bu durum sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya disiplinleri ile vatandaşlık

bilgisi konularının ağırlık kazanmasına neden olmuştur (Keskin, 2020).1990'lı yıllarda NCSS ABD'de sosyal bilgiler öğretiminin “yeni sosyal bilgiler” öğretiminin amaçlarına yakın bir amaç ve içerikle yapılmasına karar vermiştir (Öztürk, 2012).

Bir program alanı olarak sosyal bilgiler yukarıda da ifade edildiği üzere ABD'de doğmuş, gelişmiş ve 20. Yüzyıl boyunca ABD'nin müttefiki olan Türkiye, Japonya, Kore, Kanada, Avustralya gibi ülkelerde benimsenmiş ve uygulanmaktadır. Buna karşılık İngiltere gibi bazı ülkelerde ise sosyal bilgiler tek disiplinli anlayış içerisinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık olarak derslerde işlenmektedir (Öztürk, 2012). Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sosyal bilgiler dersinin ortaya çıkışı ve gelişimi yakın zamanda gerçekleşmiştir. Bu bağlamda aşağıda Türkiye'de sosyal bilgilerin gelişim süreci üzerinde durulmuştur.

2.1.1.3. Türk Tarihinde Sosyal Bilgiler

Sosyal bilgiler eğitiminin geçmişi İslamiyet öncesi Türk devletlerine kadar dayandırılabilir. Türklerin İslamiyet'i benimsemeden önceki dönemlerde çocukların sosyalleşmesinde töre kuralları önemli rol oynamaktadır. Konu ile ilgili örnek olarak Türklere ait ilk yazılı eserler olan Orhun Yazıtları verilebilir. Orhun yazıtları incelendiğinde Türk milletine geçmişte yaşanan olumsuzluklardan ders çıkarmaları gerektiği, töreye sahip çıkmaları gerektiği, bağımsızlığın önemi gibi konuların işlendiği görülmektedir. Bu durum Orhun Yazıtlarında tarih, milli kültür ve vatandaşlık gibi konuların işlendiğini göstermektedir (Sever, 2015). Bu dönemlerde yer alan edebi eserlerde de büyüklere saygı, cesaret, iyilik yapmak, cömert olmak gibi değerlerin yer aldığı görülmektedir (Deveci, 2010)

Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleri eğitimi olumlu yönde etkilemiştir. İslamiyet'in kabul edilmesi ile birlikte medrese gibi planlı eğitimin uygulandığı kurumlar ortaya çıkmıştır. Bu eğitim kurumlarından İbni Sina, Farabi gibi önemli bilim insanları yetişmiştir. Bu bilim insanlarının eğitim alanında görüşleri incelendiğinde sosyal bilgiler eğitiminin içeriğinin bilim insanlarının eğitim ile ilgili görüşleri içerisinde yer aldığı görülmektedir. Örnek vermek gerekirse Farabi; eğitimin amacının bireyin topluma faydalı olmasını sağlamak ve çocuklarda sorumluluk duygusunun oluşması sağlamak olarak ifade etmiştir (Deveci,2020).

Osmanlı Devleti'ne döneminde kendinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi sosyal bilgiler eğitiminin inanç eğitimi kapsamında verildiği görülmektedir (Turan ve Ulusoy, 2010). Selçuklular döneminde açılan medreseler Osmanlı Devleti döneminde de varlığını devam ettirmiştir. Osmanlı devleti çok uluslu yapısı gereği çok kültürlü bir devlet olması nedeniyle vatandaşların değer anlamında bütünleşmesini sağlamak amacıyla medreselerde değer eğitimi verilmiştir (Deveci, 2010).

Osmanlı Devleti'nde sosyal bilgiler dersi kapsamında yer alan tarih ve coğrafya konularını ders olarak okutulması Tanzimat döneminde gerçekleşmiştir (Turan ve Ulusoy, 2010). Bunun dışında Tanzimat döneminde yaşanan siyasal gelişmeler ve devletin kötü gidişatından kurtarılması için savunulan Osmanlıcılık fikri kapsamında “Osmanlı vatandaşı” yetiştirmek ideali kapsamında sosyal bilgiler kapsamına giren konular derslerde kullanılmıştır (Deveci, 2010)

II. Meşrutiyet döneminde Fransız İhtilali'nin de etkisi ile kendini göstermeye başlayan milliyetçilik fikri Osmanlı Devleti'ni içinde bulunduğu kötü durumdan kurtarmak amacıyla “Türkçülük” akımını ortaya çıkarmıştır. Bu durum eğitimde vatanseverlik, tarih, gibi konuların ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Bu bağlamda bahsi geçen konuların sosyal bilgiler dersi kapsamına girdiği ifade edilebilir (Deveci, 2010).

Cumhuriyet döneminde Maluma-ı Vataniye dersi ile sosyal bilgiler kapsamına giren konular okullarda okutulmaya başlanmıştır. 1926 İlkokul Müfredat Programıyla Malumat-ı Vataniye dersiyle “Ahlak Sohbetleri” dersi birleştirilerek yerini “Yurt Bilgisi” dersine bırakmıştır. Yurt bilgisi dersinde amaç çocukların topluma uyumunu sağlayarak milli vatandaş yetiştirilmesini sağlamaktır. 1926 programında yurt bilgisi dersinin yanı sıra tarih ve coğrafya derslerinin de okullarda 4 ve 5. Sınıflarda okutulduğu görülmektedir (İnan, 2019).

1962 İlkokul Program Taslağı Türkiye'deki program geliştirme çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu taslağın Türkiye genelindeki tüm okullarda uygulamaya başlanmadan beş yıl boyunca 250 ilkokulda uygulanmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda pilot uygulama 1962-1963 yılında başlamıştır (Keskin, 2020). Önceki ilkokul programlarında Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi olarak sosyal bilgiler öğretim programında bağımsız olarak öğretimi yapılan dersler 1962 tarihli ilkokul program taslağında birleştirilmiş ve “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi adını almıştır (İnan, 2019).

1968 İlkokul Programı Türkiye Cumhuriyeti döneminde yayınlanmış programlar arasında en önemli ve en uzun ömürlü programdır (Keskin, 2020). 1968 tarihli ilkokul programında da “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi “Sosyal Bilgiler” adını almıştır (Şimşek, 2016). Bu dersin de “Toplum ve Ülke İncelemeleri” dersi gibi disiplinler arası bir desene sahip olduğu görülmektedir. 1970-1971 yılında ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulanmaya başlamıştır. Program yapılan ufak değişiklikler ile 1985 yılına kadar uygulanmaya devam etmiştir. Bu program ile Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bu yana bağımsız olarak yürütülen sosyal bilgiler içerikli dersler birleştirilerek sosyal bilgiler adını almıştır (Keskin, 2020). 1980 askeri darbesinden sonra sosyal bilgiler dersi “Milli Tarih” ve “Milli Coğrafya” isimleri altında tek disiplinli olarak okutulmaya başlanmıştır (Sever, 2015).

1998 yılından sonra dünyada yaşanan gelişmeler dikkate alınarak program geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmiştir. Yapılan çalışmalar 2005 yılında meyvesini vermiştir (Öztürk, 2012). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 30.06.2005 tarih 283 ve 188 sayılı kararı ile yeni sosyal bilgiler programı 4 ve 5.sınıflarda, 2005-2006 öğretim yılından itibaren tüm ilköğretim okullarında uygulamaya konulurken, 2006-2007 öğretim yılından itibaren de 6 ve 7. Sınıflarda okutulmaya başlanmıştır (Şimşek, 2016).

2005 sosyal bilgiler dersi öğretim programında yapılandırmacı yaklaşımın etkin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda program ABD gibi gelişmiş ülkelerde uygulanan programlara benzerlik göstermektedir. 2005 sosyal bilgiler öğretim programı insan faaliyet alanlarını bütüncül bir yaklaşım ile ele alarak tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji gibi sosyal bilimlerini aynı çatı altında birleştirmeyi hedeflemiştir. Programda katı, konu merkezli ve davranışçı yaklaşımdan, zihinsel, bilişsel ve yapılandırmacı anlayışa geçiş yaşanmıştır (Çatak, 2016).

Bilim ve teknolojide meydana gelen hızlı değişimler, bireylerin ve toplumun değişen ihtiyaçları, eğitimde meydana gelen yeni yaklaşımlar mevcut eğitim programının güncellenme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda MEB tarafından yapılan çalışma sonucu 2018 yılında yeni sosyal bilgiler öğretim programı kabul edilmiştir. 2018 sosyal bilgiler öğretim programı ile öğrencilere sarmal yaklaşım doğrultusunda bireysel farklılıkları dikkate alan, kazanımlar ile bütünleşik olarak değer ve beceri kazandırılması hedeflenmiştir (Keskin, 2020). 2018 yılı öğretim programı ile en güncel hali ile öğretimde yerini alan sosyal bilgiler dersinin önemi ve amacı aşağıda yer verilmiştir.

2.1.1.4. Sosyal Bilgiler 'in Amacı ve Önemi

Dünya üzerindeki gelişmiş ülkelerde sosyal bilimlere verilen değer giderek artmaktadır. İnsanı, toplumu ve toplumda yaşanan olayları değişik açılardan bilimsel bir yaklaşım kullanarak inceleyen sosyal bilimler insanın ve toplumsal olayların anlaşılabilmesi adına insanlığa önemli bilgiler sunmaktadır. Sosyal bilimlerin ortaya koyduğu bilgilerin ortak yaşayabilme ve demokratik özelliklere sahip sağlıklı bireylerin yetiştirilmesi için yeni nesillere arttırılması gereklidir (Tay, 2010). Bu bağlamda geçmişten günümüze sosyal bilgiler dersinin amacı öğrencinin toplumsal hayata uyum sağlaması ve etkin bir vatandaş olarak yetişmesi olarak görülmektedir. Çocuğun içinde yaşadığı sosyal hayata uyum sağlaması yanında evrensel değerlere sahip olması için de sosyal bilgiler dersi önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal Bilgiler dersinde sosyal bilimlere ait içeriklerin öğrencilere kazandırılmak istenmesinin amacı yalnızca sosyal bilimlere ait bilgilerin aktarılması değil, bunun yanında bilimsel yöntemleri kavratmak, sosyal bilimlere ait beceri ve değerler ile öğrenciyi donatmaktır (Sever, 2015).

Sosyal bilgilerin amaçları evrensel ve ulusal amaçlar olarak da belirtilebilir. Evrensel amaçlar bilgi, beceri, tutum ve sosyal katılım olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda erdemli insan olmaya rehberlik yapmak, etkili vatandaş yetiştirmek, demokrasiye katılım sürecini benimsetmek ile tarih, mekan ve sosyal düşünme becerisi kazandırmak sosyal bilgiler dersinin evrensel amaçları içerisinde yer almaktadır (İnan, 2019). Ulusal amaçlar ise, ülkelerin eğitim politikalarını belirleyen ilkeler ve amaçlara göre oluşturulmaktadır (Öztürk, 2012). Ulusal amaç başlığı altında sosyal bilgiler dersinin amacı, öğrencinin vatan ve millet sevgisini kazanması, tarihini ve tarihsel geçmişinde yaşanan olayları neden ve sonuçları ile kavrama, yaşadığı ülkenin coğrafyasını yakından tanıma gibi özelliklere sahip olması olarak belirtilebilir (Tay, 2010).

Sosyal bilgiler; kültürel mirası, kültürel mirasın günümüzde yaşayan özelliklerini ve yaşamımıza olan etkilerini ve insanların sosyal ve fiziki çevreleri ile olan ilişkilerini esas alan bir derstir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin öncelikli amaçlarından biri de kültürel farklılıklara sahip olan demokratik bir toplumda insanların hoşgörü çatışı altında biri arada yaşama duygusu ile yetişmesini sağlamaktır (Sever, 2015).

Çağımızda bilimde yaşanan hızlı gelişmeler ve beraberinde meydana gelen teknolojik gelişmeler insan yaşamında da hızlı değişimler yaşanmasına neden olmaktadır. Bu durum

sosyal bilgiler dersinin amaç ve içeriğinin de yaşanan değişimler ile birlikte farklılaşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi içerisinde teknolojik gelişmeleri ve bu gelişmelerin insan ve toplum üzerine etkilerini de işleyen bir kapsama sahip olmuştur (Sever, 2015).

2.1.1.5. 2018 Yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

Program geliştirme, eğitim programlarının temel öğeleri olan hedef, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme süreçleri arasındaki ilişkileri düzenlemekte olan gelişmelere açık dinamik bir süreçtir. Program geliştirme çalışmaları ülkelerin eğitim konusundaki ihtiyaçları ile bilim ve teknolojiye meydana gelen değişiklikler göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Dünya üzerindeki ülkeler eğitim programları hedeflerinde yer alan vatandaş yetiştirme profilini de dikkate alarak ihtiyaç durumunda belirli zamanlarda program değişiklikleri yapmaktadırlar. Türk eğitim sistemi incelendiğinde de çağın ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına zaman zaman eğitim programlarında değişiklikler yapıldığı görülmektedir (Taşkiran, 2019). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yapılan değişikliklerin nedeni olarak; teknolojik gelişmeler, bireylerin değişen ihtiyaçları, öğrenme alanındaki yenilikler olarak ifade edilebilir. Programda yapılan değişimlerin insanlara yönelik beklenti ve rolleri de değiştirdiği vurgulanabilir. Sözü edilen roller, insanların bilgiyi üretilip kullanabilen, problem çözme becerisine sahip, eleştirel düşünme anlamında kendini geliştirmiş, kararlı, iletişim becerileri güçlü, yaşadığı topluma katkı sağlayabilmek olarak belirtebilir (Köksal, 2019). Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi öğretim programında çağın gereklerine ayak uydurmak, ihtiyaçları karşılamak amacıyla güncelleme yapılarak 2018 yılında yeni bir sosyal bilgiler öğretim programı oluşturulmuş ve uygulamaya konmuştur (Taşkiran, 2019). 2018 yılında hazırlanan en güncel sosyal bilgiler öğretim programında yer alan sosyal bilgiler dersine ait amaçlara aşağıda yer verilmiştir.

2.1.1.6. Sosyal Bilgiler Dersinin Özel Amaçları

Sosyal bilgiler dersi için 4. sınıftan 7 sınıfa kadar geçerli 18 amaç belirlenmiştir belirlenen amaçlar bireyin toplumsal hayatta yerini alma sürecinde Türkiye'nin değişik özellikleri dikkate alınarak oluşturulmuştur (Köksal, 2019).

Sosyal bilgiler dersinin özel amaçları aşağıda yer almaktadır;

- Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirmeleri,
- Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
- Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
- Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
- Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları, 8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,
- Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
- Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,

- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlakı gözetmeleri,
- Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
- Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
- İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
- Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
- Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
- Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2018)

Bu bağlamda ilkokul 4. Sınıftan ortaokul 7. Sınıfa kadar eğitimi verilen sosyal bilgiler dersinin öğrencilere kazandırmayı hedeflediği 18 özel amacının yer aldığı görülmektedir.

2.1.1.7. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Temel Yaklaşımı

Sosyal bilgiler dersi hayatın içindeki tüm konuları bünyesinde barındıran, içerisinde sosyal bilim disiplinleri yer alan kapsamı oldukça geniş disiplinler arası bir ders olarak ifade edilebilir (Keskin, 2019). Bu nedenle 2018 yılı öğretim programı yapılandırmacı anlayışı benimsemiş ve program bu anlayış doğrultusunda oluşturulmuştur. Yapılandırmacı yaklaşım öğrenme-öğretme sürecinin merkezine öğrenci yerleştiren böylelikle bireylerin süreç içerisinde aktif olduğu bir yaklaşım olarak belirtilebilir. Bu bağlamda 2018 yılı öğretim programının da öğrenciyi merkeze alan tematik yaklaşıma dayalı öğrenci merkezli bir eğitim programı olduğu ifade edilebilir (Taşkıran, 2019).

2.1.1.8. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Alanları

Öğrenme alanı, birbiriyle bağlantılı bilgi ve değerlerin bütün olarak görüldüğü, öğrenmeyi düzenleyen bir yapıdır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı görselde de görüldüğü gibi 7 öğrenme alanından oluşmaktadır (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2018).

SINIFLAR	4. SINIF			5. SINIF			6. SINIF			7. SINIF		
ÖĞRENME ALANI	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre Oranı (%)	Ders Saati
BİREY VE TOPLUM	5	11,1	12	4	13	14	5	11,1	12	4	11,1	12
KÜLTÜR VE MİRAS	4	13	14	5	16,6	18	5	20,4	22	5	27,8	30
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	6	18,5	20	5	16,6	18	4	13	14	4	13,9	15
BİLİM, TEKNOLOJİ VE TOPLUM	5	14,8	16	5	13	14	4	11,1	12	4	11,1	12
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	5	16,6	18	6	16,6	18	6	16,6	18	6	13,9	15
ETKİN VATANDAŞLIK	4	13	14	4	11,1	12	6	14,8	16	4	11,1	12
KÜRESEL BAĞLANTILAR	4	13	14	4	13	14	4	13	14	4	11,1	12
TOPLAM	33	100	108	33	100	108	34	100	108	31	100	108

Resim1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları

Öğrenme alanlarının sınıf düzeyine göre genişlemekte olduğu ifade edilebilir. Her öğrenme alanı diğer öğrenme alanları ile ilişki içerisinde ve aynı zamanda birçok sosyal bilimden faydalanmaktadır (Taşkiran, 2019).

2.1.1.9. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Beceriler

Sosyal bilgiler öğretim programına göre beceri öğrencinin davranışsal bir çaba sonucu bir işi kolaylıkla yapar hale gelmesi olarak ifade edilebilir (Taşkiran, 2019). Sosyal bilgiler

dersi ğretim programında beceri önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada programın “bilgi-beceri-değer” üzerine kurulu olduğu vurgulanabilir. Bu Şekilde ifade edilmesinin nedeni olarak bu üç unsurun birbirinden ayrıştırlamayan bir arada bulunan unsurlar olduğu ifade edilebilir (Köksal, 2019).

2018 yılı sosyal bilgiler ğretim programı incelendiğinde;

- Girişimcilik,
- Karar verme,
- Araştırma,
- İletişim,
- Problem özme,
- Gözlem,
- Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma,
- Eleştirel düşünme,
- Mekanı algılama,
- Sosyal katılım,
- Değişim ve sürekliliği algılama,
- Zaman ve kronoloji algılama,
- Empati,
- Yenilikçi düşünme,
- Finansal okuryazarlık,
- Harita kullanma,
- Dijital okuryazarlık,
- Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme,
- Medya okuryazarlığı,
- Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama,
- Kanıt kullanma ve konum analizi

becerilerinin öğrencilere kazandırılmak istendiği görülmektedir (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2018).

2.1.1.10. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

Değer, bir kişi, bir topluluk veya toplumun ideal kabul ettiği hareket tarzı olarak ifade edilebilir (Taşkiran, 2019). 2018 tarihli sosyal bilgiler dersi öğretim programı değerleri; “Öğretim programının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Program değerleri içermesi gerekçesi olarak öğrencilere ahlaki kararlar alabilme ve uygulama yeterliliği kazandırma olarak açıklamaktadır (Köksal, 2019). Amacı, öğrencinin toplumsal hayata uyum sağlaması olan sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilere verilecek değer eğitiminin önemi oldukça büyüktür. Değerler eğitimi öğretim programlarının hem açık hem de gizil amaçları arasında bulunmaktadır. Bu nedenle öğrencilere verilecek değer eğitimi okullarda planlı şekilde yapılan eğitim ve öğretim etkinlikleri ile gerçekleştirilirken, diğer yandan okulda ve sınıfta oluşturulan kültürel ortam ile gizil öğrenme gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır (Taşkiran, 2019).

2018 yılı sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde yer alan değerler aşağıda yer alan görselde verilmiştir (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2018).

1. Adalet	10. Estetik
2. Aile birliğine önem verme	11. Eşitlik
3. Bağımsızlık	12. Özgürlük
4. Barış	13. Saygı
5. Bilimsellik	14. Sevgi
6. Çalışkanlık	15. Sorumluluk
7. Dayanışma	16. Tasarruf
8. Duyarlılık	17. Vatanseverlik
9. Dürüstlük	18. Yardımseverlik

Resim 2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında “Değerler”

Resim 2 incelendiğinde 2018 yılı sosyal bilgiler öğretim programında öğrencilere kazandırılması amaçlanan değerler yer almaktadır. Görsel incelendiğinde aileden, adalete, sevgiden bilimselliğe kadar hayatın farklı alanları ile ilgili değerlerin öğrencilere kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir.

2.1.2. Coğrafya Eğitimi

2.1.2.1. Coğrafya Tanımı

Birleşik bir terim olan coğrafya Grekçe kökenli “gè” ve "graphie" kavramlarının birleşmesi sonucu oluşturulmuştur. Bu iki kavramdan “gè” yer, "graphie" ise tasvir anlamına gelmektedir (Doğanay, 2018). İçerisinde birçok disiplini barındıran coğrafyayı tanımlamak oldukça zordur (Çiftçi, 2018). Coğrafyanın konu bakımından insanı, insanın içinde yaşadığı çevreyi, insanı etkileyen doğal ve beşeri olayları veya insan tarafından değiştirilen dünyayı içinde barındırması nedeniyle geniş alan içerdiği ve bu nedenle birçok alan uzmanı tarafından farklı tanımlamalar yapıldığı belirtilebilir (Meydan, 2018). Bu tanımlar incelendiğinde mevcut tanımların yerin tasviri gibi tekil tanımlar ile günümüz dünyasının geldiği küresel nokta da göz önüne alındığında daha karmaşık tanımlara kadar evrildiği görülmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğü incelendiğinde coğrafya; yeryüzünü, bir bölgeyi, bir ülkeyi tespit eden, özelliklerini ifade eden, fiziksel, ekonomik, beşeri, bilgilerin tümü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022).

Coğrafya bilimi ile ilgili yapılan tanımlar ile ilgili örnekler aşağıda yer almaktadır;

- Modern coğrafyanın kurulmasında önemli payı olan Alexandre Von Humboldt ise coğrafya bilimini özel ile geneli; ölçme, haritalama ve bölgesel yaklaşım tarzıyla birbirine bağlayan bir disiplin olarak tanımlamaktadır (Çiftçi, 2018).
- Coğrafya, yeryüzünün Şekillenmesinde, Şekillenme de etkili olan amilleri ve yeryüzünde canlı hayatını oluşturan insan bitki ve hayvan toplulukları ile doğal ortam arasında kurulan ilişkiyi ve bu ilişkinin dağılışını inceleyen bilim dalı olarak tanımlamaktadır (Meydan, 2018).
- Erinç e göre coğrafya; yeryüzündeki mekanların özelliklerini ortaya koymakta olan ve bu özelliklerin muhtelif mekanlar arasındaki benzerlik ve ayrılıklarının sebepleri ile bunlara hükmeden kanunları araştıran bir bilimdir (Çiftçi, 2018).
- Yeryüzü bilimi olarak da tanımlanan coğrafya yeryüzünde bulunan doğal, beşeri ve ekonomik olayları insanla ilişkilendirerek inceleyen bilim dalıdır şeklinde tanımlanabilir (Doğanay, 2017).

- Coğrafya yeryüzünün tamamı veya bir bölümünde gerçekleşen fiziki olaylar ile bu olayların beşeri ve ekonomik etkilerini nedensellik ilkesine bağlı olarak karşılaştırılmalı bir şekilde araştıran ve sonuçları ortaya koyan bilim dalı olarak ifade edilebilir (Meydan, 2018).
- Coğrafya ile ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde insan faktörü, coğrafi yeryüzü, doğal ve beşeri çevre, doğal ve beşeri olay ve diğer bilimlerden faydalanma faktörlerinin öne çıktığı görülmektedir (Meydan, 2018).

Yukarıda tanımı verilen coğrafya bilimi ortaokul sosyal bilgiler dersi programı içerisinde konu ve kazanım olarak, ortaöğretimde bağımsız bir ders olarak okutulmaktadır. Bu bağlamda okullarda öğretimi yapılan coğrafyanın amacı ve önemine aşağıda yer verilmiştir.

2.1.2.2. Coğrafya Eğitiminin Amacı ve Önemi

Coğrafya, insanlığın çevresini fark etmeye başladığı günden itibaren ihtiyaç duyduğu önemli bir bilimdir. Coğrafya insan, yer ve çevre arasında ilişki ağının görünmesine, anlaşılmasına ve değerlendirilmesine imkan verir. Tarlasını ekmek için hava durumunu takip eden bir çiftçi, seyahate çıkacak bir tatilcinin sıcaklık takibi, yağış yetersizliğinin telafi edilmesi için sulama sistemlerinin kullanılması, mevsimlik işçilerin iklimi takip etmesi gibi durumlar coğrafya ile insan arasındaki ilişkiye örnek olarak gösterilebilir (Aydın ve Güngördü, 2016). Bu bağlamda; insan ile içinde yaşadığı doğa ilişkisi bakımından coğrafi sorgulama becerisi edinme, insanın yaşadığı dünyaya ait en önemli öğeleri yaşamı ile ilişkilendirerek, dünyanın ve içinde yaşayan insanın işleyişini kavrama, yakın çevresinden başlayarak önce ülkesine ve ardından içinde yaşadığı dünyaya ait mekansal değerleri sahiplenme, deprem, sel gibi doğal afetler ve çevre problemlerine karşı duyarlı olma coğrafya eğitiminin hedefi olarak ifade edilebilir (Çiftçi, 2018).

Coğrafyayı öğrenen ve coğrafyasını tanıyan bir insanda vatandaşlık bilinci girer. Kişi kendini içinde yaşadığı topluma ve çevresine karşı sorumlu hisseder. Coğrafya eğitimi sayesinde öğrenci dünyayı anlar ve olayların meydana gelmesindeki asıl nedenleri belirleme özelliğini kazanır (Ünlü, 2014). Küreselleşmenin artması ile birlikte küçülen dünyada meydana gelen gerek direk gerekse dolaylı olarak bizi ilgilendiren olayları anlayabilmemiz için coğrafi bilgiye ihtiyacımız bulunmaktadır (Aydın ve Güngördü,

2016). Bu bağlamda ülkemizde bütün eğitim kademelerinde Coğrafya dersi çevre, insan ve zaman konularını içerir. Ülkemizde ilkokul seviyesinden itibaren lise seviyesine kadar coğrafya zorunlu bir ders olarak okutulmaktadır. Bu eğitim süreci içerisinde farklı isimler adı altında ilkokulda hayat bilgisi ve sosyal bilgiler, ortaokulda sosyal bilgiler ve lisede coğrafya adıyla okul programlarında coğrafya konularına yer verilmektedir (Ünlü, 2014).

Sosyal bilgiler disiplinler arası yapısı itibariyle içerisinde birçok sosyal bilim disiplinin barındırmaktadır. Sosyal bilgiler dersinin içerisinde barındırdığı sosyal bilim disiplinlerinden biri de coğrafyadır. Bu bağlamda coğrafya bilimi ile sosyal bilgiler dersi arasındaki ilişki aşağıda açıklanmaktadır.

2.1.2.3. Sosyal Bilgiler ve Coğrafya

Sosyal bilgiler dersi ilkokul 4. sınıf ile ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda öğrenimi görülen bir derstir. Mihver ders olarak sosyal bilgiler dersi disiplinler arası ve çok disiplinli bir alan olarak ifade edilebilir (Taşlı, 2016). Sosyal bilgiler dersinin içinde barındırdığı temel disiplinlerden biri olan coğrafya, insanın yakın çevresinin özelliklerini, insanın ortaya koyduğu beşeri ve ekonomik etkinlikleri kendi kuralları bağlamında inceleyen bilim dalı olarak tanımlanabilir (Koçoğlu, 2015).

Coğrafya, sosyal bilgiler dersinin içinde barındırdığı disiplinler arasında insanın yer ve bu yerden kaynaklı tüm etkinliklerde ön plana çıkmaktadır. Çünkü diğer sosyal bilim dallarının ürettiği bilgi ve düşünceler kendilerine özgü coğrafi mekanlarda gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda tarih, sosyoloji, ekonomi gibi disiplinler coğrafi mekandan soyutlanamaz. Bu durum da coğrafyasız sosyal bilimler olmayacağını göstermektedir. Coğrafyasız sosyal bilimler olmayacağı gibi coğrafyasız Sosyal Bilgiler de olamaz (Taşlı, 2016).

Coğrafya, öğrencileri gerek yaşadıkları çevrenin gerekse uzak bölgelerin özellikleri hakkında bilgi verir. Öğrencilerin yaşadıkları yer, bölgelerinin fiziksel ve nüfus özellikleri, bölgelerinde yaşayan insanların sosyal ve ekonomik faaliyetleri hakkında bilgi edinmelerine olanak sağlar (Öztürk, 2012). Bu nedenle coğrafya ile sosyal bilgiler arasında sağlam bir bağ vardır. Ülkemiz ve dünyada yaşanan sorunlar hakkında bilgi sahibi olabilmek ve yaşanan sorunlara çözüm üretebilmek için belirli bir seviyede coğrafya bilgisine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bilgi seviyesine ulaşmak için öğrenciler sosyal bilgiler

ders kitaplarında yer alan coğrafya bilimi ile ilgili içeriğe ihtiyaç duymaktadırlar (Koçoğlu, 2015). Bu noktadan hareketle 2018 sosyal bilgiler programı içerisinde coğrafyaya ait üniteler ve kazanımlara aşağıda yer verilmiştir.

2.1.2.4. 2018 Yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Coğrafya Üniteleri ve Kazanımları

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda coğrafi becerilerin farklı düzeydeki sınıflarda, belirli öğrenme alanlarında yer aldığı ifade edilebilir (Tural, 2019). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, bir yandan farklı sınıflarda ve farklı konu içeriklerinde mevcut sarmal yaklaşımla süregelen kazanımları, diğer yandan ise bütünsel öğrenme sonuçlarına yer verecek şekilde hazırlanmıştır (Şahin ve İnce, 2019). Sosyal Bilgiler dersi yedi (7) öğrenme alanından oluşmaktadır (Çelen, Fidan ve Kanat, 2018). Bu alanlardan coğrafya konularını kapsayan 3 öğrenme alanı mevcuttur. Bu bağlamda “İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Küresel Bağlantılar” coğrafya konularının yoğunlaştığı öğrenme alanları olarak ifade edilebilir (Karadeniz, 2018)

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı işlenirken doğal çevreye duyarlı olmak, yaşanılan mekânı algılamak, harita kullanımı, konum analizi yapabilme, tablo, grafik, çizebilme ve çizilen tablo ve grafikleri yorumlama gibi becerilerin öğrenciler tarafından kazanılması hedeflenmiştir (Şahin ve İnce, 2019).

Bu öğrenme alanında öğrencilerin edinmesi gereken kazanımlar Görsel 3'te görülmektedir (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2018).

SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.
SB.4.3.2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer.
SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.
SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.
SB.4.3.5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.
SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.
SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.
SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.
SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.
SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.
SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.
SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.
SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.
SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.
SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.
SB.7.3.1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.
SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.
SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.
SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.

Resim 3. "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" Öğrenme Alanı Kazanımları

Resim 3 incelendiğinde sosyal bilgiler dersi öğretim programı kapsamında "İnsanlar, Yerler ve Çevreler" öğrenme alanında öğrencilere kazandırılması gereken kavramlar yer almaktadır. Görsel incelendiğinde bu öğrenme alanı ile ilgili 4,5,6 ve 7. Sınıf düzeyinde kazanımların yer aldığı ve sarmal yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ünitesi içeriğinde öğrencilerin sorumluluk gibi değerleri kazanmaları ve özdenetim ile karar verebilme gibi becerileri elde etmeleri hedeflenmektedir (Çelen, Fidan ve Kanat, 2018).

Bu öğrenme alanına ait öğrencilerin elde etmesi hedeflenen kazanımlar görsel4’te verilmiştir (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2018);

SB.4.5.1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.
SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanır.
SB.4.5.3. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.
SB.4.5.4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur.
SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.
SB.5.5.1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.
SB.5.5.2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır.
SB.5.5.3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.
SB.5.5.4. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.
SB.5.5.5. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.
SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.
SB.6.5.1. Ülkenizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir.
SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.
SB.6.5.3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.
SB.6.5.4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.
SB.6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder.
SB.6.5.6. İlgili duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.
SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.
SB.7.5.2. Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.
SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.
SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.
SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.
SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.

Resim 4. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” Öğrenme Alanı Kazanımları

Resim 4 incelendiğinde sosyal bilgiler dersi öğretim programı kapsamında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında öğrencilere kazandırılması gereken kavramlar yer almaktadır. Görsel incelendiğinde bu öğrenme alanı ile ilgili 4,5,6 ve 7. Sınıf düzeyinde kazanımların yer aldığı ve sarmal yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında Türkiye ve Dünya ülkeleri arasındaki ilişkiler, Türkiye’yi ve Dünya ülkelerini etkileyen sorunlar ile güncel konuların öğrenilmesi hedeflenmektedir (Şahin ve İnce, 2019).

Bu öğrenme alanında öğrencilerin ulaşması gereken hedefler Görsel 5'te yer almaktadır (MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2018);

- SB.4.7.1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır.**
- SB.4.7.2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar.**
- SB.4.7.3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.**
- SB.4.7.4. Farklı kültürlere saygı gösterir.**
- SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.**
- SB.5.7.2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.**
- SB.5.7.3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.**
- SB.5.7.4. Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.**
- SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.**
- SB.6.7.2. Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.**
- SB.6.7.3. Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.**
- SB.6.7.4. Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.**
- SB.7.7.1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.**
- SB.7.7.2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıtır.**
- SB.7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.**
- SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.**

Resim 5. "Küresel Bağlantılar" Öğrenme Alanı Kazanımları

Resim 5 incelendiğinde sosyal bilgiler dersi öğretim programı kapsamında “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında öğrencilere kazandırılması gereken kavramlar yer almaktadır. Görsel incelendiğinde bu öğrenme alanı ile ilgili 4,5,6 ve 7. Sınıf düzeyinde kazanımların yer aldığı ve sarmal yaklaşımın benimsendiği görülmektedir.

2.1.2.5. 2018 Yılı Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Coğrafi Kavramlar

Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar ve kavramların anlamları aşağıda yer almaktadır.

- Afet. İnsanlar için fiziksel, ekonomik ve çevresel kayıplar ortaya çıkaran, yaşamı ve insan faaliyetlerini durduran veya yavaşlatan bu bağlamda toplumları etkileyen ve topluluğun yerel imkanları ile mücadeleyi başaramayacağı doğal veya insan kaynaklı olayların meydana getirdiği sonuçlara afet denir (Özdikmen, 2019).
- Beşeri ortam. İnsan ve toplumla ilgili, doğal olmayan, toplumsal, sosyal, insan aklı ve ürünü olan her şey olarak ifade edilmektedir (Doğanay, Orhan, 2019).
- Bitki örtüsü. Dünya üzerinde herhangi bir alanda yetişen bitkilerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK] Sözlüğü, 2022).
- Bölge. İklim ve bitki örtüsü bakımından benzer, ekonomik faaliyetler bakımından birbirine yakın veya üzerinde yaşayan insanların aynı milletten olmalarına göre belirlenen toprak parçası (TDK Sözlüğü, 2022).
- Coğrafi konum. Yeryüzünde bir noktanın, bölgenin veya bir ülkenin paralel ve meridyenler yardımıyla bulunduğu yer, konum olarak ifade edilebilir (TDK Sözlüğü, 2022).
- Çevre. Bireyin gözle görebildiği veya fiziksel olarak hissedebildiği gözle görünen yer (Akyüz, 2020).
- Doğal kaynak. Oluşumunda insanın etkisi olmayan kaynaklara doğal kaynak denir (Doğanay, Altaş, 2020).
- Giyim. *Giyme işi* (TDK Sözlüğü, 2022).
- Göç. Bireyin ve/veya bir grubun tek başına veya grup halinde yaşadığı devletin sınırları içerisinde veya uluslararası sınırı geçerek başka bir devletin topraklarına yaptığı yer değiştirmeye göç denir (Asar, 2016).
- Hava Durumu. Belirli bir alanda belirli ve kısa bir süre içinde meydana gelen hava koşullarına hava durumu denir (Doğanay ve Sever, 2020).
- Hava Olayı. Rüzgâr, nem, yağış gibi meteoroloji ile ilgili olan olaylara hava olayı denir (TDK Sözlüğü, 2022).
- İklim. Geniş bir alanda ve uzun yıllar boyunca devam eden hava koşullarına iklim denir (Doğanay ve Sever, 2020).

- Kıta. Yeryüzündeki büyük kara parçasından her birine verilen ad (TDK Sözlüğü, 2022).
- Küresel Sorun. Dünyada yaşayan herkesi ilgilendiren ve sonuçları ile bütün dünyayı etkisi altında bırakan sorunlardır (TDK Sözlüğü, 2022).
- Lejant. Haritadaki görüntünün ve kullanılan sembollerin okuyucu tarafından anlaşılmasını sağlamak amacıyla oluşturulmuş özel renk ve işaretlerden oluşan harita anahtarı adı da verilen bölümdür (Koç, Ergün, 2021).
- Nüfus. Sınırları belirlenmiş bir alanda bir zaman dilimi içerisinde yaşayan insan sayısına denir (Akbaş, 2020).
- Ölçek. Bir harita veya resimde görülen uzaklıklarla bunların işaret ettiği, karşılandığı gerçek uzunluklar arasındaki oran (TDK Sözlüğü, 2022).
- Şehirleşme. Şehirlerin büyümesi ile ortaya çıkan hayat tarzı ile ulaştırma ve iletişim araçları vasıtasıyla şehirlerin etki alanı içerisine giren insanların hayat tarzında meydana gelen değişikliklere şehirleşme denir (Keleş, 2020).
- Yer. Bulunulan, yaşanan, oturuken bölge (TDK Sözlüğü, 2022).

2.1.3. Kavram Öğretimi

2.1.3.1. Kavram Nedir?

Genel anlamda kavram, benzer olan nesne, olay ve süreçleri gruplandırmada kullanılan ve bireylerde ortak tepkilere yol açan ilişkili uyaranlar olarak ifade edilebilir (Vuran ve Çelik, 2008). Kavramlar, bireylerin düşünmesini sağlayan zihinsel araçlar olarak da ifade edilebilir. Bu bağlamda kavramlar bireylerin fiziksel ve sosyal dünyayı anlama ve anlamlandırmasının yanında fiziksel ve sosyal dünya ile anlamlı bir ilişki kurmasını sağlar. Kavramlara sahip olmayan bir yetişkinin düşünmesi bir bebekte olduğu gibi duyuşsal algılama ile sınırlı olacaktır (Tokcan, 2015). Bu bağlamda kavramlar sözcüklere gerçek anlamlarını vermek ve bu anlamlar aracılığıyla düşünerek olayların ve süreçlerin özünü kavrayıp temel özelliklerine ilişkin genellemeler yaparak nesnel bir çevrenin insan zihnindeki yansıma biçimi olarak da ifade edilebilir (Sabancı, 2015). Kavramlar insanların yaşamlarını sürdürmesi ne yardımcı olan en temel zihinsel oluşumlardır. Çünkü insanlar kavramları kullanarak tanır, seçer ve tanıdıkları ve seçtiklerini birleştirir (Sever, 2021).

Genel anlamlarının yanında kavramların özel yani kullanıldığı alana göre değişen anlamları da bulunmaktadır. Örneğin, “gelişme” kavramı genel anlamda olumlu yönde ilerlemeye işaret etmektedir. Ekonomide gelişme kaynakların üretimi ve tüketimdeki artışı, Biyolojide vücut organlarının sistemli yönde işleyişini, psikolojide ise bireyin algılama ve yorumlamasındaki ilerlemeyi gösterir. Bu durum kavramların içinde yer aldığı alana göre anlamlarının değiştiğini de göstermektedir (Ülgen, 2004).

Kavramlar somut bir eşya veya varlık değil onları gruplayarak zihninizde oluşturduğumuz soyut düşüncelerdir. Gerçek dünyada kavramların kendileri değil onları somutlaştırmak için kullanılan örnekler bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse insanlar tarafından gerçekleşmesi önlenemeyen felaketlere doğal afet denmektedir. Gerçek dünyada doğal afet kavramı somut halde bulunmayıp bu kavram insanların zihninde oluşmaktadır. Oluşan bu kavramı somutlaştırmak için deprem, heyelan, çığ gibi örnekler verilmektedir. Kavramlar her ne kadar onlara verilen örneklerle somutlaştırılsa da gerçek dünyada somut olarak karşılığı bulunmayan kavramlarda yer almaktadır. Mutluluk, özgürlük, demokrasi gibi kavramlar soyut olan ve anlamı kişiden kişiye değişebilen kavramlardır (Sever, 2021).

2.1.3.2. Kavramın Özellikleri

İnsanlığın tarihten bu yana oluşturduğu medeniyeti dile dayalı iletişime dayandırmadan geliştirmeleri olanaksızdır. Medeniyetin gelişmesi bakımından ve insanlık açısından bu önemli fonksiyona sahip olan dil, belirtilen işlevini kavramlar aracılığı ile gerçekleştirmektedir. Kavramların insan hayatında bulunmadığı düşünüldüğünde dış dünyada meydana gelen her olayı birer birer ve yeniden hatırlamak durumunda kalınacağı söylenebilir. Bu noktada kavramlar devreye girerek bireyin son derece karmaşık ve algısal anlamda ayrıntılı yaşantısını özetleyerek, insanlığın bilim, teknoloji, kültür, sanat ve edebiyat gibi alanlarda gelişmesine olanak sağlamaktadır (Sabancı, 2015).

Bu bağlamda insanlık için önemli bir yere sahip olan kavramların özellikleri aşağıdaki Şekilde belirtilebilir (Sabancı, 2015, Sever, 2021, Tokcan, 2015, Ülgen, 2004);

- Kavramların algılanmaları kişiden kişiye değişiklik göstermektedir.
- Kavramlar insanların ileriki yaşamlarında elde ettikleri tecrübelerine bağlı olarak zaman içerisinde değişkenlik gösterebilir.

- Her kavramın bir orijinali bulunmaktadır. Kavramın orijinali kavramın kişi tarafından öğrenildiği ilk halidir.
- Kavramların sahip olduğu bazı özellikler diğer kavramlarında özelliği olabilir.
- Kavramlar çok boyutludur
- Kavramların özellikleri de kendi içinde bir kavramdır.
- Kavramlar insanın dünyada yer alan obje ve olaylar hakkındaki deneyimleri sonucu öğrendikleri bilgiler kadar tanımlanmaktadır
- Kavramlar objelerin doğrudan veya dolaylı olarak ulaşılan özelliklerinden oluşmaktadır
- Kavramlar sahip oldukları özelliklere göre kendi içlerinde gruplandırılabilirler.
- Kavramlar toplumlarda konuşulan dil ile ilgilidir, her kavram bir sözcük ile ifade edilir ve ait olduğu dile göre değişkenlik gösterebilir.
- Kavramlar objelerin somut ve soyut özelliklerinden meydana gelmektedir.
- Kavramlar kendi içlerinde anlamlı bir bütün oluşturmaktadırlar. Oluşturulan bu bütünlük haritaları şeklinde oluşturulmaktadır.

Eğitimde de öğrencilere belirlenen bir kazanım ve kazanım bağlamında ilgili konunun öğretilme sürecinde özellikle soyuttan somuta aktarımda kavram öğretimi kullanılan bir araç olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda aşağıda kavram öğretimi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

2.1.3.3. Kavram Öğretimi

Kavram öğrenme, uyaranları sahip oldukları özelliklerine göre kategorilere ayırarak zihinde bilgiler oluşturma süreci olarak ifade edilebilir. Kavram öğrenme yapılanma ve yapılandırma süreci olarak ifade edilebilir. Kavram öğrenmeye yönelik çok farklı fikirler ortaya atılmaktadır. Ancak ortaya atılan fikirler incelendiğinde kavram öğrenmenin zihinsel bir süreç olduğu ve bilginin kazanılması olduğu fikri ön plana çıkmaktadır (Ülgen, 2004).

Kavram öğrenme ile çevremizdeki uyaranları belirli sınıflara ayırarak sadece zihinde bilgiler oluşturulması değil aynı zamanda oluşturulan bilgilerin davranışları dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda kavram öğreniminin yapılandırma işlevi

olduğu da vurgulanabilir (Sabancı, 2015). Kavram öğrenme sürecinde etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Örnek vermek gerekirse; zaman, hafıza, dikkat ve sürece odaklanma konuşulan dil ve içinde yaşanılan toplumun kültürü bu faktörler arasında yer almaktadır (Sever, 2021).

Kavram öğrenme birey dünyaya geldiği an itibarıyla başlar bireyin yaşı ilerledikçe yeni bilgiler öğrendikçe daha karmaşık bir şekilde devam eder. Çocuklar genel anlamda kavramları rastlantısal tecrübe ile elde ederler (Tokcan, 2015). Kavram öğrenme yaşamın belirli dönemlerinde bireyin dünyaya gelmesinden itibaren rastlantısal olarak gerçekleşmekte iken okul hayatında planlı bir şekilde yapılmaktadır (Sabancı, 2015).

Eğitim programlarında kavram öğrenme oldukça önemli bir yere sahiptir. Öğretim sürecinin ilk basamaklarında kavram öğretime önem verilmektedir. Çünkü öğrencide kavram öğrenme anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesi için ilk adım olarak ifade edilebilir (Tokcan, 2015).

Kavram öğrenme iki aşamada gerçekleştiren gerçekleşen bir süreçtir;

Birinci aşama kavram oluşturma olarak ifade edilebilir. Bu aşamada kişi uyaranların benzer veya farklı yönlerini algılayarak genelleme yapmaktadır (Tokcan, 2015). Kavram oluşturma yaşam boyu devam eden bir süreç olmakla birlikte çocukluk yıllarında daha yoğun bir şekilde gerçekleşmektedir. Dünyaya yeni gelen bir çocuk için çevresinde bulunan her şey yenidir. Bu bağlamda birey kavram oluşturmaya doğum ile birlikte başlamaktadır. Bu nedenle öğrenciler okul hayatına başladıklarında kavram öğrenmeye sıfırdan başlamazlar (Ülgen, 2004).

İkinci aşama kavram kazanma olarak ifade edilebilir. Kavram kazanma oluşturulan bir kavramı belirli kurallar ve ölçütler bağlamında sınıflara ayırma işlemi olarak ifade edilebilir. Birey, algıladığı özelliklerin ve bu özellikler arasındaki ilişkilerden mantıksal kurallar seçer ve bu kuralları uygulayarak kavramın sınıflandırmasını gerçekleştirir (Ülgen, 2004). Bu bağlamda kavram oluşturma genelleme yapmak, kavram kazanmanın ise ayırt etme işlemi olduğu söylenebilir. Bilime ait kavramların öğrenilmesinde yukarıda bahsedilen iki aşamanın da bir arada gerçekleşmesi zorunluluktur (Tokcan, 2015).

Kavram öğrenimini etkileyen pek çok faktör bulunmaktadır. Kavramların yapısı, öğrencilerin gelişim özellikleri, öğrencilerin ailesinin sosyal ve ekonomik özellikleri, okulun imkanları, öğretmenin özellikleri bu etkenlere örnek olarak verilebilir. Yine öğrencilerin sözcük dağarcıkları da kavramların sözcüklerle ifade edilmesi nedeniyle

kavram öğretiminde önemli bir yere sahiptir (Tokcan, 2015). Öğrenciler kavram öğretimi ile olaylar ve olgular farklılaşsa bile önceden öğrendikleri kavramları kullanarak bilgiyi doğru edinerek ve sağlıklı bir bilgi oluşturabileceklerdir (Sabancı, 2015).

2.1.3.4. Kavram Öğretim Teknikleri

Kavram öğretiminde kullanılan teknikler arasında anlam çözümleme tabloları, kavram haritaları, kavram ağları, zihin haritaları, kavram karikatürleri ve kavram bulmacaları yer almaktadır.

- Anlam Çözümleme Tabloları. Anlam çözümleme tabloları iki boyutlu tablolar olup tablonun bir boyutunda özellikleri çözümlenecek olan varlıklar, diğer boyutunda ise varlıklara ait özellikler sıralanmaktadır (Tokcan, 2015). Bu tablo çeşidinde varlıkların veya nesnelerin özelliklerinin sınıflanması amacıyla öğrencilerin de sürece katılımının sağlandığı etkinlikler yapılmaktadır. Anlam çözümleme tablolarında öğrenci öğrendiği sözcüklerin anlamlarını daha önceden öğrendiği sözcüklerle bağlamaktadır. Böylelikle istenen kavramın geliştirilmesi hedefine ulaşılmaktadır (Sabancı, 2015). Anlam çözümleme tabloları kavramların tanımlayıcı ve ayırt edici özelliklerinin öğrenilmesinde etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Anlam çözümleme tablolarında kavramlar öğrencilerin karşılaştıkları kavramlar ile ilişkilendirilerek öğrencilere kavratılır (Kuzey ve Değirmenci, 2021).
- Balık Kılıcı Diyagramı. Balık kılıcı diyagramı sebep sonuç diyagramı olarak da tanımlanmaktadır. Mevcut problemin nedenlerini belirlemek ve problemin sonucunu etkileyen etkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için kullanılmaktadır (Kuzey ve Değirmenci, 2021).
- Kavram Haritaları. Kavram haritaları öğrencilerin bir konu hakkında dikkatini çekmek, görsel düşüncelerini sağlamak ve geliştirmek, öğrenme süreci içerisinde aktif olmalarını sağlama ve derse ilgilerini arttırmak amacıyla bir kavram ve alt kavramlar arasındaki ilişki kurmayı sağlayan bir yoldur (Kuzey ve Değirmenci, 2021). Öğrencilerin kavramları doğru kullanmaları ve öğrendikleri kavramları birbiriyle ilişkilendirmeleri için kavram haritaları kullanılmaktadır. Kavram haritaları öğrenmeyi teşvik etmek ve yeni bilgileri akılda tutmak amacıyla

öğretimde sık sık başvuru alan bir yöntemdir. Kavram haritaları dinamiklerdir. Öğrenci deneyim kazandıkça haritaya yeni kavramlar eklemektedir (Sabancı, 2015). Kavram haritaları öğrenmeyi kolaylaştırma yanında öğrenciyi de eğitim sürecinde etkili kılmaktır. Bu bağlamda kavram haritalarının oluşturulması fikrinin temelinde öğrenmenin kavramın kullanılması sırasında gerçekleşeceği düşüncesi yer almaktadır. Öğrenciler kavram haritası oluştururken kavramları mantıklı bir düzen içerisinde sıralayarak ilişkilendirmeyi öğrenmektedirler. Bu durumda öğrenci de etkili bir öğrenme oluşmaktadır (Tokcan, 2015).

- **Kavram Ağları.** Kavram ağları öğrencilerin izlenimlerini ve düşüncelerini bir grafik materyali olarak açıklamaktadır. Kavram ağları öğrencilerin daha önce öğrendikleri bilgilerini harekete geçirerek yeni kavramları öğrenmelerini sağlamak ve daha önce öğrendikleri kavramlar ile yeni öğrendikleri kavramlar arasında ilişki kurmak amacıyla kullanılmaktadır (Sabancı, 2015). Aktif öğrenme yöntemleri arasında yer alan, öğrencilerin öğrendikleri bilgileri gözden geçirmelerini ve öğrendikleri bilgiler arasında ilişki kurmalarını sağlayan yöntem olarak ifade edilebilir. Kavram ağları öğrencilerin izlenimlerini, düşüncelerini ders kitaplarında ve yazılı öğretim materyallerinde yer alan kavram ve ilkeler ile uyumlu bir biçimde ifade etmesine olanak sağlamaktadır (Kuzey ve Değirmenci, 2021). Kavram ağları öğrencilerin; yazılı metinleri daha iyi anlamasını, kavramları gruplandırmasını, önceki bilgilerini harekete geçirmesini, kavramlar arası ilişkiler kurmasını ve kavramları yeniden düzenlenmesini sağlamak için kullanılır (Tokcan, 2015).
- **Kavram Karikatürleri.** Kavram karikatürleri öğrencilerin ilgisini çeken ve bilimsel düşünmeyi sağlayan karikatür çizimler. Kavram karikatürlerinin öğrencilerin motivasyonlarının artırılmasında ve öğrencinin sınıf içerisinde tartışmaya katılmasında olumlu etkisi olduğu ifade edilebilir. Kavram karikatürlerinin öğrencilere bir konuyla ilgili kendi sorularını sorma, fikirlerini açıklama, diğer öğrencilerin fikirlerini geliştirme ve bilimsel fikirler oluşturma konularında katkı sağladığı belirtilebilir (Sabancı, 2015). Kavram karikatürleri; farklı bakış açılarına sahip olan karakterlerin bir olay hakkındaki tartışmalarını konuşma balonları ile sunan, resimleri ve sembolleri kullanarak soru soran ve merak uyandırarak grup tartışmalarına ve bilimsel düşünceye yol açan karikatür tarzı çizimlerdir (Kuzey ve Değirmenci, 2021). Kavram karikatürleri diğer karikatürlerde olduğu gibi görsel özellikler taşımakta ancak mizahi öğeler içermemekte, bunun yerine bir kavramı yorumlamak ve anlamak için öğrencilere imkan sunmayı amaçlamaktadır. Kavram

karikatürlerinde karakterler günlük yaşamdan seçilir ve bilimsel bir olayı tartışma biçiminde ele alarak ve olaylara farklı bakış açıları bulunmasını sağlar. Tartışmada karakterlerden biri bilimsel düşünceyi savunurken diğeri bilimsel olmayan düşünce biçimini savunmaktadır (Tokcan, 2015).

- Kavram Bulmacaları. Kavram bulmacaları verilen ipucu veya öğrencilere sorulan sorulardan hareketle öğrencilerin hedeflenen cevabı ulaşmasını sağlayan bir etkinlik olarak ifade edilebilir. Kavram bulmacaları öğrenme-öğretme ortamını zenginleştirirken öğrencilerin eğlenceli bir şekilde öğrenmesini de sağlamaktadır (Kuzey ve Değirmenci, 2021). İşlenecek olan ünitenin hazırlık aşamasında, ünitenin işlenişinde veya ünite sonu değerlendirme de kavram bulmacalarına yer verilebilir. Bulmacalardaki temel özellik kavramların karışık bir yapı veya düzen içerisinde verilmesidir. Bu bağlamda bulmacalar kelimelerle oyun oynama etkinliği olarak ifade edilebilir (Tokcan, 2015). Bu araç hazırlanırken öğretmen ilgili ünite de geçen kavramları listeler. Listelenen kavramlar öğretmen tarafından oluşturulan bir kavram bulmacası içerisine gizlenir. Kavramların gizlenmesin de soldan sağa ve yukarıdan aşağı doğru olmasına dikkat edilir (Sabancı, 2015).
- Zihin Haritaları. Son yıllarda bilginin hızlı bir şekilde artması ve iletişim araçları ile yayılması bilgiyi öğrenmekten ziyade bilgiye nasıl ulaşılacağı ve ulaşılan bilginin nasıl kullanılacağı sorununu ortaya çıkartmıştır. Bu noktada bilginin kazanılması ve kullanılması bağlamında not alma tekniklerinden yararlanmak eğitim sürecinde bireye önemli katkı sağlayacaktır. Bireyin bu bağlamda yararlanacağını tekniklerden biri de zihin haritalarıdır (Tokcan, 2015). Zihin haritalarının farklı görevlere sahip olan beynin sağ ve sol lobunu birlikte çalıştırmışından dolayı hafızayı olumlu yönde etkileyeceği ve bu bağlamda bireylerde öğrenmeyi kolaylaştıracığı düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle zihin haritaları özellikle hafıza, yaratıcılık, öğrenmeyi artıran görsel bütüncüllük içeren grafik düşünme aracı olarak ifade edilebilir (Kuzey ve Değirmenci, 2021). Zihin haritalarında öğrencilerin herhangi bir konu ile ilgili zihinlerindeki sözcükler yazılır ve bu sözcükler arasında varsa ilişkiler tespit edilir. Zihin haritaları geliştirilirken benzer özelliklere sahip kavramların ya da kelimelerin mümkün olduğunca gruplanmasına ve konuyla doğrudan ilişkili olmayan kavramların ise çerçeve dışında bırakılmasına dikkat edilmelidir (Sabancı, 2015). Özellikle birden fazla kavram ve bilgi içermekte olan, kavramların ve bilgilerin birbiriyle ilişkilendirilmesinin gerekli olduğu derslerde zihin haritalama

teknığının kullanılması öğrencilerin anlamalarını olumlu düzeyde etkilemektedir. Zihin haritaları bu yönüyle işlevsel bir teknik olarak ifade edilebilir (Karadeniz, 2013).

- Kelime İlişkilendirme Testleri. Kelime ilişkilendirme testleri bir kavramın öğrencinin zihnindeki çağrışımına dayalı olarak sıralanmasının istendiği testlerdir. Kelime ilişkilendirme testlerinde bir kavram ile ilgili öğrenciden zihninde beliren anahtar kelimeleri yazması istenerek öğrencinin kavram hakkında zihninde belirten kelimeleri ve kurduğu ilişkiyi ortaya konması amaçlanmaktadır (Kuzey ve Değirmenci, 2021). Kelime ilişkilendirme testinin hazırlanışında herhangi bir konu kapsamında anahtar kavramlar belirlenir. Belirlenen kavramlar bir sayfada alt alta gelecek şekilde yazılır. Öğrencilerden verilen süre içerisinde yazılan kavram ile ilgili zihinlerinde oluşan kavramların yazması istenir (Tokcan, 2015).

2.1.3.5. Sosyal Bilgiler ve Kavram Öğretimi

Öğrencilerin nesneleri, olayları ve bulguları zihinlerinde anlamlandırarak onlara isim vermesi diğer bir ifade ile onları kavramsallaştırması öğrenme süreci açısından oldukça önemlidir. Öğrencilerin eğitim sürecinde kavram öğrenmelerinin olay olgu ve nesnel öğrenmelerine oldukça yardımcı olduğu vurgulanabilir (Sever, Polat ve Özmen, 2021).

Sosyal bilgiler dersi içerisinde sosyal bilimler disiplinlerini barındırması nedeniyle kavram açısından oldukça zengindir. Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciler tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji gibi birçok sosyal bilime ait kavram ile karşılaşmaktadır (Tokcan, 2015).

Bu bağlamda öğrencilerin sosyal bilgiler dersinin temellerini öğrenmeleri ve hayatta karşılaşacakları problemlere çözüm bulmaları anlamında sosyal bilgiler dersine ait kavramları öğrenmeleri şarttır. Sosyal bilgiler dersinin amaçlarından biri de öğrenme alanları ile ilgili kavramların öğretilmesidir. Bu bağlamda 2018 yılı sosyal bilgiler öğretim programı da öğrenme alanlarına ilişkin kavramlara sık sık vurgu yapmaktadır. Sosyal bilgiler Öğretim programında da kavramlara vurgu yapılması sosyal bilgiler dersi öğreniminde kavramların önemini ortaya koymaktadır (Sever, Polat ve Özmen, 2021).

Sosyal Bilgiler dersinde kavram öğretiminin faydaları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Sabancı, 2015);

- Sosyal Bilgiler dersinde kavram öğretimi öğrencinin mevcut akademik başarı düzeyinin yükselmesinde olumlu bir etkidir.
- Öğrencilerin sosyal bilgiler dersi kapsamında kavramları öğrenmeleri öğretmen ile öğrencinin ders sürecinde sağlıklı bir iletişim kurma sürecini hızlandıracaktır.
- Kavram öğretimi sosyal bilgiler dersi konuları içerisinde yer alan soyut kavramların somut hale getirilmesinde önemli bir yer teşkil etmektedir.

2.2. İlgili Araştırmalar

Çakmak (2006), çalışması ile 6. Sınıf düzeyinde eğitim gören öğrencilerin sosyal bilgiler dersi nüfus konusuna ait kavramları anlama düzeylerini ve kavram yanlışlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma farklı yerleşim yerlerinde eğitim gören 191 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda veli eğitim durumuna göre öğrencilerin bilişsel düzeylerinde anlamlı farka ulaşılmıştır. Ayrıca farklı eğitim bölgelerindeki okulların başarı düzeylerinin farklılaştığı tespit edilmiştir.

Alım, Özdemir ve Yılar (2008), araştırmalarında 5. sınıfta eğitim gören öğrencilerin belirlenen coğrafi kavramlar ile ilgili anlama düzeylerini ve kavram yanlışlarını ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Araştırmada kullanılan kavramlar 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi “ülkemizi tanıyalım” ünitesinden seçilmiştir. Araştırma sonucu öğrencilerin belirlenen kavramlardan bazılarını bilimsel olarak algılayamadıkları, bu kavramları günlük hatta kullandıkları şekli ile tanımladıkları ve kavram yanlışlarına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Akdağ, 2010 yılında gerçekleştirdiği çalışma ile 6. Sınıf düzeyinde eğitim görmekte olan öğrencilerin 6. Sınıf sosyal bilgiler dersi “yeryüzünde yaşam” ünitesine ait kavramlar ile ilgili kavram yanlışlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışma Eskişehir ilinde gerçekleştirilmiş olup çalışma gurubunu 197 6. Sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Çalışma sonunda öğrencilerin ilgili ünite bağlamında belirlenen kavramlar ile ilgili kavram yanlışlarının olduğu tespit edilmiş ve bu bağlamda önerilerde bulunulmuştur.

Aydın, araştırması ile ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına dair metaforlarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma 2010 yılında Karabük ilinde öğrenim gören 110 ortaöğretim öğrencili ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öğrenciler coğrafya kavramı ile

ilgili 44 geçerli metafor üretmişlerdir. Oluşturulan metaforlardan anlamca yakın olanlar bir araya getirilerek 8 farklı kategori oluşturulmuştur.

Çepni 2013 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında sosyal bilgiler öğretim programındaki coğrafi kavramlara dair öğrencilerin algılarını belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Karabük ilinde 8. Sınıfta öğrenim gören 433 öğrenci oluşturmaktadır.

Aydemir (2014), ortaokul 7. sınıfta eğitim gören öğrenciler ile yaptığı çalışmasında 7.sınıf sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan “ülkemizde nüfus” ünitesi içerisindeki kavramlara ilişkin öğrencilerin kavram yanlışlarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin ilgili ünite bağlamında belirlenen coğrafi kavramlar ile ilgili kavram yanlışlarına sahip olduğu ve öğrencilerin birbirinden farklı algılara sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Avcı (2015), 6. Sınıfta öğrenim gören öğrencilerin coğrafi kavramları anlama düzeyleri ile kavram yanlışlarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 346 6. Sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda öğrencilerin coğrafi kavramları anlama düzeylerinin düşük olduğu ve coğrafi kavramlar ile ilgili kavram yanlışlarına sahip oldukları belirlenmiştir.

Durmuş ve Bal 2016 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına dair metaforlarını belirlemeyi hedeflemişlerdir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının verdikleri cevaplardan yola çıkarak on dört ayrı kategori oluşturulmuş ve yorumlanmıştır.

Gökçe 2016 yılında gerçekleştirdiği çalışması ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin metaforlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Anadolu Üniversitesinde eğitim gören 81 sosyal bilgiler öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada öğretmen adayları coğrafya ile ilişkili 48 adet metafor üretmiştir. Üretilen metaforlardan anlamca yakın olanlar bir araya getirilerek 10 farklı kategori oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarının güçlü ve zengin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Beldağ ve Geçit (2017), sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim kullanılmıştır.

Araştırmada öğretmen adaylarından 49 ayrı metafor elde edilmiş olup elde edilen metaforlar 6 kategori altında toplanmıştır. Araştırma sonunda öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğunun coğrafyayı yaşamın kendisi olarak gördüğü sonuncuna ulaşılmıştır.

Tokcan ve Yiter 2017 yılında gerçekleştirdikleri çalışmalarında 5. Sınıf düzeyinde öğrenim gören öğrencilerin doğal afetlere yönelik bilişsel yapılarını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Araştırmanın çalışma grubunu Niğde ilinde öğrenim gören 223 5. Sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda öğrencilerin doğal afetleri ölüm ile ilişkilendirdikleri ve bu bağlamda doğal afet ve olumsuz durumlar arasında ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Gençoğlu (2019), çalışmasında 6.sınıfta eğitim gören öğrencilerin doğal afetlere ile ilgili bilişsel yapılarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırmada öğrencilerden kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla veri toplanmıştır. Araştırma Kayseri ilinde yapılmış olup araştırmanın çalışma grubunu 300 6. Sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma sonucu öğrencilerin doğal afet kavramı ile en fazla deprem arasında ilişki kurdukları, diğer yandan doğal afet ile heyelan ve erozyon arasında da ilişkilendirme yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sağlam 2019 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında 7. sınıf öğrencilerinin coğrafi kavramlara ilişkin düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma Manisa ilinin Demirci ilçesinde 7. Sınıfta eğitim gören 394 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler dersinde kazandırılması gereken kavramlar ile ilgili yetişme düzeyi ortaya konmuştur.

Boz (2019), Amasya ilinde gerçekleştirdiği ve 6,7,8 sınıf düzeyinde eğitim gören öğrencilerin çalışma grubunu oluşturduğu araştırmasında ortaokul öğrencilerin temel coğrafi kavramları anlama düzeylerinin ve kavramlar ile ilgili yanlışlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonunda öğrencilerin coğrafi kavramları yeterince algılayamadıkları ve belirlenen kavramlar ile ilgili kavram yanlışlarının çeşitlilik gösterdiği saptanmıştır.

Sert 2021 yılında gerçekleştirdiği çalışması ile sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlar ile ilgili bilişsel yapılarını ortaya koymayı hedeflemiştir. Araştırmasında kelime ilişkilendirme testi kullanarak veri toplamıştır. Araştırma 2021 yılında Fırat Üniversitesinde eğitim gören sosyal bilgiler öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlar ile ilgili salgın hastalıkları, savaşları ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir.

Kayaardı (2021) Konya ilinde 10 farklı okulda eğitim gören 296 ortaöğretim öğrencisi ile gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin afet ve nüfus kavramlarına dair gerçekleştirdikleri metaforları tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırma sonucunda kavram öğretiminde öncelikli olarak öğrencilerin öğretilecek kavrama yönelik ön bilgilerinin metaforlar aracılığıyla tespit edilmesi ve yapılan tespit sonucu elde edilen verilere göre ders işleyişinin Şekillendirilmesi önerilmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Araştırmada genel tarama modelinden yararlanılmıştır. Sosyal bilimlerde oldukça yaygın olarak kullanılmakta olan tarama modelleri geniş gruplar üzerinde yapılmakta olup, amacın grup içinde yer alan bireylerin görüşlerinin ve tutumlarının belirlenmeye çalışılması olarak ifade edilebilir (Karakaya, 2014). Genel tarama modelleri bilgi sahibi olunmak istenen evren hakkında mevcut durumu ortaya çıkarmak amacıyla verilen toplanması, toplanan verilere bağlı olarak yargıya varılmasını amaçlamaktadır (Yılmaz ve Arık, 2019). Araştırmada anlık durumun saptanması amaçlandığından genel tarama modelleri içerisinde tekil tarama modelinden yararlanılmıştır. Tekil tarama modelinde araştırmacı araştırmak istediği durumun anlık fotoğrafını almak gibi durumu olduğu gibi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tekil tarama modelinde anlık durumun ortaya çıkarılmasının yanında zamansal gelişmeler de ortaya konabilmektedir (Yılmaz ve Arık, 2019). Bu bağlamda çalışma sosyal bilgiler öğretim müfredatı içerisinde yer alan coğrafi kavramların öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendikleri kavramları tespit etmeyi amaçladığından araştırmada genel tarama modellerinden tekil tarama modeli kullanılmıştır. Diğer araştırma türleri ile kıyaslandığında tarama çalışmalarının birtakım avantajlara sahip olduğu görülmektedir. Bu avantajlardan biri olarak tarama çalışmalarının aynı anda çok fazla kişiden veri toplama imkanı sunması olduğu belirtilebilir (Ocak, 2019). Bu bağlamda araştırma kapsamında sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya disiplinine ait 19 kavram hakkında 200 öğrenciden kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla veri toplanması araştırmada tarama modelinin uygulanmasının önemini ortaya koymaktadır.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma, 2021-2022 eğitim öğretim yılında Sakarya ve Konya’da bulunan akademik ve sosyo-ekonomik olarak birbirine yakın ortaokul 8. sınıfta öğrenim gören 200 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın konusunun beş, altı ve yedinci sınıfta öğrenimi görülen sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan coğrafi kavramları içermesi sebebiyle katılımcı olarak 8. sınıfta öğrenim gören öğrenciler seçilmiştir. Çalışmada amaçlı örneklem yöntemlerinden kolay ulaşılabilir örneklem seçilmiştir. Kolay ulaşılabilir örneklem araştırma sürecinde araştırmacıya hız kazandırmaktadır. Araştırmacı yakın ve erişilmesi kolay olan bir durumu seçilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmacının araştırma yapılan okulda öğretmen olması bu nedenle verilere ve öğrencilere kolay ulaşılabilirliği nedeniyle bu yöntem seçilmiştir. Çalışmada yer alan katılımcıların ailelerinden izin alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Yolları ve Araçları

Çalışmada ilk olarak ortaokul sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan coğrafi kavramlar tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda sosyal bilgiler öğretim programında “*afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge, coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim, göç, hava durumu, hava olayı, iklim, kıta, küresel sorun, lejant, nüfus, ölçek, şehirleşme, yer*” olmak üzere 19 coğrafi kavram tespit edilmiştir. Tespit edilen coğrafi kavramlara ilaveten “*coğrafya*” kavramı hakkında da öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda toplam 20 kavrama ulaşılmıştır. Veri toplama aracı olarak kelime ilişkilendirme testi kullanılmıştır. Kelime ilişkilendirme testi öğrenci merkezli bir ölçme aracıdır. Sadece sonuç odaklı olmayıp sürece de odaklanmayı sağlayan kelime ilişkilendirme testi bilişsel yapı, bilişsel yapı arasındaki bağlar, bilişsel yapı arasındaki bağların anlamlı olup olmadığı, kavram yanılgıları gibi durumları da belirlemede kullanılan bir araçtır (Bahar ve Özatl, 2003). Tespit edilen coğrafi kavramlar her sayfaya dört kavram gelecek şekilde form halinde düzenlenmiş ve toplam beş sayfadan oluşan bir doküman oluşturulmuştur. Oluşturulan dokümanda öğrencinin her kavram için ilgili kavram hakkında zihninde ilişkilendirdiği on kelime yazabileceği bir bölüm ve bu bölümün altında kavramın önemini ve kavram ile ilgili düşüncelerini yazacağı bir alan bulunmaktadır. Oluşturulan doküman örneği Resim6’ da görülmektedir.

AFET Afet..... Afet..... Afet..... Afet..... Afet..... Afet..... Afet..... Afet..... Afet..... Afet ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.	BESERİ ORTAM Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam..... Beseri ortam ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.
BÖLGE Bölge..... Bölge..... Bölge..... Bölge..... Bölge..... Bölge..... Bölge..... Bölge..... Bölge..... Bölge ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.	COĞRAFI KONUM Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum..... Coğrafi konum ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.

Resim 6. Veri toplama aracı (KİT)

3.4. Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Veri toplama ve verilerin analiz süreci; coğrafi kavramların belirlenmesi, veri toplama araçlarının geliştirilmesi, çalışma grubunun belirlenmesi ve veri izinlerinin alınması, “afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge” kavramlarının uygulanması, “coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim” kavramlarının uygulanması, “göç, hava durumu, hava olayı, iklim” kavramlarının uygulanması, “kita, küresel sorun, lejant, nüfus” kavramlarının uygulanması, “nüfus, ölçek, şehirleşme, yer, coğrafya” kavramlarının uygulanması, uygulama sürecinin sona ermesi ve analizlerin yapılması süreçlerinden oluşmaktadır. Uygulanan aşamaları gösteren zaman çizelgesi aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1.

Veri Toplama ve Verilerin Analiz Süreci

VERİ TOPLAMA VE VERİLERİN ANALİZ SÜRECİ																	
	AYLAR	EKİM				KASIM				ARALIK				OCAK			
	HAFTALAR VE İŞLEMLER	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1	Coğrafi kavramların belirlenmesi																
2	Veri toplama araçlarının geliştirilmesi																
3	Çalışma grubunun belirlenmesi ve veli izinlerinin alınması																
4	“afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge” kavramlarının uygulanması																
5	"coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim" kavramlarının uygulanması																
6	”göç, hava durumu, hava olayı, iklim” kavramlarının uygulanması																
7	“kita, küresel sorun, lejant, nüfus” kavramlarının uygulanması																
8	“nüfus, ölçek, şehirleşme, yer, coğrafya” kavramlarının uygulanması																
9	Uygulama sürecinin sona ermesi ve analizlerin yapılması																

3.4.1. Coğrafi kavramların belirlenmesi

Verileri toplama yolları ve araçları başlığı altında da belirtildiği gibi sosyal bilgiler öğretim programı incelenerek programda yer alan coğrafi kavramlar belirlenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda “*afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge, coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim, göç, hava durumu, hava olayı, iklim, kıta, küresel sorun, lejant, nüfus, ölçek, şehirleşme, yer*” olmak üzere toplam 19 kavram belirlenmiştir. Bu kavramlara ek olarak “coğrafya” kavramının kendisi de belirlenen coğrafi kavramlara eklenmiştir.

3.4.2. Veri toplama araçlarının geliştirilmesi

Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar her sayfaya dört coğrafi kavram gelecek şekilde bir araya getirilmiştir. Her kavram için bir bölüm ayrılmış olup ayrılan bölümün altında öğrencilerin ilgili coğrafi kavram hakkında zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeleri yazabilecekleri on kelimelik bir alan ve bu alanın altında da kavram hakkında düşüncelerini belirtebilecekleri bir bölüm bulunmaktadır. Hazırlanan formun ayrıntıları ekte sunulmuştur (Bkz. Ek 1).

3.4.3. Çalışma grubunun belirlenmesi ve veli izinlerinin alınması

Çalışmada sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramların öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirildiği kelimelerin ortaya konması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgilerin 4, 5, 6, ve 7.sınıflarda öğrenimi görülen bir ders olması nedeniyle çalışma grubu olarak 8.sınıf öğrencileri belirlenmiştir. Bu bağlamda uygulama yapılacak öğrencilerin velilerinden çalışmaya başlanmadan önce gerekli izinler alınmıştır.

3.4.4.“Afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge” kavramlarının uygulanması

Öğrencilere içerisinde “*afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge*” kavramlarının çalışma alanlarının yer aldığı form dağıtılmıştır. Öğrencilere her kavram için 5 dakika olmak üzere toplam 20 dakika süre verilmiştir. Öğrencilerin kavramlar ile ilgili zihinlerinde canlanan kelimeleri her kavramın altında yer alan bölüme yazmaları istenmiştir. Her kavram için 10 kelime yazacak bölüm bulunmakta olup öğrencilerin ilgili bölümün tamamını doldurmaları zorunlu tutulmamıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin soruları araştırmacı tarafından cevaplanmış ve öğrenciler uygulama sürecinde takip edilmiştir.

3.4.5.“Coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim” kavramlarının uygulanması

Öğrencilere içerisinde “*coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim*” kavramlarının çalışma alanlarının yer aldığı form dağıtılmıştır. Öğrencilere her kavram için 5 dakika olmak üzere toplam 20 dakika süre verilmiştir. Öğrencilerin kavramlar ile ilgili zihinlerinde canlanan kelimeleri her kavramın altında yer alan bölüme yazmaları istenmiştir. Her kavram için 10 kelime yazacak bölüm bulunmakta olup öğrencilerin ilgili bölümün tamamını doldurmaları zorunlu tutulmamıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin soruları araştırmacı tarafından cevaplanmış ve öğrenciler uygulama sürecinde takip edilmiştir.

3.4.6.” Göç, hava durumu, hava olayı, iklim” kavramlarının uygulanması

Öğrencilere içerisinde” göç, hava durumu, hava olayı, iklim” kavramlarının çalışma alanlarının yer aldığı form dağıtılmıştır. Öğrencilere her kavram için 5 dakika olmak üzere toplam 20 dakika süre verilmiştir. Öğrencilerin kavramlar ile ilgili zihinlerinde canlanan kelimeleri her kavramın altında yer alan bölüme yazmaları istenmiştir. Her kavram için 10 kelime yazacak bölüm bulunmakta olup öğrencilerin ilgili bölümün tamamını doldurmaları zorunlu tutulmamıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin soruları araştırmacı tarafından cevaplanmış ve öğrenciler uygulama sürecinde takip edilmiştir.

3.4.7. “Kıta, küresel sorun, lejant, nüfus” kavramlarının uygulanması

Öğrencilere içerisinde “kıta, küresel sorun, lejant, nüfus” kavramlarının çalışma alanlarının yer aldığı form dağıtılmıştır. Öğrencilere her kavram için 5 dakika olmak üzere toplam 20 dakika süre verilmiştir. Öğrencilerin kavramlar ile ilgili zihinlerinde canlanan kelimeleri her kavramın altında yer alan bölüme yazmaları istenmiştir. Her kavram için 10 kelime yazacak bölüm bulunmakta olup öğrencilerin ilgili bölümün tamamını doldurmaları zorunlu tutulmamıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin soruları araştırmacı tarafından cevaplanmış ve öğrenciler uygulama sürecinde takip edilmiştir.

3.4.8. “Nüfus, ölçek, şehirleşme, yer, coğrafya” kavramlarının uygulanması

Öğrencilere içerisinde “nüfus, ölçek, şehirleşme, yer, coğrafya” kavramlarının çalışma alanlarının yer aldığı form dağıtılmıştır. Öğrencilere her kavram için 5 dakika olmak üzere toplam 20 dakika süre verilmiştir. Öğrencilerin kavramlar ile ilgili zihinlerinde canlanan kelimeleri her kavramın altında yer alan bölüme yazmaları istenmiştir. Her kavram için 10 kelime yazacak bölüm bulunmakta olup öğrencilerin ilgili bölümün tamamını doldurmaları zorunlu tutulmamıştır. Uygulama sürecinde öğrencilerin soruları araştırmacı tarafından cevaplanmış ve öğrenciler uygulama sürecinde takip edilmiştir.

3.4.9. Uygulama sürecinin sona ermesi ve analizlerin yapılması

Kasım ayının 1. haftasında başlayan uygulama süreci toplam 5 hafta sürmüş ve aralık ayının 1.haftası sona ermiştir. Uygulama sürecinin sona ermesinin ardından toplanan verilerin analiz sürecine geçilmiştir.

Çalışmada veriler betimsel analiz ile incelenmiştir. Betimsel analizde katılımcıların görüşlerini dikkat çekici bir biçimde yansıtmak, elde edilen bulguları düzenlemek, yorumlamak ve okuyucuya sunmak amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Katılımcıların her coğrafi kavram için verdikleri kelimeler bir araya getirilmek suretiyle

verilerin birleştirilme işlemi gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışma ile ilgili örnek Resim7’ de belirtilmiştir.

KÜRESEL SORUN			Coğrafi kavram
No	Kavram	Sayı	
1	covid-19	173	
2	hava kirliliği	79	Kavramın kaç öğrenci tarafından ilişkilendirildiğini gösteren sayı
3	ekonomik problemler	69	
4	ormanların yok olması (yangın)	67	
5	küresel ısınma	65	
6	çevre kirliliği	62	
7	su kirliliği	53	
8	doğal afetler	49	
9	buzulların erimesi	47	
10	savaşlar	42	Öğrencilerin zihinlerinde kavram ile ilişkilendirdikleri kelimeler
11	hayvanların yok olması	32	
12	kuraklık	26	
13	iklim sorunları	21	
14	egzos gazı	20	
15	kadına şiddet	18	
16	eğitim sistemi	17	
17	adaletsizlik	17	
18	kıtlık	16	
19	ozon tabakasının delinmesi	15	
20	sera gazı	14	
21	susuzluk	13	
22	ırkçılık	13	

Resim7. Öğrencilerin “Küresel Sorun” kavramı hakkında ilişkilendirmeleri

Verilerin birleştirilme işlemi tamamlandıktan sonra yirmi coğrafi kavram için katılımcıların verdikleri kelimelerden ortak olan kelimler belirlenerek tablo halinde bir araya getirilmiştir. Ortak kavramların yer aldığı örnek tablo Resim 9’dayer almaktadır.

	giyim	göç	şehirci	hava durumu	afet	bölge	beşerî ortam	coğrafi konum	çevre	bitki örtüsü	doğal kaynak	lejant	nüfus	ölçek	hava olayı	yer	iklim	kıta	küresel sorun
avm	1		16				17	1	1				2	1		2			
avrupa		2				6		1					1			9		113	
avustralya						1		2			1				1	2		43	
ay															1	1	1		
ayakkabı	61						3												
aynımcılık		1	1					2										1	
bağcılar																2			
bahçe						1	4	3	1							2			
bakkal							5	6						4					
balıkesir						1		1					2			1			
baraj							10	2			3	5							
barınma		1	1	1															
basınç				3										2	2				
başkent												14						2	
bataklık										4		5							
batı						10		4				3				1		1	
belediye							1	2											
benzin											1			1					
beton			14				6									2			
beyin göçü		78											1						
bilgi												14		2					

Coğrafi kavramlar

kelimelerin hangi coğrafi kavramda kaç öğrenci tarafından belirtildiğini gösteren sayı

ortak belirtilen kelimeler

Resim8.Ortak kelimelerin yer aldığı tablo örneği

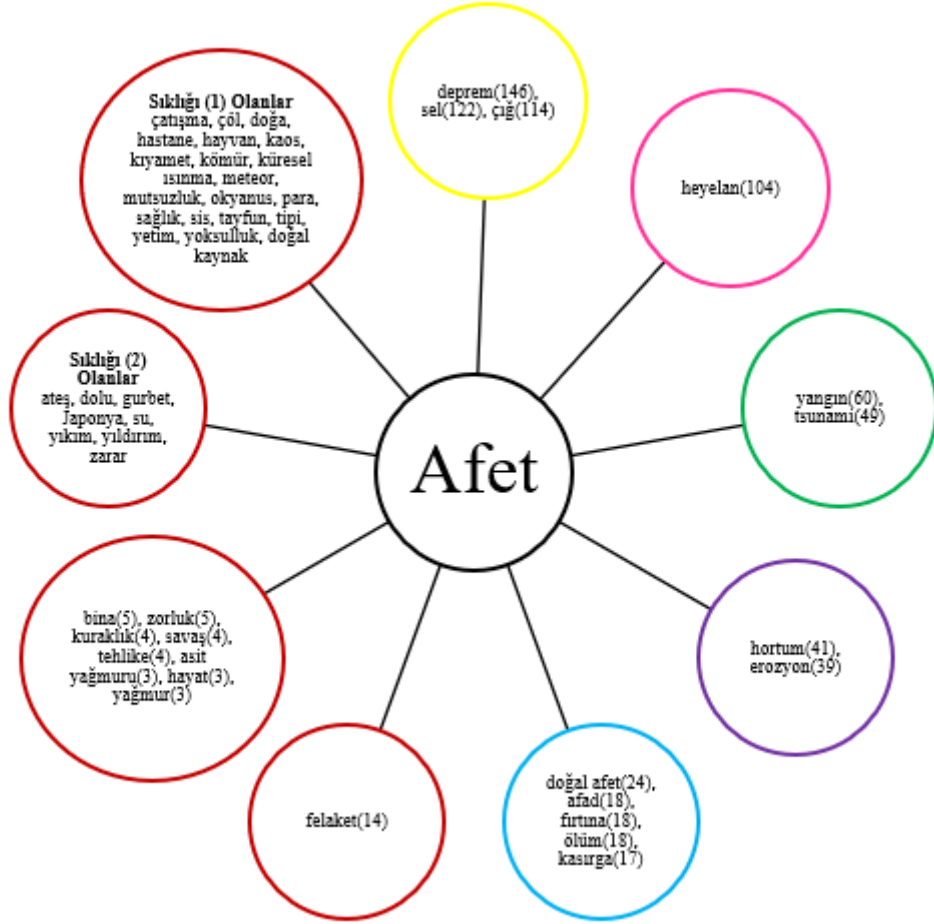
Coğrafi kavramlar ile ilgili kelime ilişkilendirme sıklıklarını belirlemek amacıyla öğrencilerin verdikleri cevaplar dikkate alınarak “1-15, 16-30, 31-45, 46-60, 61-75, 76-90, 91-105, 106 ve üstü” olarak kesme noktaları belirlenmiştir. Oluşturulan her kesme noktası için bir renk belirlenmiştir. Buna göre 1-15 kesme noktası için kırmızı, 16-30 kesme noktası için mavi, 31-45 kesme noktası için mor, 46-60 kesme noktası için yeşil, 61-75 kesme noktası için kahverengi, 76-90 kesme noktası için turuncu, 91-105 kesme noktası için pembe, 106 ve üstü için sarı renk belirlenmiştir. Kesme noktaları ve karşılığında belirlenen renkler Tablo 2 ‘de gösterilmiştir.

Tablo 2.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

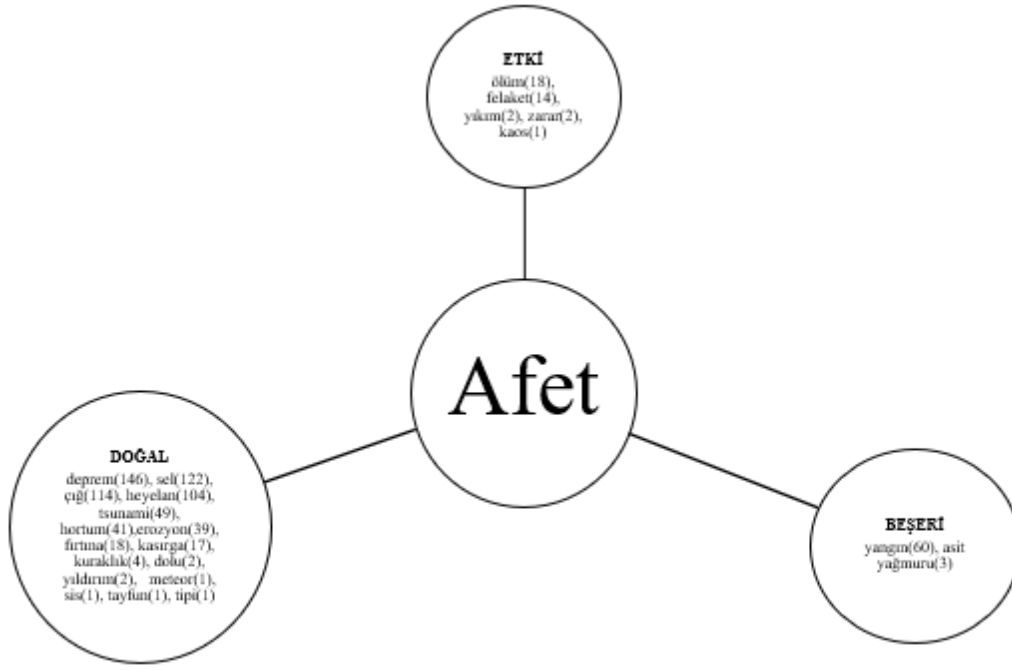
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Öğrencilerin coğrafi kavramlar ile ilgili kelime ilişkilendirme sıklıkları yukarıda belirlenen kesme noktalarına göre sınıflandırılmıştır. Kesme noktasına göre sınıflandırılan veriler Şekil 1’deki renkler dikkate alınarak tablo haline dönüştürülmüştür. Coğrafi kavramların kelime ilişkilendirme sıklığının yer aldığı örnek Şekil2’de yer almaktadır.

Şekil 1. Coğrafi Kavramların Kelime İlişkilendirme Sıklığı Örneği

Diğer yandan coğrafi kavramlara öğrencilerin verdikleri cevaplardan yakın olanlar bir araya getirilerek coğrafi kavramların ilişkilendirilme kategorileri belirlenmiştir. Örneğin “afet” kavramı ile öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimelerden yakın olanlar bir araya getirilerek “etki, beşeri ve doğal” kategorilerine ulaşılmıştır. Coğrafi kavramların kategori örneğinin yer aldığı Şekil1’de yer almaktadır.

Şekil 2. Coğrafi Kavramların Kategori Örneği

Tablo haline getirme işlemi tamamlandıktan sonra her kavram için katılımcıların verdikleri bilgiler araştırmacı tarafından problem cümleleri doğrultusunda yorumlanmıştır.

3.5. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenilirliği

Bu bölümde araştırma için yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir.

Ölçme sonuçlarının mümkün olduğu kadar gerçeğe yakın ve objektif olabilmesi elde edilen sonuçlara göre yapılacak olan değerlendirmelerin de yerinde ve isabetli olmasını sağlar. Bu nedenle araştırmalarda ölçme araçlarından yararlanmak kaçınılmazdır. Fakat bu noktada yararlanılacak ölçme aracının da geçerlik ve güvenilirlik gibi niteliklere sahip olması gereklidir (Güler, 2019)

Geçerlik, araştırmada kullanılan ölçme aracının ölçmeyi amaçladığı uygulamayı doğru bir şekilde ölçmesi ile ilişkilidir. Bu durumda araştırmada toplanan veriler gerçeği yansıtır ve araştırma sonuçlarının geçerliliğine katkıda bulunur. Bu noktada geçerlik konusunda iç

geçerlik ve dış geçerlik olmak üzere araştırmacıya sunulan iki strateji bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

İç geçerlik, bir araştırmada inandırıcılığın sağlanması, araştırma sonuçlarının şeffaf olarak paylaşılması ile araştırma sonuçlarının başka araştırmacılar tarafından da teyit edilmesi olarak ifade edilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda araştırmada iç geçerliğin sağlanması anlamında öğrencilerden kelime ilişkilendirme yoluyla toplanan veriler eksiksiz bir şekilde hazırlanan tablolara aktarılmış ve verilerin kodlanması aşamasında sınıflandırmanın yapılabilmesi için uzmanların görüşü alınarak kesme noktaları belirlenmiştir. Bu bağlamda yine literatürde yapılan benzer çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Dış geçerlik, araştırma sonucu elde edilen sonuçların benzer gruplara aktarılabilmesi olarak ifade edilebilir. Bir araştırmada ulaşılan sonuçlar benzer durumlara genellenebiliyor ise araştırmanın dış geçerliğinin olduğu ifade edilebilir (Karataş, 2015). Bu bağlamda araştırmada örneklem olarak ortaokul 8. Sınıf öğrencileri seçilmiştir. Sosyal bilgiler dersinin 4, 5, 6 ve 7. sınıfta eğitimi yapıldığı dikkate alındığında 8. Sınıf öğrencileri sosyal bilgiler öğretim programı coğrafya disiplinine ait bütün kavramların eğitimini aldığı ifade edilebilir.

Güvenilirlik, kullanılan ölçme aracının hatasız olması ve tekrar kullanımında benzer sonuçları verebilmesi olarak ifade edilebilir. Nitel araştırmalarda güvenilirlik kavramı bu kadar net değildir. Nitel araştırmaların doğası gereği iki çalışma birbirinin aynısı olamaz. Bu durumda nitel araştırmalarda güvenilirlik sonuçların değil sürecin tutarlı olması olarak ifade edilebilir (Aydın, 2021). Araştırmada sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar eksiksiz olarak tespit edilmiştir. Öğrenciler ile yapılan uygulamada her bir kavram için verilen süre eşit olarak uygulanmış ve çalışma süresince belirlenen zamanlamaya azami ölçüde dikkat edilmiştir. Öğrencilerden toplanan veriler eksiksiz olarak tablolara işlenmiştir. Tablolara aktarılan veriler belirlenen kesme noktalarına göre sınıflandırılmıştır. Verilerin toplanması ve analizinde geçirilen süreçlerin tamamında tez danışmanı ile birlikte kontrol edilerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

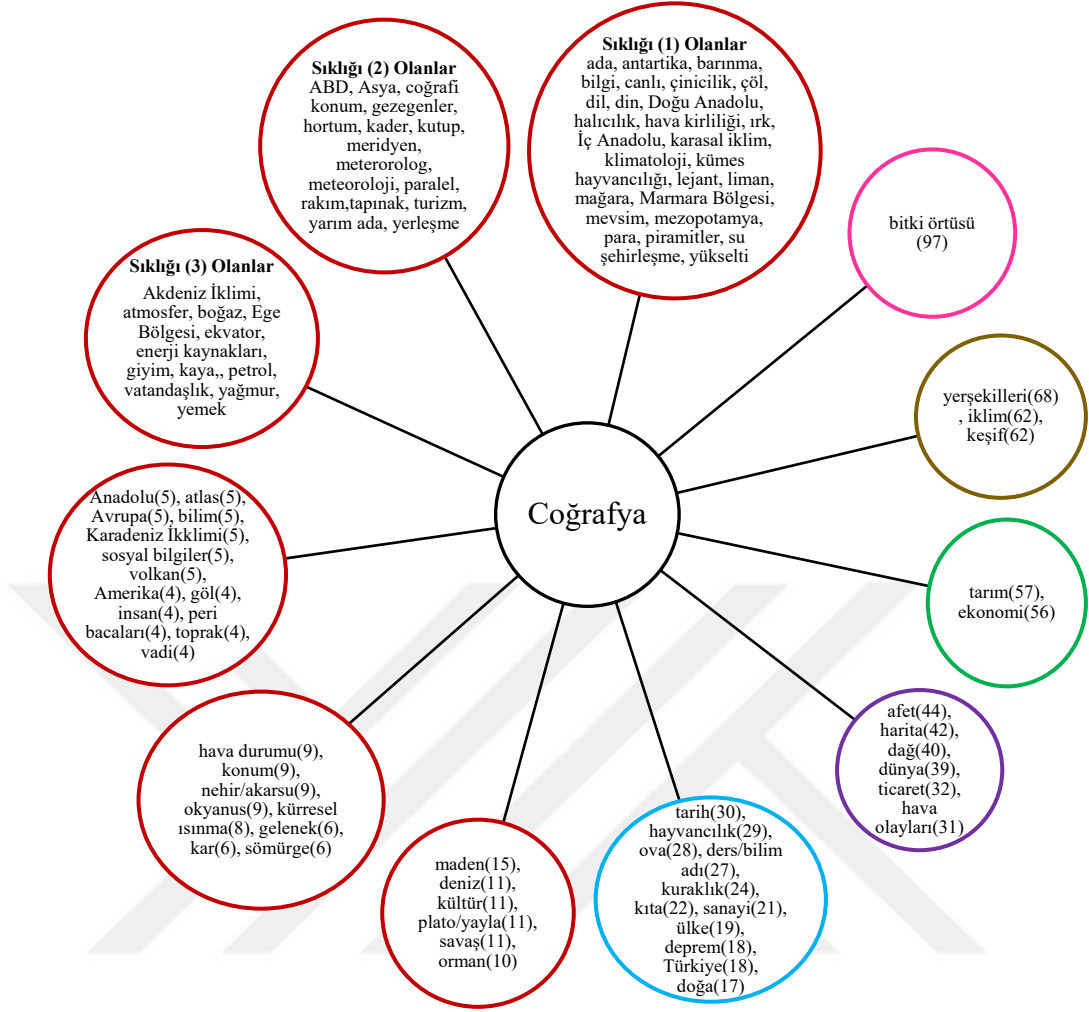
BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretim programı coğrafya konuları içerisinde yer alan “*afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge, coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim, göç, hava durumu, hava olayı, iklim, kıta, küresel sorun, lejant, nüfus, ölçek, şehirleşme, yer*” kavramları ve *coğrafya* kavramı hakkında öğrencilerden kelime ilişkilendirme ile elde edilen bulgulara ve bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir.

4.1.8. Sınıf Öğrencilerinin Coğrafya Kavramına Dair Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin coğrafya kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 4’te belirtilmiştir.

Şekil 3. Coğrafya Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 3.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme	Red	1-15
2.kesme	Blue	16-30
3.kesme	Purple	31-45
4.kesme	Green	46-60
5.kesme	Brown	61-75
6.kesme	Orange	76-90
7.kesme	Pink	91-105
8.kesme	Yellow	106 ve üstü

Şekil 3 incelendiğinde öğrencilerin coğrafya kavramı ile 8. Kesme noktasında (106 ve üstü) bir çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir kısmı 7.kesme noktasında (91-105) [neredeyse yarısı] bulunmaktadır. Bu noktada ise öğrencilerin coğrafya kavramıyla en çok *bitki örtüsü* (97) kavramını zihinlerinde ilişkilendirdikleri söylenebilir. Diğer yandan 6. kesme noktasında (76-90) herhangi bir kavram ile ilişkilendirme yapılmazken, 5. kesme noktasında (61-75) öğrencilerin coğrafya kavramı ile *yer Şekilleri* (68), *iklim* (62) ve *keşif* (62) kavramlarını ilişkilendikleri görülmektedir. Öte yandan öğrencilerin 4.kesme noktasında (46-60) *tarım* (57) ve *ekonomi* (56) kavramlarını zihinlerinde coğrafya kavramları ile ilişkilendirdikleri belirtilebilir.Şekil4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin, 3. kesme noktasında (31-45) coğrafya kavramı ile *afet* (44), *harita* (42), *dağ* (40), *dünya* (39), *ticaret* (32) ve *hava olayları* (31) kavramları arasında zihinlerinde ilişki kurdukları görülmektedir.2. kesme noktasında ise (16-30) öğrenciler *tarih* (30), *hayvancılık* (29), *ova* (28), *ders/bilim adı* (27), *kuraklık* (24), *kıta* (22), *sanayi* (21), *ülke* (19), *deprem* (18), *Türkiye* (18) ve *doğa* (17) kavramları ile coğrafya kavramlarını zihinlerinde ilişkilendirmişlerdir.1. kesme noktasında (1-15) öğrencilerin coğrafya kavramı ile 91 farklı kavram ile 291 ilişkilendirme yaptıkları görülmektedir. Kelime ilişkilendirme sıklığının bu kesme noktasında yoğunlaştığı Şekil 4 incelendiğinde görülmektedir.

Öğrencilerin coğrafya kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimelerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımlar ile ilişkisi tespit edilmiştir. Coğrafya kavramı ile ilişkilendirilen kelimelerin ilgili olduğu kazanımlar Şekil4'te gösterilmiştir.

Tablo 4.

Öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilişkilendirdikleri kelimelerin ilgili olduğu kazanımlar

ÜNİTE	SINIF	KAZANIM	KAVRAMLAR																						
			afet	bitki örtüsü	dağ	deprem	dünya	ekonomi	harita	hava olayları	hayvancılık	iklim	kıta	konum	kuraklık	kültür	maden	ova	sanayi	tarım	ticaret	toprak	ülke	yer şekilleri	
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	4. SINIF	SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.																							
		SB.4.3.2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokiğini çizer.																							
		SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.																							
		SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.																							
		SB.4.3.5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.																							
		SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.																							
	5. SINIF	SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yerleşim şekillerini genel olarak açıklar.																							
		SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşamından örnekler vererek açıklar.																							
		SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.																							
		SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.																							
		SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.																							
		SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaları, okyanusları ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.																							
	6. SINIF	SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.																							
		SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.																							
		SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.																							
		SB.7.3.1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.																							
		SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılımı etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.																							
		SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.																							
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	4. SINIF	SB.7.3.4. Temel haklardan yararlanma ve sosyal hakların kullanılmasını halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.																							
		SB.4.5.1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek kişi arasında bilinci seçimler yapar.																							
		SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanımlar.																							
		SB.4.5.3. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinci tüketici davranışları sergiler.																							
		SB.4.5.4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur.																							
		SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları koruma ve kullanma sorumluluklarını açıklar.																							
	5. SINIF	SB.5.5.1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.																							
		SB.5.5.2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanımlar.																							
		SB.5.5.3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatına etkisini analiz eder.																							
		SB.5.5.4. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.																							
		SB.5.5.5. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.																							
		SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.																							
	6. SINIF	SB.6.5.1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir.																							
		SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.																							
		SB.6.5.3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama stratejileri geliştirir.																							
		SB.6.5.4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.																							
		SB.6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder.																							
		SB.6.5.6. İliştiği duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.																							
7. SINIF	SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.																								
	SB.7.5.2. Üretim teknolojilerindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.																								
	SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.																								
	SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklerde meslek edinme ve meslek etliği kazandırmada rol oynayan kurumları tanımlar.																								
	SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.																								
	SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.																								
KÜRESEL BAĞLANTILAR	4. SINIF	SB.4.7.1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanımlar.																							
		SB.4.7.2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar.																							
		SB.4.7.3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.																							
		SB.4.7.4. Farklı kültürleri saygı gösterir.																							
	5. SINIF	SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.																							
		SB.5.7.2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojilerinin etkisini tartışır.																							

Tablo 5.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Tablo 4’ de öğrencilerin coğrafya kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimelerin sosyal bilgiler öğretim programında hangi kazanımlar içerisinde ve toplam kaç kazanımda yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin coğrafya kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler sosyal bilgiler dersi öğretim müfredatı içerisindeki “İnsanlar, Yerler ve Çevreler”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” ve “Küresel Bağlantılar” üniteleri kapsamında yer almaktadır.

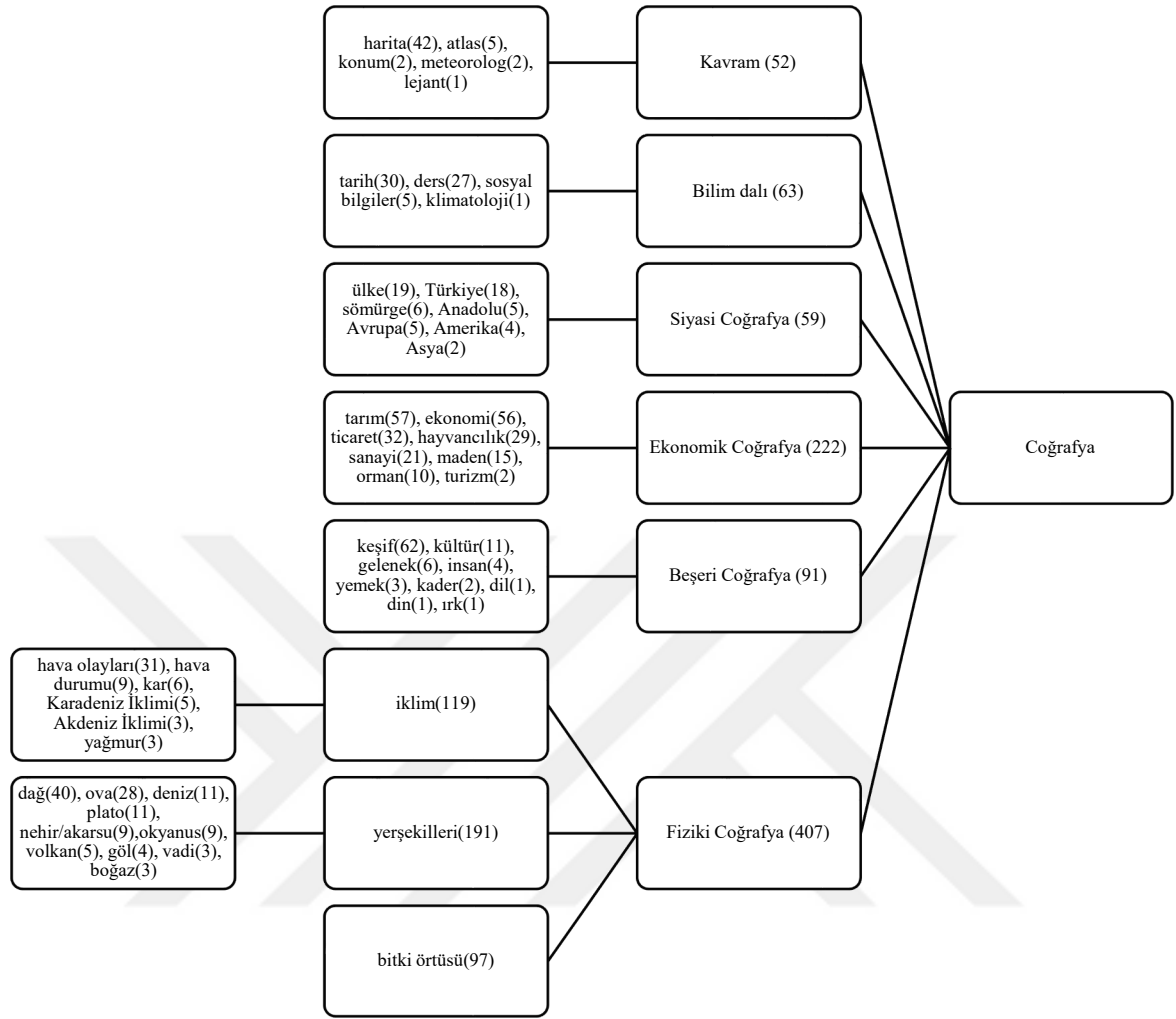
Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilişkilendirdiği 7. kesme noktasında yer alan *bitki örtüsü* ve 5. kesme noktasında bulunan *iklim* kavramlarının sosyal bilgiler öğretim programı “SB.5.3.2., SB.6.3.2. ve “SB.6.3.4. kazanımları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilişkilendirdikleri ve 5. kesme noktasında yer alan *yer Şekilleri*, 3. kesme noktasında yer alan *dağ* ve 2. kesme noktasında yer alan *ova* kavramları; “SB.4.3.5., “SB.5.3.1. ve SB.6.3.2.” kazanımları bağlamında yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrenciler 4. kesme noktasında bulunan *tarım*, 3. kesme noktasında yer alan *ticaret*, 2. kesme noktasında yer alan *hayvancılık* ve *sanayi* ile 1. kesme noktasında bulunan *maden* kavramlarını coğrafya kavramı ile; “SB.4.5.2., SB.5.5.1. ve SB.6.5.1.” kazanımları bağlamında ilişkilendirmektedirler. Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafya kavramı ile 3. kesme noktasında bulunan *afet* ve 2.kesme noktasında bulunan *deprem* kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirmenin “SB.4.3.6., “SB.5.3.4. ve SB.5.3.5.” kazanımları çerçevesinde olduğu söylenebilir. Öte yandan öğrencilerin 3.kesme noktasında yer alan *harita* ve 1. kesme noktasında yer alan *konum* kavramlarını “SB.4.3.1.,

“SB.4.3.2., SB.5.3.1. ve SB.6.3.1.” kazanımları çerçevesinde coğrafya ile ilişkilendirdikleri belirtilebilir.

Tablo 4 incelendiğinde öğrencilerin coğrafya kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri *ekonomi* kavramının sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde coğrafya alanı ile ilgili kazanımların büyük bir bölümünde yer aldığı görülmektedir. Öte yandan öğrencilerin “SB.5.7.3,SB.6.5.6., SB.7.3.1.,SB.7.3.2., SB.7.3.4. veSB.7.5.3” kazanımları kapsamında ilişkilendirme yapmadıkları görülmektedir.

4.2.8. Sınıf Öğrencilerine Coğrafya Kavramının Çağrıştırdığı Diğer Kavramlar

Öğrencilerin coğrafya kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan konu ve kazanım olarak yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*fiziki coğrafya, beşeri coğrafya, ekonomik coğrafya, siyasi coğrafya, bilim dalı ve kavram*” kategorileri oluşturulmuştur. Kategoriler içerisinde yer alan kavramların yanında yer alan sayılar ilgili kavramın kaç öğrenci tarafından ilişkilendirildiğini göstermektedir. Bir öğrenci birden fazla kavram ile ilişki kurabilmektedir. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 5’te yer almaktadır.

Şekil 4. Coğrafya Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 4 incelendiğinde öğrencilerin coğrafya ile ilgili zihinlerinde canlandırdıkları kavramlar “fiziki coğrafya, beşeri coğrafya, ekonomik coğrafya, siyasi coğrafya, bilim dalı ve kavram” kategorileri altında ele alınmıştır.

Fiziki Coğrafya. Bu kategori altında öğrencilerin coğrafya bağlamında yaptıkları kelime ilişkilendirmeleri sonucu ulaşılan 407 kavram yer almaktadır. Öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilgili zihinlerinde canlandırdıkları kavramların *yer Şekilleri (191)*, *iklim (119)* ve *bitki örtüsü (97)* kavramları olduğu söylenebilir. Öğrencilerin *yer Şekilleri* kavramı içerisinde “dağ (40), ova (28), deniz (11), plato (11), nehir/akarsu (9), okyanus (9), volkan (5), göl (4), vadi (3), boğaz (3)” kavramlarını ifade ettikleri görülmektedir. Diğer yandan

öğrencilerin fiziki coğrafya kategorisi altında iklim kavramı ile coğrafya kavramı arasında ilişki kurduğu söylenebilir. İklim kavramı altında öğrencilerin “*hava olayları (31), hava durumu (9), kar (6), Karadeniz İklimi (5), Akdeniz İklimi (3), yağmur (3)*” kavramları ile coğrafya kavramı arasında ilişki kurduğu Şekil 5’te görülmektedir.

Beşeri Coğrafya. Beşeri coğrafya kategorisi altında öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirme sonucu 91 kavrama ulaşılmıştır. Öğrenciler bu kategori altında coğrafyayı; “*keşif (62), kültür (11), gelenek (6), insan (4), yemek (3), kader (2), dil (1), din (1), ırk (1)*” kavramları ile ilişkilendirdikleri belirtilebilir.

Ekonomik Coğrafya. Bu kategori altında öğrencilerin coğrafya bağlamında yaptıkları kelime ilişkilendirmeleri sonucu ulaşılan 222 kavram yer almaktadır. Öğrencilerin coğrafya kavramını “*tarım (57), ekonomi (56), ticaret (32), hayvancılık (29), sanayi (21), maden (15), orman (10), turizm (2)*” kavramları ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Siyasi Coğrafya. Şekil 5 incelendiğinde öğrencilerin coğrafya kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerden siyasi coğrafya kategorisinde 59 kavram yer almaktadır. Siyasi coğrafya kategorisi altında öğrencilerin “*ülke (19), Türkiye (18), sömürge (6), Anadolu (5), Avrupa (5), Amerika (4), Asya (2)*” kavramlarını coğrafya ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Bilim Dalı. Bilim dalı kategorisi altında öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirme sonucu 63 kavrama ulaşılmıştır. Öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilgili verdikleri “*tarih (30), ders (27), sosyal bilgiler (5), klimatoloji (1)*” kavramları bilim dalı teması altında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda öğrenciler coğrafyayı tarih dersi ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Tarih konularının işlenişinde coğrafi anlamda mekan kavramına sürekli atıfta bulunulması, tarih konuları içerisinde işlenen savaş konularında iklim, yer Şekilleri gibi kavramlara değinilmesi bu ilişkiyi ortaya çıkaran etmenler olarak ifade edilebilir. Öte yandan araştırmaya katılan öğrenciler coğrafya kavramını okullarda öğretimi yapılan ders olarak ifade etmişlerdir. Bu bağlamda ders ve sosyal bilgiler cevapları konu kapsamında bir arada düşünülebilir.

Kavram. Kavram kategorisi altında öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirme sonucu 52 kavram ulaşılmıştır. Bu kategori altında öğrenciler coğrafya ile “*harita (42), atlas (5), konum (2), meteorolog (2), lejant (1)*” kelimeleri arasında ilişki kurmaktadırlar.

4.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Coğrafi Kavramların Kelime İlişkilendirme Sıklıkları ve Kavramların İlişkilendirildiği Kavramlar

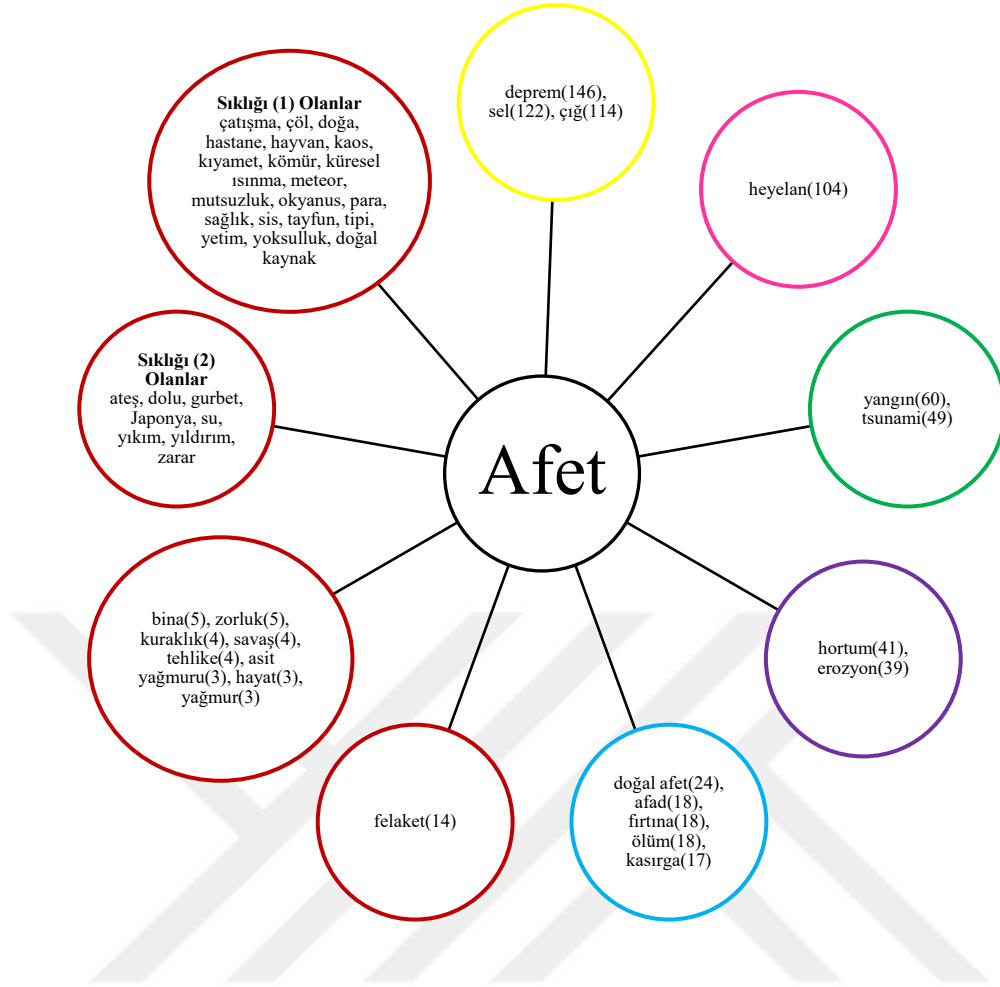
Bu bölümde sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar belirlenmiştir. Belirlenen “*afet, beşeri ortam, bitki örtüsü, bölge, coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, giyim, göç, hava durumu, hava olayı, iklim, kıta, küresel sorun, lejant, nüfus, ölçek, şehirleşme, yer*” kavramları hakkında öğrencilerden kelime ilişkilendirme ile elde edilen bulgulara ve bulguların yorumlanmasına yer verilmiştir.

4.3.1. “Afet” Kavramı

Bu bölümde afet kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve afet kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.1.1. Afet Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin afet kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 6’da belirtilmiştir.

Şekil 5. Afet Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 6.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

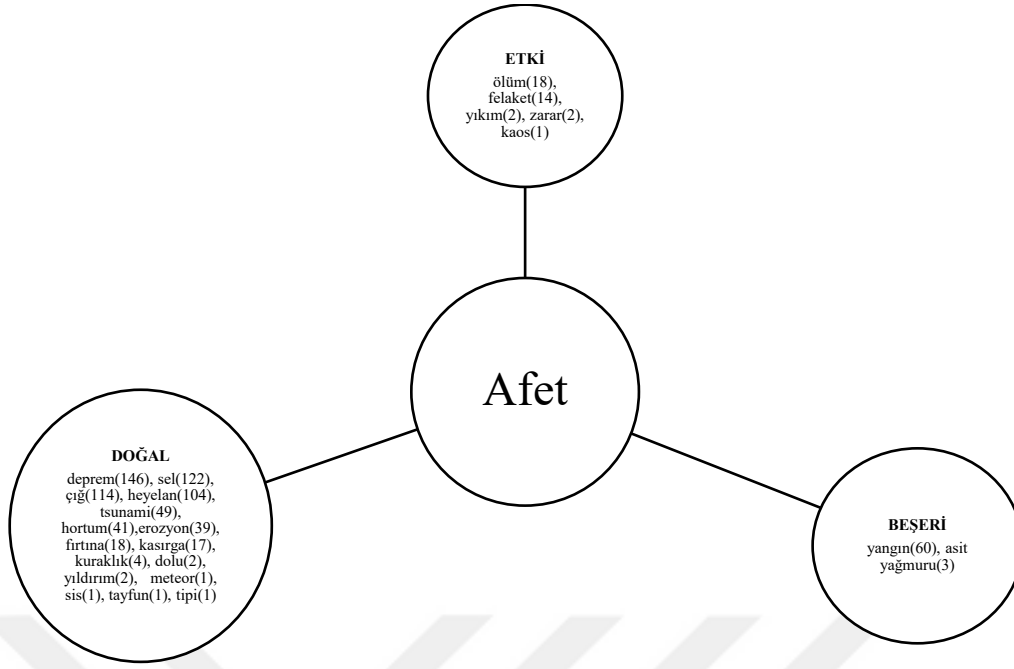
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme	Red	1-15
2.kesme	Blue	16-30
3.kesme	Purple	31-45
4.kesme	Green	46-60
5.kesme	Brown	61-75
6.kesme	Orange	76-90
7.kesme	Pink	91-105
8.kesme	Yellow	106 ve üstü

Şekil 5 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin afet kavramı ile en fazla 8.kesme noktasında (106 ve üstü) çağrışım yaptıkları görülmektedir. Öğrenciler 8. Kesme noktasında afet kavramı ile “*deprem (146), sel (122) ve çığ (114)*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Araştırmaya katılan öğrencilerin afet kavramı ile en fazla deprem (146/200) zihinlerinde ilişkilendirdikleri görülmektedir. Türkiye’nin deprem kuşağında yer alması, 1999 Gölçük ve Düzce depremleri başta olmak üzere büyük yıkımlar yaşaması öğrencilerin afet kavramını en fazla deprem ile ilişkilendirmelerinin nedeni olarak söylenebilir. Diğer yandan öğrencilerin afet kavramını 7. kesme noktasında (91-105) “*heyelan (104)*”, 6. Kesme noktasında da “*yangın (60) ve tsunami (49)*” ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öte yandan araştırmaya katılan öğrencilerin afet kavramı ile 6 (76-90), 5 (61-75) ve 4.(46-60) Kesme noktalarında herhangi bir çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil6 incelendiğinde afet kavramı ile 3. Kesme noktasında (31-45) “*hortum (41) ve erozyon (39)*”, 2. Kesme noktasında (16-30) “*doğal afet (24), AFAD (18), fırtına (18), ölüm (18), kasırga(17)*” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

Öğrencilerin 1. Kesme noktasında (1-15) verdikleri “*erozyon, kömür, çöl, doğal kaynak, hayvan*” kavramlarının öğrencilerin yanlış algıları oldukları belirtilebilir.

4.3.1.2. Afet Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Öğrencilerin afet kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlar yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuş ve öğrencilerin verdikleri cevaplar bu kategoriler altında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin afet kavramı ile ilişkilendirmelerinden “*etki, doğal ve beşeri*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil7’da yer almaktadır.

Şekil 6. Afet Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 6 incelendiğinde öğrencilerin afet kavramına verdikleri cevapların “*etki, doğal ve beşeri*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Etki. Etki kategorisi altında araştırmaya katılan öğrencilerin afet kavramını ile “ölüm, felaket, yıkım, kaos” kavramları ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrenciler etki kategorisi altında afet sonrası yaşanan ve canlıları etkileyen olayları dile getirmişlerdir.

Doğal. Araştırmaya katılan öğrenciler doğal kategorisi altında afet kavramını “deprem, sel, çığ, heyelan, tsunami, hortum, erozyon, fırtına, kasırga, kuraklık, dolu, yıldırım, meteor, sis, tayfun, tipi” kavramları ilişkilendirmektedirler. Öğrencilerin doğal kategorisi altında en fazla ifade ettikleri kavramların ülkemizde gerçekleşen doğal afetler olduğu görülmektedir. Yine ülkemizde çok fazla görülmeyen afetlerin ise daha az sayıda öğrenci tarafından ifade edildiği görülmektedir. Bu kategori altında öğrenciler afetlerin oluşum nedenlerini göz önünde bulundurmuşlardır.

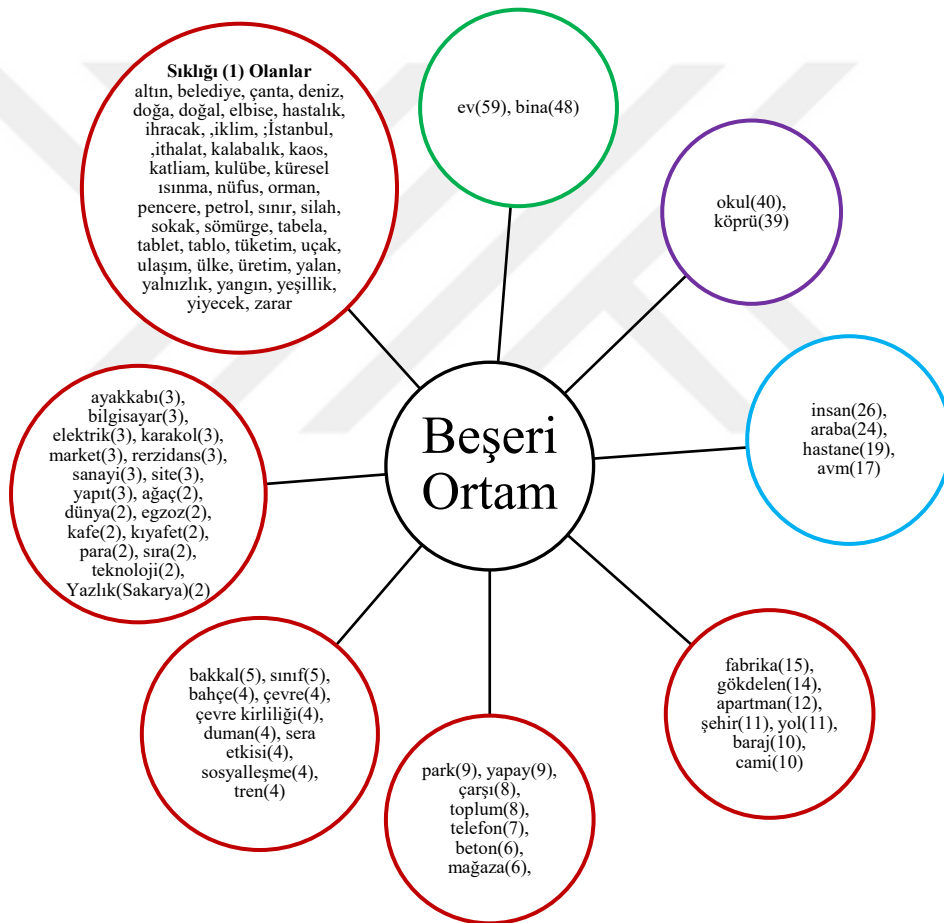
Beşeri. Beşeri kategorisi altında öğrenciler afet kavramı ile “yangın ve asit yağmuru” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Araştırmaya katılan öğrencilerin beşeri kategorisi altında oluşumunda insanın etken olduğu afetleri dile getirdikleri görülmektedir.

4.3.2. “Beşeri Ortam” Kavramı

Bu bölümde beşeri ortam kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve beşeri ortam kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.2.1.Beşeri Ortam Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 8’de belirtilmiştir.

Şekil 7. Beşeri Ortam Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 7.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

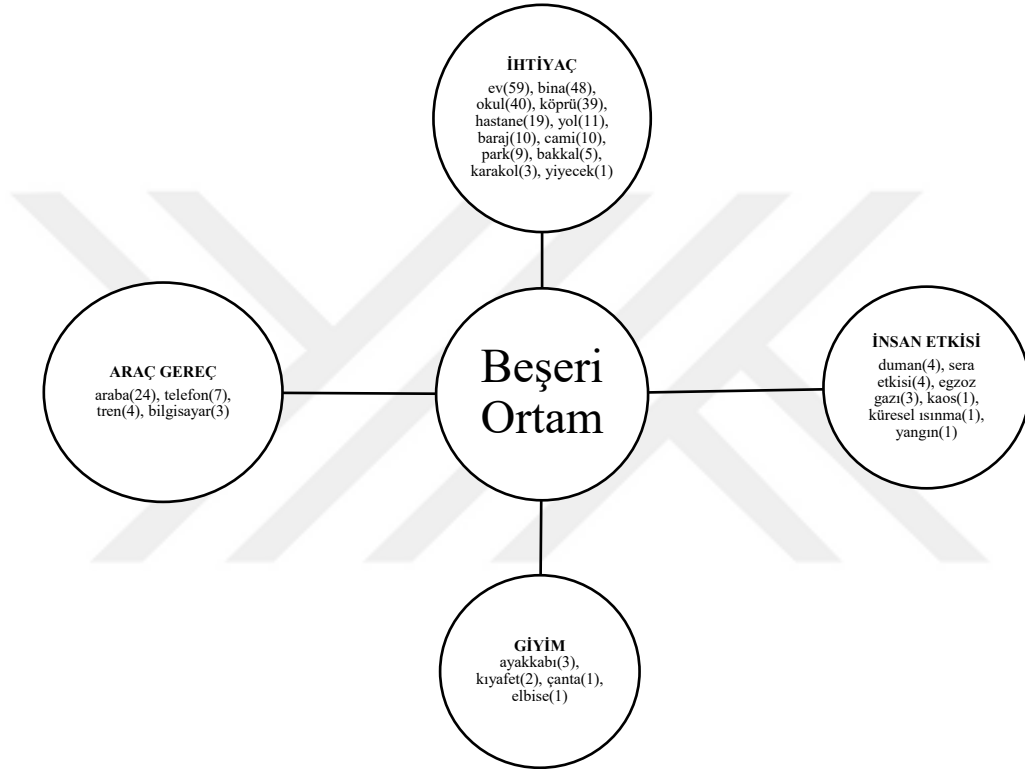
Şekil 7 incelendiğinde öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile 8(106 ve üstü), 7(91-105), 6(76-90), ve 5.(61-75) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler *beşeri ortam* kavramı ile 4. Kesme noktasında (46-60) “*ev (59) ve bina (48)*” kavramları arasında ilişki kurmaktadır. Diğer yandan öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile 3. Kesme noktasında (31-45) yer alan “*okul (40) ve köprü (39)*” kavramlarını ilişkilendirdiği görülmektedir. Öğrencilerin yaşamlarının çoğunlukla *ev ve okul* ortamında geçmesi beşeri ortam kavramı ile en fazla bu kavramların ilişkilendirilmesinin nedeni olarak belirtilebilir.

Öte yandan öğrenciler kesme noktası 2’de (16-30) beşeri ortam kavramı ile “*insan (26), araba (24), hastane (19), avm(17)*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Araştırmaya katılan öğrencilerin 1. Kesme noktasında (1-15) beşeri ortam ile “*fabrika (15), şehir (14), cami (10), park(9), çarşı(8)*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin 1. ve 2. Kesme noktalarında ifade ettikleri kavramların günlük hayatta ihtiyaçlarımızı karşıladığımız kavramlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda; “*arabanın-ulaşım, hastanenin-sağlık, AVM’nin-alışveriş, fabrikanın-üretim, caminin-ibadet, parkın-oyun*” ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilebilir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*ağaç, deniz, doğa, doğal, iklim, orman, yeşillik*” kavramları öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.2.2. Beşeri Ortam Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Beşeri ortam kavramı ile öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan yakın olanlar bir araya getirilerek “*ihtiyaç, araç-gereç, insan etkisi ve giyim*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil9’da yer almaktadır.

Şekil 8. Beşeri Ortam Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 8 incelendiğinde öğrencilerin beşeri ortam kavramına verdikleri cevapların “*ihtiyaç, araç-gereç, insan etkisi ve giyim*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

İhtiyaç. Araştırmaya katılan öğrenciler *ihtiyaç* kategorisi altında beşeri ortam kavramı ile “*ev, bina, okul, köprü, hastane, yol, baraj, cami, park, bakkal, karakol, yiyecek*” kavramlarını zihinlerinde ilişkilendirmektedirler. Bu bağlamda öğrencilerin barınma, eğitim, ulaşım, sağlık, ibadet, oyun, güvenlik ve alışveriş ihtiyaçlarını, ihtiyaç kategorisi altında ifade ettikleri belirtilebilir.

İnsan Etkisi. *İnsan etkisi* kategorisi altında öğrenciler beşeri ortam ile “*duman, sera etkisi, egzoz gazı, kaos, küresel ısınma, yangın*” kelimelerini ilişkilendirmektedirler.

Araç-Gereç. Araştırmaya katılan öğrencilerin *araç-gereç* kategorisi altında “*araba, telefon, tren, bilgisayar*” kelimelerini beşeri ortam ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

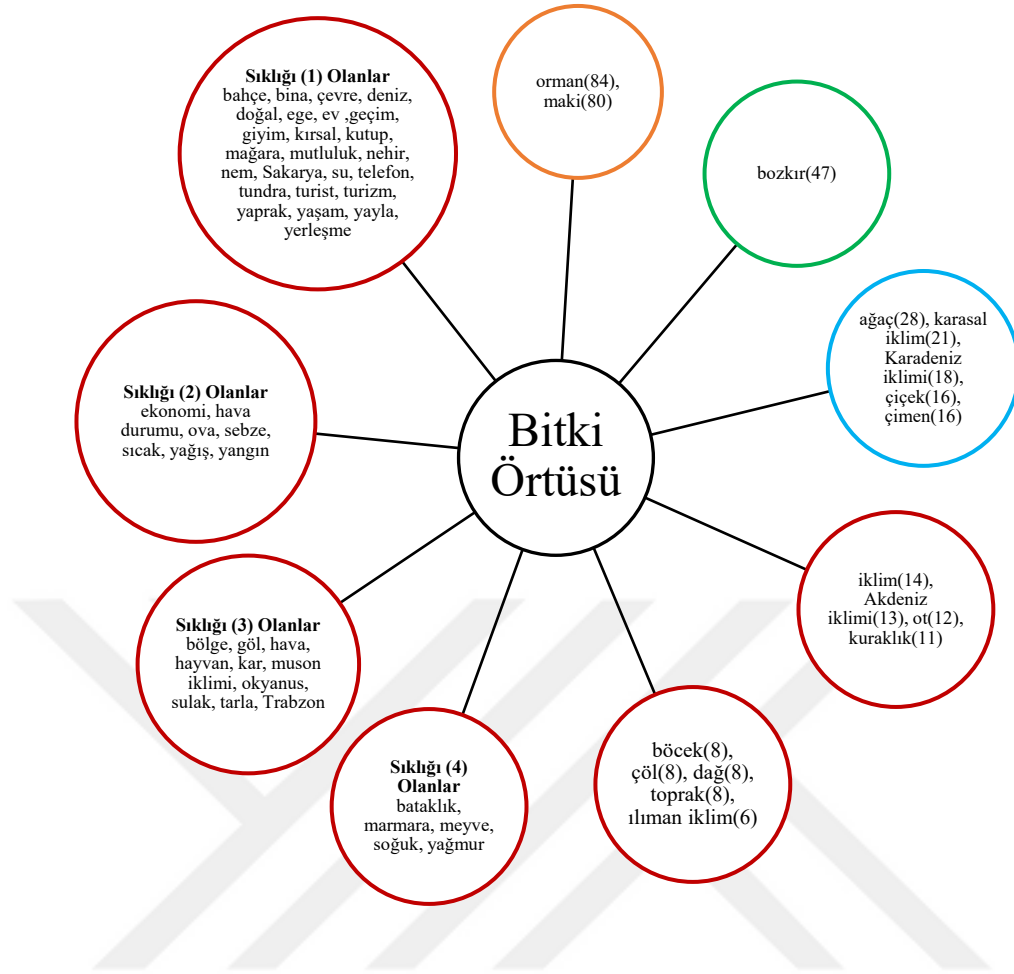
Giyim. *Giyim* kategorisi altında öğrenciler beşeri ortam ile “*ayakkabı, kıyafet, çanta, elbise*” kelimelerini ilişkilendirmektedirler.

4.3.3. “Bitki Örtüsü” Kavramı

Bu bölümde bitki örtüsü kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve bitki örtüsü kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.3.1. Bitki Örtüsü Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin bitki örtüsü kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil10’da yer almaktadır.

Şekil 9. Bitki Örtüsü Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 8.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme	Red	1-15
2.kesme	Blue	16-30
3.kesme	Green	31-45
4.kesme	Orange	46-60
5.kesme	Brown	61-75
6.kesme	Yellow	76-90
7.kesme	Purple	91-105
8.kesme	Black	106 ve üstü

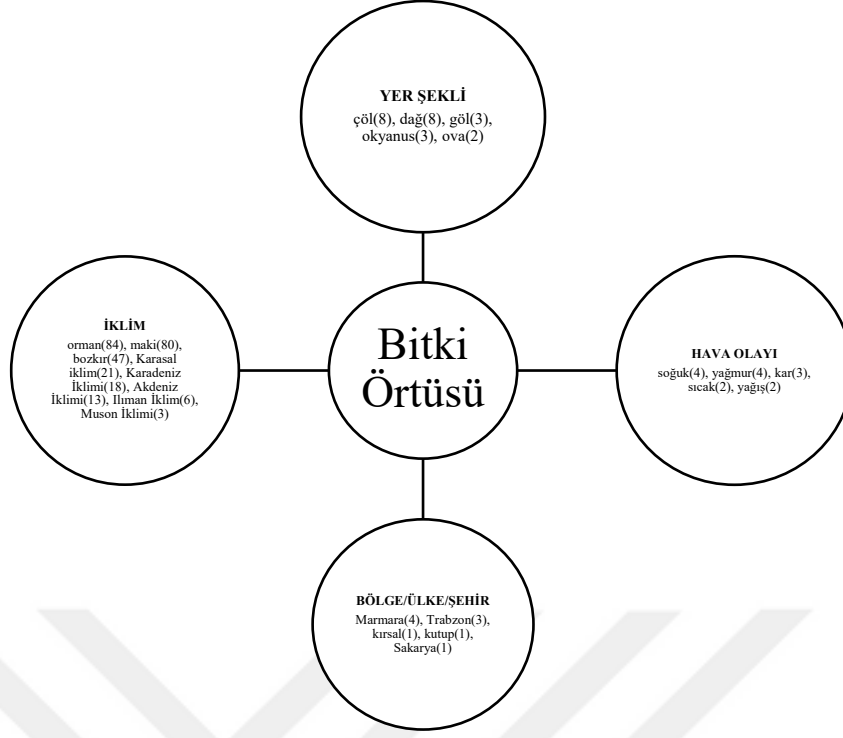
Şekil 9 incelendiğinde öğrencilerin bitki örtüsü kavramı ile 8(106 ve üstü) ve 7. (91-105) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler

bitki örtüsü kavramı ile 6. kesme noktasında (76-90) “*orman (84) ve maki (80)*”, 4. Kesme noktasında (46-60) “*bozkır (47)*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Orman, maki ve bozkırın Türkiye’de görülen Karadeniz İklimi, Akdeniz İklimi ve Karasal İklim’e ait bitki örtüleri olması öğrencilerin bitki örtüsü kavramı ile en fazla orman, maki ve bozkır kavramlarını ilişkilendirmelerinin nedeni olarak belirtilebilir. Araştırmanın yapıldığı Sakarya ilinde Karadeniz İkliminin görülmesi bitki örtüsü kavramı ile en fazla orman kavramının ilişkilendirilmesinin nedeni olarak belirtilebilir. Diğer yandan öğrenciler 2.kesme noktasında (16-30) bitki örtüsü kavramı ile “*ağaç (28), Karasal İklim (21), Karadeniz İklimi (18), çiçek (16), çimen (16)*” kelimelerini ilişkilendirmektedirler.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*böcek, dağ, bataklık, Marmara, soğuk, göl, hayvan, kar, okyanus, tarla, Trabzon, sıcak, yangın, bina, deniz, ev, geçim, mağara, mutluluk, nehir, Sakarya, telefon*” kavramları öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.3.2. Bitki Örtüsü Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin bitki örtüsü kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlar sorusuna verdikleri cevaplardan anlam bakımından yakın olanlar cevaplar birleştirilerek “*yer şekli, iklim, hava olayı, bölge/şehir/ülke*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler Şekil 11’de yer almaktadır.

Şekil 10. Bitki Örtüsü Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 10 incelendiğinde öğrencilerin bitki örtüsü kavramına verdikleri cevapların “*yer şekli, iklim, hava olayı, bölge/şehir/ülke*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

İklim. Araştırmaya katılan öğrenciler *iklim* kategorisi altında bitki örtüsü kavramı ile “*orman, maki, bozkır, Karasal iklim, Karadeniz İklimi, Akdeniz İklimi, Ilıman İklim, Muson İklimi*” kavramları arasında ilişki kurmaktadır.

Bölge/ülke/şehir. *Bölge/ülke/şehir* kategorisi altında öğrencilerin “*Marmara, Trabzon, kırsal, kutup, Sakarya*” kavramları ile bitki örtüsü kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Hava olayı. Araştırmaya katılan öğrenciler *hava olayı* kategorisi altında bitki örtüsü kavramı ile “*soğuk, yağmur, kar, sıcak, yağış*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler.

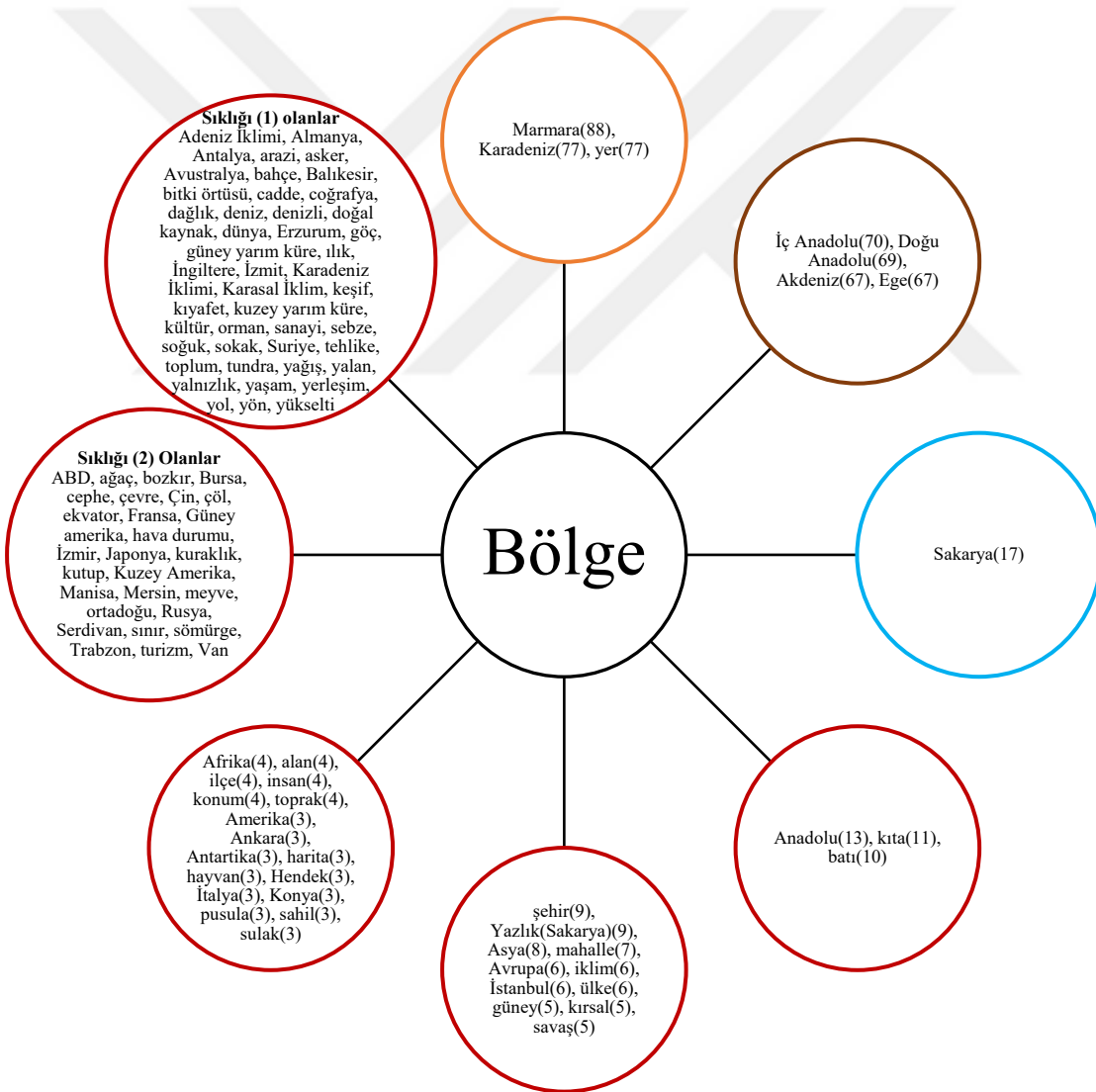
Yer şekli. *Yer şekli* kategorisi altında öğrencilerin “*çöl, dağ, göl, okyanus, ova*” kavramları ile bitki örtüsü kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

4.3.4. “Bölge” Kavramı

Bu bölümde bölge kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve bölge kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.4.1. Bölge Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin bölge kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 12’de yer almaktadır.

Şekil 11. Bölge Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 9. Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 11 incelendiğinde öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile 8(106 ve üstü) ve 7. (91-105) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler 6. Kesme noktasında (76-90) *bölge* kavramı ile “*Marmara (88), Karadeniz (77), yer (77)*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Araştırmanın yapıldığı Sakarya ilinin Marmara bölgesinde yer alması öğrencilerin bölge kavramı ile en fazla Marmara bölgesini ilişkilendirmelerinin nedeni olarak belirtilebilir. Araştırma yapılan Sakarya ilinin göç alan bir il olması ve ilin nüfusunun içerisinde Karadenizli vatandaş sayısının oldukça yoğun olması öğrencilerin bölge kavramı ile Karadeniz kavramını ilişkilendirmelerinin nedeni olarak söylenebilir.

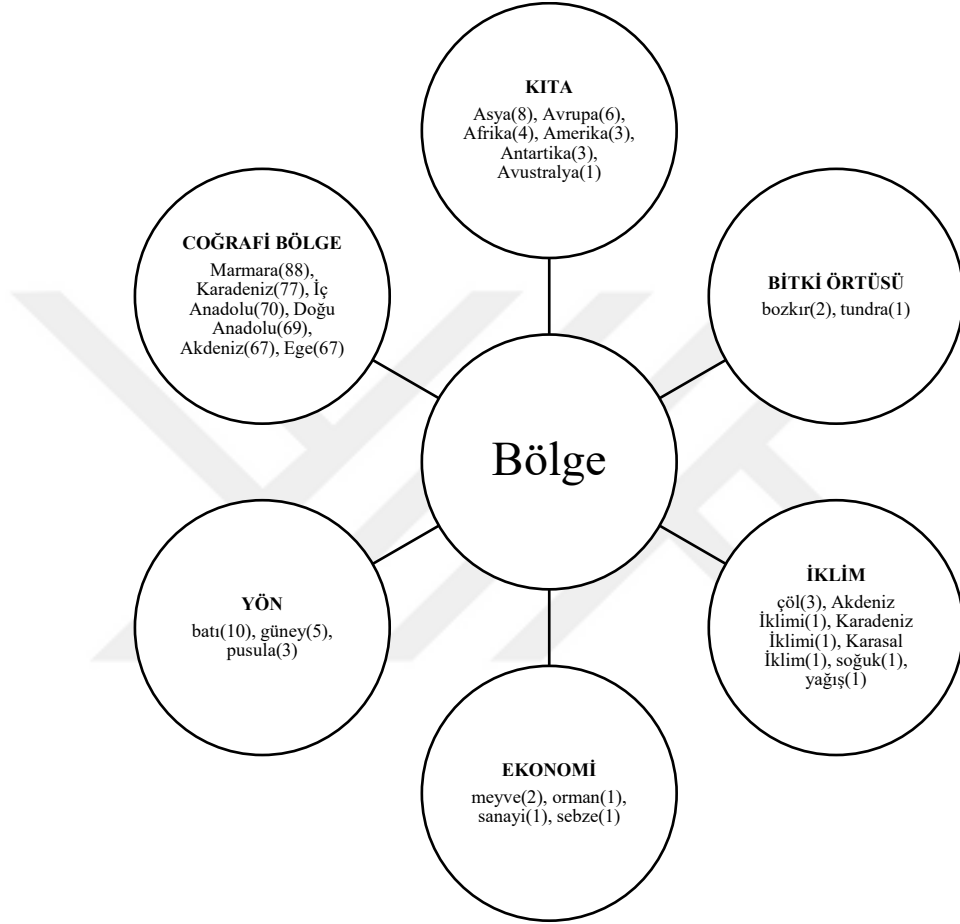
Diğer yandan öğrencilerin 5. kesme noktasında (61-75) “*İç Anadolu (70), Doğu Anadolu (69), Akdeniz (67) ve Ege(67)*” kavramlarını *bölge* kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin çoğunluğunun bölge kavramı ile Türkiye'nin coğrafi bölgelerini ilişkilendirmekte olduğu görülmektedir.

Öte yandan öğrenciler 2. kesme noktasında (16-30) *bölge* kavramını araştırmanın yapıldığı il olan “*Sakarya*” ile ilişkilendirmişlerdir. Öğrencilerin bölge kavramına ilişkin verdikleri cevaplar incelendiğinde yığılmanın 1. Kesme noktasında (1-15) olduğu görülmektedir.

4.3.4.2. Bölge Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Öğrencilerin bölge kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuş ve öğrencilerin verdikleri cevaplar bu

kategoriler altında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*kıta, bitki örtüsü, iklim, ekonomi, yön ve coğrafi bölge*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil13’te yer almaktadır.

Şekil 12. Bölge Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 12 incelendiğinde öğrencilerin bölge kavramına verdikleri cevapların “*kıta, bitki örtüsü, iklim, ekonomi, yön ve coğrafi bölge*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Coğrafi Bölge. Araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğu bölge kavramını Türkiye’nin coğrafi bölgeleri ile ilişkilendirmişlerdir. Bu bağlamda öğrenciler *coğrafi bölge* kategorisi altında bölge kavramı ile “*Marmara, Karadeniz, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz, Ege*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler.

Kıta. Kıta kategorisi içerisinde öğrencilerin *bölge* kavramı ile “*Asya, Avrupa, Afrika, Amerika, Antarktika, Avustralya*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Ekonomi. Araştırmaya katılan öğrenciler *ekonomi* kategori altında “*meyve, orman, sanayi, sebze*” kavramları ile *bölge* kavramını ilişkilendirmektedirler.

İklim. İklim teması altında öğrenciler “*çöl, Akdeniz İklimi, Karadeniz İklimi, Karasal İklim, soğuk, yağış*” kavramları ile *bölge* kavramı arasında ilişkilendirme yapmaktadırlar.

Yön. Yön kategorisi altında öğrencilerin *bölge* ile “*batı, güney, pusula*” kavramları arasında ilişki kurdukları belirtilebilir.

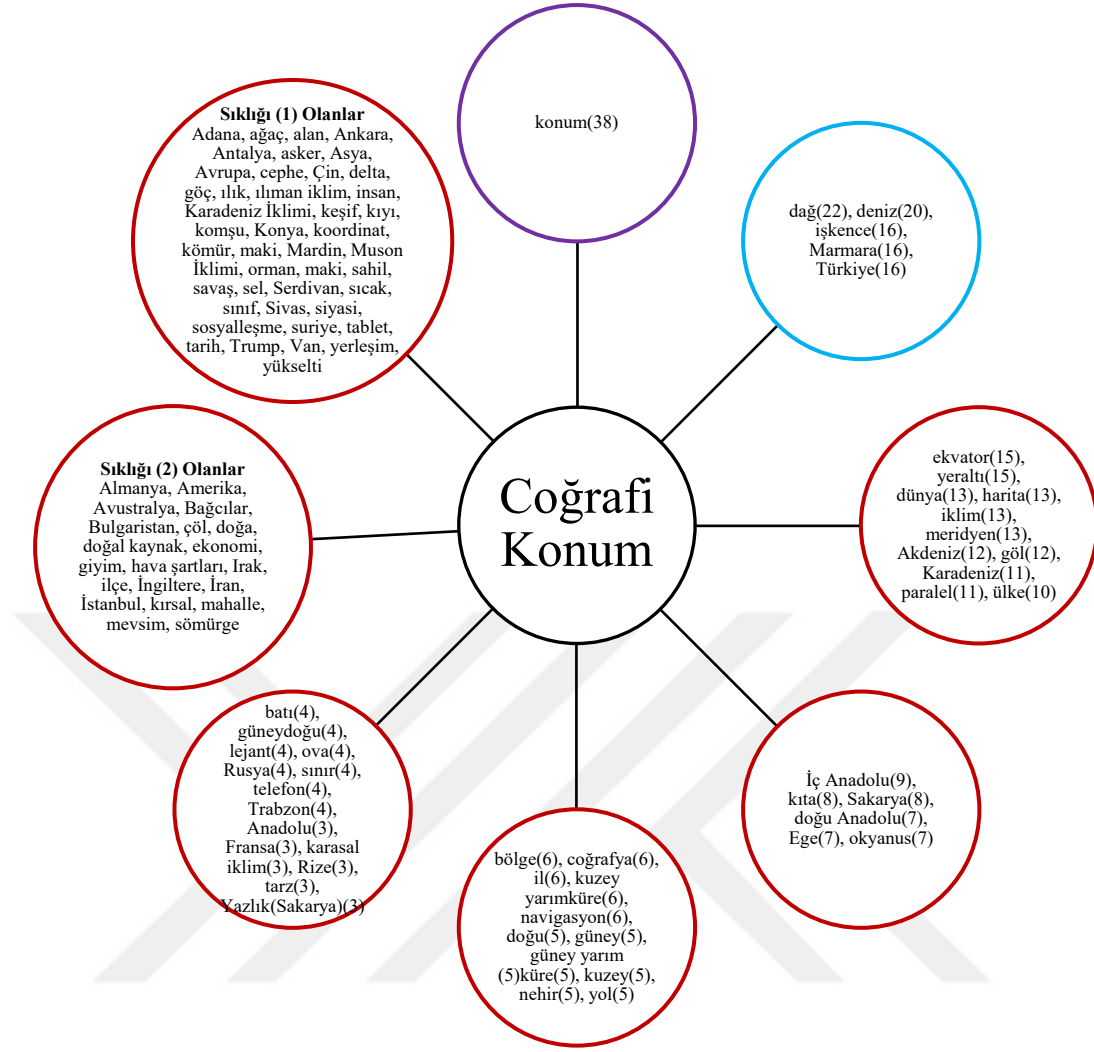
Bitki örtüsü. Araştırmaya katılan öğrenciler *bitki örtüsü* kategorisi altında “*bozkır ve tundra*” kavramları ile *bölge* kavramı arasında ilişki kurmaktadırlar.

4.3.5. “Coğrafi Konum” Kavramı

Bu bölümde coğrafi konum kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve coğrafi konum kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.5.1. Coğrafi Konum Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin coğrafi konum kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 14’te yer almaktadır.

Şekil 13. Coğrafi Konum Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 10.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

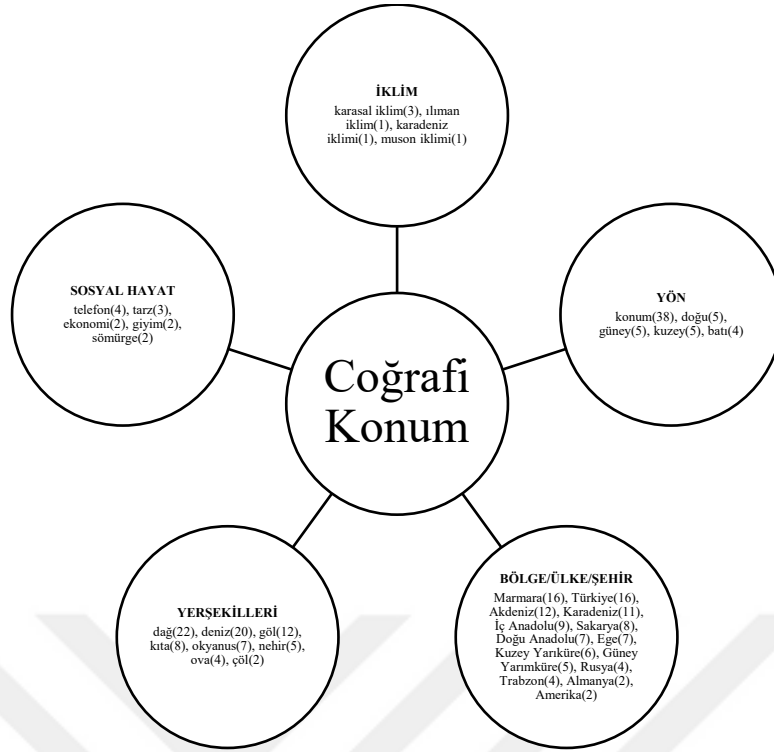
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 13 incelendiğinde öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile 8(106 ve üstü), 7(91-105), 6(76-90), 5.(61-75) ve 4. (46-60) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler 3. kesme noktasında (31-45) *coğrafi konum* kavramı ile “*konum (38)*” kavramını ilişkilendirmişlerdir. 2. kesme noktasında (16-30) ise “*dağ (22), deniz (20), işkence (16), Marmara (16), Türkiye (16)*” kavramları ile coğrafi konum kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrenciler 1. kesme noktasında (1-15) *coğrafi konum* kavramı ile “*ekvator (15), yer altı (15), Dünya (13), harita (13), iklim (13), meridyen (13), Akdeniz (12), göl (12), Karadeniz (11), paralel (11), ülke (10), navigasyon (6)*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Öğrencilerin coğrafi konum kavramı ile navigasyon kavramını ilişkilendirmeleri bilginin hayatın içerisinde kullanımına dair bir örnek olarak nitelendirilebilir. Nitekim teknolojik gelişmeler ve uydu teknolojisi sayesinde navigasyon cihazı ile insanlar ulaşımında istedikleri yere daha kolay bir şekilde gidebilmektedir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*tarz, doğal kaynak, asker, delta, cephe, kömür, savaş, sınıf*” kavramları öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.5.2. Coğrafi Konum Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Coğrafi konum kavramı hakkında araştırmaya katılan öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan yakın olan kavramlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*iklim, yön, bölge/şehir, yer Şekilleri ve sosyal hayat*” kategorilerine ulaşılmıştır. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 15’te yer almaktadır.

Şekil 14. Coğrafi Konum Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 14 incelendiğinde öğrencilerin coğrafi konum kavramına verdikleri cevapların “iklim, yön, bölge/şehir, yer Şekilleri ve sosyal hayat” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Bölge/ülke/şehir. Araştırmaya katılan öğrenciler *bölge/ülke/şehir* kategorisi altında coğrafi konum kavramını “Marmara, Türkiye, Akdeniz, Karadeniz, İç Anadolu, Sakarya, Doğu Anadolu, Ege, Kuzey Yarımküre, Güney Yarımküre, Rusya, Trabzon, Almanya, Amerika” kavramı ile ilişkilendirmiştir. Öğrencilerin bu kategori altında yaşadıkları ülke Türkiye, yaşadıkları bölge Marmara ve yaşadıkları şehir Sakarya’ya vurgu yaptıkları görülmektedir.

Yön. Yön kategorisi altında öğrencilerin “konum, doğu, güney, kuzey, batı” kavramlarını coğrafi konum kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda konum bulma sırasında aktif olarak kullanılan yönlerin öğrenciler tarafından coğrafi konum ile ilişkilendirildikleri belirtilebilir.

Yer Şekilleri. Öğrenciler “dağ, deniz, göl, kıta, okyanus, nehir, ova, çöl” kavramlarını *yer Şekilleri* kategorisi altında coğrafi konum kavramı ile ilişkilendirmektedirler.

Sosyal hayat. Araştırmaya katılan öğrencilerin *sosyal hayat* kategorisi altında coğrafi konum kavramı ile “*telefon, tarz, ekonomi, giyim, sömürge*” kavramı ile ilişki kurdukları görülmektedir.

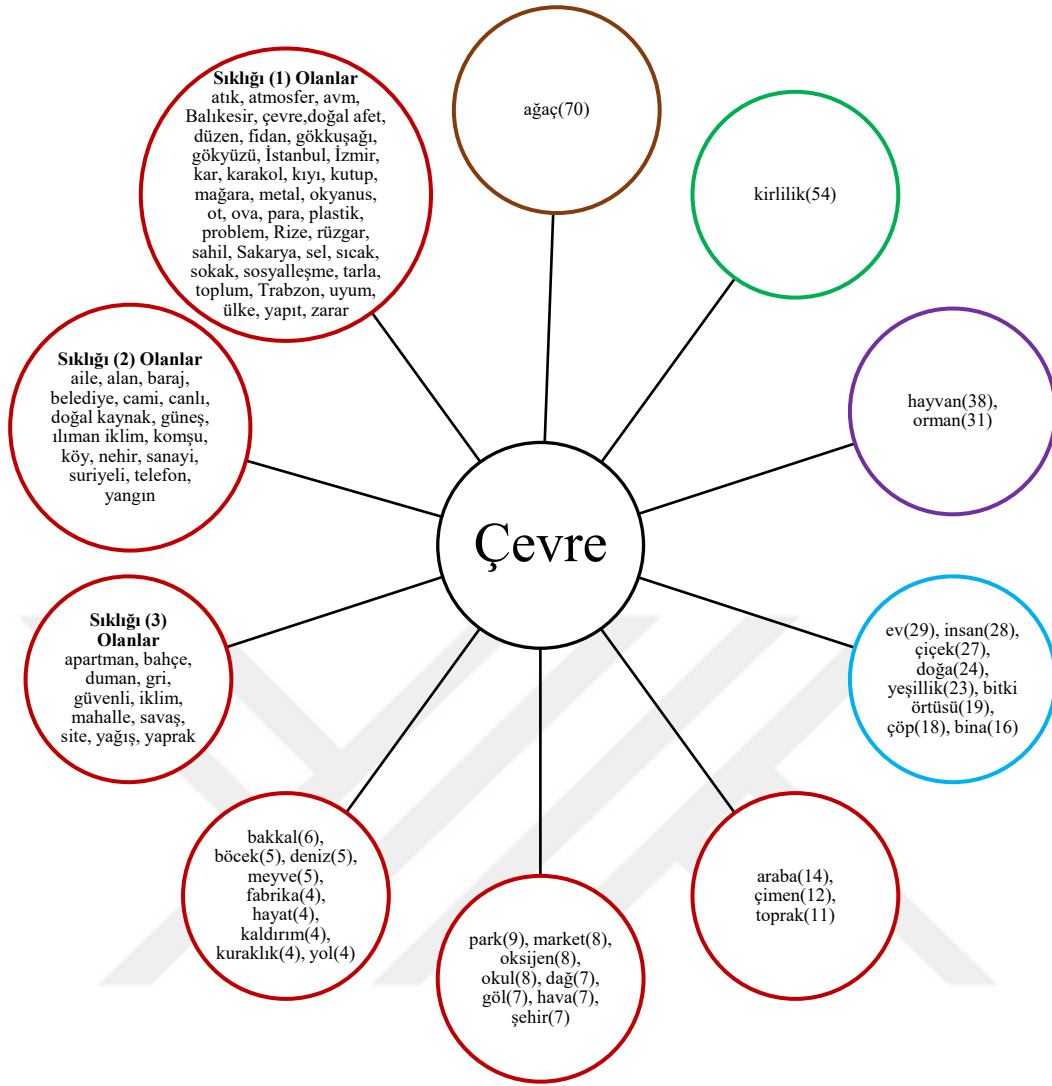
İklim. *İklim* kategorisi altında öğrenciler coğrafi konum kavramı ile “*karasal iklim, ılıman iklim, Karadeniz iklimi, muson iklimi*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler.

4.3.6. “Çevre” Kavramı

Bu bölümde çevre kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve çevre kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.6.1. Çevre Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin çevre kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 16’da yer almaktadır.

Şekil 15. Çevre Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 11.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme	Red	1-15
2.kesme	Blue	16-30
3.kesme	Purple	31-45
4.kesme	Green	46-60
5.kesme	Brown	61-75
6.kesme	Orange	76-90
7.kesme	Pink	91-105
8.kesme	Yellow	106 ve üstü

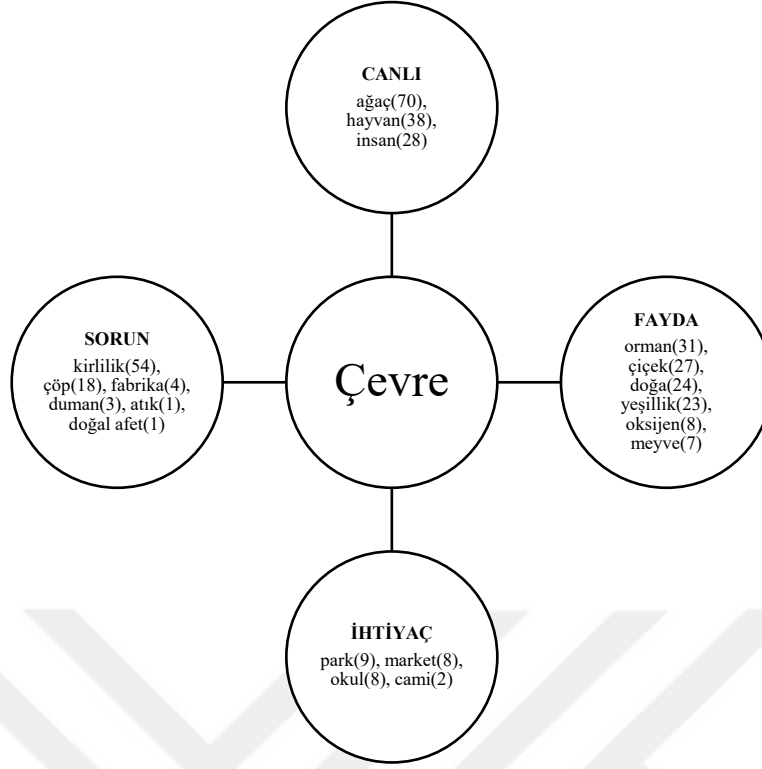
Şekil 15 incelendiğinde öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile 8(106 ve üstü), 7(91-105) ve 6. (76-90) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin 5. kesme noktasında (61-75) çevre kavramı ile “*ağaç (70)*” kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. 4. Kesme noktasında (46-60) ise öğrenciler “*kirlilik (54)*” kavramını çevre kavramı ile ilişkilendirmişlerdir. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrenciler 3. kesme noktasında (31-45) çevre kavramı ile “*hayvan (38) ve orman (31)*” kavramları arasında ilişki kurmaktadır. Öte yandan 2. Kesme noktasında (16-30) da öğrencilerin “*ev (29), insan (28), çiçek (27), doğa (24), yeşillik (23), bitki örtüsü (19), çöp (18), bina (16)*” kavramları ile çevre kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

Öğrencilerin çevre kavramı ile ağaç, hayvan ve orman kavramlarını ilişkilendirmeleri çevre kavramı denildiğinde öğrencilerin zihinlerinde doğal yaşamın belirlediğini göstermektedir. Öte yandan öğrencilerin verdikleri ev, bina, araba, market, okul, şehir cevapları çevre kavramını denildiğinde sosyal çevre ile kurdukları ilişkiyi göstermektedir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*gri, düzen, metal, yapıt*” kavramları öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.6.2. Çevre Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Öğrencilerin çevre kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan “*canlı, fayda, ihtiyaç ve sorun*” kategorileri oluşturulmuştur. Kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 17’de yer almaktadır.

Şekil 16. Çevre Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 16 incelendiğinde öğrencilerin çevre kavramına verdikleri cevapların ““canlı, fayda, ihtiyaç ve sorun” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Canlı. Araştırmaya katılan öğrencilerin *canlı* kategorisi altında çevre kavramı ile “ağaç, hayvan, insan” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin çevre kavramını yaşam kavramı ile ilişkilendirdikleri söylenebilir.

Sorun. *Sorun* kategorisi altında öğrenciler “kirlilik, çöp, fabrika, duman, atık, doğal afet” kavramları ile çevre kavramını ilişkilendirmektedirler. Öğrenciler bu kategori altında çevre kavramını yaşanan sorunlar ile ilişkilendirmektedirler.

Fayda. Araştırmaya katılan öğrencilerin *fayda* kategorisi içerisinde çevre kavramı ile “orman, çiçek, doğa, yeşillik, oksijen, meyve” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir.

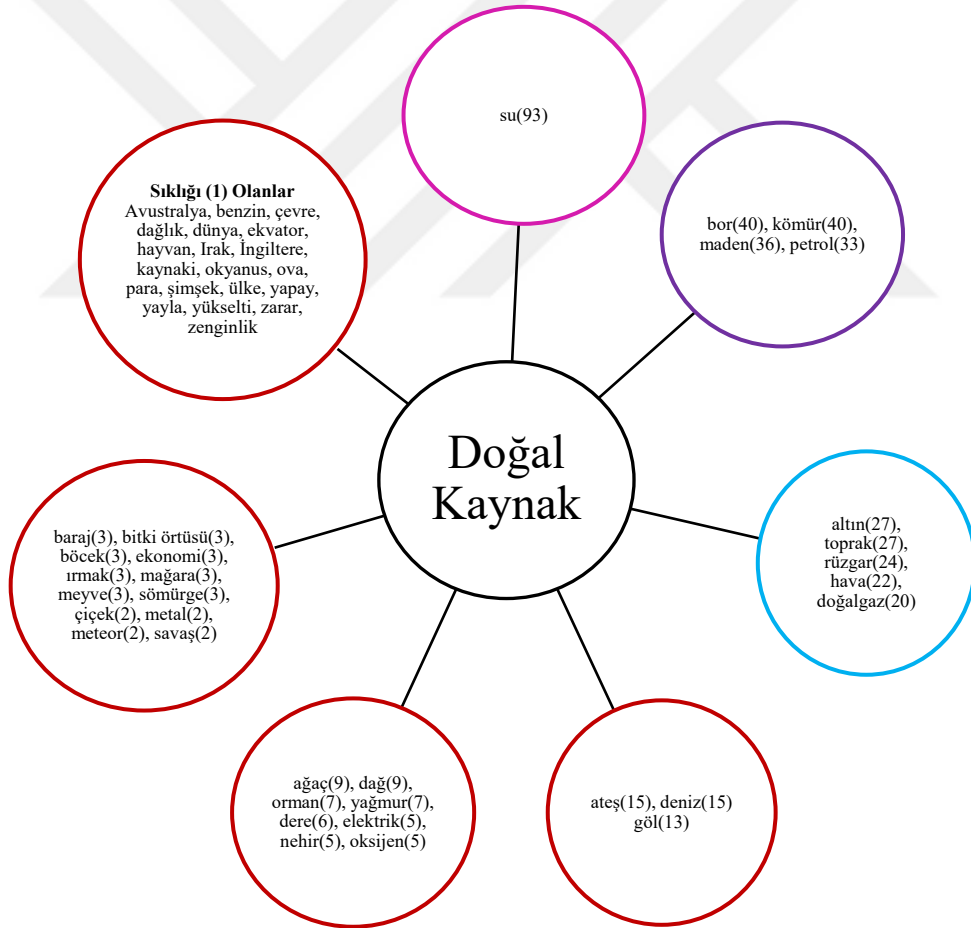
İhtiyaç. *İhtiyaç* kategorisi altında öğrenciler “park, market, okul, cami” kavramları ile çevre kavramını ilişkilendirmektedirler.

4.3.7. “Doğal Kaynak” Kavramı

Bu bölümde doğal kaynak kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve doğal kaynak kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.7.1. Doğal Kaynak Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin doğal kaynak kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 18’de yer almaktadır.

Şekil 17. Doğal Kaynak Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 12.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 17 incelendiğinde öğrencilerin doğal kaynak kavramı ile 8(106 ve üstü), 6(76-90), 5 (61-75) ve 4. (46-60) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde 7. Kesme noktasında (91-105) *doğal kaynak* kavramı ile “su (93)” kavramının öğrenciler tarafından ilişkilendirildikleri görülmektedir. İnsanların, hayvanların ve bitkilerin yaşamlarına devam edebilmesi, canlı hayatının oluşması ve varlığını devam ettirebilmesi için gerekli en önemli unsurun su olması öğrencilerin doğal kaynak ile su kavramını ilişkilendirmelerinde etken olduğu vurgulanabilir.

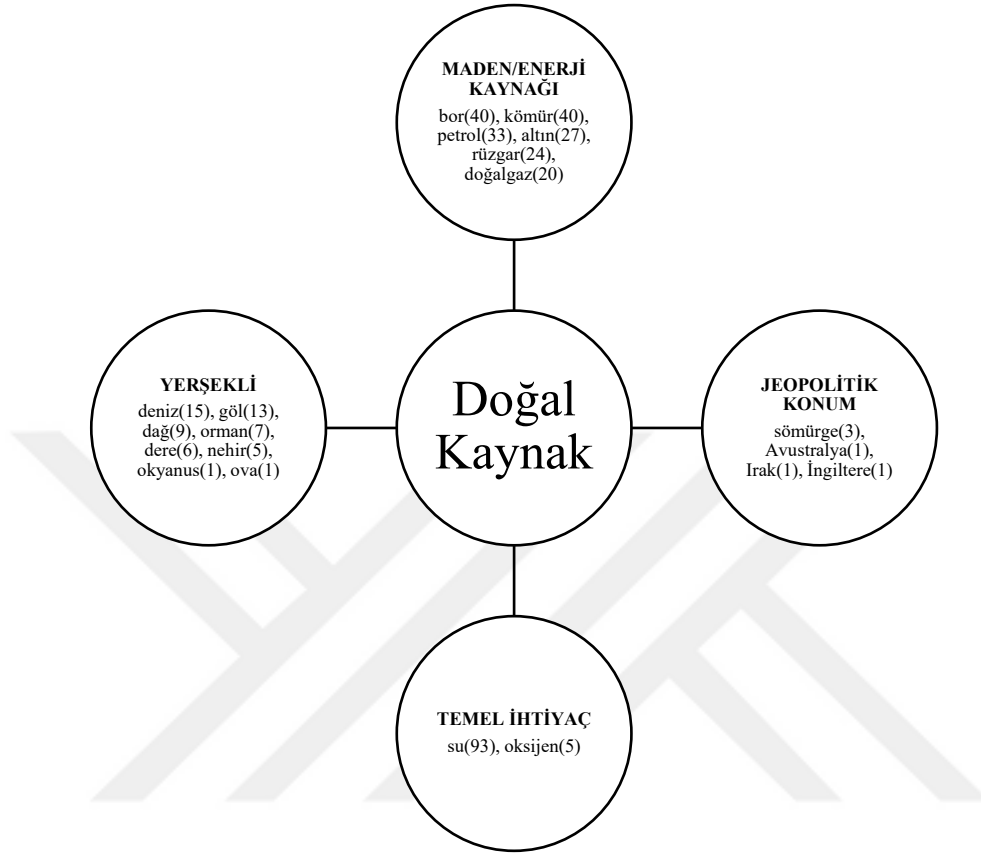
Diğer yandan öğrenciler doğal kaynak kavramı ile 3. kesme noktasında (31-45) “bor (40), kömür (40), maden (36), petrol (33)”; 2. kesme noktasında (16-31) ise “altın (27), toprak (27), rüzgar (24), hava (22), doğalgaz (20)” kavramlarını ilişkilendirmektedir. Öğrencilerin 3 ve 2. kesme noktalarında yaptıkları ilişkilendirmeler doğal kaynak kavramı ile madenler ve enerji kaynakları arasında ilişki kurduklarını göstermektedir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “elektrik, baraj, benzin, para, yapay” kavramları öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.7.2. Doğal Kaynak Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin doğal kaynak kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuş ve verilen cevaplar oluşturulan kategoriler altında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin

verdikleri cevaplardan “*maden/enerji kaynağı, jeopolitik konum, temel ihtiyaç, yer şekli*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 19’de yer almaktadır.

Şekil 18. Doğal Kaynak Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 18 incelendiğinde öğrencilerin doğal kaynak kavramına verdikleri cevapların “*maden/enerji kaynağı, jeopolitik konum, temel ihtiyaç, yer şekli*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Temel İhtiyaç. Araştırmaya katılan öğrencilerin *temel ihtiyaç* kategorisi altında doğal kaynak kavramı ile “*su ve oksijen*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Canlıların yaşamlarını devam ettirmesinde hayati bir ihtiyaç olan su ve oksijen öğrenciler tarafından doğal kaynak kavramı ile ilişkilendirilmiş olup temel ihtiyaç kategorisi altında ifade edilmiştir.

Yer Şekilleri. *Yer Şekilleri* kategorisi altında öğrenciler “*deniz, göl, dağ, orman, dere, nehir, okyanus, ova*” kavramları ile doğal kaynak kavramını ilişkilendirmektedirler.

Maden/enerji kaynağı. Bu tema altında “*bor, kömür, petrol, altın, rüzgar, doğalgaz*” kavramları doğal kaynak kavramı ile öğrenciler tarafından ilişkilendirilmiştir.

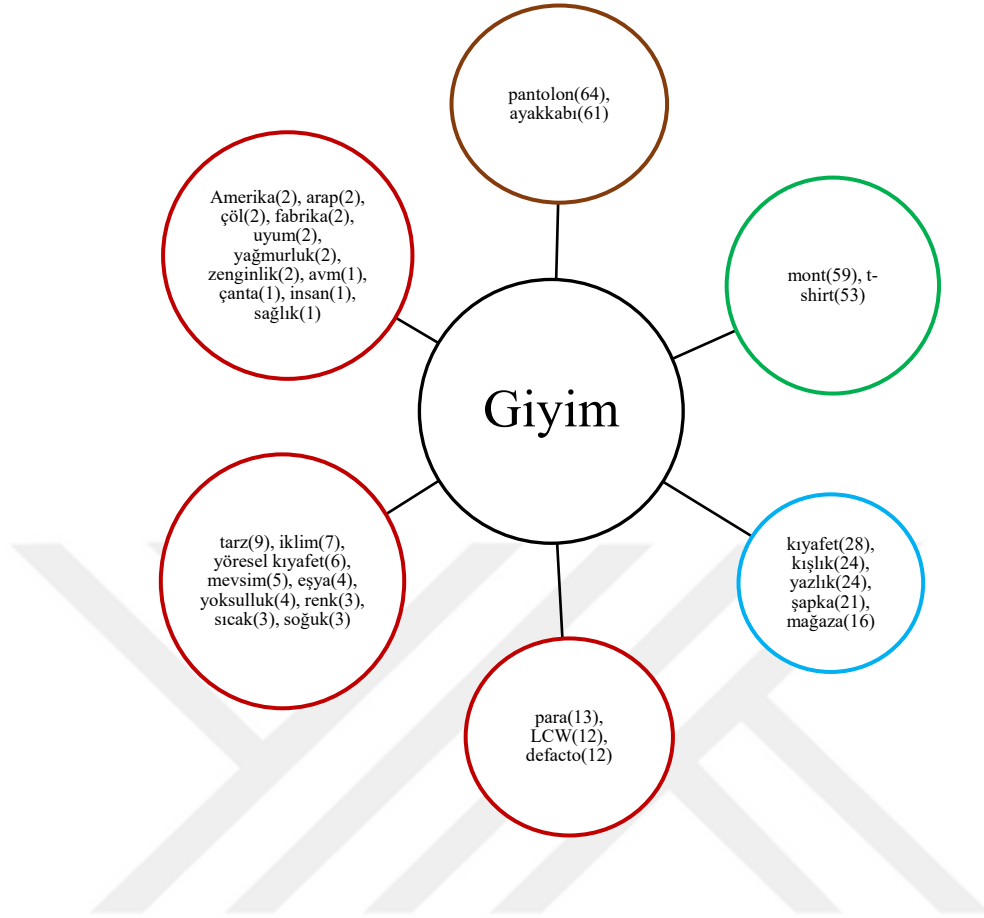
Jeopolitik konum. Araştırmaya katılan öğrencilerin *jeopolitik konum* kategorisi içerisinde doğal kaynak kavramı ile “*sömürge, Avustralya, Irak, İngiltere*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda sömürge kavramı coğrafi keşifler ile başlayan ve sömürgeci devletlerin sömürge ülkelerindeki doğal kaynakları ele geçirme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Sanayi Devrimi ile birlikte sanayi devrimini ilk gerçekleştiren ülke İngiltere’nin de dünyanın en büyük sömürge devleti olması ve Avustralya ile Irak ülkelerinin de sömürgecilik faaliyetleri kapsamında sömürge olmaları öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirmenin nedeni olarak belirtilebilir.

4.3.8. “Giyim” Kavramı

Bu bölümde giyim kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve giyim kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.8.1. Giyim Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin giyim kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil20’de yer almaktadır.

Şekil 19. Giyim Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 13.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

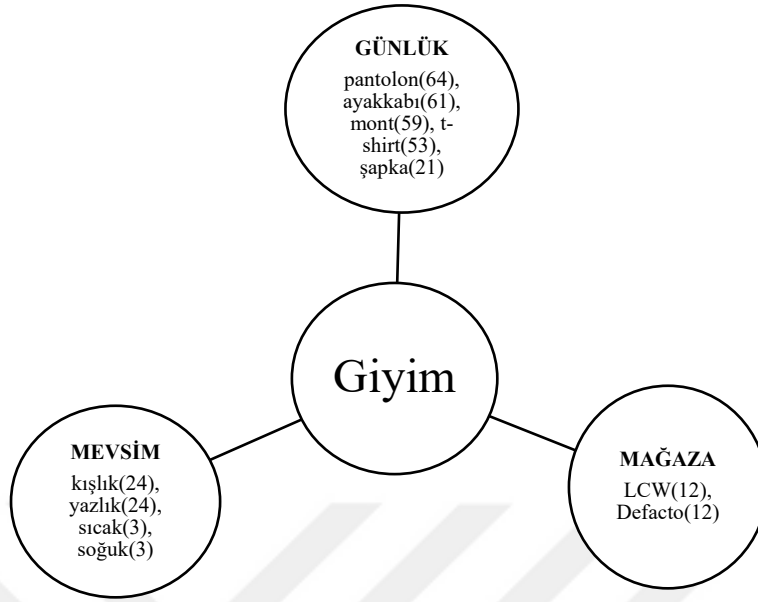
Şekil 19 incelendiğinde öğrencilerin giyim kavramı ile 8(106 ve üstü),7(91-105) ve 6. (76-90) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler *giyim* kavramı ile 5. kesme noktasında (61-75) “*pantolon (64) ve ayakkabı (61)*” kavramlarını ilişkilendirmektedir. Diğer yandan öğrencilerin 4. Kesme noktasında (46-60) “*mont (59), t-shirt(53)*” kavramlarını giyim kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Öte yandan araştırmaya katılan öğrenciler 2. Kesme noktasında (16-30) giyim kavramını “*kıyafet (28), kışlık (24), yazlık (24), şapka (21), mağaza (16)*” kavramları ile ilişkilendirmektedir. Öğrencilerin giyim ile kışlık ve yazlık kavramları arasında ilişki kurmaları mevsimlerin giyim üzerine etkisi bağlamında değerlendirilebilir. Şekil 20 incelendiğinde öğrencilerin giyim kavramı ile “*LCW (12) ve Defacto (12)*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin bu ilişkilendirme ile popüler kültüre dair örnekler verdikleri belirtilebilir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “eşya, Amerika” kavramları öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.8.2. Giyim Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Giyim kavramına verilen cevaplardan “*günlük, mağaza ve mevsim*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 21’de yer almaktadır.

Şekil 20. Giyim Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 20 incelendiğinde öğrencilerin giyim kavramına verdikleri cevapların “*günlük, mağaza ve mevsim*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Mevsim. Araştırmaya katılan öğrenciler mevsim kategorisi altında giyim kavramını “*kışlık, yazlık, sıcak, soğuk*” kavramları ile ilişkilendirmişlerdir. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğrenciler giyim kavramını iklim ve ısı kavramları ile ilişkilendirmiş olup iklimin ve ısı kavramının giyim üzerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Günlük. Günlük kategorisi altında öğrencilerin “*pantolon, ayakkabı, mont, t-shirt, şapka*” kavramlarını giyim kavramı ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin günlük teması altında insanların günlük yaşamında kullandıkları giyim ürünlerini belirttiği görülmektedir.

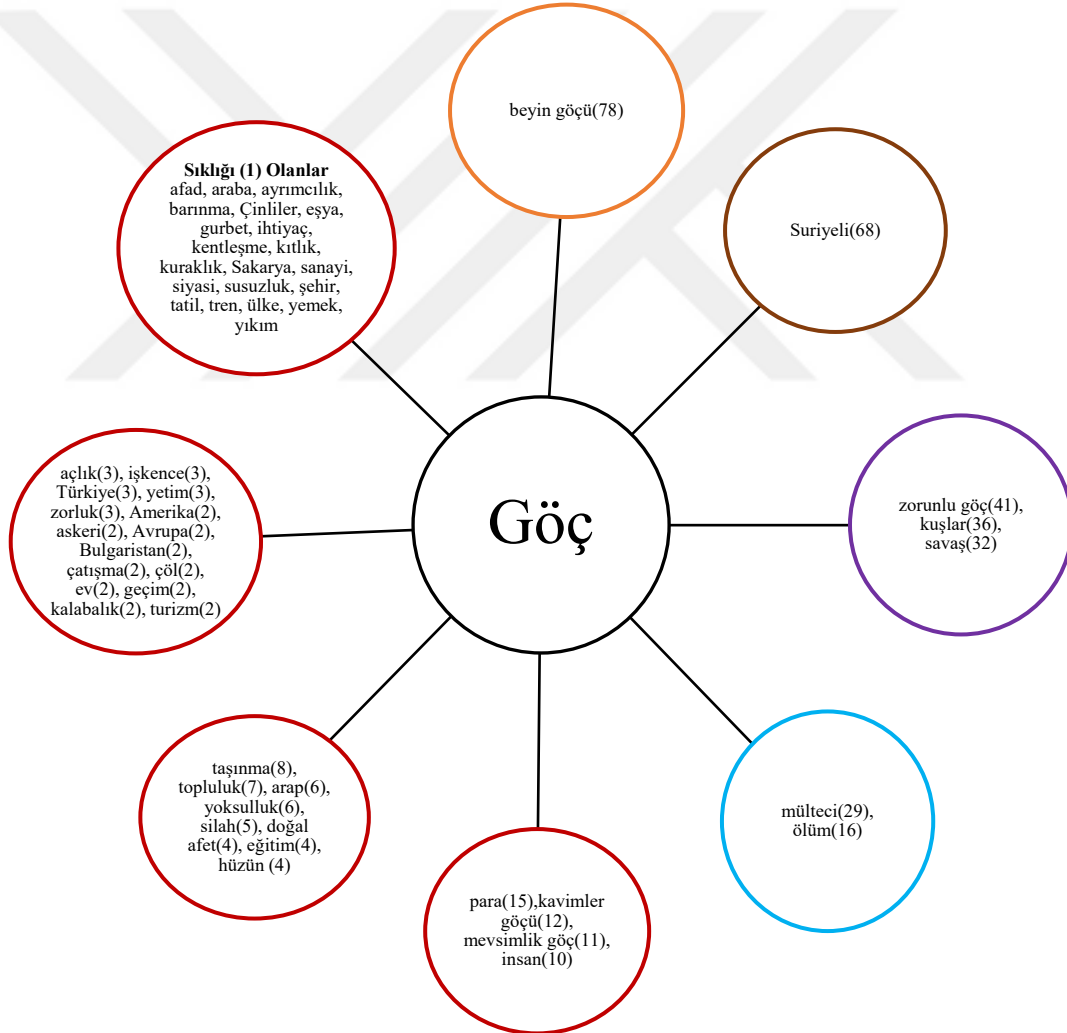
Mağaza. Bu kategori altında öğrenciler giyim kavramı ile “*LCW, Defacto*” kavramlarını ilişkilendirmektedir.

4.3.9. “Göç” Kavramı

Bu bölümde göç kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve göç kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.9.1. Göç Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin göç kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 22’de yer almaktadır.

Şekil 21. Göç Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 14.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

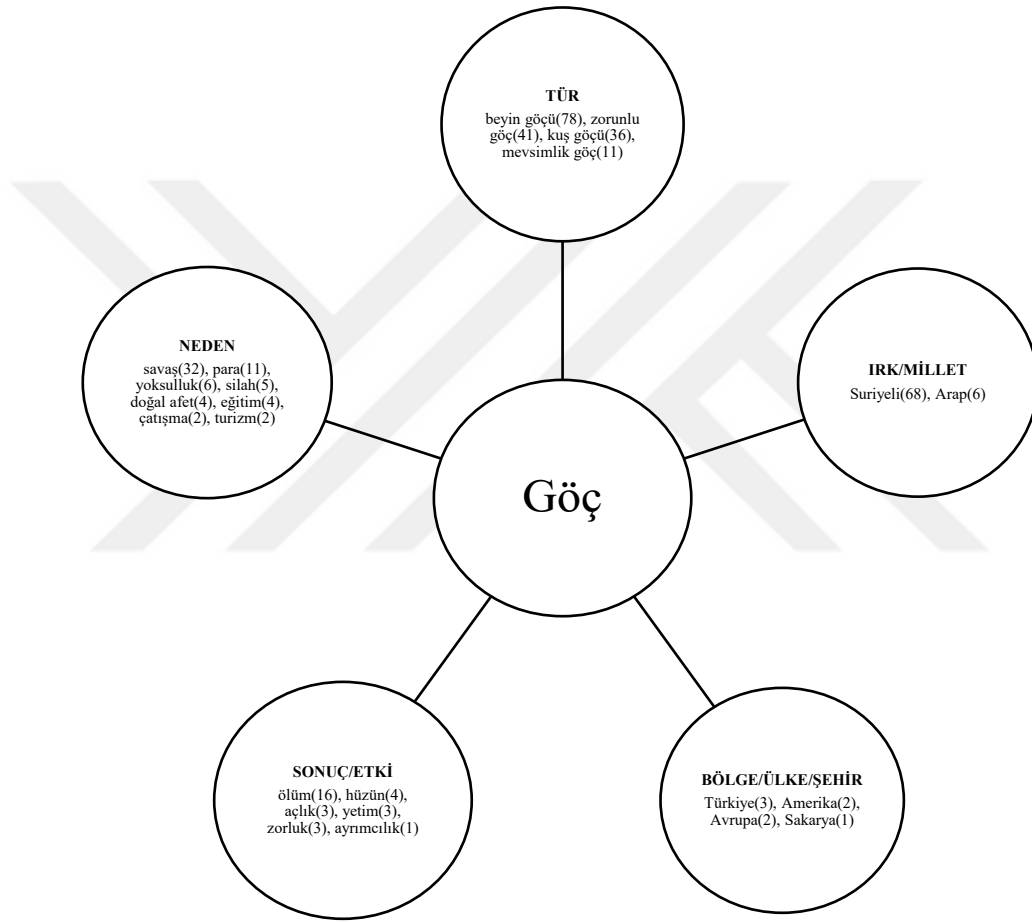
Şekil 21 incelendiğinde öğrencilerin göç kavramı ile 8(106 ve üstü) ve 7. (91-105) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil 22 incelendiğinde öğrencilerin 6. Kesme noktasında (76-90) göç kavramı ile “*beyin göçü (78)*” kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Beyin göçü yetişmiş eğitilmiş insanların çalışmak amacıyla bulundukları ülkeleri terk ederek gelişmiş ülkelere yerleşmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda beyin göçü veren ülkeler bu durumdan olumsuz etkilenirken beyin göçü alan ülkeler de olumlu etkilenmektedirler. Ülkemiz de Amerika ve Avrupa ülkelerine beyin göçü yaşanan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum da öğrencilerin çoğunluğunun göç kavramını beyin göçü ile ilişkilendirmelerinin nedeni olarak belirtilebilir.

Diğer yandan öğrenciler 5. kesme noktasında (61-75) “*Suriyeli (68)*” kavramı ile göç kavramını ilişkilendirmektedir. Son yıllarda Suriye’de yaşanan savaş ve çatışma ortamı sonucu Türkiye’ye göç eden ve burada yaşayan milyonlarca Suriye vatandaşı olması yapılan ilişkilendirmenin nedeni olarak belirtilebilir. Öte yandan araştırmaya katılan öğrencilerin 3. kesme noktasında (31-45) göç kavramı ile “*zorunlu göç (41), kuşlar (36), savaş (32)*” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Araştırmanın sekizinci sınıf öğrencilerine yapılması ve öğrencilerin T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi müfredatında yer alan Ermeni sorunu konusu nedeniyle göç kavramını “zorunlu göç” kavramı ile ilişkilendirmesinin nedeni olarak belirtilebilir.

Şekil 22 incelendiğinde öğrencilerin “*mülteci (29), ölüm (16), insan (10), taşınma (8), yoksulluk (6), afet (4)*” kavramları ile giyim kavramını ilişkilendirmeleri göçün neden ve sonuçları bağlamında değerlendirilebilir. Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “Çinliler” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.9.2. Göç Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Öğrencilerin göç kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlar içerisinde birbirini ile ilgili olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “tür, ırk/millet, bölge/şehir/ülke, sonuç/etki ve neden” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 23’te yer almaktadır.

Şekil 22. Göç Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 22 incelendiğinde öğrencilerin göç kavramına verdikleri cevapların “tür, ırk/millet, bölge/şehir/ülke, sonuç/etki ve neden” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Neden. Araştırmaya katılan öğrenciler *neden* kategorisi altında göç kavramı ile “savaş, para, yoksulluk, silah, doğal afet, eğitim, çatışma, turizm” kavramlarını ilişkilendirmişlerdir. Neden kategorisi altında yer alan kavramlar incelendiğinde

öğrencilerin göçün nedeni olarak öncelikle savaş kavramını gördükleri belirtilebilir. Bu ilişkilendirmede son yıllarda Suriye ve Afganistan gibi ülkelerden savaş nedeniyle ülkemize yapılan milyonlarca göçün etkili olduğu ifade edilebilir. Öğrenciler neden kategorisi içinde para ve yoksulluk kelimelerini göç kelimesi ile ilişkilendirerek göçün ekonomik nedenlerine vurgu yapmışlardır. Ekonomik nedenler dışında öğrencilerin göç nedenlerinden biri olarak eğitim almayı belirttikleri ifade edilebilir.

Sonuç/etki. *Sonuç/etki* kategorisi içerisinde öğrenciler “ölüm, hüzn, açlık, yetim, zorluk, ayrımcılık” kavramları ile göç kavramı arasında ilişki kurmaktadır. Bu kategori altında yapılan ilişkilendirmeler incelendiğinde öğrencilerin özellikle savaş sebebiyle yapılan göç türüne odaklandıkları görülmektedir. Nitekim son yıllarda Suriye’den kaçan mültecilerin yaptıkları göç sırasında Akdeniz ve Ege Denizi’nde hayatlarını kaybetmeleri bu durumu örnek olarak belirtilebilir.

Tür. Bu kategori altında öğrencilerin göç kavramı ile “beyin göçü, zorunlu göç, kuş göçü, mevsimlik göç” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin sosyal bilgiler dersi müfredatında yer alan beyin göçü kavramına fazlasıyla odaklandıkları belirtilebilir. Çalışma grubunun 8. Sınıf öğrencilerinden oluşması nedeniyle T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programında yer alan Ermeni tehciri konusu nedeniyle de zorunlu göç ifadesini kullandıkları belirtilebilir.

Bölge/ülke/şehir. Şekil 22 incelendiğinde öğrencilerin “Türkiye, Amerika, Avrupa, Sakarya” kavramları ile göç kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir.

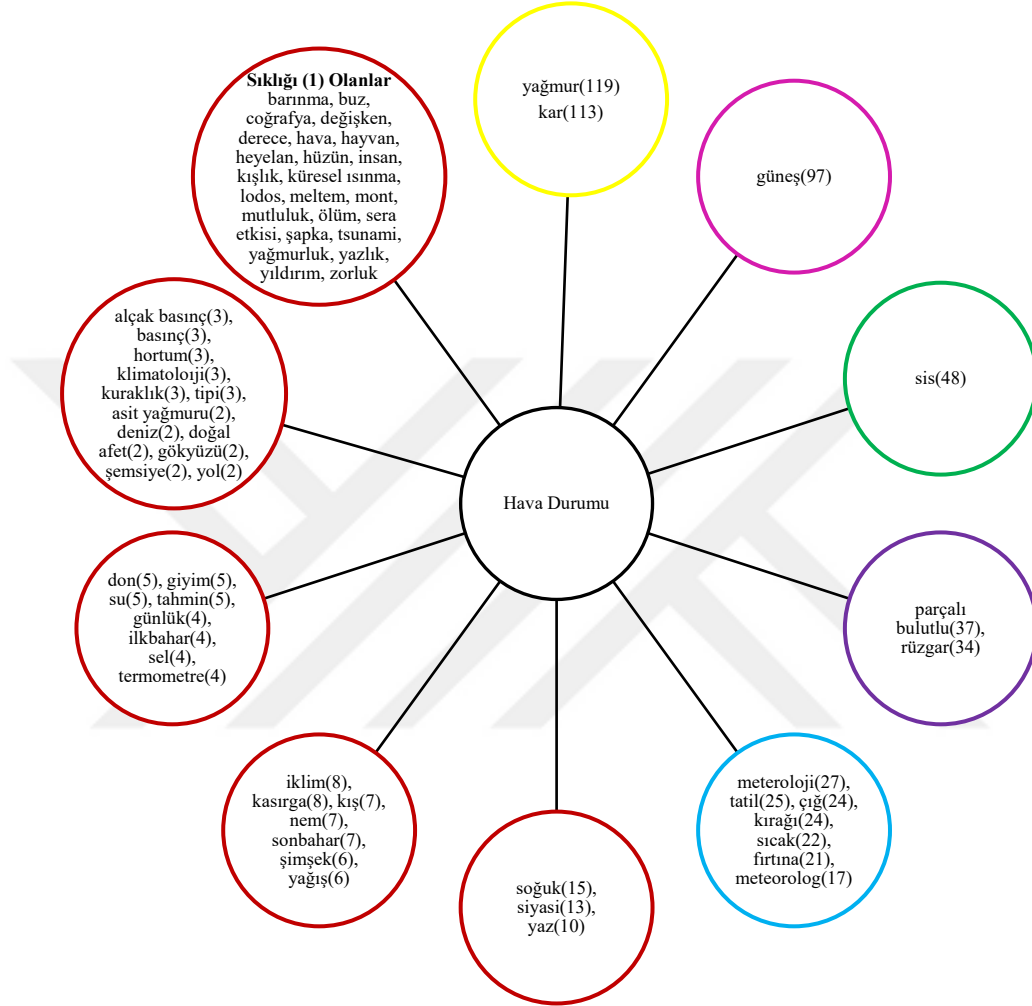
İrk/millet. Bu kategori altında öğrenciler göç eden milletler ile göç kavramı arasında ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin ırk/millet göç kavramı ile “Suriyeli, Arap” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

4.3.10. “Hava Durumu” Kavramı

Bu bölümde hava durumu kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve hava durumu kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.10.1. Hava Durumu Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin hava durumu kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 24'te yer almaktadır.

Şekil 23. Hava Durumu Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 15.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

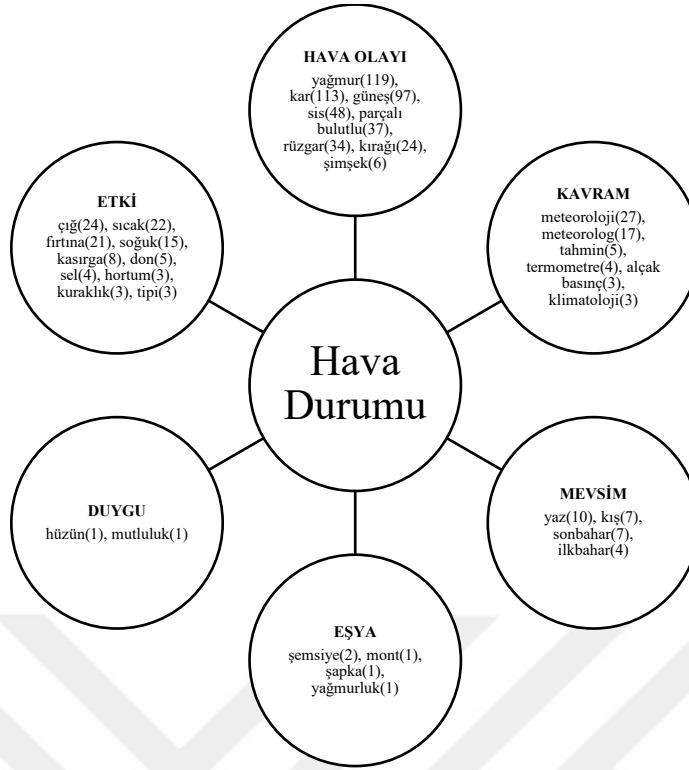
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 23 incelendiğinde öğrencilerin hava durumu kavramı ile 6 (76-90) ve 5. (61-75) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil24 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin 8. kesme noktasında (106 ve üstü) *hava durumu* kavramı ile “*yağmur (119) ve kar (113)*” arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrenciler hava durumu kavramı ile 7. Kesme noktasında “*güneş (97)*”; 4. Kesme noktasında ise “*sis (48)*” kavramı ile ilişki kurmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin 3. Kesme noktasında “*parçalı bulutlu (73) ve rüzgar (34)*”; 2.kesme noktasında da “*meteoroloji (27), tatil (25), çığ (24), kırağı (24), sıcak (22), fırtına (21), meteorolog (17)*” kavramları ile hava durumu kavramını ilişkilendirdikleri belirtilebilir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “siyasi” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.10.2. Hava Durumu Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Hava durumu kavramı ile öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan “*hava olayı, kavram, mevsim, eşya, duygu ve etki*” kategorilerine ulaşılmıştır. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 25’te yer almaktadır.

Şekil 24. Hava Durumu Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 24 incelendiğinde öğrencilerin hava durumu kavramına verdikleri cevapların “*hava olayı, kavram, mevsim, eşya, duygu ve etki*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Hava olayı. Araştırmaya katılan öğrenciler *hava olayı* kategorisi altında hava durumu kavramı ile “*yağmur, kar, güneş, sis, parçalı bulutlu, rüzgar, kırağı, şimşek*” kavramlarını ilişkilendirmişlerdir. “Hava durumu bir bölgede gerçekleşen kısa süreli hava olaylarıdır.” tanımından yola çıkarak öğrencilerin hava durumunu yukarıda belirtilen kelimeler ile ilişkilendirmeleri hava durumu kavramı ile ilişkilendirmelerinde etken olduğu belirtilebilir.

Etki. *Etki* kategorisi altında öğrencilerin “*çığ, sıcak, fırtına, soğuk, kasırga, don, sel, hortum, kuraklık, tipi*” kavramlarını hava durumu kavramı ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Bu kategori altında ifade edilen kavramlar öğrenciler tarafından hava durumu ve afet kavramları arasında ilişki kurulduğunu da göstermektedir.

Mevsim. Bu kategori içerisinde öğrenciler hava durumu kavramı ile “*yaz, kış, sonbahar, ilkbahar*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Türkiye’nin orta kuşakta yer alması ve dört mevsimin belirgin olarak yaşanan bir ülke olması öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirmede etken olarak ifade edilebilir.

Eşya. Şekil 25 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin *eşya* kategorisi altında “*şemsiye, mont, şapka, yağmurluk*” kavramları ile eşya kavramı arasında ilişki kurduğu ifade edilebilir.

Duygu. *Duygu* kategorisi altında araştırmaya katılan öğrencilerin hava durumunun insanlar üzerinde yaşattığı duygu durumunu dikkate aldığı belirtilebilir. Bu bağlamda *duygu* kategorisi içerisinde araştırmaya katılan öğrencilerin hava durumu kavramı ile “*hüzün, mutluluk*” kavramlarını ilişkilendirdiği görülmektedir.

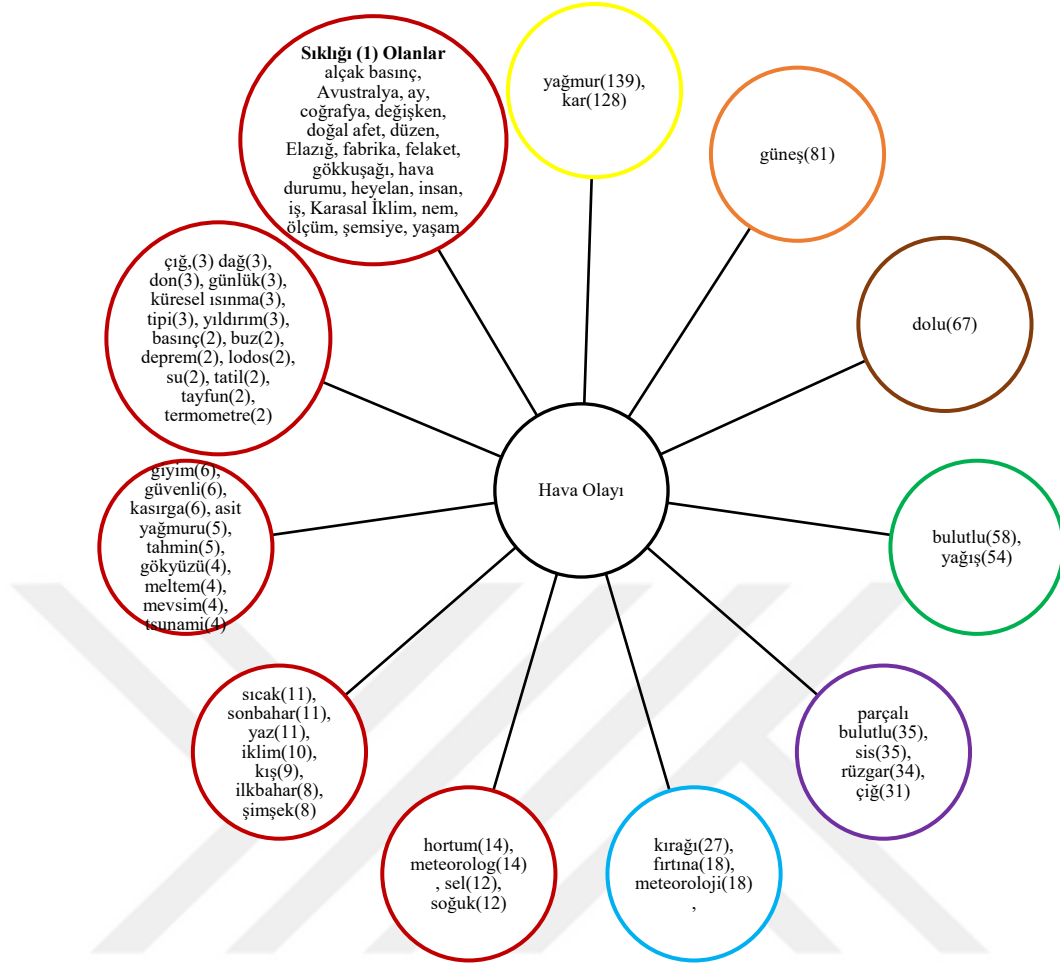
Kavram. Bu kategori altında öğrenciler “*meteoroloji, meteorolog, tahmin, termometre, alçak basınç, klimatoloji*” kavramları ile hava durumu kavramı arasında ilişki kurmaktadır.

4.3.11. “Hava Olayı” Kavramı

Bu bölümde hava olayı kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve hava olayı kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.11.1. Hava Olayı Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin hava olayı kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 26’da yer almaktadır.

Şekil 25. Hava Olayı Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 16.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

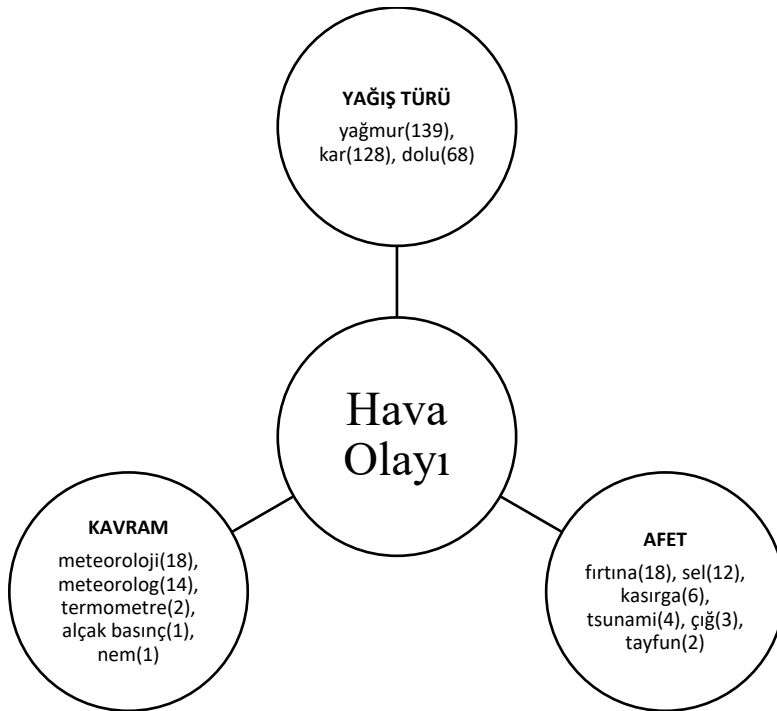
Şekil 25 incelendiğinde öğrencilerin hava durumu kavramı ile 7. (91-105) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil 26 incelendiğinde araştırmaya

katılan öğrencilerin 8. kesme noktasında (106 ve üstü) hava olayı kavramı ile “yağmur (139) ve kar (128)” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Diğer yandan öğrenciler 6. kesme noktasında (76-90) “güneş (81)” kavramını hava durumu kavramı ile ilişkilendirmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 5. kesme noktasında “dolu (67)”; 4. kesme noktasında (46-60) “bulutlu, yağış”; 3. kesme noktasında ise (31-45) “parçalı bulutlu (35), sis (35), rüzgar (34), çiğ (31)” kavramlarını hava durumu kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Şekil 26 incelendiğinde öğrencilerin 2. Kesme noktasında (16-30) hava durumu kavramı ile “kırağı, fırtına, meteoroloji” kavramlarını ilişkilendirdiği belirtilebilir.

4.3.11.2. Hava Olayı Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin hava olayı kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuş ve verdikleri cevaplar bu kategoriler altında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “yağış türü, afet ve kavram” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 27’de yer almaktadır.

Şekil 26. Hava Olayı Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 26 incelendiğinde öğrencilerin hava olayı kavramına verdikleri cevapların “*yağış türü, afet ve kavram*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Yağış türü. Araştırmaya katılan öğrencilerin *yağış türü* kategorisi altında hava olayı kavramı ile “*yağmur, kar, dolu*” kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

Afet. *Afet* kategorisi altında öğrenciler “*fırtına, sel, kasırga, tsunami, çığ, tayfun*” kavramları ile hava olayı kavramını ilişkilendirmektedirler.

Kavram. Şekil 26 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin kavram kategorisi altında *hava olayı* kavramı ile “*meteoroloji, meteorolog, termometre, alçak basınç, nem*” kavramlarını ilişkilendirdiği belirtilebilir.

4.3.12. “İklim” Kavramı

Bu bölümde iklim kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve iklim kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.12.1. İklim Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin iklim kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 28’de yer almaktadır.

Şekil 27. İklim Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 17.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

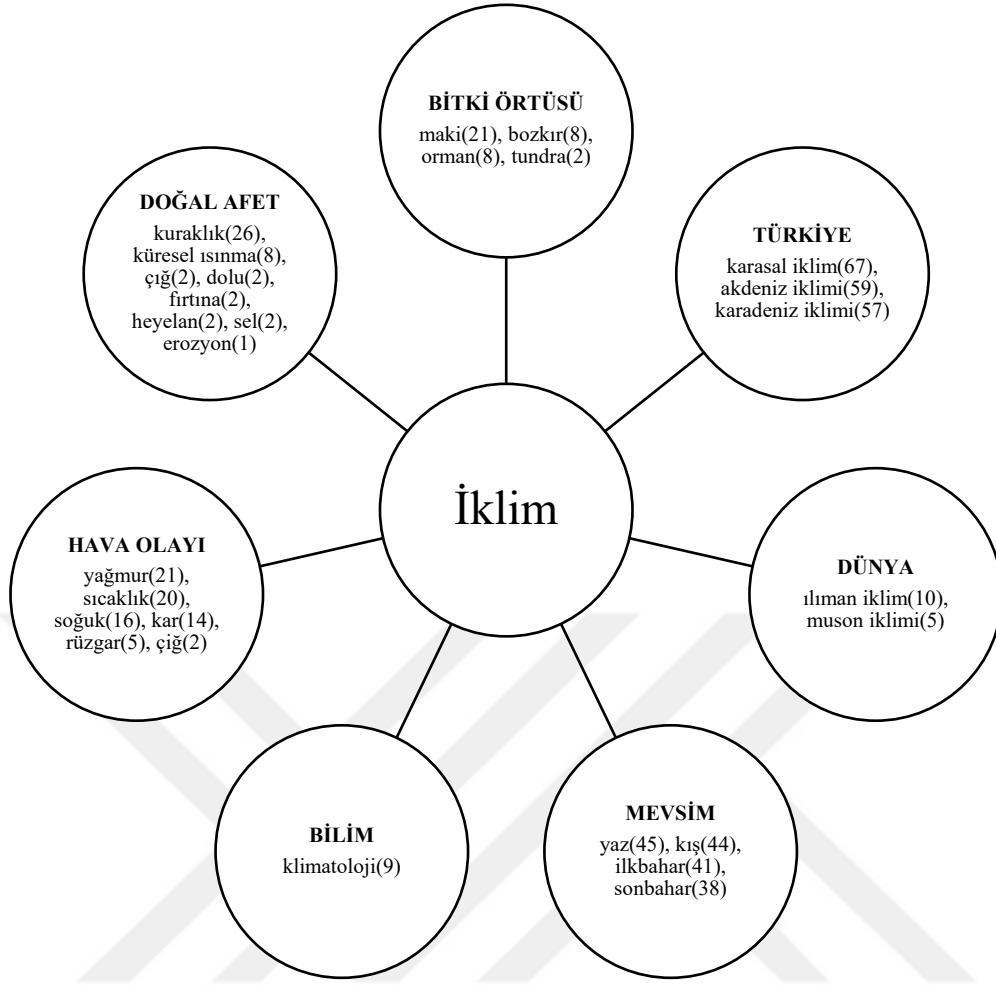
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme	Red	1-15
2.kesme	Blue	16-30
3.kesme	Purple	31-45
4.kesme	Green	46-60
5.kesme	Brown	61-75
6.kesme	Orange	76-90
7.kesme	Pink	91-105
8.kesme	Yellow	106 ve üstü

Şekil 27 incelendiğinde öğrencilerin iklim kavramı ile 8(106 ve üstü),7(91-105) ve 6. (76-90) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil 28 incelendiğinde öğrencilerin 5. Kesme noktasında (61-75) “*Karasal İklim (67)*”; 4. Kesme noktasında ise “*Akdeniz İklimi (59) ve Karadeniz İklimi (57)*” kavramları ile *iklim* kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin iklim kavramını en fazla Türkiye’de görülen iklimler ile ilişkilendirdikleri belirtilebilir. Araştırmaya katılan öğrenciler 3. kesme noktasında (31-45) iklim kavramı ile “*yaz (45), kış (44), ilkbahar (41), sonbahar (38)*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler. Öğrencilerin verdikleri cevaplardan *iklim* kavramı ile mevsim kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. 2. kesme noktasında (16-30) öğrenciler “*kuraklık (26), maki (22), yağmur (21), sıcaklık (20), soğuk (16)*” kavramlarını *iklim* kavramı ile ilişkilendirmişlerdir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*Mersin, ay, para*” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.12.2. İklim Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

İklim kavramına verilen cevaplardan “*bitki örtüsü, Türkiye, dünya, mevsim, bilim, hava olayı, doğal afet*” kategorileri oluşturulmuş, oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 29’da yer almaktadır.

Şekil 28. İklim Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 28 incelendiğinde öğrencilerin iklim kavramına verdikleri cevapların “*bitki örtüsü, Türkiye, dünya, mevsim, bilim, hava olayı, doğal afet*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Mevsim. Şekil 28 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin *mevsim* kategorisi altında iklim kavramı ile “*yaz, kış, ilkbahar, sonbahar*” kavramlarını ilişkilendirdiği belirtilebilir. Türkiye’nin orta kuşakta bulunması ve dört mevsimin belirgin olarak yaşanmasının bu ilişkilendirmede etkili olduğu belirtilebilir.

Hava olayı. Bu kategori içerisinde öğrencilerin “*yağmur, sıcaklık, soğuk, kar, rüzgar, çığ*” kavramları ile iklim kavramı arasında kurdukları ilişki görülmektedir.

Türkiye. Türkiye kategorisi altında öğrenciler “*Karasal iklim, Akdeniz iklimi, Karadeniz iklimi*” kavramlarını iklim kavramı ile ilişkilendirmişlerdir.

Dünya. Araştırmaya katılan öğrenciler *Dünya* kategorisi içerisinde iklim kavramı ile “*ılıman iklim, muson iklimi*” kavramlarını ilişkilendirmektedir.

Bitki örtüsü. Şekil 28 incelendiğinde öğrencilerin “*maki, bozkır, orman, tundra*” kavramları ile iklim kavramı arasında kurdukları ilişki görülmektedir. Bu ilişkilendirmede Türkiye’de görülen iklimlere ait bitki örtülerinin öğrenciler tarafından belirtildiği, dünyada görülen iklimlere ait yalnızca tundra bitki örtüsünün belirtildiği söylenebilir.

Doğal afet. *Doğal afet* kategorisi altında öğrenciler iklim kavramı ile “*kuraklık, küresel ısınma, çığ, dolu, fırtına, heyelan, sel, erozyon*” kavramları arasında ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirme ile iklimlerin hava olaylarına, hava olaylarının da afetlere neden olabileceği ile ilgili bağlantı kurduğu ifade edilebilir.

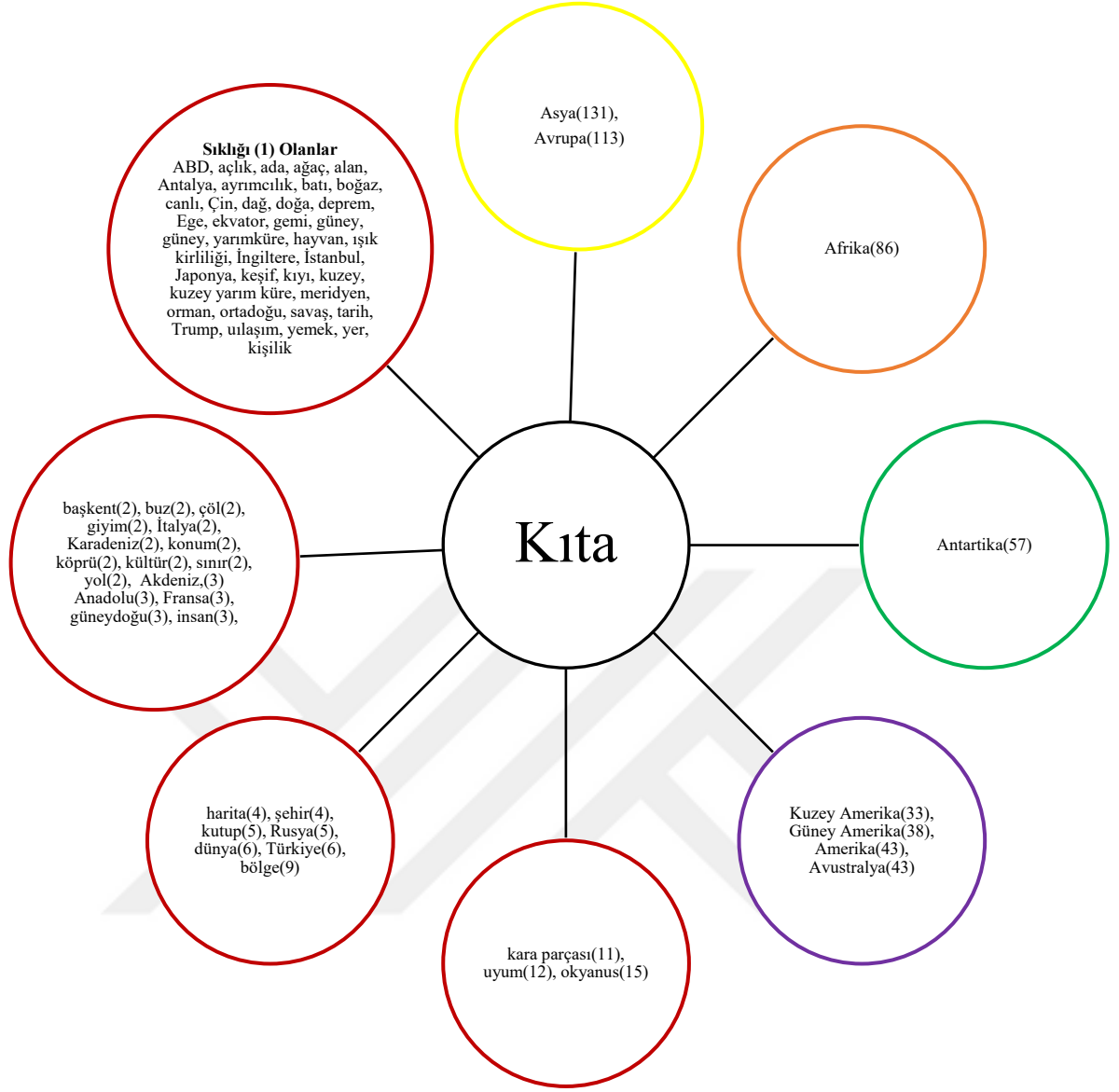
Bilim. Bu kategori altında öğrenciler “*klimatoloji*” kavramı ile iklim kavramı arasında ilişki kurmuşlardır. Bu ilişkilendirme öğrencilerin iklimi bilim olarak gördüklerini göstermektedir.

4.3.13. “Kıta” Kavramı

Bu bölümde kıta kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve kıta kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.13.1. Kıta Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin kıta kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil30’da yer almaktadır.

Şekil 29. Kıta Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 18.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

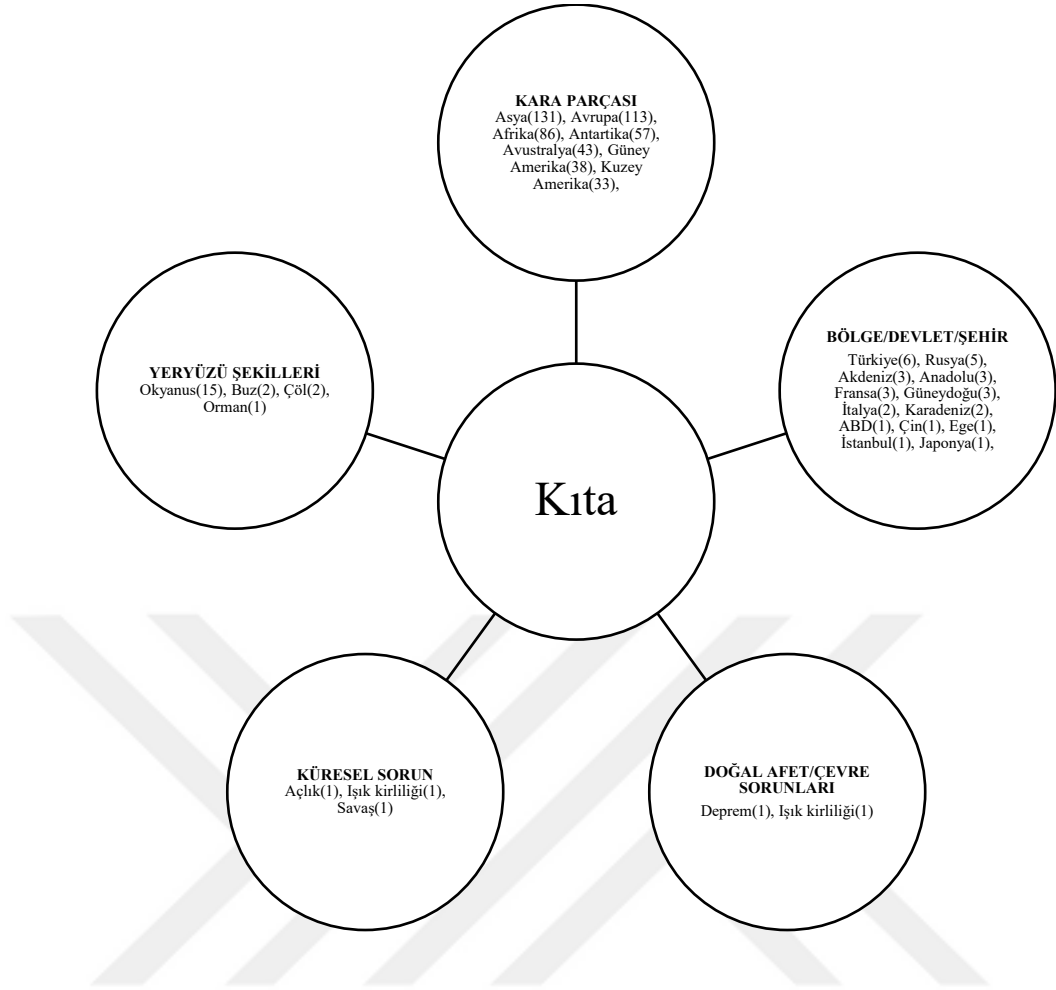
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 29 incelendiğinde öğrencilerin iklim kavramı ile 7 (91-105) ve 5. (61-75) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil30 incelendiğinde öğrencilerin 8. kesme noktasında (106 ve üstü) kıta kavramı ile “*Asya (131) ve Avrupa (113)*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin yaptıkları bu ilişkilendirmede Türkiye’nin Asya ve Avrupa kıtaları arasında yer almasının etken olduğu belirtilebilir. Araştırmaya katılan öğrenciler 6. Kesme noktasında (76-90) “*Afrika (86)*”; 5. Kesme noktasında (61-75) “*Antarktika (57)*”; 3. Kesme noktasında ise (31-45) “*Kuzey Amerika (43), Güney Amerika (43), Amerika (38), Avustralya (33)*” kavramları ile kıta kavramını ilişkilendirmiştir.

Şekil30 incelendiğinde öğrencilerin ilişkilendirmelerinde yoğun olarak dünya üzerindeki kıtalara vurgu yaptığı görülmektedir.

4.3.13.2. Kıta Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Öğrencilerin kıta kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlar incelenerek yakın olan kavramlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*kara parçası, bölge/devlet/şehir, doğal afet/çevre sorunları, küresel sorun ve yer yüzü şekilleri*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 31’de yer almaktadır.

Şekil 30. Kıta Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 30 incelendiğinde öğrencilerin kıta kavramına verdikleri cevapların “kara parçası, bölge/devlet/şehir, doğal afet/çevre sorunları, küresel sorun ve yer yüzü Şekilleri” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Kara parçası. Şekil30 incelendiğinde öğrencilerin kıta kavramı ile *kara parçası* kategorisi içerisinde “Asya, Avrupa, Afrika, Antarktika, Avustralya, Güney Amerika, Kuzey Amerika” kavramlarını ilişkilendirdiği görülmektedir.

Bölge/devlet/şehir. Bu kategori altında öğrenciler kıta kavramı ile “Türkiye, Rusya, Akdeniz, Anadolu, Fransa, Güneydoğu, İtalya, Karadeniz, ABD, Çin, Ege, İstanbul, Japonya” kavramlarını ilişkilendirmişlerdir.

Doğal afetler/çevre sorunları. Şekil 30 incelendiğinde öğrencilerin Doğal afetler/çevre sorunları kategorisi altında “deprem, ışık kirliliği” ilişkilendirdiği görülmektedir. Bu bağlamda depremin dünya genelinde yaşanan bir doğal afet olması, depremlerin ardından

kıtalarda hareketliliklerin yaşanması gibi etmenlerin bu ilişkilendirmede etkili olduğu ifade edilebilir.

Yeryüzü Şekilleri. Araştırmaya katılan öğrenciler yeryüzü Şekilleri kategorisi içerisinde kıta kavramı ile “*okyanus, buz, çöl, orman*” kavramlarını ilişkilendirmişlerdir. Kıtaların arasında büyük su kütleleri olan okyanusların bulunması, Antarktika kıtasının buzullarla kaplı olması, Afrika kıtasında Büyük Sahra çölünün bulunması gibi nedenlerin bu ilişkilendirmede etkili olduğu ifade edilebilir.

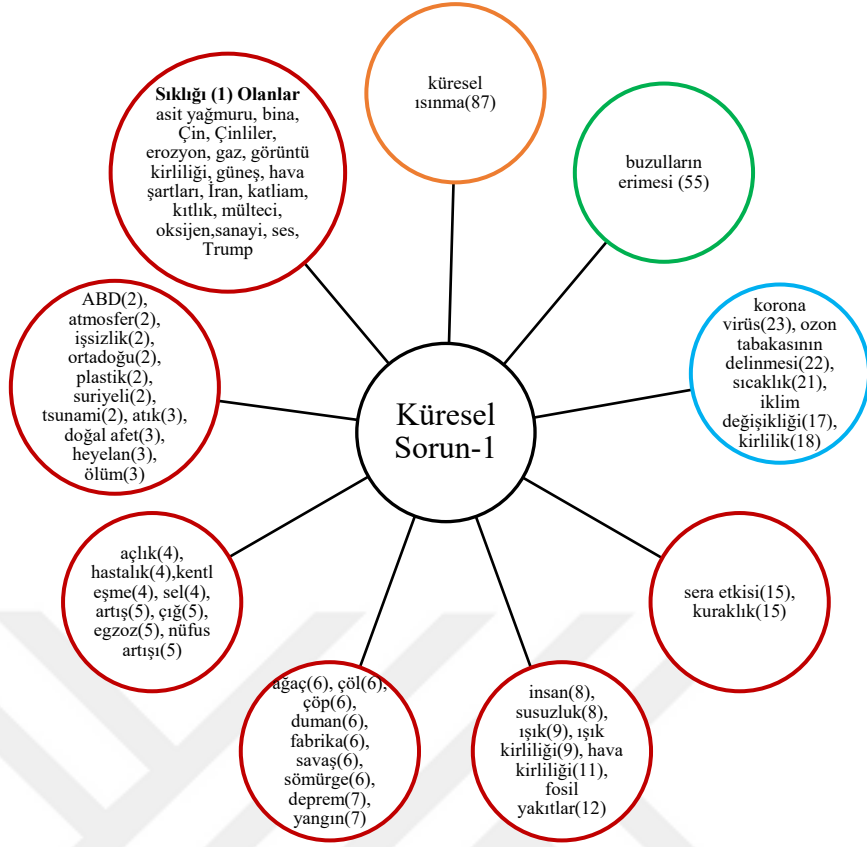
Küresel sorun. Bu kategori altında öğrencilerin kıta kavramı ile “*açlık, ıslık kirliliği, savaş*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir.

4.3.14. “Küresel Sorun” Kavramı

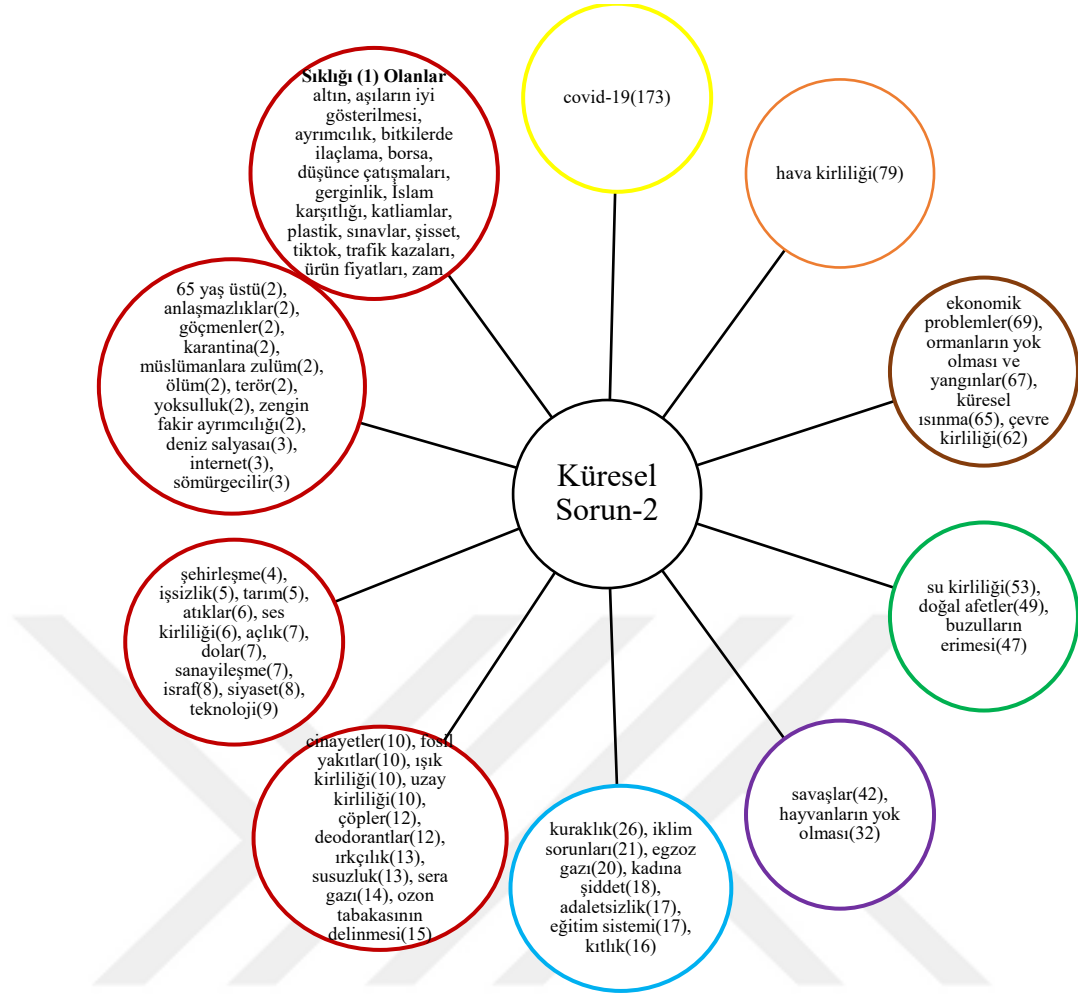
Bu bölümde küresel sorun kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve küresel sorun kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.14.1. Küresel Sorun Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin küresel sorun kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 32’de yer almaktadır.

Şekil 31. Küresel Sorun-1 Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Şekil 32. Küresel Sorun-2 Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 19.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme	Red	1-15
2.kesme	Blue	16-30
3.kesme	Purple	31-45
4.kesme	Green	46-60
5.kesme	Brown	61-75
6.kesme	Orange	76-90
7.kesme	Pink	91-105
8.kesme	Yellow	106 ve üstü

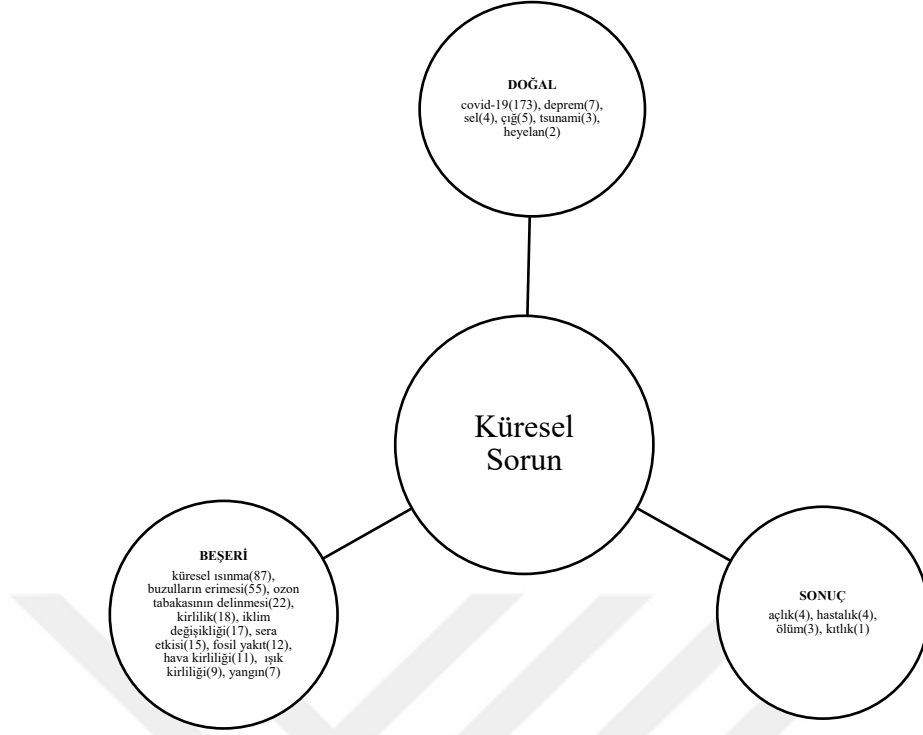
Şekil 31 incelendiğinde öğrencilerin küresel sorun kavramı ile 7. (91-105) kesme noktasında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil 33 incelendiğinde öğrencilerin 8. kesme noktasında (106 ve üstü) küresel sorun kavramı ile “*covid-19(173)*” arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Covid-19’un 2019 yılı aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde başlayıp tüm dünyayı etkisi altına alan bir pandemiye dönüşmesi öğrenciler tarafından küresel bir sorun olarak nitelendirilmesinde etken olarak belirtilebilir.

Diğer yandan araştırmaya katılan öğrenciler 6. kesme noktasında (76-90) “*hava kirliliği (79)*” kavramı ile küresel sorun kavramını ilişkilendirmektedirler. Araştırmaya katılan öğrencilerin 5. kesme noktasında (61-75) ise küresel sorun kavramı ile “*ekonomik problemler (69), ormanların yok olması ve yangınlar (67), küresel ısınma (65), çevre kirliliği (62)*” kavramlarını ilişkilendirdikleri belirtilebilir.

Öğrenciler 4. kesme noktasında (46-60) “*su kirliliği (53), doğal afetler (49), buzulların erimesi (47)*”; 3. Kesme noktasında (31-45) “*savaş (42), hayvanların yok olması (32)*” ve 2. Kesme noktasında (16-30) “*kuraklık (26), iklim sorunları (21), egzoz gazı (20), kadına şiddet (18), adaletsizlik (17), eğitim sistemi (17), kutluk (16)*” kavramlarını küresel sorun kavramı ile ilişkilendirmektedirler.

4.3.14.2. Küresel Sorun Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Küresel sorun kavramına öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*doğal, beşeri ve sonuç*” kategorilerine ulaşılmıştır. Kategoriler ve kategoriler kapsamındaki kavramlar Şekil34’te yer almaktadır.

Şekil 33. Küresel Sorun Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 33 incelendiğinde öğrencilerin küresel sorun kavramına verdikleri cevapların “doğal, beşeri ve sonuç” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Doğal. Araştırmaya katılan öğrencilerin doğal teması altında küresel sorunu doğal nedenlerden kaynaklı kavramlar ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler doğal kategorisi altında küresel sorun kavramı ile “covid-19, deprem, sel, çığ, tsunami, heyelan” kavramlarını ilişkilendirmişlerdir.

Beşeri. Beşeri kategorisi altında küresel sorunun oluşmasında insanın etkisinin olduğu kavramların ifade edildiği belirtilebilir. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğrenciler beşeri kategorisi altında küresel sorun ile “küresel ısınma, buzulların erimesi, ozon tabakasının delinmesi, kirlilik, iklim değişikliği, sera etkisi, fosil yakıt, hava kirliliği, ışık kirliliği, yangın” kavramlarını ilişkilendikleri görülmektedir.

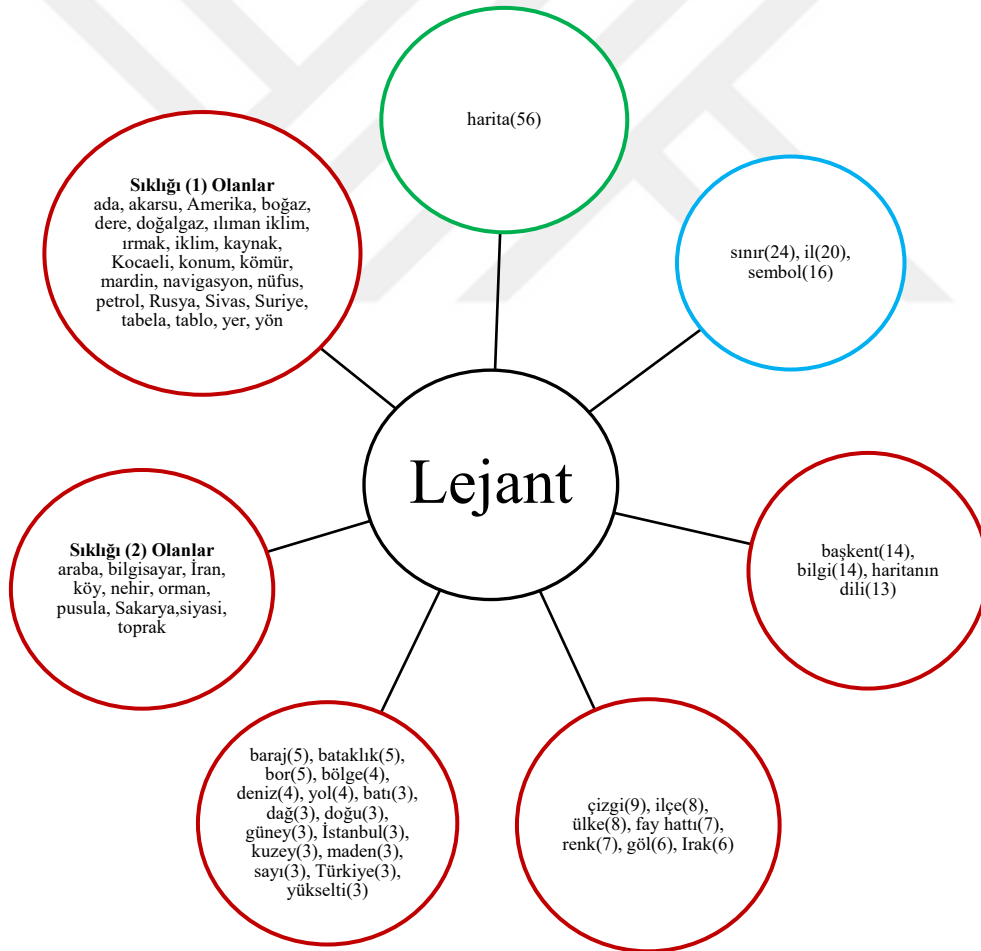
Sonuç. Bu kategori altında öğrenciler küresel sorun kavramını “açlık, hastalık, ölüm, kıtlık” kavramı ile ilişkilendirmektedirler.

4.3.15. “Lejant” Kavramı

Bu bölümde lejant kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve lejant kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.15.1. Lejant Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin lejant kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 35’te yer almaktadır.

Şekil 34. Lejant Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 20.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

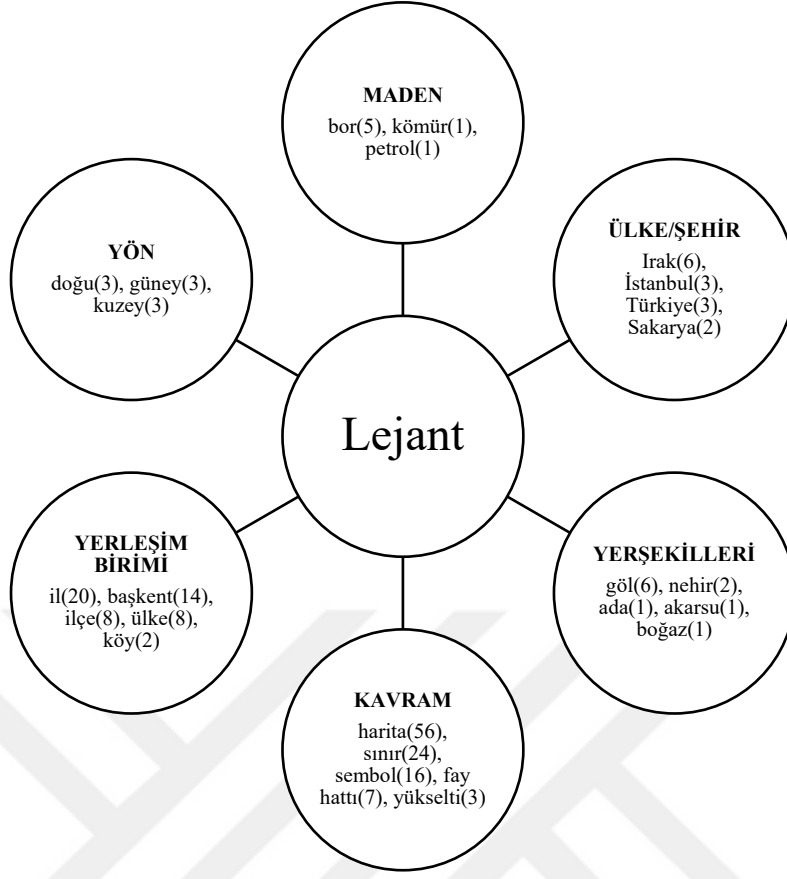
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 34 incelendiğinde öğrencilerin lejant kavramı ile 8(106 ve üstü),7 (91-105) ve 6(76-90) ve 5. (61-70) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil 35 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin 4. Kesme noktasında (46-60) lejant kavramını “*harita (56)*” kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Lejantın haritalarda yer alan sembolleri göstermesi bakımından yapılan ilişkilendirmede etken olduğu belirtilebilir. Diğer yandan öğrenciler 2.kesme noktasında (16-30) “*sınır (24), il (20), sembol (16)*” kavramlarını lejant kavramı ile ilişkilendirmişlerdir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri” *bataklık, araba, bilgisayar, kaynak, navigasyon*” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.15.2. Lejant Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Öğrencilerin lejant kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlar yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuş ve bu kategoriler altında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*maden, ülke/şehir, yer şekli, kavram, yerleşim birimi, yön*” kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 36’da yer almaktadır.

Şekil 35. Lejant Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 35 incelendiğinde öğrencilerin lejant kavramına verdikleri cevapların “*maden, ülke/şehir, yer şekli, kavram, yerleşim birimi, yön*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Maden. Şekil 36 incelendiğinde öğrencilerin maden kategorisi altında lejant kavramı ile “*bor, kömür, petrol*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bor madenin dünya üzerindeki rezervinin %73’ünün Türkiye’de çıkarılması ve madenin uzay sanayi, havacılık sanayi, deterjan, sabun gibi birçok farklı alanda kullanımının bulunması nedeniyle öğrencilerin bu ilişkiyi kurdukları söylenebilir.

Ülke/şehir. Ülke/şehir kategorisi içerisinde öğrenciler lejant kavramı ile “*Irak, İstanbul, Türkiye, Sakarya*” kavramlarını ilişkilendirmiştir. Irak’ın Türkiye’ye sınır komşusu olması, araştırmanın Türkiye ve Sakarya’da yapılmasının bu ilişkilendirmede etken olduğu belirtilebilir.

Kavram. Bu kategori altında araştırmaya katılan öğrencilerin “*harita, sınır, sembol, fay hattı, yükselti*” kavramları ile lejant kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir.

Yön. Öğrenciler *yön* kategorisi altında lejant kavramı ile “*doğu, güney, kuzey*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler.

Siyasi. *Siyasi* kategorisi altında araştırmaya katılan öğrenciler “*il, başkent, ilçe, ülke, köy*” kavramlarını lejant kavramı ile ilişkilendirmişlerdir.

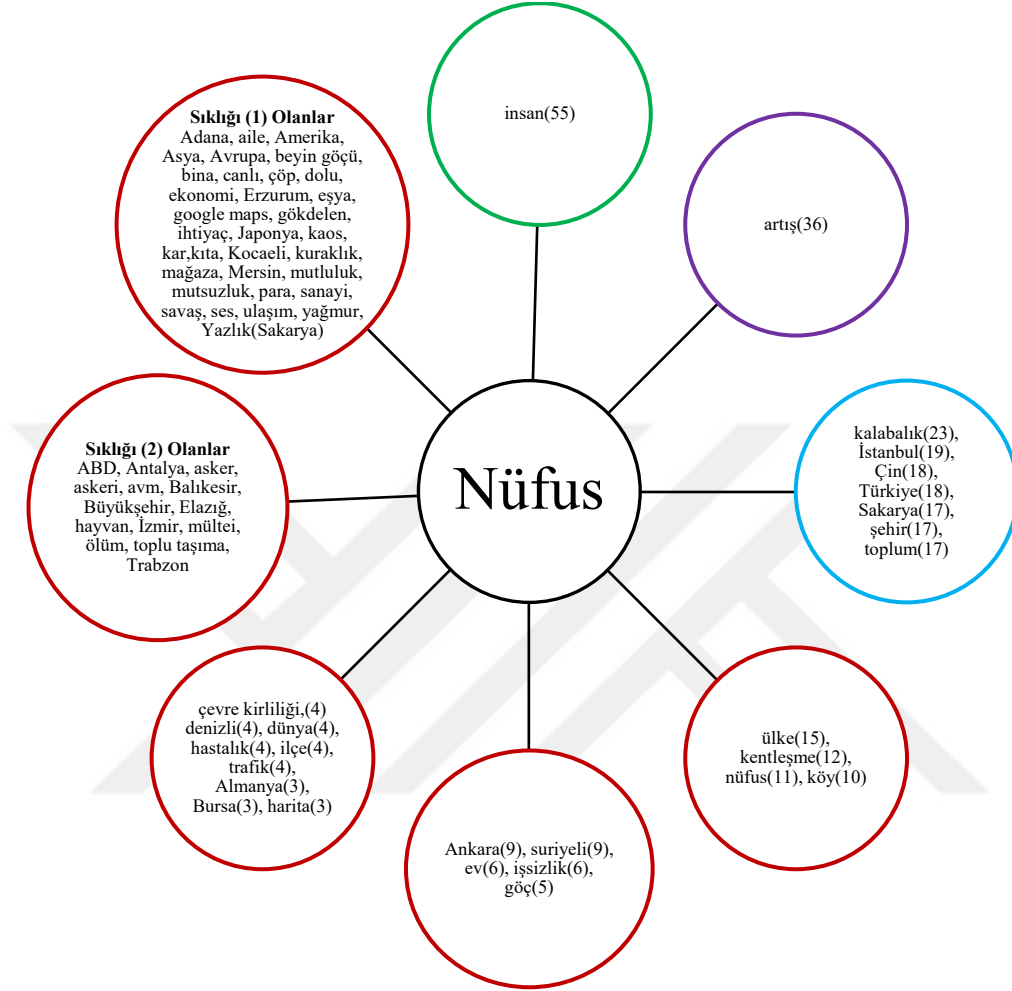
Yerleşim birimi. Bu kategori altında araştırmaya katılan öğrencilerin lejant kavramı ile “*il, başkent, ilçe, ülke, köy*” kavramları arasında ilişki kurdukları belirtilebilir.

4.3.16. “Nüfus” Kavramı

Bu bölümde nüfus kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve nüfus kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.16.1. Nüfus Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin nüfus kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 37’de yer almaktadır.

Şekil 36. Nüfus Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 21.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

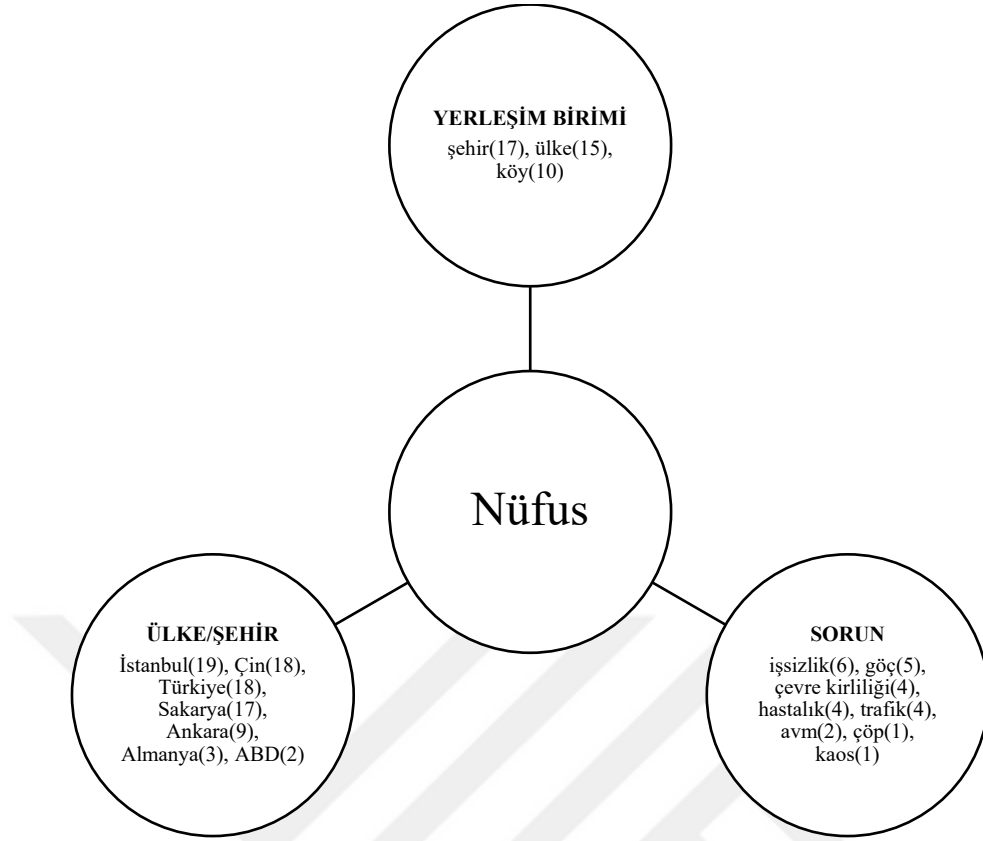
Şekil 36 incelendiğinde öğrencilerin nüfus kavramı ile 8(106 ve üstü), 7 (91-105), 6(76-90) ve 5. (61-70) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil 37 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin 4. Kesme noktasında (46-60) nüfus kavramı ile “*insan (55)*” kavramı arasında ilişki kurduğu görülmektedir. Nüfusun sınırları belirli bir alanda belirli bir zaman diliminde yaşayan insan sayısı olması yapılan ilişkilendirmede etken olduğu belirtilebilir. Diğer yandan öğrenciler 3. Kesme noktasında (31-45) “*artış (36)*” kavramı ile nüfus kavramını ilişkilendirmektedir. Nüfusun dinamik bir yapıda olması öğrencilerin bu ilişkilendirmelerinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Öte yandan öğrencilerin 2. Kesme noktasında nüfus kavramı ile “*kalabalık (23), İstanbul (19), Çin (18), Türkiye (18), Sakarya (17), şehir (17), toplum (17)*” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin yaptıkları bu ilişkilendirmede Çin’in dünyanın en kalabalık ülkesi, İstanbul’un ise Türkiye’nin en kalabalık ili olmasının etkili olduğu belirtilebilir. Araştırmaya katılan öğrenciler 1. Kesme noktasında “*Suriyeli*” kavramı ile nüfus kavramını ilişkilendirmektedir. Suriye’de yaşanan gelişmeler nedeniyle Türkiye’ye yapılan göçlerin bu ilişkilendirmede etkili olduğu ifade edilebilir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*dolu, kar, yağmur*” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.16.2. Nüfus Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Nüfus kavramı ile öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan “*yerleşim birimi, ülke/şehir ve sorun*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 38’de yer almaktadır.

Şekil 37. Nüfus Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 37 incelendiğinde öğrencilerin nüfus kavramına verdikleri cevapların “*yerleşim birimi, ülke/şehir ve sorun*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Yerleşim birimi. Şekil 38 incelendiğinde öğrencilerin *yerleşim birimi* kategorisi altında nüfus kavramı ile “*şehir, ülke, köy*” kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

Ülke/şehir. *Ülke/şehir* kategorisi altında öğrenciler “*İstanbul, Çin, Türkiye, Sakarya, Ankara, Almanya, ABD*” kavramlarını nüfus kavramı ile ilişkilendirmektedirler. Bu ilişkilendirmede İstanbul’un Türkiye’nin en kalabalık şehri ve Çin’in dünyanın en kalabalık ülkesi olmasının etkisi olduğu ifade edilebilir.

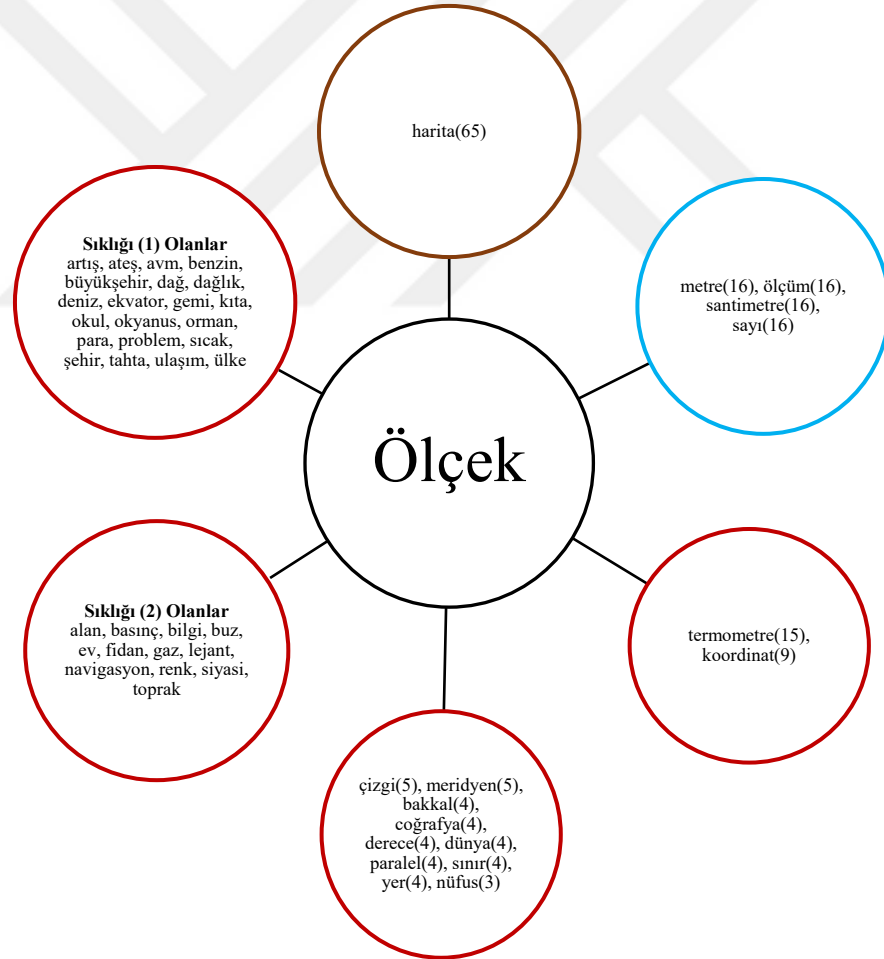
Sorun. Bu kategori altında öğrencilerin nüfus kavramı ile “*işsizlik, göç, çevre kirliliği, hastalık, trafik, avm, çöp, kaos*” arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

4.3.17. “Ölçek” Kavramı

Bu bölümde ölçek kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve ölçek kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.17.1. Ölçek Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin ölçek kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 39’da yer almaktadır.

Şekil 38. Ölçek Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 22.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

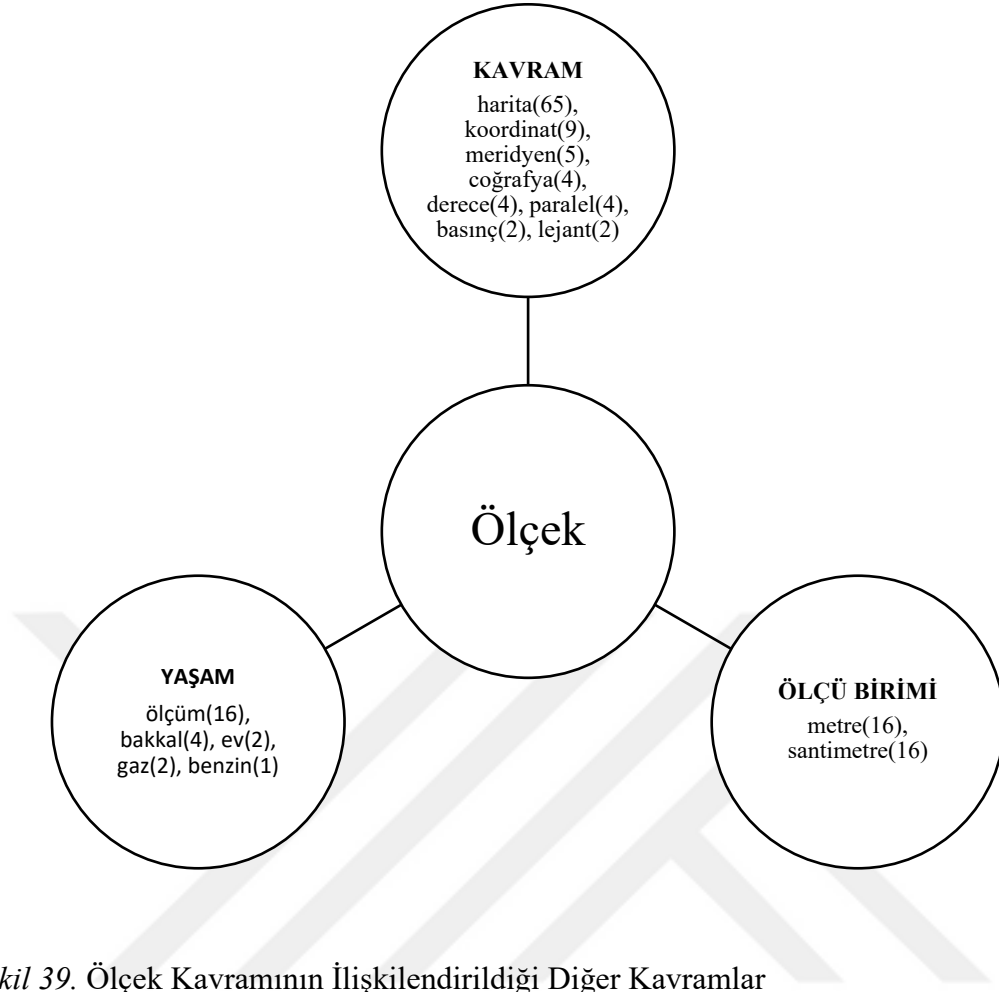
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 38 incelendiğinde öğrencilerin nüfus kavramı ile 8(106 ve üstü),7 (91-105) ve 6. (76-90) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin 5. kesme noktasında (61-75) ölçek kavramı ile “*harita (65)*” kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Ölçeğin haritalardaki küçültme oranını gösteren değer olması yapılan ilişkilendirmede etken olduğu belirtilebilir. Diğer yandan öğrenciler 2. kesme noktasında “*metre (16), ölçüm (16), santimetre (16), sayı (16)*” kavramlarını ölçek kavramı ile ilişkilendirmişlerdir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*termometre, nüfus, buz, ev, fidan, renk, ateş, avm, büyükşehir, dağ, dağlık, deniz, gemi, okul, orman, para, problem, şehir, tahta, ulaşım, ülke*” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir. Öğrencilerin ölçek kavramı ile yanlış algılarının fazla olduğu görülmektedir.

4.3.17.2. Ölçek Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçek kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramların yakın olanları bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*kavram, yaşam ve ölçü birimi*” kategoriler oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil40’ta yer almaktadır.

Şekil 39. Ölçek Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 39 incelendiğinde öğrencilerin ölçek kavramına verdikleri cevapların “*kavram, yaşam ve ölçü birimi*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Kavram. Şekil 39 incelendiğinde öğrencilerin *kavram* kategorisi altında ölçek kavramı ile “*harita, koordinat, meridyen, coğrafya, derece, paralel, basınç, lejant*” kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda ölçeğin harita üzerindeki küçültme oranı olduğu, yine ölçek kavramının en fazla kullanıldığı alanın coğrafya bilimi olmasının, ölçeğin harita üzerindeki lejant içerisinde yer almasının bu ilişkilendirmede etkili olduğu ifade edilebilir.

Yaşam. Bu kategori altında öğrenciler “*ölçüm, bakkal, ev, gaz, benzin*” kavramları ile ölçek kavramını ilişkilendirmektedirler.

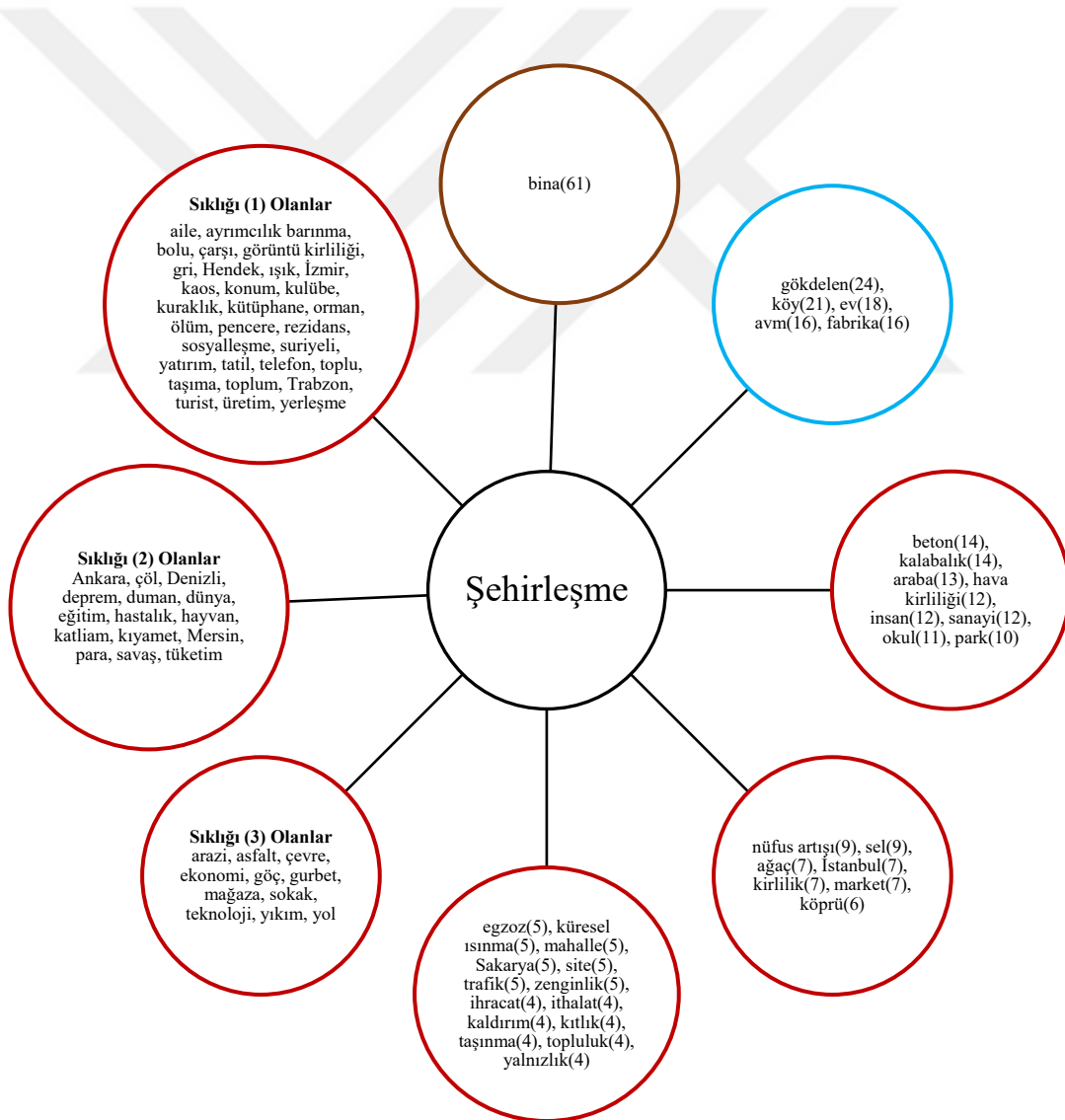
Ölçü birimi. *Ölçü birimi* kategorisi altında öğrencilerin ölçek kavramı ile “*metre ve santimetre*” kavramlarını ilişkilendirdikleri ifade edilebilir.

4.3.18. “Şehirleşme” Kavramı

Bu bölümde şehirleşme kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve şehirleşme kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.18.1. Şehirleşme Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin şehirleşme kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 41’de yer almaktadır.

Şekil 40.Şehirleşme Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 23.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

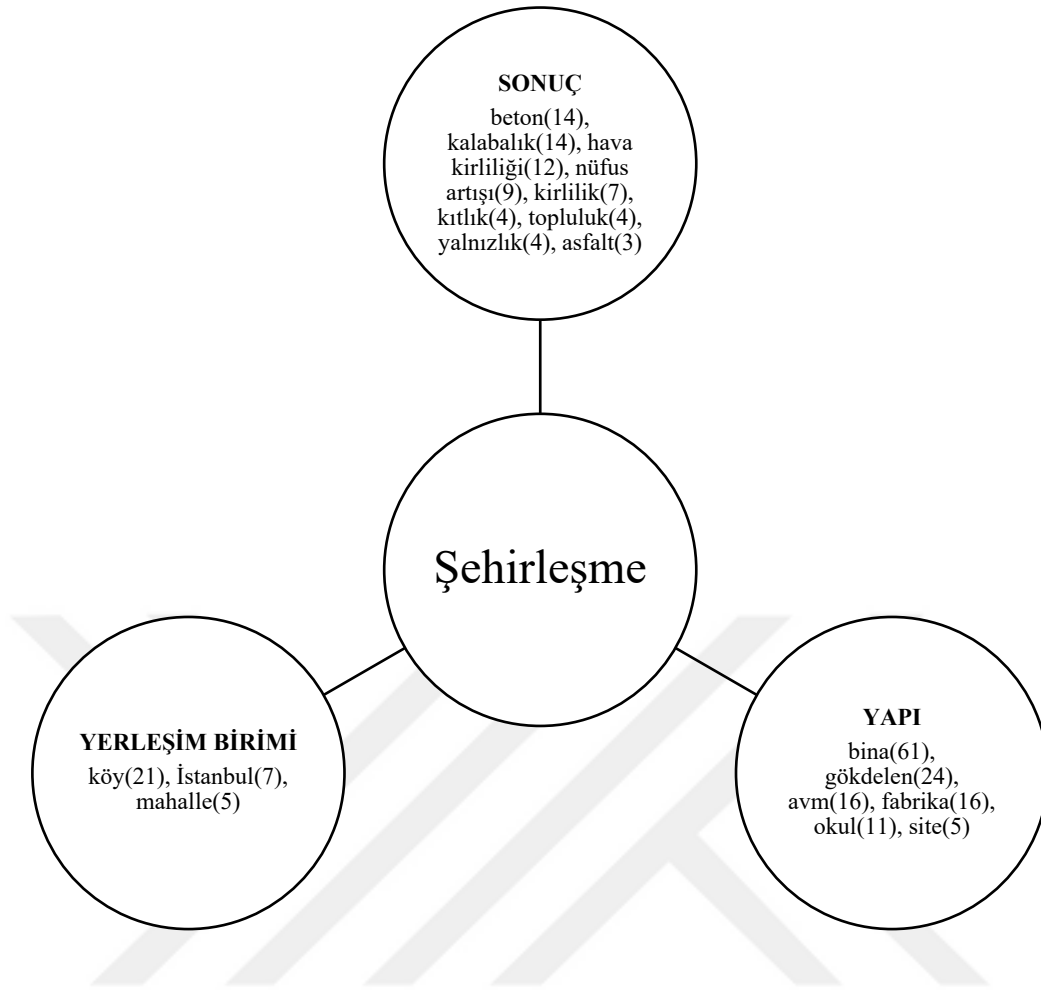
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 40 incelendiğinde öğrencilerin şehirleşme kavramı ile 8(106 ve üstü),7 (91-105) ve 6. (76-90) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil 41 incelendiğinde 5. kesme noktasında (61-75) şehirleşme kavramı ile “*bina (61)*” kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Diğer yandan öğrenciler 2. kesme noktasında (16-30) “*gökdelen (24), köy (21), ev (18), AVM (16), fabrika (16)*” kavramları ile şehirleşme kavramı arasında ilişki kurmaktadır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde şehirleşme kavramı ile en fazla şehirlerin imar olarak yapılaşması arasında ilişki kurdukları belirtilebilir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*kıtlık, kıyamet, gri, tatil*” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.18.2. Şehirleşme Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şehirleşme kavramı ile öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirilen kavramlar bir araya getirilerek “*sonuç, yapı ve yerleşim birimi*” kategoriler ulaşılmıştır. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 42’de yer almaktadır.

Şekil 41.Şehirleşme Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 41 incelendiğinde öğrencilerin şehirleşme kavramına verdikleri cevapların “*sonuç, yapı ve yerleşim birimi*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Yapı. Şekil 41 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin *yapı* kategori içerisinde şehirleşme kavramı ile “*bina, gökdelen, AVM, fabrika, okul, site*” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda verilen cevaplar şehir oluşum sürecindeki imarlaşmayı göstermektedir.

Yerleşim birimi. Bu kategori altında öğrenciler “*köy, İstanbul, mahalle*” kavramları ile şehirleşme kavramını ilişkilendirmiştir.

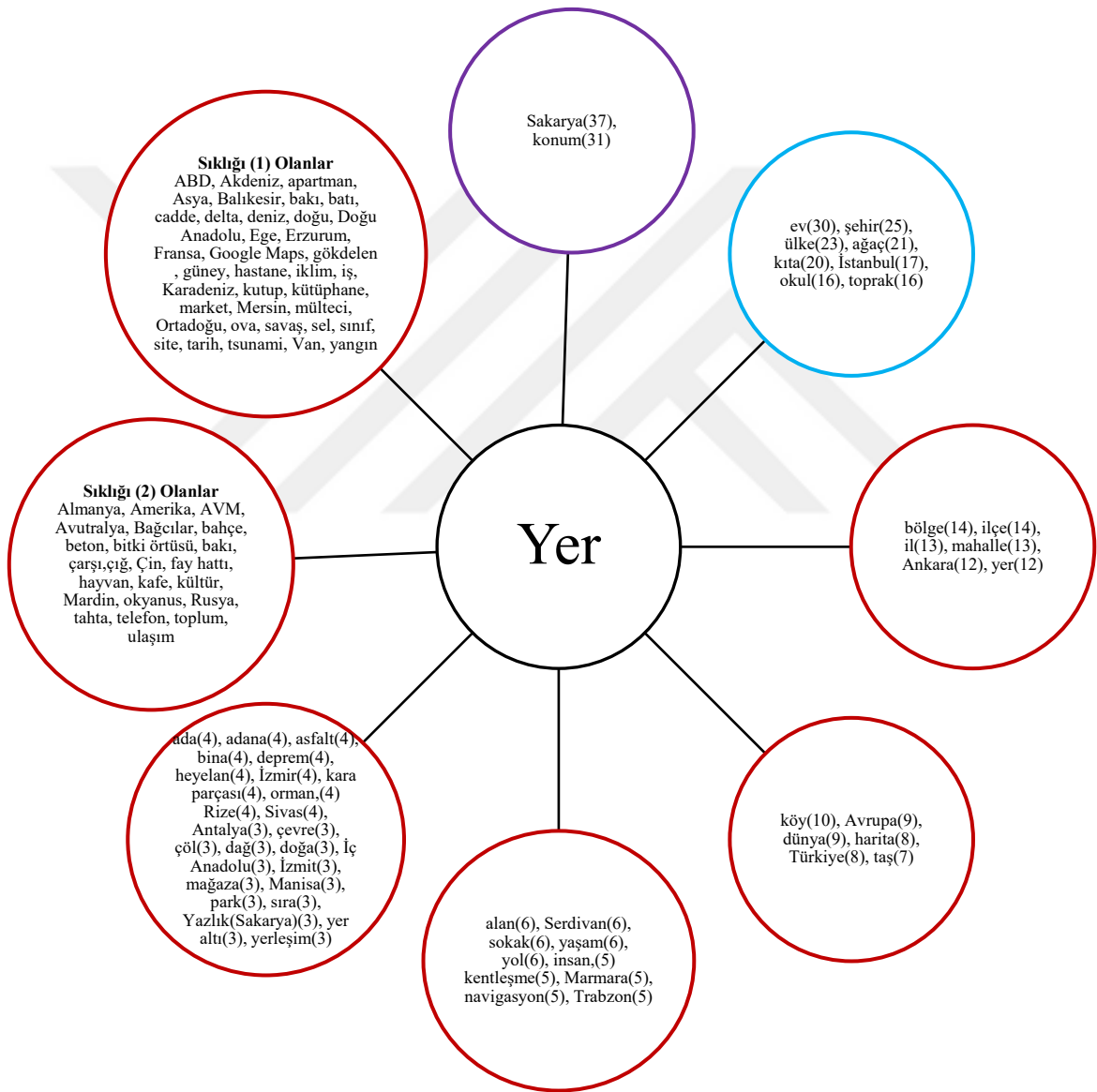
Sonuç. *Sonuç* kategorisi altında öğrencilerin şehirleşme kavramı ile “*beton, kalabalık, hava kirliliği, nüfus artışı, kirlilik, kıtılık, topluluk, yalnızlık, asfalt*” kavramlarını ilişkilendirdikleri ifade edilebilir. Öğrencilerin sonuç teması altında verdikleri cevaplar incelendiğinde şehirleşmenin daha çok olumsuz yanına vurgu yaptıkları görülmektedir.

4.3.19. “Yer” Kavramı

Bu bölümde yer kavramına ilişkin kelime ilişkilendirme sıklığı ve yer kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirme sonucu oluşturulan kategorilere yer verilmiştir.

4.3.19.1. Yer Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Öğrencilerin yer kavramı ile zihinlerinde ilişkilendirdikleri kelimeler Şekil 43’te yer almaktadır.

Şekil 42.Yer Kavramının Kelime İlişkilendirme Sıklığı

Tablo 24.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

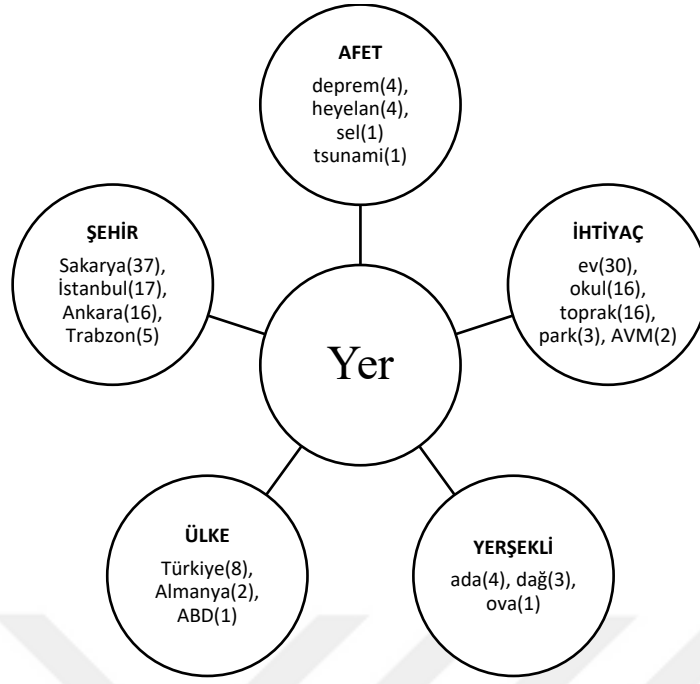
	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Şekil 42 incelendiğinde öğrencilerin yer kavramı ile 8(106 ve üstü), 7 (91-105), 6(76-90), 5 (61-75) ve 4. (46-60) kesme noktalarında çağrışım yapmadıkları görülmektedir. Şekil... incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin 3. kesme noktasında (31-45) yer kavramı ile “*Sakarya (37) ve konum (31)*” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Araştırmanın Sakarya’da yapılmasının bu ilişkilendirmede etkili olduğu belirtilebilir. Diğer yandan öğrenciler 2. Kesme noktasında (16-30) “*ev (30), şehir (25), ülke (23), ağaç (21), kıta (20), İstanbul (17), okul (16), toprak (16)*” kavramları ile yer kavramını ilişkilendirmişlerdir.

Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “*ağaç, taş, asfalt, sıra, bitki örtüsü, tahta, telefon, delta*” kavramı öğrencilerin yanlış algıları olarak belirtilebilir.

4.3.19.2. Yer Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Yer kavramı ile öğrencilerin zihinlerinde ilişkilendirdikleri kavramlardan yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “*afet, ihtiyaç, yer şekli, ülke ve şehir*” kategorileri oluşturulmuştur. Oluşturulan kategoriler ve kategoriler ile ilgili kavramlar Şekil 44’te yer almaktadır.

Şekil 43. Yer Kavramının İlişkilendirildiği Diğer Kavramlar

Şekil 43 incelendiğinde öğrencilerin yer kavramına verdikleri cevapların “*afet, ihtiyaç, yer şekli, ülke ve şehir*” kategorileri altında birleştiği görülmektedir.

Afet. Araştırmaya katılan öğrenciler *afet* kategorisi altında yer kavramı ile “*deprem, heyelan, sel, tsunami*” kavramları arasında ilişki kurmaktadır.

İhtiyaç. Bu kategori altında öğrencilerin “*ev, okul, toprak, park, AVM*” kavramlarını yer kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Ülke. *Ülke* kategorisi içerisinde öğrenciler yer kavramı ile “*Türkiye, Almanya, ABD*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler.

Şehir. Şekil 43 incelendiğinde öğrencilerin *şehir* kategorisi “*Sakarya, İstanbul, Ankara, Trabzon*” kavramları ile yer kavramı arasında ilişki kurduğu belirtilebilir. Bu ilişkilendirmede araştırmanın Sakarya’da yapılması ve öğrencilerin yaşadıkları ülkenin Türkiye olmasının etken olduğu ifade edilebilir.

Yer şekli. *Yer şekli* kategorisi altında öğrenciler “*ada, dağ, ova*” kavramları ile yer şekli kavramını ilişkilendirmişlerdir.

Tablo 25.

Öğrencilerin coğrafi kavramlar ile ilişkilendirdikleri kelimelerin ilgili olduğu kazanımlar

ÜNİTE	SINIF	KAZANIM	KAVRAMLAR																			
			afet	beşeri ortam	bitki örtüsü	bölge	coğrafi konum	çevre	doğal kaynak	giyim	göç	hava durumu	hava olayı	iklim	kıta	küresel sorun	lejant	nüfus	ölçek	şehirleşme	yer	
İNSANLAR, YERLER VE ÇEVRELER	4. SINIF	SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.																				
		SB.4.3.2. Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer.																				
		SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşeri unsurları ayırt eder.																				
		SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.																				
		SB.4.3.5. Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.																				
		SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.																				
	5. SINIF	SB.5.3.1. Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.																				
		SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.																				
		SB.5.3.3. Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşeri özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.																				
		SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.																				
		SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.																				
		SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.																				
	6. SINIF	SB.6.3.2. Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.																				
		SB.6.3.3. Türkiye'nin temel beşeri coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.																				
		SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.																				
		SB.7.3.1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.																				
		SB.7.3.2. Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.																				
		SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.																				
ÜRETİM, DAĞITIM VE TÜKETİM	4. SINIF	SB.7.3.4. Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde ortaya çıkacak olumsuz durumlara örnekler gösterir.																				
		SB.4.5.1. İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.																				
		SB.4.5.2. Ailesi ve yakın çevresindeki basitçe ekonomik faaliyetleri tanımlar.																				
		SB.4.5.3. Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.																				
		SB.4.5.4. Kendine ait örnek bir bütçe oluşturur.																				
		SB.4.5.5. Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.																				
	5. SINIF	SB.5.5.1. Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.																				
		SB.5.5.2. Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanımlar.																				
		SB.5.5.3. Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.																				
		SB.5.5.4. Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.																				
		SB.5.5.5. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.																				
		SB.5.5.6. Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.																				
	6. SINIF	SB.6.5.1. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir.																				
		SB.6.5.2. Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder.																				
		SB.6.5.3. Türkiye'nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.																				
		SB.6.5.4. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.																				
		SB.6.5.5. Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder.																				
		SB.6.5.6. İlgili duydukları mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.																				
7. SINIF	SB.7.5.1. Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.																					
	SB.7.5.2. Üretim teknolojilerindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.																					
	SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.																					
	SB.7.5.4. Tarih boyunca Türklere meslek edinme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanımlar.																					
	SB.7.5.5. Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak mesleki tercihlerine yönelik planlama yapar.																					
	SB.7.5.6. Dijital teknolojilerin üretim, dağıtım ve tüketim alanında meydana getirdiği değişimleri analiz eder.																					
KÜRESEL BAĞLANTILAR	4. SINIF	SB.4.7.1. Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanımlar.																				
		SB.4.7.2. Türkiye'nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini kavrar.																				
		SB.4.7.3. Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.																				
		SB.4.7.4. Farklı kültürleri saygıyla gösterir.																				
		SB.5.7.1. Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.																				
		SB.5.7.2. Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.																				
	5. SINIF	SB.5.7.3. Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.																				
		SB.5.7.4. Çeşitli ülkelere bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.																				
		SB.6.7.1. Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.																				
		SB.6.7.2. Ülkemizin diğer ülkelere olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.																				
		SB.6.7.3. Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.																				
		SB.6.7.4. Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.																				
	6. SINIF	SB.7.7.1. Türkiye'nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.																				
		SB.7.7.2. Türkiye'nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanımlar.																				
		SB.7.7.3. Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.																				
		SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.																				
		Kavramın ilişkili olduğu toplam kazanım sayısı			3	9	2	17	4	17	5	4	8	8	7	2	7	6	11	7	11	11

Tablo 26.

Kesme noktaları için belirlenen renkler

	Renk	Kesme Noktası
1.kesme		1-15
2.kesme		16-30
3.kesme		31-45
4.kesme		46-60
5.kesme		61-75
6.kesme		76-90
7.kesme		91-105
8.kesme		106 ve üstü

Tablo 25’te araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar ile kelime ilişkilendirme yoluyla ilişkilendirdikleri kavramların kazanımlar ile ilişkisi görülmektedir.

Tablo 25 incelendiğinde, öğrencilerin kelime ilişkilendirme sonucu en fazla kazanım ile ilişki kurdukları coğrafi kavramların bölge ve çevre kavramları olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler bölge ve çevre kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 17 kazanım arasında ilişki kurmaktadır. Diğer yandan öğrencilerin en az ilişki kurdukları kavramları ise bitki örtüsü, afet ve kıta kavramları oluşturmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin bitki örtüsü ile 2, afet ile 3 ve kıta ile 3 kazanım arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

Tablo 25 incelendiğinde öğrencilerin kelime ilişkilendirmeleri ile kazanımlar arasındaki en yüksek ilişkilendirmenin “İnsanlar, Yerle ve Çevreler” öğrenme alanında gerçekleştiği görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin “İnsanlar, Yerle ve Çevreler” öğrenme alanındaki ilişkilendirmelerin 5,6,7 ve 8. Kesme noktası düzeylerinde gerçekleştiği görülmektedir. Öte yandan “Üretim, Dağıtım, Tüketim” ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarında yapılan ilişkilendirmenin genel anlamda 1 ve 2. Kesme noktası düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir.

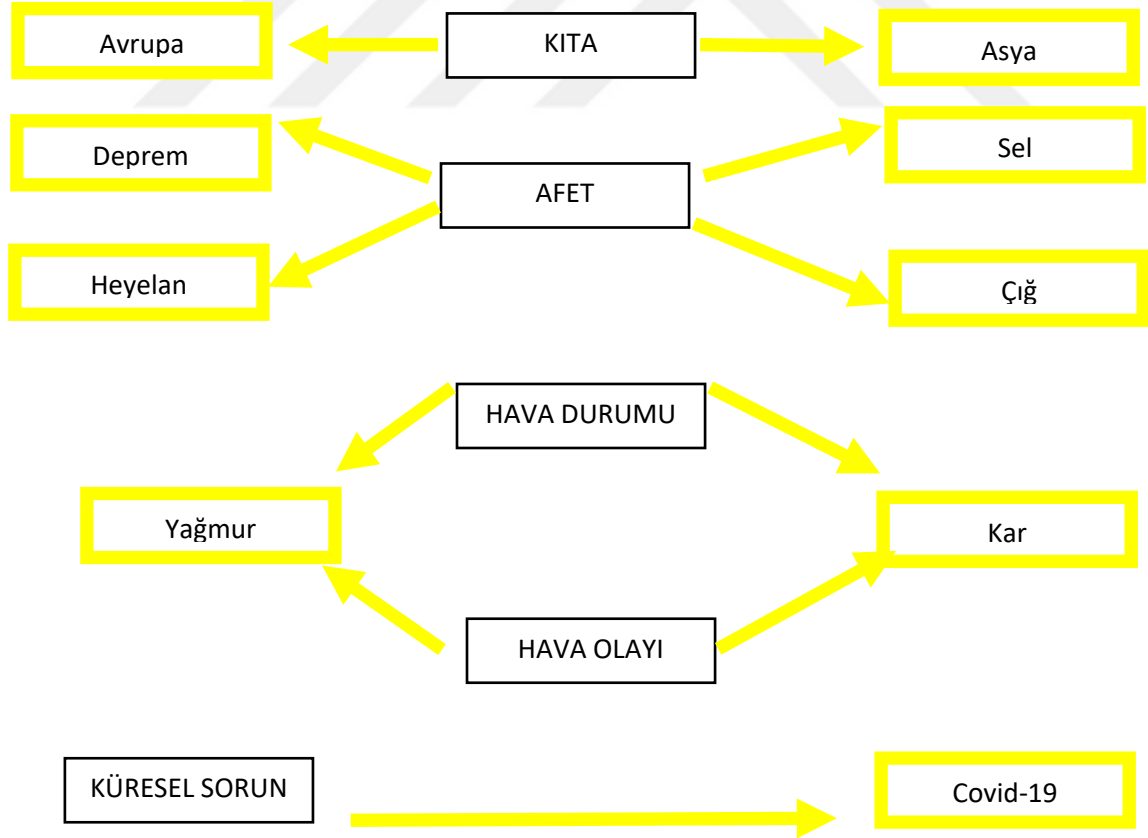
Tablo 25 incelendiğin öğrencilerin “hava durumu” – “hava olayı” ve “şehirleşme- yer” kavramları gibi birbirine yakın coğrafi kavramları benzer kazanımlar ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Diğer yandan Tablo 3 incelendiğinde öğrencilerin belirlenen coğrafi kavramlardan birçoğu ile “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı içerisinde yer alan “SB.7.7.4.” kazanımı arasında ilişki kurduğu görülmektedir.

4.4. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Coğrafya ile İlgili Kavramlar Bağlamında Yapılan İlişkilendirmelere Göre Oluşturulmuş Zihin Haritaları

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen coğrafi kavramlar ile ilişkilendirilen kelimeler bağlamında oluşturulan zihin haritalarına yer verilmiştir. Zihin haritalarında gösterilen kelimelerden renksiz zeminde yer alan kavramlar sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen coğrafya ile ilgili kavramları belirtmektedir. Renkli zeminde yer alan kavramlar ise coğrafi kavramlar ile ilişkilendirilen kavramları temsil etmektedir. Renkli oklar ve renkler ilgili kavramın hangi kesme noktası düzeyinde ilişkilendirildiğini göstermektedir.

4.4.1. Kesme noktası 106 ve üstü 'ne Göre Oluşturulmuş Zihin Haritası

8.kesme noktası 106 ve üstüne göre oluşturulan zihin haritası ve öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelere Şekil 44'te yer verilmiştir.

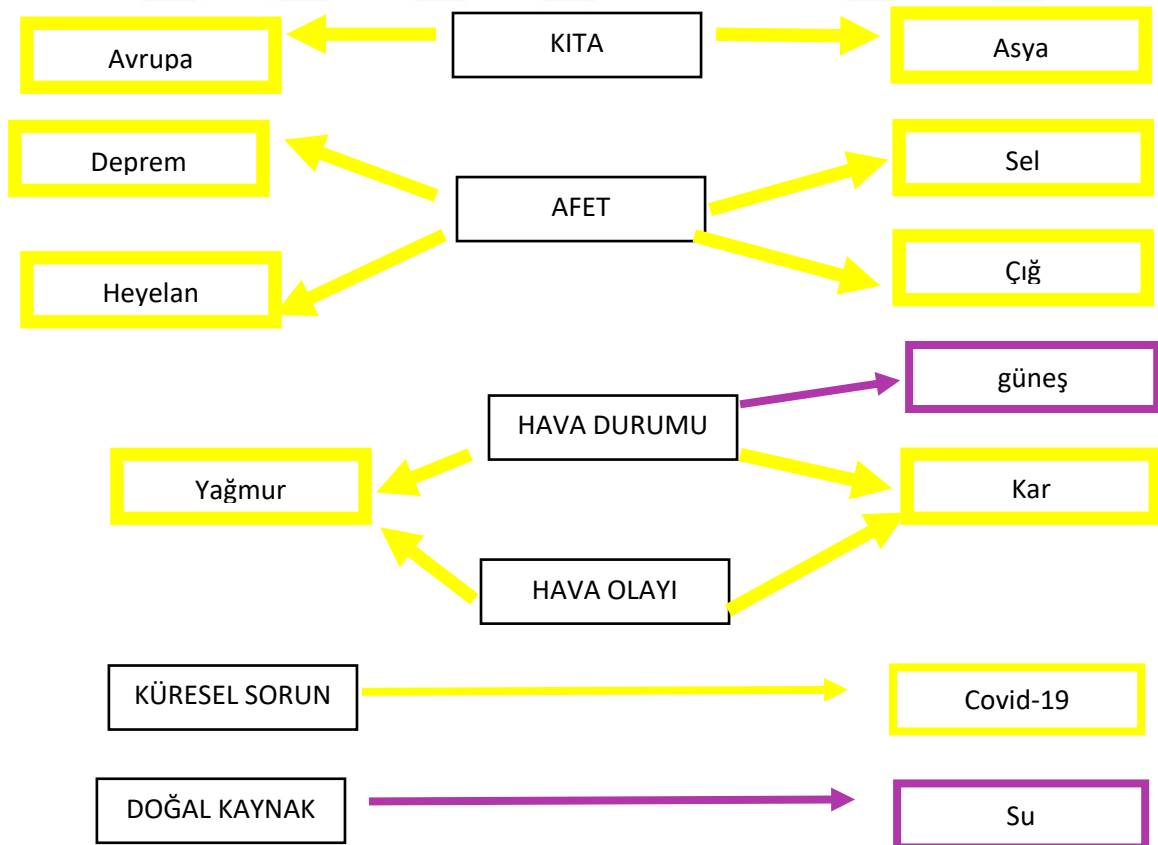

Şekil 44.8. kesme noktası 106 ve üstüne göre oluşturulan zihin haritası

8. kesme noktası 106 ve üstüne göre hazırlanmış zihin haritası incelendiğinde sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen 19 coğrafi kavramdan 5 tanesinin yer aldığı görülmektedir. Yapılan ilişkilendirmeler incelendiğinde öğrencilerin bu kesme noktasında kıta kavramı ile Avrupa ve Asya, Afet kavramı ile deprem, sel, heyelan, çığ, hava durumu ve hava olayı kavramları ile yağmur ve kar, küresel sorun kavramı ile covid-19 kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirme incelendiğinde afet kavramı ile yapılan ilişkilendirmenin oldukça fazla olduğu görülmektedir. Hava durumu ve hava olayı kavramları bağlamında yapılan ilişkilendirmenin ortak olduğu dikkate alındığında öğrencilerin bu iki kavram arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Covid-19'un küresel sorun ile en üst düzeyde ilişkilendirilmesinde Aralık 2019 yılı itibarı ile Çin'de başlayan ve kısa sürede bütün dünyayı etkisi altına alan bir pandemi olmasının etkili olduğu belirtilebilir.

4.4.2. Kesme noktası 91 ve 105'e Göre Oluşturulmuş Zihin Haritası

7.kesme noktası 91 ve 105'e göre oluşturulan zihin haritası ve öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelere Şekil 45'te yer verilmiştir.

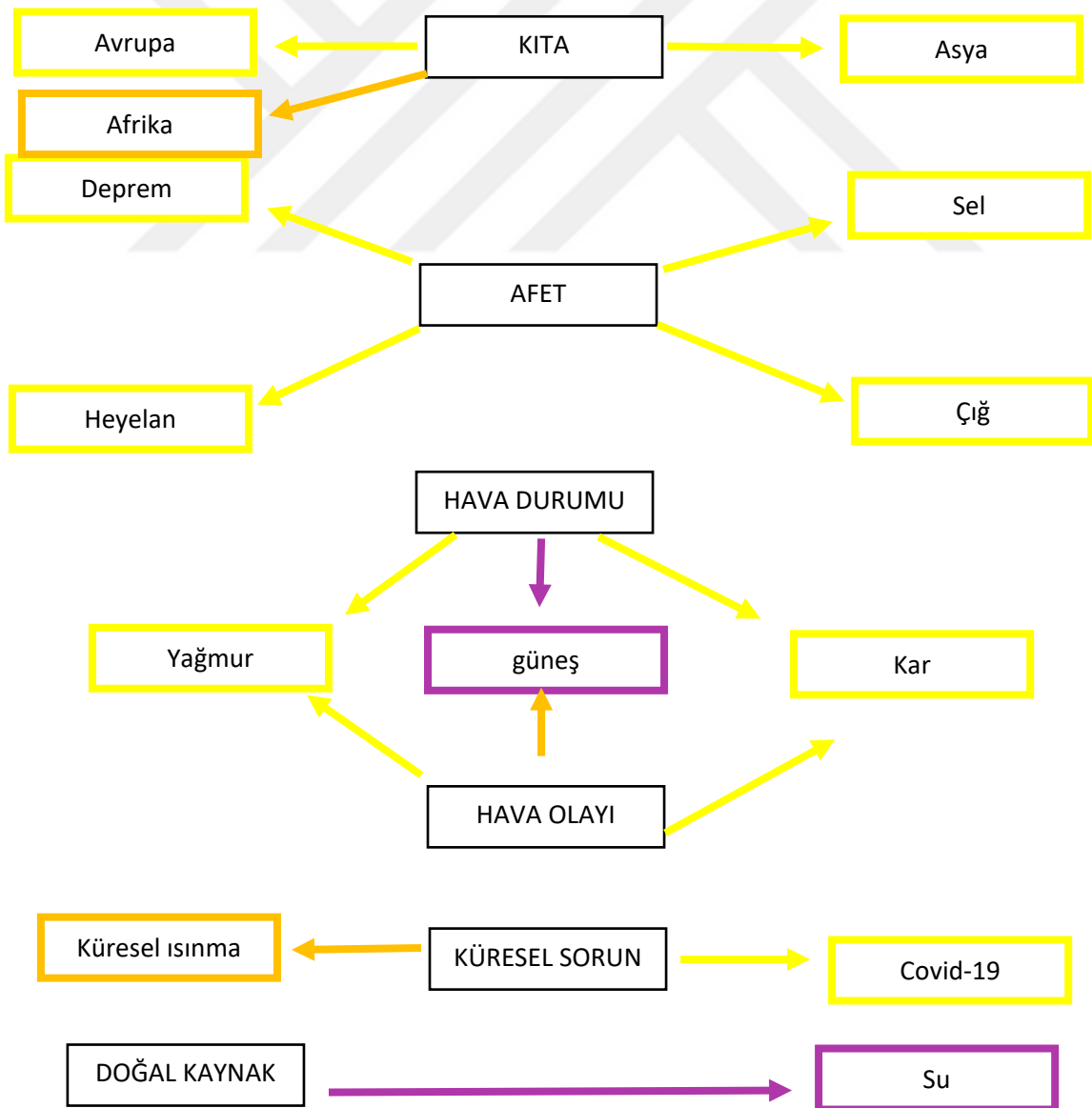

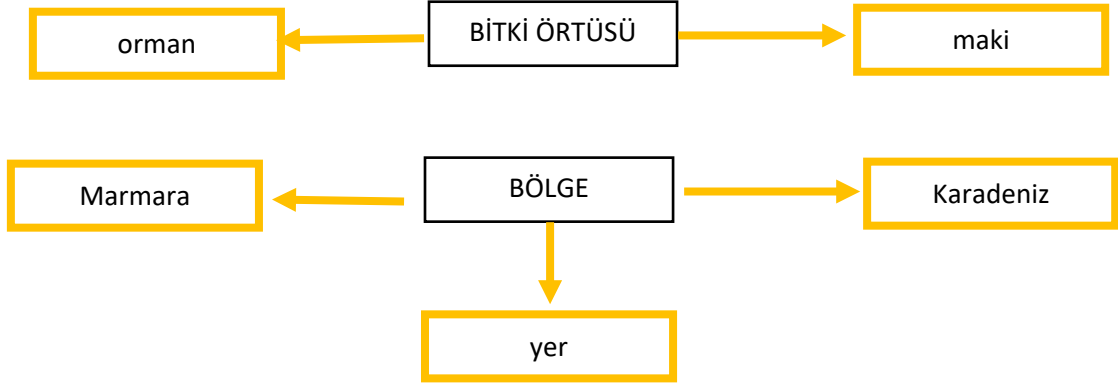
Şekil 45. 7. kesme noktası 91 ve 105'e göre oluşturulan zihin haritası

7. kesme noktası 91-105'e göre hazırlanmış zihin haritası incelendiğinde hava durumu kavramı ile güneş arasında ilişki kurulduğu görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerin bu kesme noktasında doğal kaynak kavramı ile su kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Belirtilen bu ilişkilendirmeler dışında oluşturulan kavram haritası 8.kesme noktasında oluşturulan kavram haritası ile benzer özellikler taşımaktadır.

4.4.3. Kesme noktası 76 ve 90'a Göre Oluşturulmuş Zihin Haritası

6.kesme noktası 76 ve 90'a göre oluşturulan zihin haritası ve öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelere Şekil 46'da yer verilmiştir.

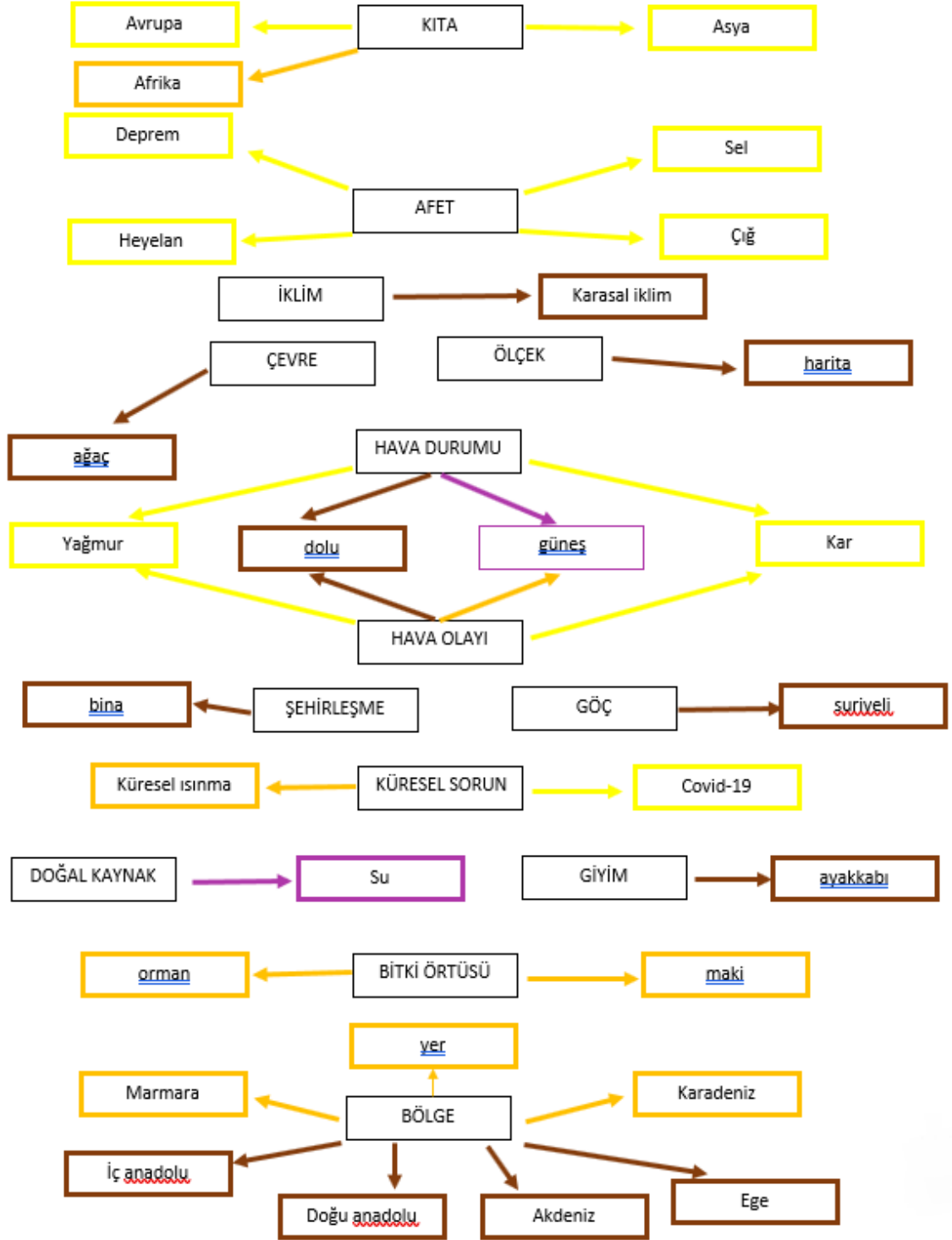

Şekil 46. 6. kesme noktası 76 ve 90'a göre oluşturulan zihin haritası

6. kesme noktası 76-90'a göre oluşturulan zihin haritası incelendiğinde bir önceki kavram haritasındaki ilişkilendirmelere ek olarak öğrencilerin hava olayı kavramı ile güneş arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Öğrencilerin güneş kavramı ile 7. kesme noktasında kurdukları ilişkiyi 6. kesme noktasında hava olayı kavramı ile kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin hava olayı ve hava durumu kavramlarını birbirleri ile ilişkilendirdikleri belirtilebilir. Öğrencilerin bu kesme noktasında bir önceki kesme noktasına ek olarak kıta kavramı ile Afrika kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerin 6. kesme noktasında bitki örtüsü kavramı ile orman ve maki kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Öte yandan bu kesme noktasında bir önceki kesme noktasında yapılan ilişkilendirmelere ek olarak bölge kavramı ile ilişkilendirme yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler bölge kavramı ile 6. kesme noktasında Marmara, Karadeniz ve yer kavramları arasında ilişki kurmaktadırlar.

4.4.4. Kesme noktası 61 ve 75'e Göre Oluşturulmuş Zihin Haritası

5. kesme noktası 61 ve 75'e göre oluşturulan zihin haritası ve öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelere Şekil 47'de yer verilmiştir.

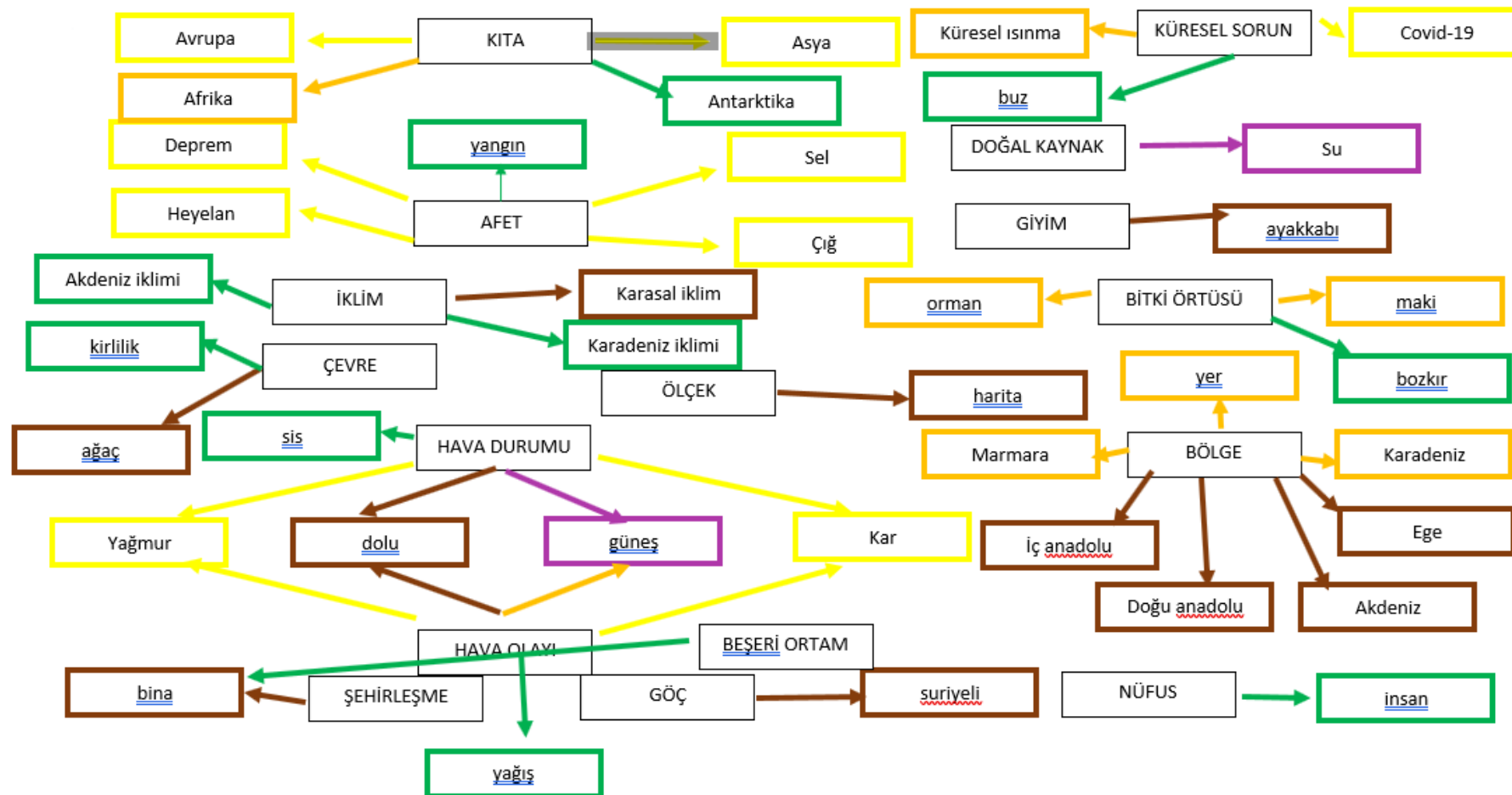
Şekil 47. 5. kesme noktası 61 ve 75'e göre oluşturulan zihin haritası

Araştırmaya katılan öğrencileri 5. kesme noktası 61-75'e göre oluşturulan zihin haritasında bir önceki kesme noktasına göre oluşturulan kavram haritasına ek olarak hava durumu ve

hava olayı kavramları ile dolu kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Daha önceki kesme noktalarına göre hazırlanan kavram haritalarında da görüldüğü gibi bu kesme noktasında da öğrencilerin hava durumu ve hava olayı kavramları ile yaptıkları ilişkilendirmenin benzer olduğu görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerin bölge kavramı ile İç Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz ve Ege kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öte yandan öğrencilerin bir önceki kesme noktasına göre oluşturulan kavram haritasına ek olarak şehirleşme kavramı ile bina, göç kavramı ile Suriyeli, giyim kavramı ile ayakkabı, iklim kavramı ile Karasal İklim, çevre kavramı ile ağaç, ölçek kavramı ile harita arasında ilk ilişkilendirmeyi gerçekleştirdikleri belirtilebilir.

4.4.5. Kesme noktası 46 ve 60'a Göre Oluşturulmuş Zihin Haritası

4.kesme noktası 46 ve 60'a göre oluşturulan zihin haritası ve öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelere Şekil 48'de yer verilmiştir.

Şekil 48. 5. kesme noktası 61 ve 75'e göre oluşturulan zihin haritası

4. kesme noktası 46 ve 60'a göre oluşturulmuş zihin haritası incelendiğinde bir önceki kavram haritasına ek olarak kıta kavramı ile Antarktika, küresel sorun kavramı ile buz, afet kavramı ile yangın, iklim kavramı ile Karadeniz ve Akdeniz İklimi, çevre kavramı ile kirlilik, hava durumu kavramı ile sis, hava olayı kavramı ile yağış, bitki örtüsü kavramı ile bozkır kavramlarının ilişkilendirildikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrenciler bu kesme noktasında ilk olarak beşeri ortam kavramı ile bina, nüfus kavramı ile insan ilişkilendirmesini yapmıştır. 4. Kesme noktası genel olarak incelendiğinde hava durumu ve hava olayı kavramlarının öğrenciler tarafından ilişkilendirildiği diğer kavramlar arasında herhangi bir ilişkilendirme yapılmadığı görülmektedir.

4.4.6.Kesme noktası 31 ve 45'e Göre Oluşturulmuş Zihin Haritası

3.kesme noktası 31 ve 45'e göre oluşturulan zihin haritası ve öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelere Şekil 49'da yer verilmiştir.

3. kesme noktası 31 ve 45'e göre oluşturulmuş zihin haritası incelendiğinde 4. Kesme noktasında öğrenciler tarafından yapılan ilişkilendirmelere ek olarak kıta kavramı ile Amerika, afet kavramı ile hortum, çevre kavramı ile orman, hava durumu ve hava olayı kavramları ile rüzgar ve bulutlu, göç kavramı ile savaş, doğal kaynak kavramı ile bor, giyim kavramı ile elbise kavramları arasında ilişki kurulduğu görülmektedir. Öğrencilerin bu kesme noktasında ilk defa gerçekleşen bir ilişkilendirme olmadığı görülmektedir. 3. Kesme noktasında ilişkilendirme düzeyinin arttığı öğrencilerin kavramlar ile yaptıkları ilişkilendirme sayısında da artış yaşandığı görülmektedir.

4.4.7. Kesme noktası 16 ve 30'a Göre Oluşturulmuş Zihin Haritası

2.kesme noktası 16 ve 30'a göre oluşturulan zihin haritası ve öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelere Şekil 50'de yer verilmiştir.

Şekil 50. 2. kesme noktası 16 ve 30'a göre oluşturulan zihin haritası

2. kesme noktası 16 ve 30'a göre oluşturulmuş zihin haritası incelendiğinde coğrafi kavramlar ile yapılan ilişkilendirmenin oldukça genişlediği görülmektedir. Bu kesme noktasında bir önceki kesme noktasına ek olarak küresel sorun kavramı ile kirlilik, sıcak ve iklim, afet kavramı ile AFAD, hava durumu ve hava olayı kavramları ile meteoroloji, çevre kavramı ile bitki örtüsü, şehirleşme ve beşeri ortam kavramları ile AVM, göç kavramı ile mülteci, afet ve göç kavramları ile ölüm, nüfus kavramı ile kalabalık, beşeri ortam kavramı ile insan, bitki örtüsü kavramı ile Karasal İklim, İklim kavramı ile sıcak kavramları arasında ilişki kurulduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin ilişkilendirmeleri dikkate alındığında belirlenen coğrafi kavramlar ile ortak ilişkilendirmelerin 2. kesme noktasında daha fazla yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda hava durumu ve hava olayı kavramları arasında kurulan ilişkilendirme bu kesme noktasında da devam ettirilmiştir. Bu ilişkilendirmeye ek olarak göç ve afet kavramı ölüm kavramı bağlamında ilişkilendirilmektedir. Beşeri ortam ve nüfus kavramları arasında insan kavramı bağlamında ilişki kurulmaktadır. Küresel sorun ile iklim kavramları arasında sıcak kavramı bağlamında ilişki kurulduğu görülmektedir. İklim kavramı ile bitki örtüsü kavramı arasında Karadeniz ve Karasal İklimler vasıtasıyla ilişkilendirme yapıldığı tespit edilmiştir. Şehirleşme ve beşeri ortam kavramları arasında AVM kavramı aracılığıyla bağ kurulduğu görülmektedir.

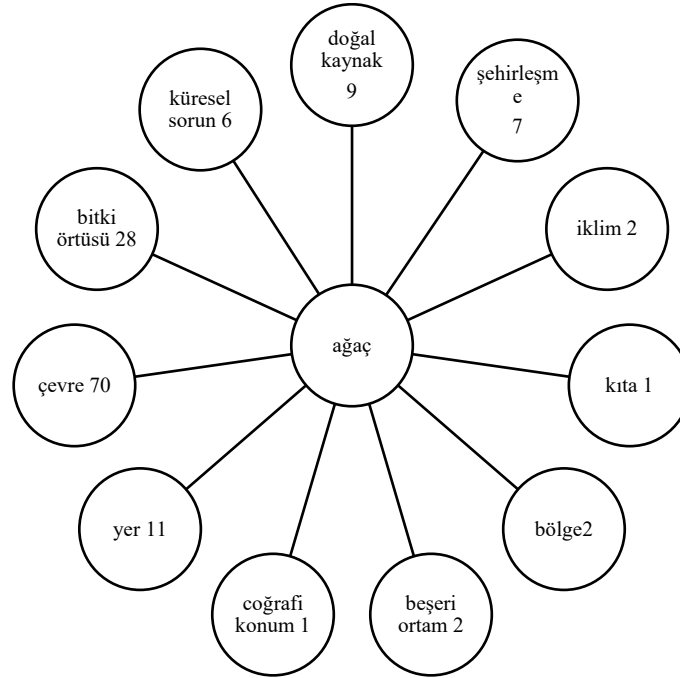
Öte yandan öğrencilerin bu kesme noktasında coğrafi kavramları birbirleri ile doğrudan ilişkilendirdikleri de görülmektedir. Bu bağlamda küresel sorun kavramı ile iklim, çevre kavramı ile bitki örtüsü kavramı arasında öğrenciler tarafından ilişki kurulduğu belirtilebilir. Bu durumdan hareketle 2. kesme noktasında öğrenciler tarafından yapılan ilişkilendirmenin daha fazla olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda coğrafi kavramların bu kesme noktasında öğrencilerin bilişsel yapılarında da belirgin olduğu belirtilebilir.

4.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Coğrafi Kavramlar Dışındaki Coğrafya Bağlamında Ele Alınan Kavramlar ve Bu Kavramların Coğrafya Kavramlarıyla İlişkisi

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen kavramlar dışında öğrencilerin yanıtlarından elde edilen “ağaç, baraj, çöl, dağ, deniz, doğa, dünya, fabrika, harita, insan, kuraklık, okyanus, orman, sınır, şehir, toprak, ülke” kavramlarının coğrafya ve sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen kavramlar ile ilişkisine yer verilmiştir.

4.5.1. “Ağaç” Kavramı

Sosyal Bilgiler programında belirlenen coğrafi kavramlar dışında araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda ağaç kavramının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin ağaç kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlardan “doğal kaynak, şehirleşme, iklim, kıta, bölge, beşeri ortam, coğrafi konum, yer, çevre, bitki örtüsü, küresel sorun” kavramları ile ilişki kurdukları görülmektedir.

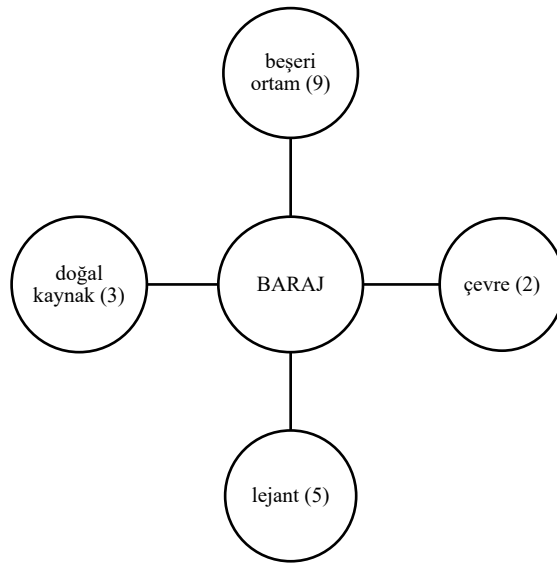

Şekil 51. Ağaç Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 51 incelendiğinde öğrencilerin ağaç kavramı ile “doğal kaynak, şehirleşme, iklim, kıta, bölge, beşeri ortam, coğrafi konum, yer, çevre, bitki örtüsü ve küresel sorun” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda ağaç kavramının doğal bir varlık olmasının öğrenciler tarafından ağaç ile doğal kaynak arasında zihinlerinde ilişki kurmalarına yol açtığı ifade edilebilir. Karadeniz İkliminin bitki örtüsünün orman olması nedeniyle öğrencilerin ağaç kavramı ile hem iklim hem de bitki örtüsü kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Verilen cevaplardan araştırmaya katılan öğrencilerin zihinlerinde çevre kavramının ağaç kavramı ile ilişkilendirdiği görülmektedir. Öte yandan öğrencilerin küresel sorun kavramını da ağaç kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin küresel sorun kavramını ağaç kavramı ile ilişkilendirmelerinde ormanların yaşam için oldukça önemli bir ihtiyaç olmasının ve Türkiye ile dünyada ormanların yok olmasının etkili olduğu belirtilebilir.

4.5.2. “Baraj” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrenciler *baraj* kavramı ile coğrafya kavramını ilişkilendirmektedirler. Bu bağlamda öğrenciler baraj kavramları ile “beşeri ortam, çevre, doğal kaynak ve lejant” kavramları arasında ilişki kurmaktadır.

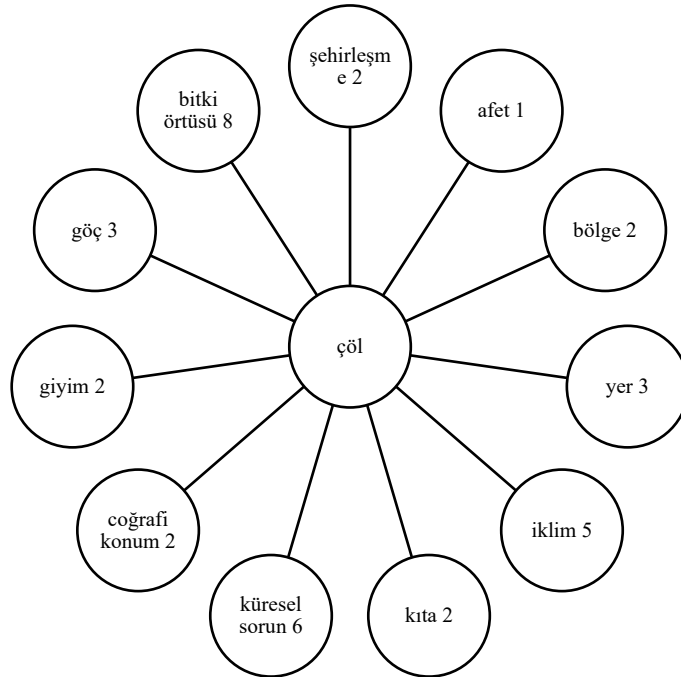

Şekil 52. Baraj Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 52 incelendiğinde öğrencilerin baraj kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlardan en fazla beşeri ortam kavramı arasında ilişki kurduğu görülmektedir. Öğrencilerin baraj ile beşeri ortam arasında kurdukları ilişkinin nedeni olarak barajın bir akarsuyun önüne yapay bir set oluşturularak arkasında göl oluşturulmak amacıyla yapılan yapı tanımı olarak belirtilebilir. Diğer yandan baraj yapılabilmesi için doğal bir kaynak olan akarsu bulunmasının zorunluluğu düşünüldüğünde öğrencilerin bu bağlamda doğal kaynak kavramı ile baraj kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Harita üzerinde yer alan işaretlerin anlamının ifade edildiği lejant kavramı ile baraj kavramı arasında kurulan ilişki, yer Şekillerini ve yükseltiyi gösteren haritalarda barajlara da yer verilmesi ve baraj simgesinin haritanın lejant kısmında yer almasından kaynaklı olduğu ifade edilebilir.

4.5.3. “Çöl” Kavramı

Öğrencilerin çöl kavramını coğrafya ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler çöl kavramını “giyim, göç, şehirleşme, afet, bölge, coğrafi konum, bitki örtüsü, yer, iklim, kıta, küresel sorun” kavramları ile ilişkilendirmişlerdir.

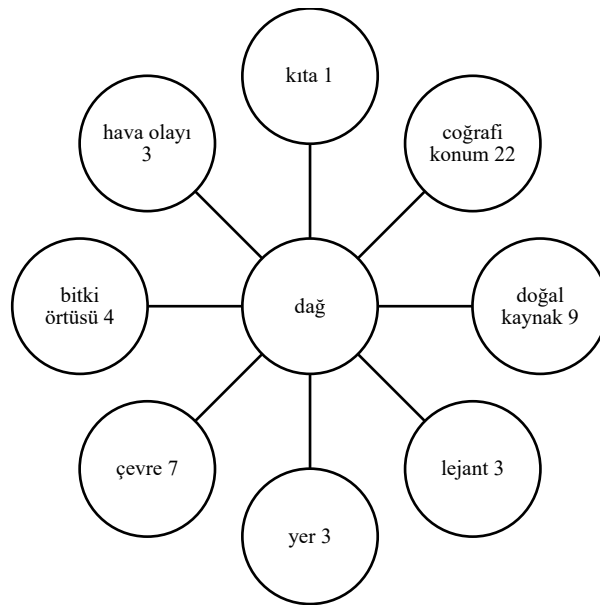

Şekil 53. Çöl Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 53 incelendiğinde çöl kavramı ile öğrencilerin iklim ve bitki örtüsü kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Çöl iklimi, sıcaklığın yıl boyunca oldukça yüksek olduğu, nem oranının düşük ve yağışların yok denecek kadar az olduğu dünyada görülen iklim tiplerinden biridir. Yağışların oldukça az olması ve sıcaklığın yüksek olması nedeniyle çöller kumlar ile kaplı olup bitki örtüsü yok denecek kadar azdır. Öğrencilerin bu bağlamda iklim ve bitki örtüsü kavramları ile çöl kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Diğer yandan iklime bağlı olarak aşırı sıcakların yaşandığı çöllerde insanlar sıcaktan korunmak amacıyla uzun kıyafetler giymektedirler. Bu bağlamda öğrencilerin çöl kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlardan giyim kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Çöllerde yaşayan insan sayısının az olması ve insanların göçebe yaşam sürmeleri sebebiyle çadırlarda yaşamları şehirleşme kavramı ile çöl kavramı arasında kurulan ilişkinin nedeni olarak yorumlanabilir.

4.5.4. “Dağ” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafya kavramı ile dağ kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Öğrenciler dağ kavramı ile “*coğrafi konum, çevre, bitki örtüsü, doğal kaynak, lejant, hava olayı, yer, kıta*” kavramlarını ilişkilendirmektedirler.

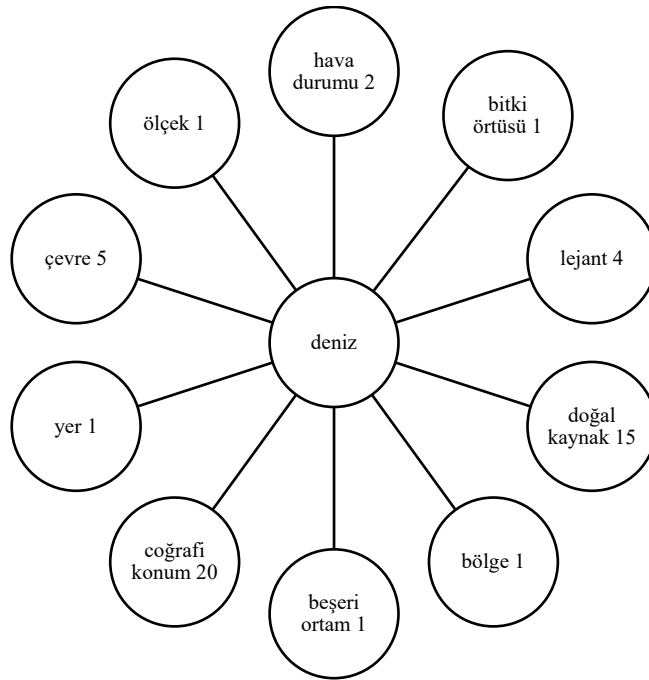

Şekil 54. Dağ Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 54 incelendiğinde öğrencilerin coğrafi konum, kıta ve yer kavramları ile dağ kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Diğer yandan fiziki haritaların yer şekillerini ve yükseltiyi gösteren haritalar olması ve fiziki haritalarda gösterilen yer şekillerinden biri olan dağın haritanın lejant kısmında açıklamasının verilmesi nedeniyle dağ ve lejant kavramları arasında ilişki kurulduğu düşünülmektedir. Dağların yeryüzündeki yüksek yapılar olduğu düşünüldüğünde yükseltinin arttıkça olumsuz hava olaylarının da artacağı bilgisi öğrencilerin dağ kavramı ile hava olayı kavramı arasında ilişki kurmalarını sağladığı belirtilebilir. Dağların maden, su gibi birçok doğal kaynağa sahip olması öğrencilerin dağ ile doğal kaynak kavramları arasında ilişki kurulmasının sebebi olarak ifade edilebilir.

4.5.5. “Deniz” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrenciler deniz kavramını coğrafya ile ilişkilendirmişlerdir. “*Hava durumu, bölge, beşeri ortam, coğrafi konum, çevre, bitki örtüsü, doğal kaynak, lejant, ölçek, yer*” kavramları deniz kavramı ile ilişkilendirilmektedir.

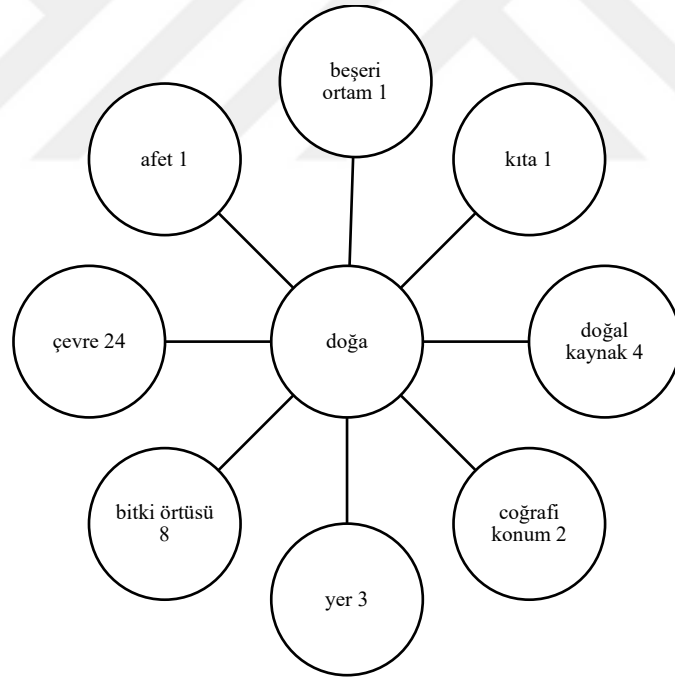

Şekil 55. Deniz Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 55 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafi konum, bölge, yer kavramlarını deniz kavramı ilişkilendirmelerinin denizlerin dünya üzerinde bulundukları konum bağlamında olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan denizlerin içerdiği canlı yaşamı, sunduğu ulaşım imkanı gibi faktörler nedeniyle insanların yararlandığı önemli doğal kaynaklardan biri olması öğrenciler tarafından deniz ve doğal kaynak kavramları arasında ilişki kurulmasını sağladığı belirtilebilir. Öte yandan lejant bölümünde denizler hakkında bilgi verilmesi de deniz ve lejant kavramı arasında ilişki kurulmasının nedeni olarak belirtilebilir.

4.5.6. “Doğa” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafya ile doğa kavramını ilişkilendirdikleri belirtilebilir. Bu bağlamda ilişkilendirmenin “afet, beşeri ortam, coğrafi konum, çevre, bitki örtüsü, doğal kaynak, yer, kıta” kavramları ile yapıldığı görülmektedir.

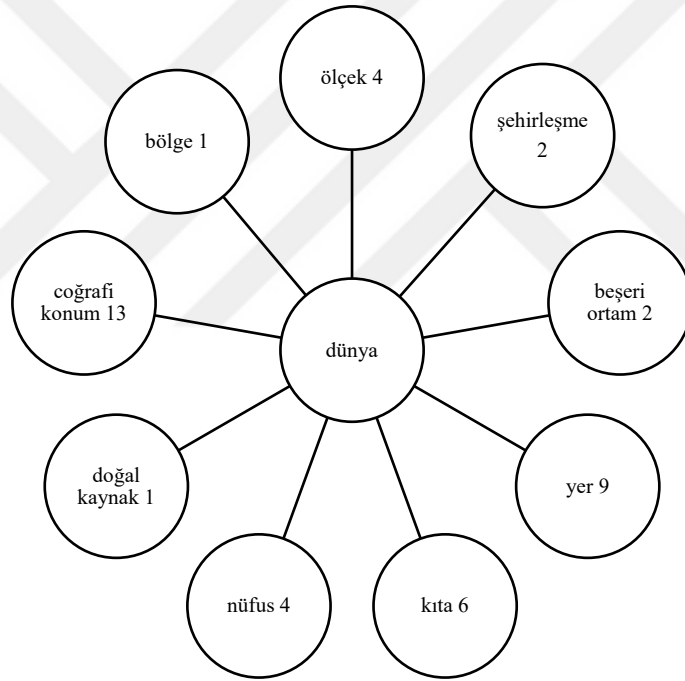
Şekil 56. Doğa Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Beşeri faktörlerin oluşunda etkili olmadığı, insan etkinliğinin dışında kendini sürekli olarak yenileyen ve değiştiren, canlı ve cansız nesnelerden oluşan varlığın tümü şeklinde tanımlanan doğa kavramı ile tanımı insanların ve diğer tüm canlıların ortak yaşadığı alanlar çevre kavramının benzer anlamlar taşıması nedeniyle öğrenciler tarafından iki kavram

arasında ilişki kurulduğu belirtilebilir. Doğa kavramının tanımı itibariyle insan zihninde bitkileri çağrıştırmaları öğrenciler tarafından bitki örtüsü kavramı ve doğa kavramı arasında ilişki kurulmasını sağladığı ifade edilebilir. Afetlerin oluşumu sonrasında meydana getirdikleri hasar ile doğaya verebilecekleri zarar dikkate alındığında öğrencilerin doğa kavramı ile afet kavramı arasında kurdukları ilişkinin nedeni olarak belirtilebilir.

4.5.7. “Dünya” Kavramı

Öğrenciler dünya kavramı ile coğrafya arasında ilişki kurmaktadır. Bu bağlamda öğrenciler dünya kavramı ile “şehirleşme, bölge, beşeri ortam, coğrafi konum, doğal kaynak, nüfus, ölçek, yer, kıta” kavramları arasında ilişki kurmuşlardır.

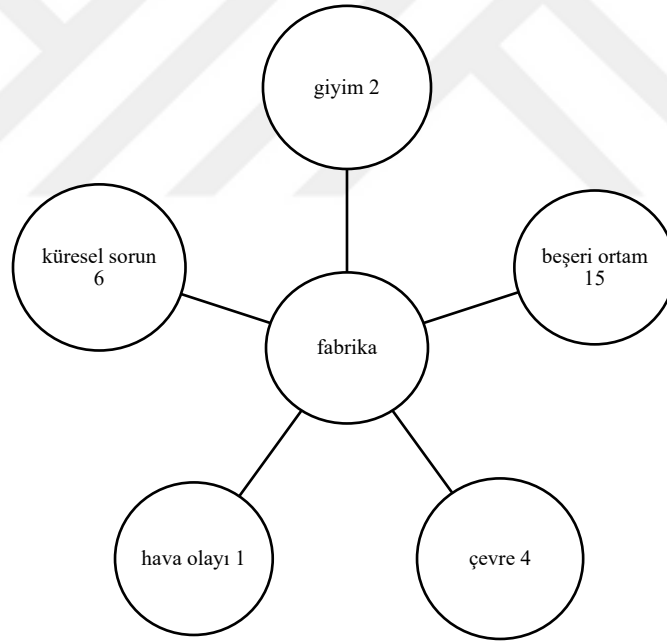
Şekil 57. Dünya Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Yeryüzünü fiziksel, ekonomik, biyolojik ve siyasal yönlerden inceleyen bilim olarak tanımı yapılan coğrafya konusu itibariyle dünya ile ilgilenmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar dışında dünya kavramı ile coğrafya kavramı arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Öte yandan öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan Şekil 51’de belirtilen kavramlar ile dünya arasında kurdukları ilişkinin de dünya ve coğrafya arasındaki ilişkiden kaynaklandığı ifade edilebilir. Örnek vermek gerekirse; kıta kavramı dünya üzerinde

bulunan büyük kara parçalarına verilen addır. Bu bağlamda öğrenciler dünya kavramı ve kıta arasında ilişki kurmaktadır. Yine Öğrencilerin coğrafya biliminin inceleme alanı içerisinde yer alan nüfus ve dünya arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramların dünya ile ilişkili olması ve dünyanın coğrafya biliminin inceleme alanı olması öğrencilerin dünya ve coğrafya arasında kurdukları ilişkinin nedeni olarak belirtilebilir.

4.5.8. “Fabrika” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrenciler fabrika kavramı ile coğrafya arasında ilişki kurmaktadır. Öğrenciler fabrika kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan “*giyim, beşeri ortam çevre, hava olayı, küresel sorun*” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

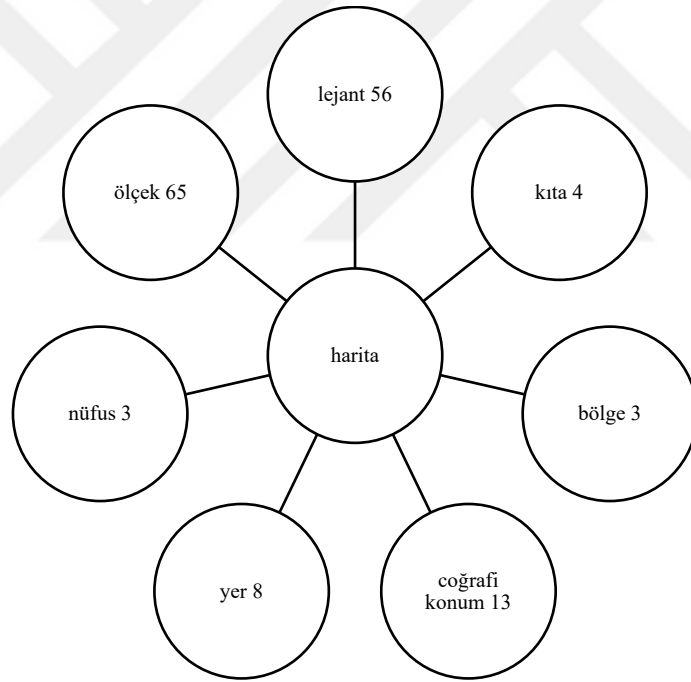
Şekil 58. Fabrika Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 58 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin fabrika kavramı ile en fazla beşeri ortam kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Fabrikaların ham veya yarı işlenmiş ürünleri belirli aşamalardan geçerek insanların ihtiyaçları için kullanabilecek duruma getiren yapılar olduğu ve insanlar tarafından kurulduğu düşünüldüğünde beşeri ortam ve fabrika arasında kurulan ilişki açıklanabilir. Diğer yandan öğrencilerin fabrika

kavramı ile küresel sorun, hava olayı ve çevre kavramları arasında kurdukları ilişkinin fabrikaların çalışma aşamasında bacalarından çıkan gazlar neticesinde atmosfere, atıkları neticesinde ise akarsu, göl ve deniz gibi doğal kaynaklara verdikleri zarar bağlamında olduğu ifade edilebilir.

4.5.9. “Harita” Kavramı

Öğrencilerin harita kavramı ile coğrafya arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler harita kavramı ile “*bölge, coğrafi konum, lejant, nüfus, ölçek, yer, kıta*” kavramları arasında ilişki kurmuşlardır.

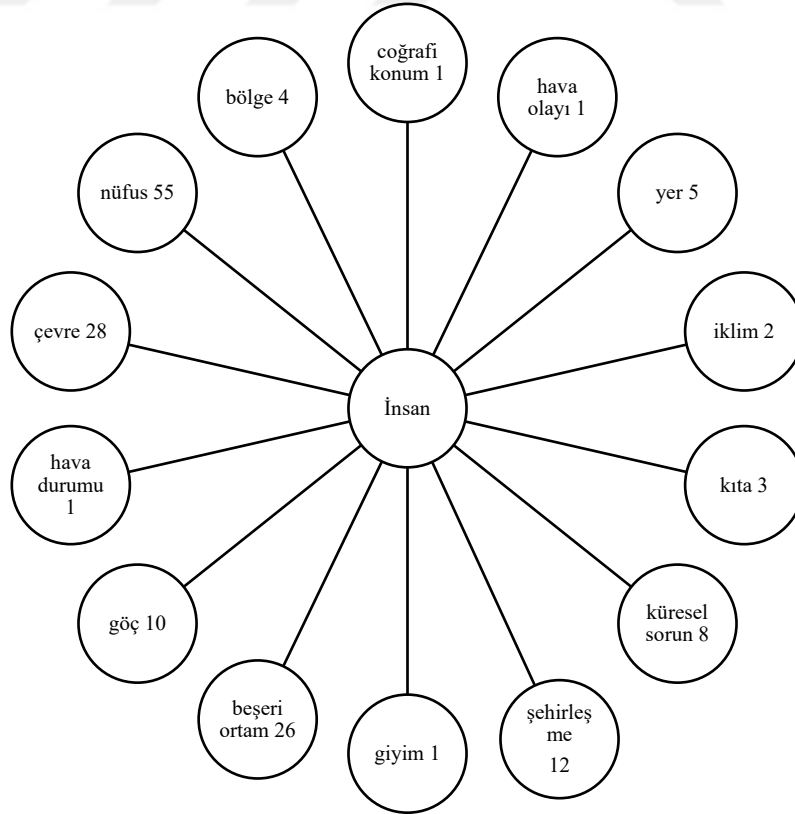
Şekil 59. Harita Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 59 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar dışında harita kavramı ile en fazla ölçek kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Tanımı yeryüzünün tamamının veya herhangi bir bölümünün kuşbakışı görünümünün belirli bir ölçek dahilinde küçültme işlemine tabi tutularak bir düzlem üzerine aktarılması sonucu elde edilen çizim olan haritanın en önemli

şartlarından biri ölçektir. Bir çizimin harita olabilmesi için bir ölçek dahilinde küçültme işleminin yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğrencilerin ölçek ve harita arasında ilişki kurdukları ifade edilebilir. Haritalar ülkelerin veya illerin sınırlarını göstermek, yer şekillerini veya yükseltiyi göstermek, nüfusun dağılışını göstermek, ekonomik faaliyetleri göstermek gibi belirli amaçları gerçekleştirmek için çizilmektedir. Haritalar içerdiği bilgileri semboller kullanarak göstermektedir. Harita adı, haritanın küçültme oranı, haritadaki kullanılan sembollerin ne anlama geldiği gibi bilgilerin yer aldığı bölüme lejant denilmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin bu bağlamda lejant ile harita arasında ilişki kurdukları ifade edilebilir. Yine kıta, coğrafi konum, bölge, yer gibi kavramlar ile harita arasında kurulan ilişkinin de haritanın çizilme amacı kapsamında kurulduğu belirtilebilir.

4.5.10. “İnsan” Kavramı

Öğrencilerin coğrafya ile insan kavramını ilişkilendirdikleri; bu bağlamda ilişkilendirmenin “coğrafi konum, hava olayı, yer, iklim, kıta, küresel sorun, şehirleşme, giyim, beşeri ortam, göç, hava durumu, çevre, nüfus, bölge” kavramları ile yapıldığı belirtilebilir.

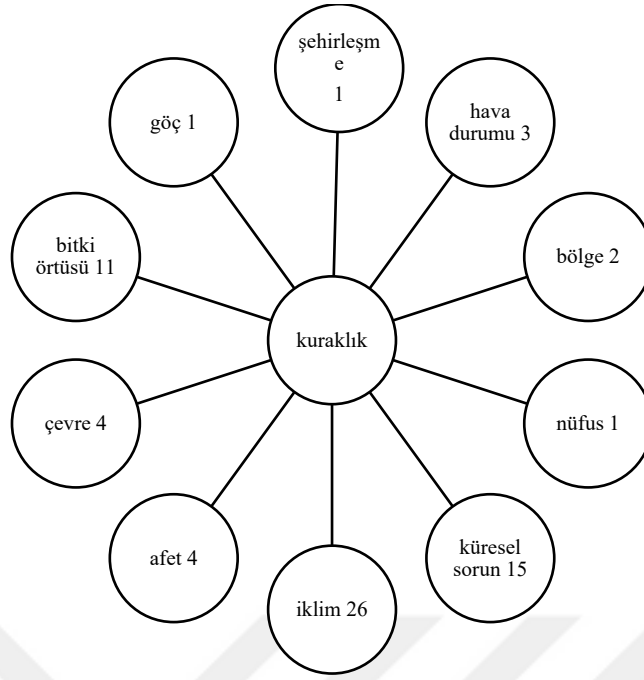

Şekil 60. İnsan Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 60 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin insan kavramını geniş bir çerçevede ele alarak coğrafya kavramı ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin insan kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan birçok kavram arasında ilişki kurduğu belirtilebilir. Şekil... incelendiğinde en fazla ilişkinin nüfus kavramı ile insan kavramı arasında olduğu görülmektedir. Diğer yandan öğrenciler insanların yaşamak ve ihtiyaçlarını karşılamak için kurdukları bina, okul, hastane, fabrika gibi yapıların bir araya gelerek oluşturdukları şehirlerden yola çıkarak insan kavramı ile şehirleşme, çevre ve beşeri ortam arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Öte yandan öğrencilerin dünya üzerinde meydana gelen ve sonuçları ile dünyayı olumsuz etkileyen ve oluşumunda insanın etkisinin oldukça büyük olduğu küresel sorun kavramı ile insan kavramı arasında ilişki kurduğu görülmektedir. Hava durumu, hava olayı, iklim ve giyim gibi kavramlarla kurulan ilişkinin insanların günlük yaşamlarını etkileyen hava olayları kapsamında, bölge, yer ve kıta gibi kavramlar ile insan kavramı arasında kurulan ilişkinin ise insanın dünya üzerinde yaşadığı bölge kapsamında kurulduğu ifade edilebilir. Öte yandan öğrenciler insanların herhangi bir nedenle bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine geçici veya kalıcı olarak gitmeleri şeklinde tanımlanan göç ile insan kavramı arasında da ilişki kurdukları görülmektedir. Son yıllarda Türkiye'nin çevresindeki ülkelerde yaşanan gelişmeler neticesinde ülkemize yapılan göçlerin bu ilişkilendirmenin yapılmasında etken olduğu düşünülmektedir.

4.5.11. “Kuraklık” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrenciler kuraklık kavramı ile coğrafya arasında ilişki kurmaktadır. Öğrencilerin kuraklık kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan “göç, şehirleşme, hava durumu, afet, bölge, çevre, bitki örtüsü, nüfus, iklim ve küresel sorun” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

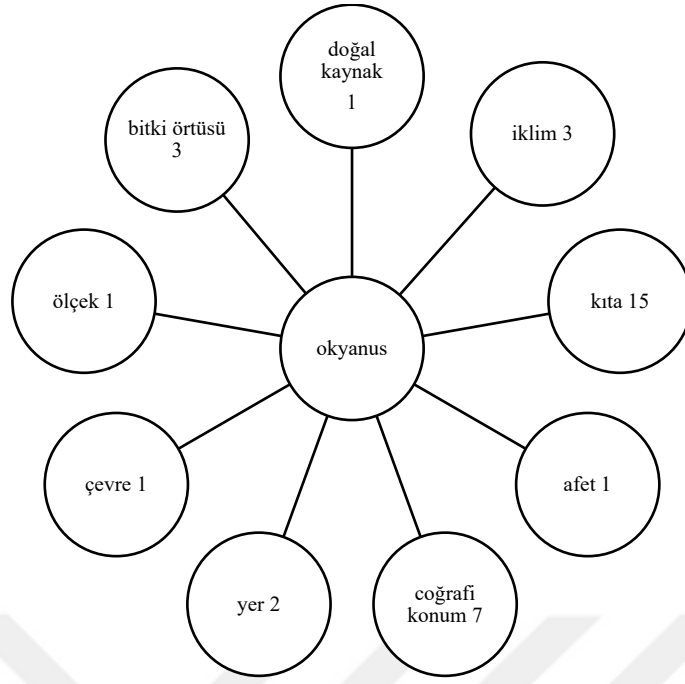

Şekil 61. Kuraklık Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 61 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramları dışında kuraklık kavramını coğrafya ile ilişkilendirirken kuraklık kavramının neden ve sonuçları bağlamında ilişkilendirme yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler kuraklık kavramı ile şehirleşme, hava durumu, iklim, kavramlarını kuraklığın oluşumuna neden olarak belirtirken, göç, afet, küresel sorun kavramlarını da kuraklığın sonucu olarak belirtmektedirler.

4.5.12. “Okyanus” Kavramı

Öğrencilerin okyanus kavramını coğrafya ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler okyanus kavramını “afet, coğrafi konum, çevre, bitki örtüsü, doğal kaynak, ölçek, yer, iklim, kıta” kavramları ile ilişkilendirmişlerdir.

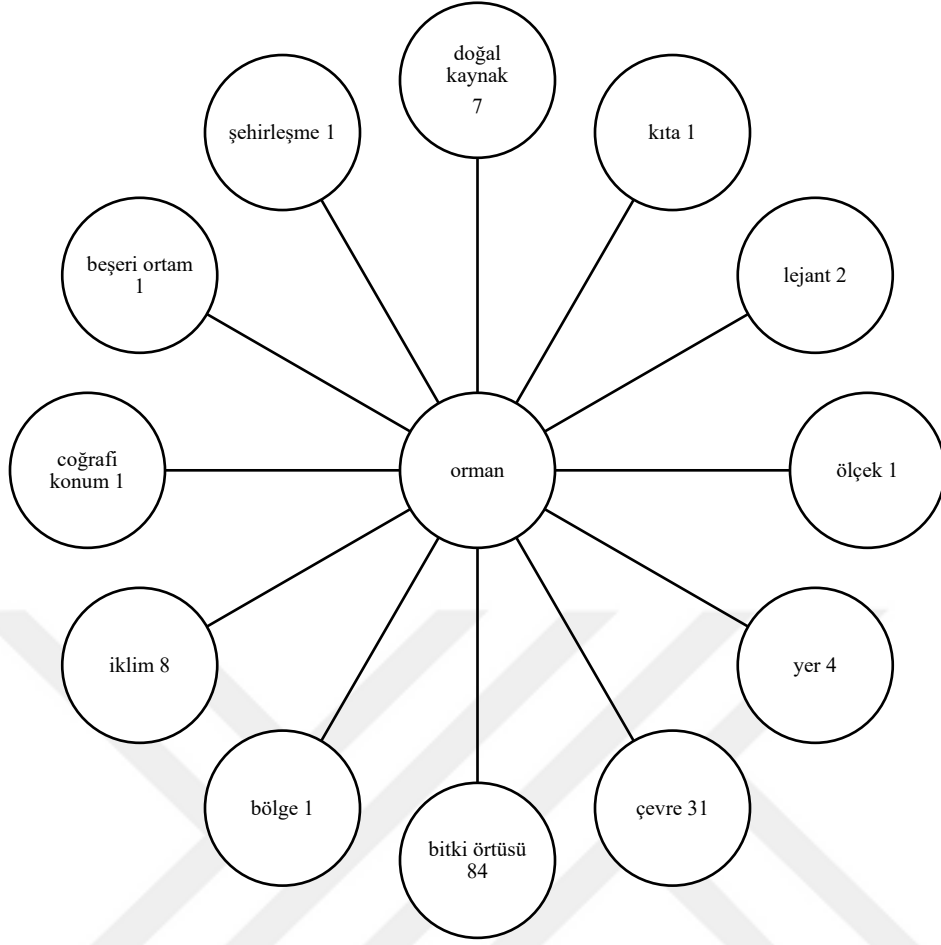

Şekil 62.Okyanus Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 62 incelendiğinde öğrencilerin okyanus kavramı ile en fazla kıta kavramını ilişkilendikleri görülmektedir. Kıtalar arasında yer alan büyük su kütleleri tanımını okyanus kavramı ile öğrencilerin kıta kavramı arasında ilişki kurmalarının nedeni olarak belirtilebilir. Diğer yandan okyanusların bulundukları bölgede iklimi önemli ölçüde etkilemesi iklim ve okyanus kavramları arasında kurulan ilişkide etken olarak belirtilebilir. Öte yandan okyanuslarda oluşan tayfun, kasırga, tsunami gibi olaylar afet ve okyanus kavramları arasında kurulan ilişkiyi açıklamaktadır.

4.5.13. “Orman” Kavramı

Öğrencilerin coğrafya ile orman kavramını ilişkilendirdikleri; bu bağlamda ilişkilendirmenin “şehirleşme, bölge, beşeri ortam, coğrafi konum, çevre, bitki örtüsü, doğal kaynak, lejant, ölçek, yer, iklim ve kıta” kavramları ile yapıldığı belirtilebilir.

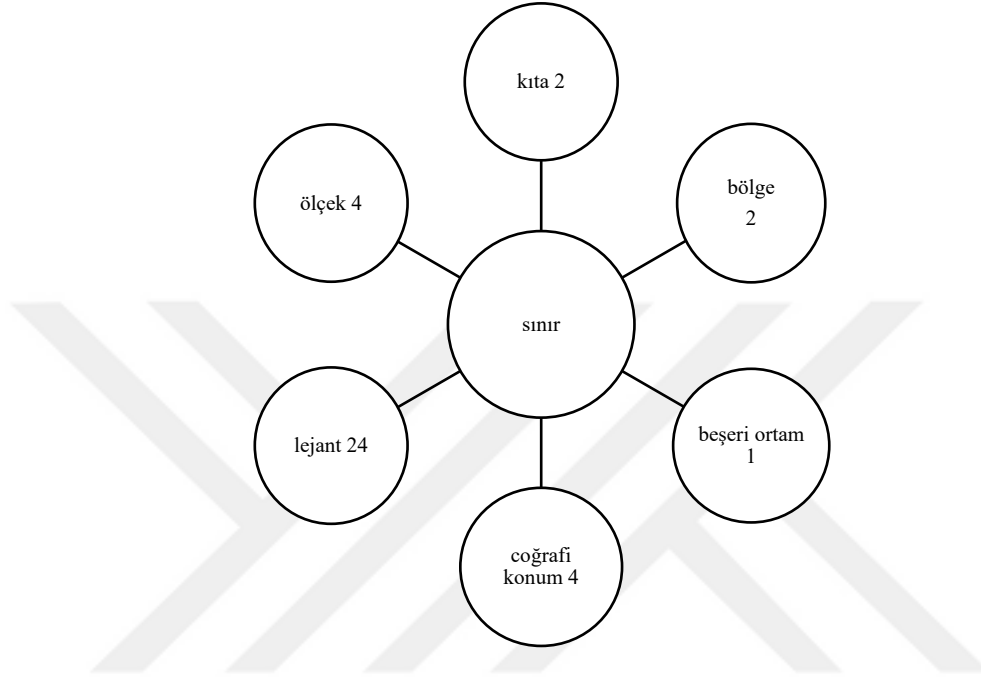

Şekil 63.Orman Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 63 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin orman kavramı ile en fazla bitki örtüsü kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Araştırmanın Sakarya ilinde yapılması, Sakarya ilinde Karadeniz İkliminin görülmesi ve Karadeniz İkliminin doğal bitki örtüsünün orman olmasının ilişkilendirmenin yapılmasında önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan ormanların mobilya, kağıt gibi birçok üretim alanı için kaynak olması, hayvanlar için doğal yaşam alanı olması gibi nedenlerle öğrencilerin orman ile doğal kaynak arasında ilişki kurmalarında etken olduğu belirtilebilir. Öte yandan şehirleşme ile orman arasında kurdukları ilişkinin şehirleşme sonucu orman arazisinin azalması bağlamında gerçekleştiği düşünülmektedir.

4.5.14. “Sınır” Kavramı

Öğrenciler tarafından sınır kavramı ile coğrafya arasında ilişki kurulmaktadır. Öğrenciler sınır kavramı ile “*bölge, beşeri ortam, coğrafi konum, lejant, ölçek, kıta*” kavramları arasında ilişki kurmuşlardır.

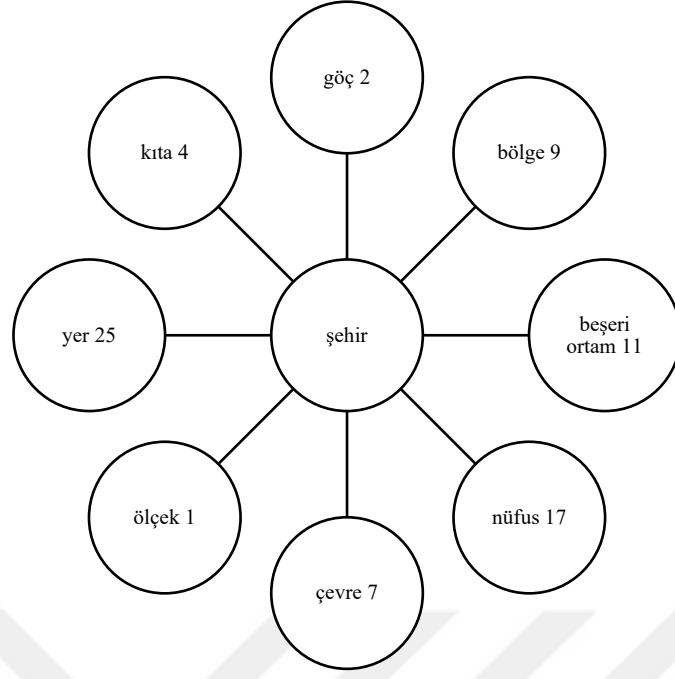

Şekil 64. Sınır Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 64 incelendiğinde öğrencilerin sınır kavramını harita bağlamında değerlendirerek coğrafya ile ilişkilendirdikleri belirtilebilir. Diğer yandan öğrencilerin lejant kavramı ile sınır kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Siyasi ve idari haritalarda ülkelerin veya bir ülke içerisindeki şehirlerin sınırlarının gösterildiği, gösterilen sınırlar hakkında bilgilendirmenin haritanın lejant kısmında belirtilmesi yapılan ilişkilendirmede etken olduğu belirtilebilir.

4.5.15. “Şehir” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrenciler şehir kavramını coğrafya ile ilişkilendirmişlerdir. “*Göç, bölge, beşeri ortam, çevre, nüfus, ölçek, yer, kıta*” kavramları şehir kavramı ile ilişkilendirilmektedir.

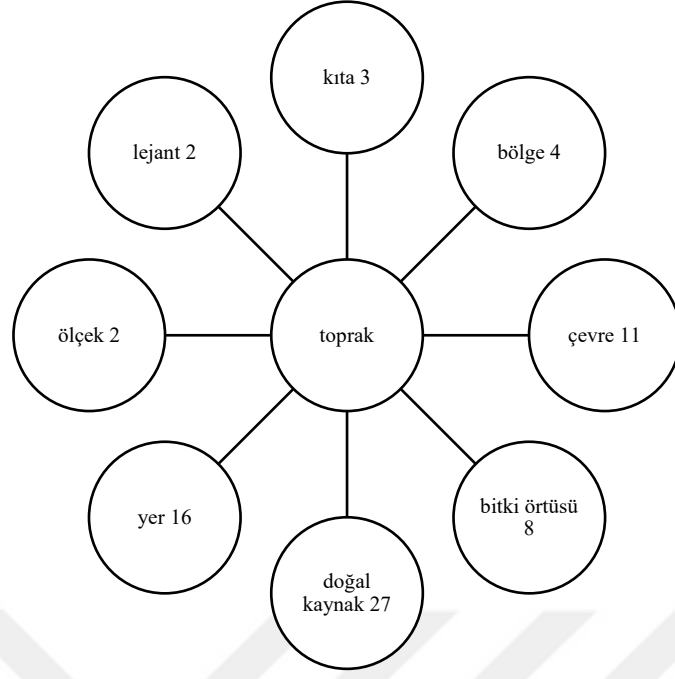

Şekil 65. Şehir Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin şehir kavramı ile en fazla nüfus kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Şehir kavramının insanın yaşamını devam ettirmesi için bina, hastane, okul vb. yapıların bir araya getirilerek imar edilen yaşam alanı olması öğrencilerin şehir kavramı ile nüfus kavramı arasında yaptıkları ilişkilendirmenin nedeni olarak ifade edilebilir. Diğer yandan öğrencilerin bölge, yer ve kıta kavramları ile şehir kavramı arasında kurdukları ilişki şehirlerin dünya üzerinde bulunduğu alanla ilgili olduğu düşünülmektedir. Öte yandan öğrencilerin göç kavramı ile şehir kavramı arasında ilişki kurdukları Şekil 59’da görülmektedir. Göç türleri incelendiğinde Türkiye’de yapılan göçlerin en fazla köyden şehre doğru yapılması ve araştırmanın yapıldığı Sakarya ilinin göç alan bir il olması nedeniyle öğrenciler tarafından göç ve şehir kavramları arasında ilişki kurulmasının nedeni olarak ifade edilebilir.

4.5.16. “Toprak” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda toprak kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlardan “*bölge, çevre, bitki örtüsü, doğal kaynak, lejant, ölçek, yer, kıta*” kavramları ile ilişki kurdukları belirtilebilir.

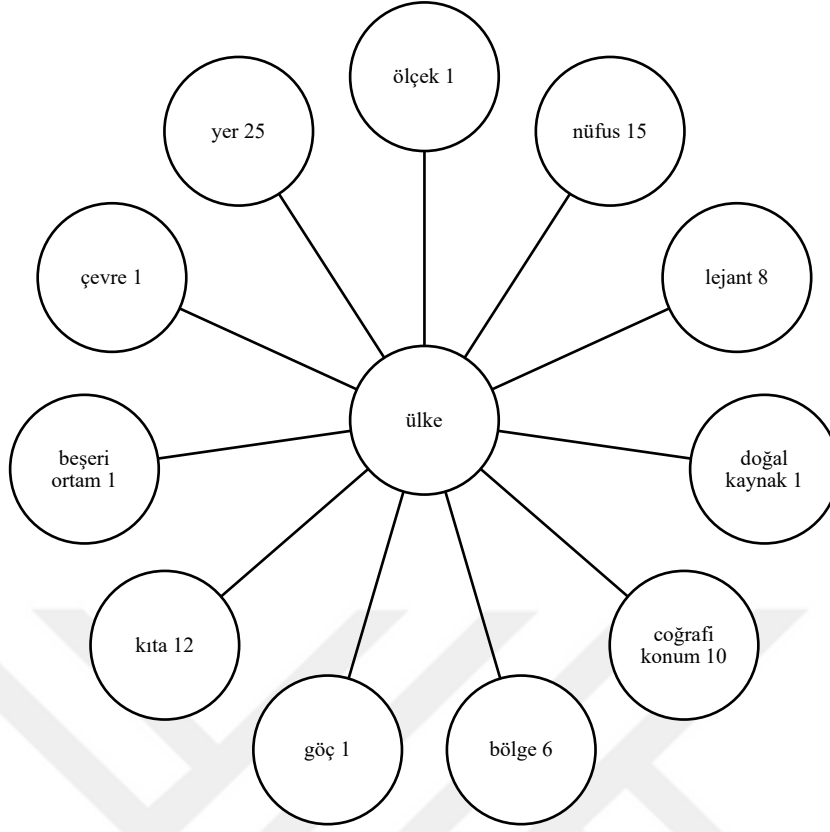

Şekil 66. Toprak Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Şekil 66 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin toprak kavramı ile en fazla doğal kaynak kavramı arasında ilişki kurduğu görülmektedir. Toprak kavramının tarım, hayvancılık gibi birçok ekonomik faaliyetin gerçekleştirilmesinde ana etken olması öğrencilerin toprak ve doğal kaynak arasında kurdukları ilişkide etken olarak ifade edilebilir. Diğer yandan öğrencilerin toprak ile bitki örtüsü arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Öte yandan dünya üzerinde bulunan büyük kara parçaları tanımı öğrencilerin toprak ile kıta arasında kurdukları ilişkiyi açıklamaktadır.

4.5.17. “Ülke” Kavramı

Araştırmaya katılan öğrenciler ülke kavramı ile coğrafya arasında ilişki kurmaktadır. Öğrenciler ülke kavramı ile sosyal bilgiler öğretim programında yer alan “göç, bölge, beşeri ortam, coğrafi konum, çevre, doğal kaynak, lejant, nüfus, ölçek, yer, kıta” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir.

Şekil 67. Ülke Kavramının İlişkilendirildiği Coğrafi Kavramlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafi kavramlar dışında ülke kavramı ile coğrafya kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Şekil 67 incelendiğinde öğrencilerin ülke kavramı ile coğrafi konum, bölge, kıta ve yer kavramlarını ülkelerin dünya üzerinde bulundukları alan ilişkisi bakımından değerlendirdikleri ifade edilebilir. Diğer yandan belirli bir zaman diliminde sınırları belirli bir alanda yaşayan insan sayısı tanımındaki sınırları belirli bir alan ifadesi öğrencilerin nüfus ile ülke arasında ilişki kurmalarına yol açtığı ifade edilebilir. Öğrencilerin göç kavramı ile ülke kavramı arasında kurdukları ilişkinin nedeni olarak insanların savaş nedeniyle bulundukları ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye göç etmesi ve yine yaşadıkları ülkede ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanan insanların gelişmiş ülkelere göç etmeleri nedenleriyle ifade edilebilir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda araştırmanın alt problemlerine dair elde edilen sonuçlar ortaya konularak tartışma yapılmış ve araştırma soruları bağlamında önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya disiplinine ait kavramlar hakkında zihin algılarını ortaya koymak amacıyla yapılan bu araştırmada bazı genel sonuçlara ulaşılmıştır. Genel sonuçlar dışında elde edilen diğer sonuçlar ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

Bu araştırmada genel olarak;

- Coğrafya ve coğrafi kavramlar ile ilgili toplam 15.383 kelime ilişkilendirmesi yapıldığı,
- Öğrencilerin coğrafya kavramı ile 1169 kelime ilişkilendirdikleri,
- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında belirlenen 19 coğrafi kavram ile toplam 14 bin 214 kelimenin ilişkilendirildiği, ilişkilendirmenin 1109 kelime ile en fazla küresel sorun, 394 kelime ile en az lejant kavramıyla yapıldığı,
- Araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafya kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklıklarının düşük olduğu,
- Kelime ilişkilendirme testi sonucu öğrencilerin coğrafya kavramına dair algılarının birbirinden farklı olduğu,
- Öğrencilerin coğrafya kavramını doğru kelimeler ile ilişkilendirdikleri,
- Coğrafya kavramı bağlamında yapılan ilişkilendirmeler incelendiğinde öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya disiplinine ait kazanımların tamamına yakını ile ilişkilendirme yaptıkları,

- Coğrafya kavramı ile ilişkilendirilen kelimelerden oluşturulan kategoriler incelendiğinde öğrencilerin coğrafyanın alt dallarına dair ilişkilendirme yaptıkları,
- Öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen coğrafi kavramlara dair kelime ilişkilendirme sıklıklarının düşük olduğu,
- Kelime ilişkilendirme testi sonucu öğrencilerin coğrafi kavramlara dair algılarının birbirinden farklı olduğu,
- Öğrencilerin coğrafi kavramları doğru kelimeler ile ilişkilendirdikleri fakat ilişkisi az olan veya hiç olmayan cevaplar [yanlış algı] da verdikleri,
- Coğrafi kavramlar ile ilişkilendirilen kelimeler incelendiğinde öğrencilerin en fazla ilişkilendirmeyi sosyal bilgiler öğretim programında yer alan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile ilgili yaptıkları,
- Öğrencilerin belirlenen coğrafi kavramlar dışında “*ağaç, baraj, çöl, dağ, deniz, doğa, dünya, fabrika, harita, insan, kuraklık, okyanus, orman, sınır, şehir, toprak, ülke*” kavramlarını kendilerinin de coğrafya ile ilişkilendirdikleri,

sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar çerçevesinde ortaokul öğrencilerinden coğrafi kavramlara ait kelime ilişkilendirme sonucu elde edilen bulguların yorumlanmasına ve tartışılmasına aşağıda yer verilmiştir.

5.1.1. Coğrafya kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması

Öğrencilerin coğrafya kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucunda araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilgili en yüksek ilişkilendirmeyi 7. kesme noktasında (91-105) [neredeyse yarısı] bitki örtüsü kavramı ile yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin coğrafya kavramı ile en fazla ilişkilendirdikleri kelimelerin 5, 4 ve 3. kesme noktalarında yer alan “yer Şekilleri, iklim, keşif, tarım, ekonomi, afet, harita, dağ, dünya, ticaret, hava olayları” kelimeleri olduğu görülmektedir. Verilen cevaplar incelendiğinde yapılan ilişkilendirme sıklığının 1. kesme noktasında (1-15) yoğunlaştığı ifade edilebilir. Bu durum öğrencilerin coğrafya konusunda sınırlı algıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafya kavramını “bitki örtüsü, yer Şekilleri, iklim, keşif, tarım, ekonomi, afet, harita, dağ, dünya, ticaret, hava olayları” gibi doğru kavramlar

ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin coğrafya kavramına dair algılarının doğru olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Aydın (2010), çalışmasında öğrencilerin coğrafyayı “Dünya, yeryüzü, doğa, bilim, hayat” gibi doğru kavramlar ile ilişkilendirdikleri, Gökçe (2016) de araştırmasında öğrencilerin coğrafya kavramı ile “hayat, yaşam” kavramları gibi doğru ilişkilendirmeler yaptıkları sonucuna ulaşmıştır. Avcı (2015), Çepni (2013), Sağlam (2019) ve Akdağ (2010) ise çalışmalarında öğrencilerin coğrafya kavramını anlamada zorluk yaşadıkları ve coğrafya kavramı ile yapılan ilişkilendirmelerinde kavram yanılgılarının fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Diğer yandan öğrencilerin coğrafya kavramını 1169 kelime ile ilişkilendirmeleri coğrafya kavramına dair algılarının çeşitli olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Gökçe (2016), Aydın (2010), Avcı (2015), Durmuş ve Baş (2016), Sağlam (2019) da yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin coğrafya kavramına dair ilişkilendirmelerinin birbirinden farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonucu ile literatürde yapılan ilgili araştırmalar ile benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin coğrafya kavramına dair yaptıkları en yüksek ilişkilendirmenin “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ile “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanları olduğu saptanmıştır. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı ile yapılan ilişkilendirmenin diğer öğrenme alanlarından daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” ile “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanları ile ilgili kazanımları kavrama düzeylerinin yüksek; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı ile ilgili kazanımları kavrama düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.2. Coğrafya kavramının ilişkilendirildiği kategorileri belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması

Bu bölümde öğrencilerin kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla coğrafya kavramı ile ilişkilendirdikleri kelimelerden anlamca yakın olanlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplardan “kavram, bilim dalı, siyasi coğrafya, ekonomik coğrafya, beşeri coğrafya ve fiziki coğrafya” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencilerin coğrafya kavramı ile ilişkilendirdikleri kelimeler incelendiğinde coğrafya disiplinin alt dallarına dair ilişkilendirme yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda oluşturulan “siyasi coğrafya, ekonomik coğrafya, beşeri coğrafya ve fiziki coğrafya” kategorileri ve bu kategoriler altındaki kavramlar öğrencilerin coğrafya kavramına dair algılarının doğru olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır. Yapılan

ilişkilendirme düzeyi incelendiğinde öğrencilerin coğrafya kavramı ile en fazla fiziki coğrafya ve ekonomik coğrafya kategorileri arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Öğrencilerin Fiziki Coğrafya kategorisi altında en fazla “iklim, yer Şekilleri ve bitki örtüsü” kavramı ile coğrafya arasında ilişki kurdukları tespit edilmiştir. “İklim, yer Şekilleri ve bitki örtüsü” kavramlarının somut, günlük yaşam ve yakın çevre ile ilgili kavramlar olması sebebiyle öğrencilerin coğrafya bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerinde somut kavramları, yakın çevresini ve günlük yaşamını öncelikli olarak dikkate aldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Gökçe (2016) çalışmasında öğrencilerin coğrafyayı yaşam ve hayat kavramları bağlamında değerlendirdikleri sonucuna ulaşmıştır. Ekonomik coğrafya kategorisi içerisinde ise öğrencilerin coğrafyayı en fazla ekonomik faaliyetler ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin coğrafya kavramı ile üretim arasındaki ilişkiye önem verdikleri sonucu ortaya çıkmaktadır.

Araştırma sonucu elde edilen veriler incelendiğinde öğrencilerin coğrafyayı bilim olarak ifade ettikleri ve diğer sosyal bilim dalları ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler tarafından bilim dalı kategorisinde 63 ilişkilendirme yapıldığı saptanmıştır. Aydın (2010), Gökçe (2016), Beldağ ve Geçit (2017) çalışmalarında öğrencilerin coğrafya ile bilim arasında ilişki kurduğu sonucuna ulaşmıştır.

5.1.3. Coğrafi kavramlara dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen coğrafi kavramlara ait kelime ilişkilendirme sıklıklarını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların yorumlanmasına ve tartışılmasına yer verilmiştir.

5.1.3.1. Afet kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin afet kavramı ile kelime ilişkilendirme düzeyleri incelendiğinde ilişkilendirmenin 8. Kesme noktası (106 ve üstü) düzeyinde gerçekleştiği görülmektedir. Öğrencilerin afet kavramı ile en fazla deprem (146), sel (122) ve çığ (114) arasında ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucu incelendiğinde afet kavramı ile en fazla ilişkilendirilen kavramın deprem olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tokcan ve Yiter (2017), Kayaardı (2021), Çepni (2013) ve Gençöglü (2019), Alım, Özdemir ve Yılar (2008) yaptıkları çalışmalarda afet kavramı ile en fazla deprem arasında ilişki kurulduğu sonucuna ulaşmışlardır. Akengin, Tunç Şahin, Kaya, Bengiç ve Sargın (2010) yaptıkları çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının deprem ile ilgili yeterliliklerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin afet kavramı ile ilişki kurdukları kelimelerin sıklığı ve kesme noktasının üst seviyede yer alması afet konusunda öğrencilerinin algılarının doğru ve yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır. Sağlam (2019) çalışmasında öğrencilerin afet konusunda öğrenme düzeylerinin yüksek olduğunu saptamıştır.

Diğer yandan araştırmaya katılan öğrencilerin “ölüm, felaket, tehlike” kavramları ile afet kavramını ilişkilendirerek afet kavramının olumsuz sonuçlarına vurgu yaptıkları belirtilebilir. Tokcan ve Yiter (2017), Kayaardı (2021), Çepni (2013) ve Gençöglü (2019) yaptıkları araştırma sonucunda afet kavramı ile ölüm vb. olumsuz durumlara vurgu yapan kavramların ilişkilendirildiği sonucuna ulaşmıştır.

Öğrencilerin afet kavramı ile ilişkilendirmeleri sonucu “SB.4.3.6. Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.”, “SB.5.3.4. Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.”, “SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.” kazanımlarının kavrandığı sonucuna ulaşılabilir. Alım, Özdemir ve Yılar (2008) yaptıkları çalışmalarında afet konusunun öğrenciler tarafından kavrandığı sonucuna ulaşmışlardır.

Diğer yandan öğrencilerin afet kavramı bağlamındaki ilişkilendirmelerinde sıklığı 1. Kesme noktasında yer alan kavram yanlışlarına sahip oldukları görülmüştür. Alım, Özdemir ve Yılar (2008) yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin afet kavramı ile ilgili kavram yanlışlarının düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

5.1.3.2. Beşeri Ortam kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin beşeri ortam kavramı hakkında yaptıkları kelime ilişkilendirme sonucu incelendiğinde en yüksek ilişkilendirmenin 4. Kesme noktasında (46-60) gerçekleştiği görülmektedir. Öğrencilerin beşeri ortam ile en fazla ev, bina ve okul kavramlarını ilişkilendirildiği görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerin verdiği cevaplar incelendiğinde sıklığın 1. Kesme noktasında (1-15) olduğu görülmektedir. Bu durum

araştırmaya katılan öğrencilerin beşeri ortam kavramı hakkında algı düzeylerinin düşük olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan kazanımlardan “SB.4.3.3. Yaşadığı çevredeki doğal ve beşerî unsurları ayırt eder.”, SB.6.3.3. Türkiye’nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir.” kazanımlarını kavrama düzeyinin düşük olduğunu belirtilebilir. Araştırmaya katılan öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile ilişkilendirdikleri “araba, hastane, avm, fabrika, cami, park” kavramlarının ihtiyaçların karşılanmasına vurgu yaptıkları ifade edilebilir. Bu bağlamda “arabanın-ulaşım, hastanenin-sağlık, AVM’nin-alışveriş, fabrikanın-üretim, caminin-ibadet, parkın-oyun” ihtiyaçlarını karşıladığı belirtilebilir. Bu durum öğrencilerin algılarında beşeri ortamın ihtiyaçların karşılandığı mekanlar olarak yer aldığı ve bu kavramın öğrenciler tarafından bilimsel anlamını dışında günlük hayat ile ilişkilendirildiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Öte yandan öğrencilerin beşeri ortam kavramı ile ilişkilendirmelerinde verdikleri “ağaç, deniz, doğa, doğal, iklim, orman, yeşillik” cevapları da yanlış algılarını ortaya koymakta ve beşeri ortam kavramı ile ilgili öğrencilerin kavram yanlışlıklarına sahip olduklarını göstermektedir.

5.1.3.3. Bitki Örtüsü kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Bitki örtüsü kavramı hakkında öğrencilerin yaptıkları kelime ilişkilendirme sonucu en üst düzey ilişkilendirmenin 6. Kesme noktasında (76-90) gerçekleştiği görülmektedir. Öğrencilerin bitki örtüsü kavramı ile en fazla “orman, maki, bozkır” kavramlarını ilişkilendirmeleri öğrencilerin bitki örtüsü kavramı ile doğru ilişkilendirmeler yaptıklarını göstermektedir. Bu bağlamda öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarından “SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.” ve “SB.6.3.2. Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.” kazanımlarını kavradıkları sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır.

Bitki örtüsü kavramı hakkında yapılan ilişkilendirmede sıklığın 1. Kesme noktasında (1-15) olduğu görülmektedir. Bu durum öğrencilerin bitki örtüsü kavramı hakkındaki algılarının çeşitlilik gösterdiği sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır. Diğer yandan öğrencilerin "bataklık, göl, kar, okyanus, Trabzon, deniz, mağara, nehir, telefon" cevapları kavram yanlışlıkları olarak ifade edilebilir.

5.1.3.4. Bölge kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin bölge kavramı ile yaptıkları kelime ilişkilendirme sonucu verdikleri cevaplar incelendiğinde en fazla ilişki kurulan kavramların 6. kesme noktasında (61-90) yer aldığı görülmektedir. Öğrencilerin bölge kavramı ile en fazla Marmara, Karadeniz, yer, İç Anadolu, Doğu Anadolu, Akdeniz, Ege kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu durum öğrencilerin bölge kavramı hakkındaki algılarının doğru olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer yandan öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde sıklığın 1. kesme noktasında (1-15) olduğu görülmektedir. Üst kesme noktalarındaki kavramların az olması sıklığın 1. kesme noktasında yoğunlaşması kavramın kazanılma durumunun düşük olduğunu göstermektedir. Alım, Özdemir ve Yılar (2008) ile Sağlam (2019) yaptıkları çalışmalarında bölge kavramı ile ilgili algılama düzeyinin düşük olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çepni (2013) araştırmasında öğrencilerin bölge kavramını birbirinden farklı alanlar ile ilgili kavramlar ile ilişkilendirme yaptıkları sonucuna ulaşmıştır.

5.1.3.5. Coğrafi Konum kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafi konum kavramı ile ilgili yaptıkları ilişkilendirmeler incelendiğinde en çok tekrarlanan cevabın 3. kesme noktasında (31-45) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin coğrafi konum kavramı ile en fazla ilişkilendirdikleri kavramların konum, dağ, deniz olduğu görülmektedir. Öğrencilerin verdikleri cevapların sıklığının 1. Kesme noktasında yer alması ve en üst kesme noktasının da düşük olması coğrafi konum kavramı hakkında öğrencilerin algılarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır. Akdağ (2010) ve Çepni (2013) çalışmalarında öğrencilerin coğrafya disiplinine ait soyut kavramlar ile ilgili algılarının düşük, kavram yanılgılarının fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri “tarz, doğal kaynak, asker, delta, cephe, kömür, savaş, sınıf” kavramları öğrencilerin yanlış algıları olarak bu sonucu destekler niteliktedir.

Bu durumdan hareketle öğrencilerin “SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur.” ve “SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların,

okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.” kazanımlarının tam olarak kavranamadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.3.6. Çevre kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin çevre kavramı ile yaptıkları ilişkilendirme sonucu en yüksek ilişkilendirmenin 5. kesme noktasında (61-75) gerçekleştiği görülmektedir. Öğrenciler bu kesme noktasında çevre ile ağaç arasında ilişki kurmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin bu bağlamda çevre kavramı ile doğa kavramı arasında ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer kesme noktalarında ise çevre kavramı ile insan, ev, bina gibi farklı alanlarda ilişkilendirmeler yapıldığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin çevre kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerin geniş bir alana yayıldığı sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır. Çepni (2013), Aydın (2011) çalışmalarında öğrencilerin çevre kavramı ile daha çok yaşam olmak üzere farklı alanlar ile ilgili kavramlarla ilişki kurdukları sonucuna ulaşmaktadırlar.

Diğer yandan öğrencilerin çevre kavramı ile kirlilik kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Bu durum öğrencilerin çevre kavramını yaşanan olumsuzluklar ile ilişkilendirdikleri sonucunu ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin çevre kavramı ile genel olarak doğa kavramı arasında ilişki kurmaları çevre kavramının öğrenciler tarafından kavrama düzeyinin düşük olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

5.1.3.7. Doğal Kaynak kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Doğal kaynak kavramı bağlamında öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirmeler incelendiğinde en fazla ilişkilendirme yapılan kavramın 7. kesme noktasında (91-105) yer alan su olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin bu ilişkilendirme ile canlıların yaşamlarını devam ettirmelerinden hayati bir ihtiyaç olan doğal bir kaynağa vurgu yaptıkları belirtilebilir.

Diğer kesme noktalarında öğrencilerin doğal kaynak kavramı ile enerji kaynakları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Bu durum öğrencilerin “SB.6.3.3. Türkiye’nin temel beşerî

coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir. Kavramını kazandıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin doğal kaynak kavramına dair yaptıkları kelime ilişkilendirme sayısının düşük olması öğrencilerin doğal kaynak kavramında düşük algı düzeyine sahip olduklarını göstermektedir. Çepni (2013) ve Avcı (2015) çalışmalarında öğrencilerin doğal kaynak kavramı ile ilgili algılarının doğru ve algı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

5.1.3.8. Giyim kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Giyim kavramı ile ilgili öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde en üst düzeyde ilişkilendirmenin 5. kesme noktasında (61-75) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin giyim kavramı ile en fazla ilişkilendirdikleri kavramların pantolon, ayakkabı ve mont kavramları olduğu görülmektedir. Veriler incelendiğinde giyim kavramı ile ilgili ilişkilendirmelerin değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Öğrencilerin giyim kavramı ile ilişki kurdukları kavramlar incelendiğinde günlük hayatta kullanılan kıyafetlere vurgu yaptıkları belirtilebilir. Bu durumdan öğrencilerin giyim kavramı ile günlük yaşam arasında ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerin giyim kavramı ile ilişki kurdukları LCW ve Defacto kavramları ile popüler kültüre vurgu yaptıkları belirtilebilir.

Öğrencilerin giyim kavramı ile ilgili “SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.”, “SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.”, “SB.6.7.4. Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.” kazanımları bağlamında cevaplar verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.3.9. Göç kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin göç kavramı ile en fazla ilişki kurdukları kavramın 6. kesme noktasında (76-90) yer alan beyin göçü kavramı olduğu görülmektedir. Öğrencilerin göç kavramı ile en fazla beyin göçü kavramını ilişkilendirmeleri yetmiş

insanların ülkemizden ayrılmasının ülkemize vereceği zarara dair algıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmaktadır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin göç kavramı ile ilgili en fazla ilişki kurdukları kavramlardan biri de Suriyeli kavramıdır. Son yıllarda Suriye’den ülkemize yapılan milyonlarca göç ve ülkemizde artan Suriyeli ve mülteci sayısının öğrencilerin dikkatini çektiği ve öğrencilerin bu soruna dikkat çektikleri sonucuna ulaşılabilir.

Öğrencilerin göç kavramı ile ilgili “mülteci, ölüm, insan, taşınma, yoksulluk, afet” ilişkilendirmeleri ile göçün neden ve sonuçlarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin neden ve sonuç ilişkilendirmelerinde göç kavramını olumsuzluklar bağlamında ele aldıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Çepni (2013) araştırmasında öğrencilerin göç kavramı ile ilgili olumsuz durumlara vurgu yaptığı sonucuna ulaşmıştır.

Öğrencilerin göç kavramı ile ilgili yaptıkları ilişkilendirme dikkate alındığında göç kavramına karşı algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çakmak (2006) ve Sağlam (2019) çalışmalarında öğrencilerin göç kavramı konusunda algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum “SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” kazanımının öğrenciler tarafından kavrandığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.3.10. Hava Durumu kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin hava durumu kavramı bağlamında yaptıkları kelime ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde cevaplarının çeşitlilik gösterdiği ve algı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde en fazla ilişkilendirmenin 8. kesme noktasında (106 ve üstü) yağmur (119) ve kar (113) kavramlarıyla yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde öğrencilerin hemen hemen bütün kesme noktalarında cevaplar verdikleri görülmektedir.

Diğer yandan öğrencilerin cevapları incelendiğinde hava durumu kavramı ile ilgili doğru ilişkilendirmeler yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çepni (2013) ve Alım, Özdemir ve Yılar (2008) yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin hava durumu kavramını iklim kavramı ile karıştırdıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bu bağlamda öğrencilerin “SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.” ve “SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.” kazanımlarını kavradığı sonucuna ulaşılabilir.

5.1.3.11. Hava Olayı kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin hava olayı kavramı bağlamında yaptıkları kelime ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde cevaplarının çeşitlilik gösterdiği ve algı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde en fazla ilişkilendirmenin 8. kesme noktasında (106 ve üstü) yağmur (139) ve kar (128) kavramlarıyla yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde öğrencilerin hemen hemen bütün kesme noktalarında cevaplar verdikleri görülmektedir. Bu bağlamda verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin hava durumu kavramına ait ilişkilendirmeleri ile hava olayı kavramına ait ilişkilendirmelerinin birbirine çok benzediği sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer yandan öğrencilerin cevapları incelendiğinde hava olayı kavramı ile ilgili doğru ilişkilendirmeler yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin “SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.” ve “SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.” kazanımlarını kavradığı sonucuna ulaşılabilir. Sağlam (2019) çalışmasında öğrencilerin hava olayı kavramıyla ilgili düşük öğrenme düzeyine sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

5.1.3.12. İklim kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

İklim kavramı hakkında yapılan kelime ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde öğrencilerin en fazla ilişkilendirmeyi Karasal İklim (67), Akdeniz İklimi (59) ve Karasal İklim (57) ile yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin iklim ile en fazla Türkiye’de görülen iklim türleri hakkında ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer yandan öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde “yaz, kış, ilkbahar, sonbahar” ilişkilendirmeleri ile mevsimlere vurgu yaptıkları görülmektedir. İklim ile ilişkilendirilen “kuraklık” kelimesi ile öğrencilerin iklimin etkilerine vurgu yaptıkları ifade edilebilir.

Öğrencilerin iklim kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirmeler incelendiğinde genel olarak doğru ilişkilendirmeler yaptıkları görülmektedir. Çepni (2013) ve Alım, Özdemir ve Yılar (2008) yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin hava durumu kavramını iklim kavramı

ile karıştırdıkları sonucuna ulaşmışlardır. Boz (2019) araştırmasında öğrencilerin iklim kavramı hakkında sınırlı algılarının olduğu ve iklim, hava durumu ve mevsim kavramlarının karıştırıldığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonucu ile diğer araştırmalardan bu noktada ayrılmaktadır. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğrencilerin “SB.5.3.2. Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.” , “SB.6.3.2. Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer Şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.” , “SB.6.3.4. Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.” kazanımları kavradıkları ifade edilebilir.

5.1.3.13. Kıta kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde kıta kavramıyla ilgili yüksek düzeyde ilişkilendirme yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin kıta kavramını en fazla 8. kesme noktasında (106 ve üstü) Asya (131) ve Avrupa (113) ile yaptıkları görülmektedir. Bu ilişkilendirmede Türkiye’nin Asya ve Avrupa kıtalarının kesiştiği noktada yer almasının (jeopolitik konumu)etkili olduğu sonucuna ulaşıldığı belirtilebilir.

Diğer yandan öğrencilerin kıta kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerin doğru ilişkilendirmeler olduğu ve kıta kavramı hakkında öğrencilerin algılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akdağ (2010) araştırmasında öğrencilerin kıta kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Boz (2019) ve Sağlam (2019) çalışmasında öğrencilerin kıta kavramı ile ilgili algı düzeylerinin oldukça yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin “SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.” kazanımını sonucuna ulaşılabilir.

5.1.3.14. Küresel Sorun kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Küresel sorun ile ilgili yapılan ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde öğrencilerin verdikleri cevapların çeşitlilik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin küresel sorun kavramı ile en fazla ilişki kurdukları kavramın 8. kesme noktasında (106 ve üstü) yer alan Covid-19 (173) kavramı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin tüm dünyayı etkisi altına alan pandemi ile küresel sorun kavramını oldukça yüksek bir ilişkilendirme gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Sert (2021) çalışmasında küresel sorun kavramı ile covid-19 arasında ilişki kurulduğu sonucuna ulaşmıştır. Yiğit (2019) araştırmasında bulaşıcı hastalık kavramı ile küresel sorun kavramı arasında ilişki olduğunu saptamıştır. Araştırma sonucu ile literatürdeki diğer araştırmalar ile benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin yaptıkları diğer ilişkilendirmelerin de Türkiye'yi ve dünyayı etkileyen önemli küresel sorunlar olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin küresel sorun kavramı ile ilgili algılarının yüksek olduğu sonucu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum da öğrencilerin “SB.7.7.4. Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.” kazanımını kavradıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

5.1.3.15. Lejant kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Lejant kavramı bağlamında öğrencilerin kelime ilişkilendirme cevapları incelendiğinde en yüksek ilişkilendirmenin 4. kesme noktasında (46-60) harita (56) kavramı ile yapıldığı görülmektedir. Bu ilişkilendirmenin doğru yapıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Diğer yandan öğrencilerin lejant kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirmenin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin lejant kavramı konusunda algılarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır. Avcı (2015), Akdağ (2010), Çakmak (2006) yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin soyut olan coğrafi kavramlar ile ilgili algı düzeylerinin düşük olduğu ve kavram yanılgılarının fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Araştırma sonucu ile literatürde yapılan araştırmalar ile benzerlik göstermektedir.

5.1.3.16. Nüfus kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin nüfus kavramı ile yaptıkları kelime ilişkilendirme sonucu en yüksek ilişkilendirmenin 4. kesme noktasında (46-60) gerçekleştiği görülmektedir. Öğrencilerin nüfus konusunda verdikleri cevaplar incelendiğinde cevapların değişiklik gösterdiği ve sıklığın 1. kesme noktasında (1-15) olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin nüfus kavramı ile en fazla insan kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Nüfusun sınırları belirli bir alanda belirli bir zaman diliminde yaşayan insan sayısı olması yapılan ilişkilendirmede etken olduğu ve yapılan ilişkilendirmenin doğru bir ilişkilendirme olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Diğer yandan öğrencilerin 2. kesme noktasında nüfus kavramı ile “kalabalık, İstanbul, Çin, Türkiye, Sakarya, şehir, toplum” kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin yaptıkları bu ilişkilendirmede Çin’in dünyanın en kalabalık ülkesi, İstanbul’un ise Türkiye’nin en kalabalık ili olmasının etken olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Nüfus kavramı hakkında öğrencilerin yapmış oldukları ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde öğrencilerin nüfus konusunda doğru algılara sahip oldukları belirtilebilir. Çepni (2013) yaptığı çalışmasında öğrencilerin nüfus kavramı hakkında doğru algılara sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Akengin vd. (2010) çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının nüfus konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin “SB.7.3.2. Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar.” Kazanımını kavradıkları sonucuna ulaşılabilir.

5.1.3.17. Ölçek kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Ölçek kavramı hakkında yapılan kelime ilişkilendirme testi sonuçları incelendiğinde öğrencilerin ölçek ile en fazla 5. kesme noktasında (61-75) harita (65) kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Öğrencilerin ölçek ile ilgili ilişkilendirmelerinin sınırlı ve değişkenlik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin “metre, ölçüm, santimetre, sayı” cevapları ölçek kavramı ile ölçüm arasında ilişki kurduklarını göstermektedir. Bu durum öğrencilerin ölçek

kavramını coğrafi anlamı dışında diğer bilim dallarındaki anlamları ve günlük hayattaki kullanılan anlamıyla da ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşmamızı sağlamaktadır. Avcı (2015), Akdağ (2010), Çakmak (2006) yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin soyut olan coğrafi kavramlar ile ilgili algı düzeylerinin düşük olduğu ve kavram yanılgılarının fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Çepni (2013), Boz (2019) ve Sağlam (2019) ise çalışmasında öğrencilerin ölçek kavramı hakkında düşük öğrenme düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonucu itibarıyla literatürdeki diğer araştırmalar ile benzerlik göstermektedir.

5.1.3.18. Şehirleşme kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin şehirleşme kavramı ile en fazla 5. kesme noktasında (61-75) ilişki kurdukları görülmektedir. Öğrencilerin şehirleşme kavramına verdikleri cevaplar sonucuna bu kavram ile bina, ev, gökdelen gibi yapımlar ile ilgili kavramları ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Diğer yandan araştırmaya katılan öğrencilerin “beton, kalabalık, hava kirliliği, nüfus artışı” gibi ilişkilendirmeleri sonucu şehirleşme kavramının beraberinde getirdiği olumsuzluklara vurgu yaptıkları belirtilebilirler.

Öğrencilerin şehirleşme kavramı ile ilgili ilişkilendirmelerinin sıklığının 1. kesme noktasında (1-15) olması, cevapların çeşitliliğine ve öğrenme düzeyinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır.

5.1.3.19. Yer kavramına dair kelime ilişkilendirme sıklığını belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin yer kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde ilişkilendirmenin en fazla 3. kesme noktasında (31-45) gerçekleştiği görülmektedir. Sıklığın ise 1. kesme noktasında (1-15) yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum öğrencilerin yer kavramı konusunda algılarının düşük olduğu sonucuna ulaşılmasını sağlamıştır.

Diğer yandan öğrencilerin yer kavramı ile en fazla araştırmanın yapıldığı Sakarya şehrini ilişkilendirdikleri görülmektedir. Öğrencilerin yer kavramını “ev, şehir, ülke, ağaç, kıta,

İstanbul, okul, toprak” gibi farklı alanlara ait kavramlar ile ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda yer kavramının tek bir açıdan açıklanamayacak farklı alanlar bağlamında ifade edilebilecek bir kavram olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan öğrencilerin 1. kesme noktasında belirttikleri "ağaç, taş, asfalt, sıra, bitki örtüsü, tahta, telefon" kavramı öğrencilerin yer kavramı ile ilgili yanlış algılara sahip olduklarını da göstermektedir.

5.1.4. Coğrafi kavramların ilişkilendirilme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması

Bu bölümde sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen coğrafi kavramların ilişkilendirilme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması yer verilmiştir.

5.1.4.1. Afet kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin afet kavramını “etki, doğal ve beşeri” kategorileri altında ifade ettiği görülmektedir. Öğrencilerin afet kavramının oluşum nedenlerini doğal ve beşeri olarak iki farklı nedenle ifade ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Doğal nedenler kategorisi altında afet kavramına neden olan doğal faktörlere vurgu yapılırken, beşeri nedenlerde afet kavramının ortaya çıkmasında insanın etkisine vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrencilerin etki teması altında afetlerin yol açtığı sonuçlara vurgu yaptıkları görülmektedir. Tokcan ve Yiter (2017), Kayaardı (2021), Çepni (2013) ve Gençoğlu (2019) çalışmalarında afet kavramı ile ölüm başta olmak üzere olumsuz durumlara vurgu yapıldığı sonucuna ulaşmaktadırlar.

5.1.4.2. Beşeri ortam kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Beşeri ortam konusunda öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin beşeri ortamı “ihtiyaç, araç-gereç, insan etkisi ve giyim” kategorileri altında ifade ettikleri

görülmektedir. İhtiyaç kategorisi altında öğrenciler günlük hayatta ihtiyaçlarını karşıladıkları alanlara vurgu yapmışlardır. Araç gereç kategorisi altında insanların iletişim, ulaşım gibi alanlarda kullandıkları araç gereçler belirtilmiştir. İnsan etkisi kategorisi altında verilen cevaplar ile öğrencilerin insanın beşeri ortama yaptığı olumsuz durumlara vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin beşeri ortam ile daha çok günlük hayatı ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.4.3. Bitki Örtüsü kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplardan “yer şekli, iklim, hava olayı, bölge/şehir/ülke” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencilerin bitki örtüsü kavramını iklim kategorisi altında Türkiye’de ve dünyada görülen iklimler ile ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan öğrenciler bitki örtüsü kavramını bölge/şehir/ülke araştırmanın yapıldığı Sakarya ili ile ilişkilendirmişlerdir. Hava olayı kategorisinde ise öğrencilerin bitki örtüsü ile yağmur, kar, yağış” kavramları arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Genel olarak öğrencilerin bitki örtüsü kavramı ile en fazla ilişkilendirmeyi iklim kategorisi altında Türkiye’de görülen iklimler ile yaptıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.4.4. Bölge kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Öğrencilerin bölge kavramına verdikleri cevapların “kıta, bitki örtüsü, iklim, ekonomi, yön ve coğrafi bölge” kategorileri altında birleştiği görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin bölge kavramıyla en fazla Coğrafi Bölge kategorisinde ilişki kurdukları belirtilebilir. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrencilerin ekonomi kategorisinde bölge ve ekonomik faaliyetler arasında bağ kurduğu sonucuna da ulaşılmaktadır. İklim ve bitki örtüsünün dünyanın çeşitli bölgelerinde farklılık gösteresi öğrencilerin bu kategoriler ile bölge arasında ilişki kurmalarında etken olduğu belirtilebilir.

5.1.4.5. Coğrafi Konum kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin coğrafi konum kavramına verdikleri cevapların “iklim, yön, bölge/ülke/şehir, yer Şekilleri ve sosyal hayat” kategorileri altında bir araya getirilmiştir. Öğrenciler coğrafi konumu ülkelerin, şehirlerin dünya üzerinde bulunduğu yer bağlamında bölge/ülke/şehir ile yön kategorilerinde ifade ettikleri belirtilebilir. Sosyal hayat kategorisinde dünya üzerinde yer alan popüler kültür ve yaşam gibi kavramlar bağlamında coğrafi konum ile ilişkilendirme yapıldığı ifade edilebilir. Genel olarak bakıldığında öğrencilerin coğrafi konum kavramı ile yaptıkları ilişkilendirmelerinin farklı kategoriler altında ifade ettikleri ve cevapların çeşitlilik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.4.6. Çevre kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Çevre kavramıyla ilgili verilen cevaplar “canlı, fayda, ihtiyaç ve sorun” kategorileri altında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin çevre kavramını geniş bir çerçevede değerlendirdikleri ifade edilebilir. Çepni (2013), Aydın (2011) araştırmalarında öğrencilerin çevre kavramını tek bir alan ile ilişkilendirmedikleri yaşam başta olmak üzere farklı alanlar ile ilgili kavramlarla ilişki kurdukları sonucuna ulaşmaktadırlar. Araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin çevre kavramı ile en fazla canlı kavramı arasında bağ kurduğu bu kategori altında da ağaç kavramı ile çevre kavramını ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Canlı kategorisi dışında öğrencilerin çevre kavramını yaşanan çevre sorunları bağlamında değerlendirdikleri ve yaşanan sorunların çevreye etkilerine vurgu yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

5.1.4.7. Doğal Kaynak kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin doğal kaynak ile ilgili verdikleri cevaplar “maden/enerji kaynağı, jeopolitik konum, temel ihtiyaç, yer şekli” kategorileri altında bir araya getirilmiştir. Öğrenciler yer Şekilleri kategori altında deniz, dağ, göl, akarsu kavramlarını doğal kaynak kavramı ile ilişkilendirmektedirler. Diğer yandan araştırmaya katılan

öğrencilerin maden/enerji kategorisi altında bor, kömür, petrol, rüzgar gibi maden ve enerji kaynakları ile doğal kaynak arasında ilişki kurdukları sonucuna ulaşmıştır.

5.1.4.8. Giyim kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırma sonucu elde edilen cevaplardan giyim kavramı ile ilgili “günlük, mağaza ve mevsim” kategorileri oluşturulmuştur. Veriler incelendiğinde öğrencilerin giyim kavramını insanların günlük hayatlarında kullandıkları kıyafetler ile ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrencilerin giyim kavramı bağlamında alışveriş yapılan popüler mağazalar ile giyim arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Öte yandan öğrencilerin mevsim kategorisi altında belirttikleri cevaplardan mevsim şartlarının giyim kavramına etkisi konusunda bir ilişkilendirme yaptıkları sonucu da ifade edilebilir.

5.1.4.9. Göç kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Göç kavramı ile ilgili verilen cevaplar bir araya getirilerek “tür, ırk/millet, bölge/şehir/ülke, sonuç/etki ve neden” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrenciler göç kavramı hakkında neden ve sonuç/etki kategorisi altında göçün oluşuma neden olan etkenler ve göçün sonuçları ile ilgili ilişkilendirmelerde bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Neden kategorisi altında öğrencilerin göç kavramını savaş ve ekonomik nedenler ile ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Sonuç/etki kategorisi altında ise öğrencileri göçün sonuçlarına vurgu yapmaktadır. Sonuç/etki kategorisi altında yapılan ilişkilendirmeler dikkate alındığında öğrencilerin göç kavramının sonuçları itibarıyla olumsuzluklara yok açan bir kavram olarak gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır. Çepni (2013) çalışmasında öğrencilerin göç kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerinde olumsuz durumlar içeren kavramlar ifade ettikleri sonucuna ulaşmıştır. Irk/millet kategorisi altında öğrenciler göç eden milletlere ile göç kavramı arasında ilişki kurmaktadır. Öğrencilerin bu kategori altında belirttikleri Suriyeli kavramı son yıllarda ülkemize Suriye’den yapılan milyonlarca göçün neden olduğu bir etkileşim olarak belirtilebilir. Sert (2021), çalışmasında Suriye başta olmak üzere doğu ülkelerinden yapılan göçlere dikkat çekmiş ve bu göçlerin beraberinde getirdiği olumsuz durumlar olduğu sonucuna ulaşmıştır. Tür kategorisi altında öğrencilerin göç türlerine vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler göç kavramıyla en

fazla beyin göçü kavramı arasında ilişki kurdukları ve beyin göçünü önemli gördükleri sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.4.10. Hava Durumu kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin kelime ilişkilendirme sonuçları incelendiğinde verilen cevapları bir araya getirilerek “hava olayı, kavram, mevsim, eşya, duygu ve etki” kategorilerine ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencileri hava durumu kavramının insanların duygularını etkileyen kavramlar olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda hava durumu kategorisi altında hüznün, mutluluk kavramları ile hava durumu kavramı arasında ilişki kurdukları görülmektedir. Diğer yandan öğrencilerin yaptıkları ilişkilendirmeler dikkate alındığında hava durumunun tespiti ile ilgilenen alanı bilim dalı olarak gördükleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda öğrenciler kavram kategorisi altında hava durumu ve bilim arasında ilişki kurmaktadır. Etki kategorisi altında öğrencilerin hava durumunun dünya üzerinde bıraktığı etkiye değindikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan öğrenciler hava olayı kategorisi altında havada meydana gelen yağmur, kar, dolu gibi hava olayları ile hava durumu arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadırlar.

5.1.4.11. Hava Olayı kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Hava olayı kavramı ile ilgili araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar bir araya getirilerek “yağış türü, afet ve kavram” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencileri hava olaylarının tespiti ile ilgilenen alanı bilim dalı olarak gördükleri sonucuna da cevaplardan ulaşılmaktadır. Bu bağlamda öğrenciler kavram kategorisi altında hava durumu ve bilim arasında ilişki kurmaktadır. Diğer yandan araştırmaya katılan öğrenciler afet kavramı ile hava olayı kavramı arasında ilişki kurmaktadır. Öğrencilerin ilişkilendirmeleri sonucu hava olaylarının afetlere neden olabileceği vurgusunun yapıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.4.12. İklim kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırma sonucu öğrencilerin iklim kavramı bağlamında yaptıkları kelime ilişkilendirme sonuçları bir araya getirilerek “bitki örtüsü, Türkiye, dünya, mevsim, bilim, hava olayı, doğal afet” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencilerin bu bağlamda iklim kavramını Türkiye’de ve dünyada görülen iklimler ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer yandan kategoriler incelendiğinde öğrencilerin iklim kavramını bilim olarak gördükleri bilim kategorisi altında verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan öğrenciler iklim kavramı ile bitki örtüsü kavramı arasında da ilişki kurmaktadır. Öte yandan öğrencilerin verdikleri cevaplardan iklim ile hava olayları arasında da bir ilişki kurulduğu görülmektedir.

5.1.4.13. Kıta kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Kıta kavramına verilen cevaplar bir araya getirilerek “kara parçası, bölge/devlet/şehir, doğal afet/çevre sorunları, küresel sorun ve yer yüzü Şekilleri” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencilerin verdikleri cevaplar ile kıta kavramının da aynı zamanda tanımı olan kara parçası kavramına vurgu yaptıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kategori altında öğrenciler dünya üzerindeki kıtaları belirtmişlerdir. Bu bağlamda öğrencilerin kıta kavramını doğru anlamlandırdıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Diğer yandan öğrencilerin kıta kavramı ile küresel sorunlar arasında ilişki kurdukları belirtilebilir. Bu bağlamda öğrencilerin açlık, savaş, ıstıksızlık gibi küresel sorunları kıta kavramı ile ilişkilendirerek bu sorunların yaşandığı bölgelere dikkat çektikleri sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.4.14. Küresel Sorun kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerin kıta kavramı bağlamındaki ilişkilendirmeleri “doğal, beşeri ve sonuç” kategorileri altında toplanmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin küresel sorun kavramının oluşum şekli bakımından doğal nedenlere ve beşeri-insan kaynaklı- nedenlere bağlı olduğu sonucuna

ulaşılmaktadır. Doğal kategorisi altında öğrenciler araştırmanın yapıldığı 2021 yılı tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisine vurgu yapmaktadırlar. Sert (2021) araştırmasında küresel sorun kavramı ile covid-19 arasında ilişki kurulduğu sonucuna ulaşmıştır. Yiğit (2019) çalışmasında bulaşıcı hastalık kavramı ile küresel sorun kavramı arasında ilişki olduğunu saptamıştır. Beşeri kategorisi altında ise küresel ısınma, buzulların erimesi, ozon tabakasının delinmesi gibi insanın neden olduğu küresel sorunlara vurgu yaptıkları görülmektedir. Sonuç kategorisi altında ise öğrencilerin küresel sorunların ortaya çıkardığı olumsuzluklara dikkat çektiği sonuncuna ulaşılmaktadır.

5.1.4.15. Lejant kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin lejant kavramı bağlamında yaptıkları ilişkilendirme sonuçları bir araya getirilerek “maden, ülke/şehir, yer şekli, kavram, yerleşim birimi, yön” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencilerin belirtilen kategoriler altında lejant kavramının anlamına vurgu yaptığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin kategoriler içerisinde yaptıkları ilişkilendirmelere bakıldığında haritanın lejant bölümünde vurgulanan kavramlar olduğu görülmektedir.

5.1.4.16. Nüfus kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Nüfus kavramı bağlamında öğrencilerin kelime ilişkilendirme sonuçları bir araya getirilerek “yerleşim birimi, ülke/şehir ve sorun” kategorilerine ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yerleşim birimi, ülke/şehir kategorileri altında insanların yaşadıkları yerleşim birimlerine dikkat ettikleri ve bu bağlamda bir ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Sorun kategorisi altında ise öğrencilerin nüfus kavramını sorun kavramıyla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan öğrencilerin nüfusun beraberinde göç, işsizlik, çevre kirliliği, trafik gibi sorunlar oluşturduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

5.1.4.17. Ölçek kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin ölçek kavramı hakkında verdikleri cevaplardan yola çıkarak “kavram, yaşam ve ölçü birimi” kategorilerine ulaşılmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde kavram kategorisinde ölçek kavramının coğrafyada kullanım alanlarına vurgu yaptıkları görülmektedir. Yaşam kategorisinde öğrenciler ölçek kavramı ile günlük hayatı ilişkilendirmektedirler. Ölçü birimi kategorisinde ise öğrencilerin ölçek kavramı ile uzunluk ölçü birimlerini ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin ölçeği tek bir bakış açısıyla değil farklı alanlarda açıkladıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerin yaşam ve ölçü birimi kategorilerine verdikleri cevaplar da coğrafi anlamının dışındaki alanları vurguladığı için yanlış algıları olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda öğrencilerin coğrafi bir kavram olarak ölçek ile ilgili algılarının düşük olduğu sonucuna da ulaşılmaktadır.

5.1.4.18. Şehirleşme kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Şehirleşme kavramı ile ilgili öğrencilerin verdikleri cevaplardan anlamca yakın olanlar bir araya getirilerek “sonuç, yapı ve yerleşim birimi” kategorileri oluşturulmuştur. Öğrencilerin şehirleşme kavramı bağlamında verdikleri cevaplar incelendiğinde olumsuz durumlara vurgu yaptıkları görülmektedir. Bu bağlamda sonuç kategorisi altında öğrencilerin beton, kalabalık, hava kirliliği gibi ilişkilendirmeleri olumsuz durumlara örnek olarak verilebilir. Bu durum öğrencilerin şehirleşme kavramı ile olumsuz durumları ilişkilendirdikleri sonucunu ortaya koymaktadır.

5.1.4.19. Yer kavramına dair kelime ilişkilendirme kategorilerini belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bilgilerin tartışılması ve yorumlanması

Araştırmaya katılan öğrencilerin kelime ilişkilendirme testi sonucu verdikleri cevaplardan “afet, ihtiyaç, yer şekli, ülke ve şehir” kategorilerine ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yer kavramını geniş bir anlamda değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda öğrencilerin yer kavramını en fazla şehir, bölge, ülke çerçevesinde değerlendirdikleri görülmektedir. Diğer yandan öğrenciler yer kavramını insanların

ihtiyaçlarını karşıladıkları mekanlar ile de ilişkilendirmektedirler. Öğrencilerin okul, park, avm gibi cevapları bu görüşü desteklemektedir. Öte yandan araştırmaya katılan öğrencilerin yer kavramını afet kavramıyla da ilişkilendirdikleri görölmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin afetlerin yaşandığı bölge anlamında yer ve afet kavramlarını ilişkilendirdikleri ifade edilebilir.

5.1.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Coğrafya İle İlgili Kavramlar Bağlamında Yapılan İlişkilendirmelere Göre Oluşturulmuş Zihin Haritalarının Tartışılması ve Yorumlanması

8.kesme noktası 106 ve üstüne göre oluşturulmuş zihin haritasında öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları en güçlü ilişkilendirme yer almaktadır. Bu kesme noktasında öğrenciler tarafından belirtilen coğrafi kavramlar kıta, afet, hava durumu, hava olayı ve küresel sorun kavramlarıdır. Öğrencilerin bu kesme noktasında kavramlar ile kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerinin doğru olduğu görölmektedir.

7. Kesme noktasında bir önceki kesme noktasına göre bakıldığında yapılan ilişkilendirmede artış olduğu görölmektedir. Bu bağlamda hava durumu kavramı ile güneş kavramını ilişkilendirilirken öğrenciler bu kesme noktasında doğal kaynak ve su arasında ilişki kurmaktadırlar.

6. kesme noktasında öğrencilerin ilişkilendirme düzeyinin önceki kesme noktalarına göre artış gösterdiği görölmektedir. Bu bağlamda bu kesme noktasında öğrenciler bölge ve bitki örtüsü kavramları bağlamında da ilişkilendirme gerçekleştirdikleri görölmektedir. Diğer yandan öğrencilerin hava durumu ve hava olayı kavramlarını birbirleri ile ilişkilendirdikleri de ulaşılan diğer sonuç olarak belirtilebilir.

5. kesme noktasında oluşturulan zihin haritasında incelendiğinde öğrencilerin ilişkilendirme sıklığının daha artış gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda önceki kesme noktalarında belirtilen coğrafi kavramlar ile ilişkilendirilen kavramların sayısında artış olduğu görölmektedir. Diğer yandan öğrenciler tarafından bu kesme noktasında yeni coğrafi kavram ile ilişkilendirme yapıldığı da ifade edilebilir.

4. kesme noktasına göre oluşturulan zihin haritasında incelendiğinde bir önceki kavram haritalarına göre öğrencilerin belirlenen coğrafi kavramlar ile olan ilişkilendirme sıklıklarının artış gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerin bu bağlamda 4. Kesme noktasında kıta kavramı ile bir önceki kesme noktalarındaki ilişkilendirmelerine ek olarak

Antarktika kavramı arasında, iklim kavramı ile Akdeniz ve Karadeniz İklimleri ile küresel sorun kavramı ile buz kavramı arasında, çevre kavramı ile kirlilik kavramı arasında hava durumu kavramı ile sis kavramı arasında hava olayı kavramı ile yağış kavramı arasında, ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan öğrenciler önceki kesme noktalarında belirttikleri şehirleşme, ölçek, giyim ve göç kavramları ile yeni ilişkilendirmede bulunmamışlardır. Öte yandan 4. Kesme noktasında beşeri ortam kavramı ile bina, nüfus kavramı ile de insan kavramı arasında ilk ilişkilendirmenin yapıldığı sonucuna da ulaşılmaktadır.

3. kesme noktasında verilen cevaplara göre oluşturulan zihin haritasında incelendiğinde öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmenin artış gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. 3. Kesme noktasında öğrenciler tarafından önceki kesme noktalarında yaptıkları ilişkilendirmelere ek olarak kıta kavramı ile Amerika, afet kavramı ile hortum, çevre kavramı ile orman, doğal kaynak kavramı ile bor, giyim kavramı ile elbise kavramı arasında ilişkilendirme yapıldığı görülmektedir. Diğer yandan 3. Kesme noktasında belirlenen coğrafi kavramlar ile ilgili ortak ilişkilendirmeler yapıldığı da tespit edilmiştir. Bu bağlamda öğrencilerin hava durumu ve hava olayı kavramları ile bulutlu, beşeri ortam ve göç kavramları ile savaş kavramlarını ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu noktadan hareketle 3. Kesme noktasında öğrencilerin bilişsel olarak coğrafi kavramlar arasında kurdukları bağın genişlediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaların 2. kesme noktasında verdikleri cevaplara göre oluşturulan zihin haritasında incelendiğinde coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerinde artış meydana geldiği görülmektedir. Öğrenciler 2. Kesme noktasında önceki kesme noktalarına göre kavramlar ile yeni kelimeler arasında ilişki kurmaktadırlar. 2. Kesme noktasında öğrenciler afet kavramı ile AFAD, göç kavramı ile mülteci, nüfus kavramı ile kalabalık, küresel sorun kavramı ile kirlilik kavramları arasında ilişki kurmaktadırlar. 2. Kesme noktasında öğrencilerin coğrafi kavramlar ile ortak ilişkilendirmeler yaptıkları ve önceki kesme noktaları ile karşılaştırıldığında coğrafi kavramları birbirleri ile daha fazla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öğrenciler küresel sorun ve iklim kavramları ile sıcak, afet ve göç kavramları ile ölüm, beşeri ortam ve şehirleşme kavramları ile ölüm, beşeri ortam ve nüfus kavramları ile insan, hava durumu ve hava olayı kavramları ile meteoroloji arasında ilişki kurmaktadırlar. 2. Kesme noktasında verilen cevaplar incelendiğinde öğrenciler tarafından bir coğrafi kavram ile belirlenen başka bir coğrafi kavramın doğrudan ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda 2. kesme

noktasında öğrencilerin çevre kavramı ile bitki örtüsü kavramını, küresel sorun kavramı ile iklim kavramını ilişkilendirdikleri görülmektedir.

Öğrencilerin 8. kesme noktasında yaptıkları ilişkilendirmelerin bağımsız ilişkilendirmeler olduğu, üst kesme noktalarında coğrafi kavramların hava durumu ve hava olayı kavramı haricinde ortak ilişkilendirmeler yapılmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Alt kesme noktalarına gelindiğinde öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında ilişkilendirmelerinde artış yaşandığı, coğrafi kavramları ortak kelimeler ile ilişkilendirdikleri ve belirlenen bir coğrafi kavramı başka bir coğrafi kavram ile ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda öğrencileri üst kesme noktalarında coğrafi kavramalara dair bilişsel yapıları oluşmadığı alt kesme noktalarında coğrafi kavramlara dair bilişsel yapılarını oluşturduğu ve algı düzeylerinin arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Aydemir (2014), çalışmasında öğrencilerin kelime ilişkilendirme testleri sonucu yaptıkları ilişkilendirmelerinde nüfus konusu ile ilgili kavramları alt kesme noktalarında daha fazla ilişkilendirdikleri üst kesme noktalarında ilişkilendirmelerinin bağımsız ve düşük olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sert (2021), sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorun kavramına ilişkin bilişsel yapılarını kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla incelediği araştırmasında kesme noktası düştükçe öğrencilerin daha fazla ilişkilendirme yaptıkları sonucuna ulaşmaktadır.

5.1.6. Coğrafi kavramlar dışındaki coğrafya bağlamında ele alınan kavramları belirlemek amacıyla yapılan çalışma sonucu elde edilen bulguların tartışılması ve yorumlanması

Öğrencilerin araştırmada coğrafya ve coğrafi kavramlar ile ilişkilendirdikleri 15,383 kelime incelenmiştir. İnceleme sonucunda öğrencilerin coğrafi kavramlar bağlamında yaptıkları ilişkilendirmelerinden ortak olan kelimeler tespit edilmiştir. Tespit edilen kelimeler sosyal bilgiler öğretim programı, öğrenme alanları ve ilgili kazanımlar bağlamında değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda coğrafya ile ilişkili olan kavramlar belirlenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal bilgiler öğretim programında belirlenen coğrafi kavramlar dışında 17 kavram ile coğrafya arasında ilişki kurdukları saptanmıştır. Bu bağlamda öğrencilerin “*ağaç, baraj, çöl, dağ, deniz, doğa, dünya, fabrika, harita, insan, kuraklık, okyanus, orman, sınır, şehir, toprak, ülke*” kavramlarını coğrafya ile ilişkilendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Aydın (2010) da çalışmasında öğrencilerin dünya ve doğa başta olmak üzere ağaç, harita toprak gibi

kavramlar ile coğrafya arasında ilişki kurduğu sonucuna ulaşmıştır. Beldağ ve Geçit (2017) çalışmalarında öğrencilerin coğrafya ile doğa, insan, deniz, Dünya gibi kavramlar arasında ilişki kurduğu sonucuna ulaşmıştır. Durmuş ve Baş (2016) araştırmasında ağaç, dünya, insan, toprak vb. kavramlar ile coğrafya kavramı arasında ilişki kurulduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu durum öğrencilerin coğrafya bilimi bağlamında araştırmada belirlenen coğrafi kavramlar ile sınırlı kalmadıkları belirlenen kavramlar dışında da coğrafya ile ilgili zihinlerinde kavramların yer aldığı sonucuna ulaşmamızı sağlamıştır. Bu noktada öğrenciler kendilerine uygulanan kelime ilişkilendirme testinde verilen coğrafi kavramlar ile sınırlı kalmamış ve coğrafi kavramlar bağlamında coğrafya ile ilgili buldukları diğer kavramları da belirtmişlerdir. Elde edilen veri öğrencilerin coğrafya kavramı konusunda düşüncelerinin çeşitlilik gösterdiği sonucuna ulaşılmasını sağlamaktadır.

Öğrencilerin belirlenen coğrafi kavramlar dışında coğrafya ile ilişki kurdukları diğer kavramlar incelendiğinde fiziki, beşeri, siyasi, ekonomik coğrafya gibi coğrafyanın alt dallarına ait ilişkilendirmeler yaptıkları sonucuna ulaşılmaktadır. Çöl, dağ, deniz kavramları fiziki coğrafya bağlamında, insan kavramı beşeri coğrafya bağlamında, ülke ve sınır kavramları siyasi coğrafya bağlamında, fabrika kavramı da ekonomik coğrafya bağlamında yapılan ilişkilendirmelere örnek olarak verilebilir.

Diğer yandan öğrencilerin belirlenen coğrafi kavramlar dışında coğrafya ile başka kavramlar arasında ilişki kurmaları zihinlerindeki coğrafya algısının bir veya birkaç kavram ile ilişkili değil geniş bir alanda birçok kavram ile ilişkili olduğu sonucunu göstermektedir. Aydın (2010), Çepni (2013), Durmuş ve Baş (2016), Beldağ ve Geçit (2017), Gökçe (2016) çalışmalarında coğrafya ile ilgili çok sayıda metafor üretildiği sonucuna ulaşmışlardır. Öte yandan öğrencilerin belirlenen coğrafi kavramlar dışında coğrafya ile ilişki kurdukları kavramlar incelendiğinde öğrencilerin doğru ilişkilendirmeler yaptığı görülmektedir. Bu durum da öğrencilerin coğrafya kavramı konusunda doğru algıya sahip olduklarını göstermektedir.

5.2. Öneriler

Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya disiplinine ait kavramlar hakkında zihin algılarını ortaya koymak amacıyla yapılan bu

araştırma sonucunda Milli Eğitim Bakanlığı'na, öğretmenlere, ailelere ve araştırmacılara yönelik getirilmiştir.

5.2.1. Milli Eğitim Bakanlığına Öneriler

- Öğrencilerin coğrafya konularına dair hazır bulunuşluk düzeylerinin belirleneceği etkinlikler hazırlanabilir.
- Öğrenme alanları içerisinde yer alan kavramların öğrenme düzeylerini belirleyecek etkinliklere yer verilebilir.
- Öğretmenlere yönelik alanları ile ilgili uygulama imkanı sağlanacak kavram öğretimi konulu hizmet içi eğitimler verilebilir.

5.2.2. Öğretmenlere Öneriler

- Öğrenme alanları ile ilgili eğitimlere başlamadan öğrencilerin kavram öğrenme düzeyini belirlemek amacıyla kelime ilişkilendirme testleri uygulamaları sağlanabilir.
- Öğrenme alanı başlangıcında ilgili kavramların hazır bulunuşluk düzeylerinin tespit edilmesine yönelik etkinlikler yapılması sağlanabilir.
- Öğrencilerin coğrafi kavramlara ait kavram yanlışlarını belirleyerek giderecek etkinlikler ve çalışmalar yapılabilir.
- Derslerin işleniş sürecinde kavram ve zihin haritalarının kullanılması sağlanabilir.

5.2.3. Araştırmacılara Öneriler

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan tarih, sosyoloji gibi disiplinler için kelime ilişkilendirme testi ile öğrencilerin algılarını belirleyecek çalışmalar yapılabilir.
- Sosyal bilgiler dersi dışında diğer derslerin konularına ait kavramlar ile ilgili kelime ilişkilendirme testi ile öğrencilerin algılarını belirleyecek çalışmalar yapılabilir.
- Sınav, eğitim, yaşam gibi konularda kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla öğrencilerin algılarını belirleyecek çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, Y. (2020). Türkiye'nin nüfus coğrafyası. Doğanay ve diğerleri (Ed.). *Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (s. 1-56). Ankara: Pegem akademi.
- Akengin, H., Tunç Şahin, C., Kaya, B., Bengiç, G. ve Sargın, S. (2010). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bazı genel coğrafya konuları ve bunların öğretimi ile ilgili öz-yeterlik algıları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (21), 78-97. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/marucog/issue/468/3777>
- Akdağ, Ş. (2010). *İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi "yeryüzünde yaşam" ünitesindeki kavram yanlışları* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:258077).
- Akhan, N. ve Kılıçoğlu, G. (2014). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında yer alan ekonomi kavramlarını anlama düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (2), 24-47 Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erziefd/issue/6014/80451>
- Akyüz, E. (2020). *Çevre Biliminin ABC'si*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alım, M., Özdemir, Ü. ve Yılar, B. (2008). 5. sınıf öğrencilerinin bazı coğrafya kavramlarını anlama düzeyleri ve kavram yanlışları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 151-162. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/2821/38044>
- Alkış, S. (2005). İlköğretim birinci kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında coğrafya konularıyla ilgili kavramların belirlenmesi (2004 programına göre). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(11), 83-92. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marucog/issue/458/3674>
- Asar, A. (2016). *Göç Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Avcı, G. (2015). *Altıncı sınıflarda sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlarının belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:395255).
- Aydemir, A. (2014). *Ortaokul 7.Sınıf Öğrencilerinin Beşeri Coğrafya Kavramlarına İlişkin Algılarının Kelime İlişkilendirme Testi Aracılığıyla İncelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:366284).

- Aydın, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin “çevre” kavramına ilişkin metaforik algıları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 16 (26), 25-43. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2454/31254>
- Aydın, F. (2010). Ortaöğretim öğrencilerinin coğrafya kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(3), 1293-1322. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2454/31254>
- Aydın, F. ve Güngördü, E. (2016). *Coğrafya Eğitiminde Özel Öğretim Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Aydın, S. (2021). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik. M. Çelebi (Ed.). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Bahar, M. ve Özatlı, N. S. (2003). Kelime iletişim test yöntemi ile lise 1. sınıf öğrencilerinin canlıların temel bileşenleri konusundaki bilişsel yapılarının araştırılması. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 75-85. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunfbed/issue/24783/261831>
- Beldağ, A. ve Geçit, Y. (2017). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin “Coğrafya” kavramına ilişkin algıları: Bir olgubilim araştırması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 22(37), 99-112. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/259221>
- Boz, E. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin temel coğrafi kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlıkları (Amasya ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:561097).
- Çakmak, F. (2006). *İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi nüfus ve yerleşme konusunda geçen kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanlışlıkları* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:187454).
- Çatak, M. (2016). Sosyal bilgiler programlarının tarihsel gelişimi. S. Şimşek (Ed.). *Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.1-24). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çepni, O. (2013). *Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya kavramlarına ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:349065).
- Cohen, L., Manion, L. ve Morrison, K. (2020). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*. (E. Dinç ve K. Kiroğlu). Ankara: Pegem Akademi.

- Çelen, S., Fidan, S. ve Hayır-Kanat, M. (2019). Investigation of the geographical issues in the school of primary social studies according to the 2017 program. *International Journal of Geography and Geography Education*, 39, 70-82. Erişim Adresi: <https://avesis.yildiz.edu.tr/yayin/b13267d3-a85b-41a9-ae81>
- Çiftçi, T. (2018). *Coğrafyada Değer Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi
- Deveci, H. (2010). Türk eğitim tarihinde sosyal bilgiler eğitimi. Turan ve diğerleri (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s.23-39). Ankara. Maya Akademi.
- Doğanay, H. ve Sever, R. (2020). *Genel ve Fiziki Coğrafya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, H. ve Orhan, F. (2019). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğanay, H. ve Altaş, N. (2020). *Doğal Kaynaklar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Durmuş, E. Ve Baş, K. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin metaforik algıları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 75-92. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inesj/issue/40032/476025>
- Gençoğlu, S. (2019). *6. sınıf öğrencilerinin doğal afetlere yönelik bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi(kit) yoluyla incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:539340).
- Gökçe, N. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin metaforları. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(9), 121-134. Erişim Adresi:
- Güler, N. (2019). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Hocaoğlu, N. (2019). Nitel araştırma modelleri-desenleri. G. Ocak (Ed.). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s.66-119). Ankara: Pegem Akademi.
- İnan, S. (2019). Sosyal bilgiler eğitimi: Nedir, ne zaman, neden? S. İnan (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitime Giriş* (s. 1-19). Ankara. Anı Yayıncılık.
- Karadeniz, O. (2018). 2018 Sosyal bilgiler öğretim programında beşerî ve ekonomik coğrafya konularının yeri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(19), 2811-296. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/43415/529210>

- Karadeniz, O., Tangülü, Z. ve Faiz, M. (2013). Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde zihin haritalama tekniğinin kullanılmasının öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 5(8), 131-142. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/16223/169910>
- Karakaya, İ. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. A. Tanrıöver (Ed.). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (s.73-75). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırma Dergisi*, 1(1), 62-80. Erişim Adresi: <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/kokdener/123091/13f.pdf>
- Kayaardı, F. (2021). *Ortaöğretim öğrencilerinin afet ve nüfus kavramlarına ilişkin geliştirdikleri metaforların incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:675715).
- Keleş, R. (2020). *Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri*. Ankara: Palme Yayınevi.
- Keskin, Y. (2020). Sosyal bilgiler programı tarihi ve güncel gelişmeler. T. Çelikkaya ve diğerleri (Yay. Haz.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi I* (s. 1-23). Ankara. Pegem akademi.
- Kılıçaslan, H. (2021). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde oyunla kavram öğretimine yönelik bir eylem araştırması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:680960).
- Kılıçoğlu, G. (2014). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.3-16). Ankara: Pegem Akademi
- Kısa, F. (2007). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde beyin fırtınası tekniğiyle kavram öğretiminin öğrencilerin akademik başarı düzeylerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:218495).
- Koç, H. ve Ergün, A. (2021). *Bilginin Görsel İfadesi: Haritalar*. Ankara: Pegem Akademi.
- Köksal, H. (2019). İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı. Turan ve diğerleri (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s.39-65). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kumandaş-Öztürk, H. (2019). Araştırma modelleri ve türleri. Yılmaz ve diğerleri (Ed.). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri* (s. 76-98). Ankara: Pegem Akademi.

- Kuzey, M. ve Değirmenci, Y. (2021). Sosyal bilgiler ders kitaplarında kavram öğretimi. R. Sever (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram Öğretimi* (s.100-132). Ankara: Pegem Akademi.
- MEB. (2018). Sosyal Bilgiler 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı. Erişim Adresi: <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf>
- MEB. (2021). İlkokul Sosyal Bilgiler 4. Sınıf Ders Kitabı. Erişim Adresi: <https://www.eba.gov.tr/>
- MEB. (2021). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı. Erişim Adresi: <https://www.eba.gov.tr/>
- MEB. (2021). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 6. Sınıf Ders Kitabı. Erişim Adresi: <https://www.eba.gov.tr/>
- MEB. (2021). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. Sınıf Ders Kitabı. Erişim Adresi: <https://www.eba.gov.tr/>
- Meydan, A. (2010). Sosyal bilgiler disiplininde coğrafyanın yeri ve önemi. Turan ve diğerleri (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s.65-80). Ankara. Maya Akademi.
- Meydan, A. (2018). Coğrafya nedir? H. Yazıcı ve diğerleri (Ed.). *Genel coğrafya* (s. 21-34). Ankara: Pegem Akademi.
- Nalçacı, A.(2011). İlköğretim 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler programındaki coğrafya konularının genel amaçlarının gerçekleşme düzeyine ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(18), 245-261. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2443/31169>
- National Council for the Social Studies (NCSS) (15.03.2022) <https://www.socialstudies.org/about>
- Öz, N. (2019). *Sosyal bilgilerde yaratıcı dramanın kavram öğretimine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:594344).
- Özdikmen, T. (2019). *Afet ve Acil Durum Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal bilgiler: Toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.1-28) Ankara: Pegem Akademi.

- Sabancı, O. (2015). Sosyal bilgilerde kavram öğretimi. Dönmez ve diğerleri (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi* (s. 195-227). Ankara: Pegem Akademi.
- Şahin, V. & İnce, Z. (2020). Geography education in 2018 primary school instruction schedule. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 41, 1-12.Erişim Adresi:https://www.academia.edu/41699520/Geography_education_in_2018_primary_school_instruction_schedule
- Sağlam, İ. (2019). *Ortaokul 7.sınıf öğrencilerinin coğrafi kavramlara yetişi düzeyi (Demirci ilçesi örneği)*(Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:553797).
- Sert, A. (2021). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının küresel sorunlara ilişkin bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi ile incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:689110).
- Sever, R. (2015). Sosyal bilgilerde mekânsal öğrenme ortamları ile ilgili temel kavramlar. Sever ve diğerleri (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Mekansal Öğrenme Ortamları* (s.1-11). Ankara: Pegem Akademi.
- Sever, R. (2021). Temel kavramlar. R. Sever (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram Öğretimi* (s. 1-20). Ankara: Pegem Akademi.
- Sever, R. (2015). Sosyal bilgiler öğretimine giriş. R.Sever (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s. 3-99). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sever, R, Polat, S. ve Özmen, F. (2021). 4- 5- 6- 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında kullanılan kavramlar. R. Sever (Ed.). *Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kavram Öğretimi* (s. 79-100). Ankara: Pegem Akademi.
- Soylu, T. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenleri ve ortaokul öğrencilerinin kavram öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:590972).
- Taşkıran, C. (2019). 2018 sosyal bilgiler öğretim programının değerlendirilmesi. C. Kara (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s.21-23). Ankara: Pegem Akademi.
- Taşlı, İ. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde coğrafya eğitimi. S. Şimşek (Ed.). *Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenleri İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.222-2444). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Tay, B. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminin dünü, bugünü ve yarını. Turan ve diğerleri (Ed.). *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (s.5-19).Ankara. Maya Akademi.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tokcan, H. ve Yiter, E. (2017). 5. sınıf öğrencilerinin doğal afetlere ilişkin bilişsel yapılarının kelime ilişkilendirme testi (KİT) aracılığıyla incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 18(1), 115-129. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefad/issue/59268/851422>
- Tural, A. (2019). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Coğrafi Beceriler Açısından İncelenmesi. II. Uluslararası Coğrafya Eğitim Kongresi (UCEK-2019). Eskişehir. S.499-504 Erişim Adresi: <https://ucek2019.ogu.edu.tr/Storage/igges2019/Uploads/UCEK-2019-%C3%96ZETLER-K%C4%B0TABI.pdf>
- Tural, A. (2011). *Sosyal bilgilerde yapılandırmacı yaklaşımla kavram öğretimine yönelik model geliştirme* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:310790).
- Tutar, H. ve Erdem, A. (2020). *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve SPSS uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Türkçe Sözlük*. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Uslu, S. ve Yalçinkaya, E. (2015). Sosyal bilgilerin tarihçesi ve temel eğitimdeki yeri. R. Sever (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Nobel yayıncılık.
- Ülgen, G. (2004). *Kavram Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ünlü, M. (2014). *Coğrafya öğretimi*. Ankara Pegem Akademi.
- Vuran, S. ve Çelik, S. (2008). *Örneklerle Kavram Öğretimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Yel, S. (2012). Kavram geliştirme ve öğretimi. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (s.112-142) Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yiğit, K. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel sorunlara ilişkin görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No:551965).

EKLER

EK 1. Kelime İlişkilendirme Testi

Değerli öğrenciler;

Bu form, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramların zihinde yapılanmasını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ve kişisel bilgileriniz başka bir amaç için kullanılmayacak ve kimse ile paylaşılmayacaktır. Araştırmanın gerçekleşmesi için vereceğiniz destek ve ayıracağınız zamandan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Sizden aşağıda yer alan kavramlar ile ilgili zihninizde beliren 10 kelimeyi kavramın karşısındaki boşluğa yazmanız istenmektedir. Kavram ile ilgili düşüncelerinizi de boş bırakılan alana yazabilirsiniz.

AFET	BEŞERİ ORTAM
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet.....	Beşeri ortam.....
Afet ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	Beşeri ortam ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓

BÖLGE	COĞRAFİ KONUM
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge.....	Coğrafi konum.....
Bölge ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	Coğrafi konum ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓

Değerli öğrenciler;

Bu form, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramların zihinde yapılanmasını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ve kişisel bilgileriniz başka bir amaç için kullanılmayacak ve kimse ile paylaşılmayacaktır. Araştırmanın gerçekleşmesi için vereceğiniz destek ve ayıracağınız zamandan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Sizden aşağıda yer alan kavramlar ile ilgili zihninizde beliren 10 kelimeyi kavramın karşısındaki boşluğa yazmanız istenmektedir. Kavram ile ilgili düşüncelerinizi de boş bırakılan alana yazabilirsiniz.

ÇEVRE	BİTKİ ÖRTÜSÜ
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre.....	Bitki örtüsü.....
Çevre ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	Bitki örtüsü ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.

DOĞAL KAYNAK	LEJANT
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar.....	Lejant.....
Doğal kaynaklar ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	Lejant ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓

Değerli öğrenciler;

Bu form, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramların zihinde yapılanmasını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ve kişisel bilgileriniz başka bir amaç için kullanılmayacak ve kimse ile paylaşılmayacaktır. Araştırmanın gerçekleşmesi için vereceğiniz destek ve ayıracağınız zamandan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Sizden aşağıda yer alan kavramlar ile ilgili zihninizde beliren 10 kelimeyi kavramın karşısındaki boşluğa yazmanız istenmektedir. Kavram ile ilgili düşüncelerinizi de boş bırakılan alana yazabilirsiniz.

GIYİM	GÖÇ
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim.....	Göç.....
Giyim ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	Göç ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓

HAVA DURUMU	ŞEHİRLEŞME
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu.....	Şehirleşme.....
Hava durumu ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	Şehirleşme ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓

Değerli öğrenciler;

Bu form, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramların zihinde yapılanmasını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ve kişisel bilgileriniz başka bir amaç için kullanılmayacak ve kimse ile paylaşılmayacaktır. Araştırmanın gerçekleşmesi için vereceğiniz destek ve ayıracağınız zamandan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Sizden aşağıda yer alan kavramlar ile ilgili zihninizde beliren 10 kelimeyi kavramın karşısındaki boşluğa yazmanız istenmektedir. Kavram ile ilgili düşüncelerinizi de boş bırakılan alana yazabilirsiniz.

NÜFUS	ÖLÇEK
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus.....	Ölçek.....
Nüfus ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.↓	Ölçek ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.↓

HAVA OLAYI	YER
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı.....	Yer.....
Hava olayı ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.↓	Yer ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz.↓

Değerli öğrenciler;

Bu form, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan coğrafya ile ilgili kavramların zihinde yapılanmasını ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler ve kişisel bilgileriniz başka bir amaç için kullanılmayacak ve kimse ile paylaşılmayacaktır. Araştırmanın gerçekleşmesi için vereceğiniz destek ve ayıracağınız zamandan dolayı teşekkürlerimi sunarım. Sizden aşağıda yer alan kavramlar ile ilgili zihninizde beliren 10 kelimeyi kavramın karşısındaki boşluğa yazmanız istenmektedir. Kavram ile ilgili düşüncelerinizi de boş bırakılan alana yazabilirsiniz.

İKLİM	KÜRESEL SORUN
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim.....	Küresel sorun.....
İklim ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	Küresel sorun ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓

KİTA	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta.....	
Kıta ve önemi ile ilgili düşüncelerinizi ifade ediniz. ↓	